



İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

MEDENİYET KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR BELLETENİ

Bulletin of Medeniyet Cultural Studies

Sayı/ Issue: 6 Cilt/Volume: 4 Haziran / June 2024

ISSN: 2792-0348

Medeniyet Belleten

**İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından
hazırlanmaktadır. It is published by Faculty of Arts and Humanities at Istanbul
Medeniyet University.**

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni Dergisi (MEDBEL) / Bulletin of Medeniyet Cultural Studies'te yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne aittir. Dergide yayınlanan makaleler, yayın kurulunun yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Bilimsel çalışmalar için kurallara uygun alıntı ve atıf yapılabilir. Dergide neşredilen makalelerdeki görüş ve düşünceler, yazarların şahsına ait olup, dekanlığımızı ve editörümüzü/alan editörlerimizi sorumlu kılmamaktadır.

Haziran 2024 / June 2024

ISSN: 2792-0348

DERGİ ADI / Title of the Journal
MEDENİYET KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR BELLETENİ
Bulletin of Medeniyet Cultural Studies

DERGİ DİLİ / Language of the Journal
Türkçe, İngilizce, İspanyolca, Almanca
Turkish, English, Spanish, German

YAYINCI / Publisher
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
İstanbul Medeniyet University, Faculty of Arts and Humanities

İMTİYAZ SAHİBİ / On Behalf of the Faculty
Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU

EDİTÖR / Editor
Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU

EDİTÖR YARDIMCILARI / Editors
Doç. Dr. Betül ÖZBAY
Dr. Öğr. Üyesi Oktay ÇINAR

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ / Turkish Editor
Arş. Gör. Gülşah TOPUZ
Esma BEKTAŞ

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ / English Editor
Dr. Öğr. Üyesi Oktay ÇINAR

MİZANPAJ / Layout
Nedime ÖZDEMİR

WEB ADRESİ / Web address
<https://dergipark.org.tr/pub/medbel>

E-Posta / E-mail
medeniyetbelleten@gmail.com

YAZIŞMA ADRESİ / Address
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Güney Yerleşkesi, Dumlupınar Mah. D-100
Karayolu No:98, 34720 Kadıköy/İstanbul/Türkiye

TELEFON / Telephone
+90 216 280 2685/2599

DERGİYE ERİŞİM MODELİ
Access Model to the Journal
Açık Erişim / Open Access

ÜCRET POLİTİKASI / Charge Policy
Yazarlardan ücret talep edilmez / No fees will be
charged from the authors

ALAN EDITÖRLERİ KURULU / Field Editors

Doç. Dr. Fatih DURGUN (Tarih/History)
Doç. Dr. Kenan YILDIZ (Bilgi ve Belge Yönetimi /
Information and Document Management)
Doç. Dr. Olcay ÖZTUNALI (İspanyol Dili ve Edebiyatı/
Spanish Language and Literature)
Doç. Dr. Turgay ŞAFKAT (Fars Dili ve Edebiyatı/
Persian Language and Literature)
Dr. Öğr. Üyesi İ. Berk ÖZCANGİLLER
(Felsefe/Philosophy)
Dr. Öğr. Üyesi Resul YELEN (Sanat Tarihi/
Art History)
Doç. Dr. Oğuz YARLIGAŞ (Tarih/History)
Dr. Öğr. Üyesi Cenk BEYAZ (Sosyoloji/Sociology)
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah Kıran ELKOCA (Alman Dili ve
Edebiyatı/German Language and Literature)
Arş. Gör. Mustafa Gökmen COŞGUN
(Psikoloji/Psychology)

YAYIN KURULU ÜYELERİ / Editorial Board

Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turhan Kaçar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İ. Hakkı Kadı
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Bilgin Aydın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. M. Hakkı Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kadir Pektaş
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. F. Işıl Bilican Yurteri
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muharrem Dayanç
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Olivier Bouquet
Université Paris Diderot, Fransa
Prof. Dr. Asiye Kakırman Yıldız
Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik
Çukurova Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Ayçiçeği-Dinn
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Jure Zovko
Zadar Üniversitesi, Hırvatistan
Doç. Dr. Bahattin Yalçınkaya
Marmara Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Müstakim Arıcı
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Menent Şükriyeve
Şumnu Üniversitesi, Bulgaristan
Dr. Özgen Felek
Yale Üniversitesi, A.B.D.
Dr. Tuba Tokgöz
IPTAR, A.B.D.

DANIŞMA KURULU ÜYELERİ / Advisory Board

Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turhan Kaçar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Bilgin Aydın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. M. Hakkı Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Lütfi Sunar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kadir Pektaş
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İ. Hakkı Kadı
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. F. Işıl Bilican Yurteri
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hayrunnisa Alan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muharrem Dayanç
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Ayçiçeği-Dinn
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Stephen Mitchell
Exeter Üniversitesi, UK,
(Emeritus)
Prof. Dr. Geoffrey
Greatrex
Ottawa Üniversitesi,
Canada
Prof. Dr. Jure Zovko
Zadar Üniversitesi, Hırvatistan
Prof. Dr. Orlin Sabev
Bulgar Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Prof. Dr. Edina Solak
Zenica Üniversitesi, Bosna Hersek
Prof. Dr. Ekrem Čaušević
Zagreb Üniversitesi, Hırvatistan
Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi
Tiran Üniversitesi, Arnavutluk
Prof. Dr. Suzan Canhasi
Priştine Üniversitesi, Kosova
Dr. Özgen Felek
Yale Üniversitesi, A.B.D.
Dr. Tuba Tokgöz
IPTAR, A.B.D.

BU SAYININ HAKEMLERİ / Referees of This Issue

Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ
İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Tuğba Eray BİBER
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Selami ALAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Yaylagül Ceran KARATAŞ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Shurubu KAYHAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma İMAMOĞLU
Haliç Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tülay ÇELİK
Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ürün Şen SÖNMEZ
İstanbul Arel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arzu İbişi TEMELLİ
İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sezin Seda ALTUN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÖZKAN
İstanbul Arel Üniversitesi
Dr. Elife ATEŞ
İstanbul Gelişim Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Bilim İnsanları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin resmî yayın organı olan Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni (MEDBEL) / Bulletin of Medeniyet Cultural Studies'in altıncı sayısını yayımlamanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergimiz, ilk sayısıyla ilim dünyasının ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu çerçevede, ilerleyen dönemde yayınlayacağımız sayılarımızda, gerek alanında önemli eserler kaleme almış tecrübeli akademisyenlerimizin gerekse genç meslektaşlarımızın çalışmalarlarıyla dergimizin ilim dünyasına önemli katkılar sağlamayı hedeflediğini belirtmek isteriz.

Dergimiz birinci sayıdan itibaren ASOS Index, ResearchBib, ROAD indeksler tarafından taranmaya başlanmıştır. Dördüncü sayımızla birlikte MLA International Bibliography indeksi tarafından da taranmaya başlanmıştır. İlerleyen sayılarda mevcut indekslere ek olarak yeni indekslere dâhil olunması planlanmaktadır.

Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni (MEDBEL) / Bulletin of Medeniyet Cultural Studies bu sayısında üç tanesi Türk Dili ve Edebiyatı, bir tanesi Tarih, bir tanesi Felsefe, olmak üzere beş makaleye; ayrıca bu sayımızda iki kitap tanıtımına yer vermekteyiz.

Dergide yer alan ilk makale, Hüseyin Tunca'ya ait olup "Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Aşk'ın Yolculuğu" başlığını taşımaktadır. Türk edebiyat geleneği için ehemmiyetli ve üzerine çok çalışılan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi ile ilgili *monomit* çalışmaları değerlendirilmiş, *monomit*in aşamalarına kısaca değinilmiş, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde bu aşamalar tespit edilerek gösterilmiştir. Aşamaların *monomit*le örtüşen ve ayrılan noktaları açıklanarak *Hüsn ü Aşk*'ın *monomiti* bir tablo hâlinde verilmiştir. Buna göre *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde, *monomit* aşamalarının bazılarının hiç görülmediği birkaç aşamanın ise birlikte görüldüğü ortaya konmuştur.

Türk Dili ve Edebiyatı sahasında yazılan ikinci makale, Nurcan Arslan'ın "Seyyid Ali B. Ahmed Hasretî ve Pendnâme Şerhi İçinde Yer Alan Tercümesi" başlığı adı altında ele alınmıştır. Bu makalede kaynaklarda kendisi hakkında bir bilgiye rastlanamayan Hasretî hakkında elde edilebilen bilgiler verilmeye çalışılarak beyitlerin tercümesi, eserin yazma nüshasında olduğu gibi Farsça asıllarıyla birlikte verilerek aktarılmış, tercüme sebeplerine ve özelliklerine dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı alanında üçüncü makale Mehmet Nevzat Arcagök'e ait olup "Berci Kristin Çöp Masalları'nın Ekoeleştirici Bağlamında İncelenmesi" başlığını taşımaktadır. Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*, adlı romanında çöp yığınları ile fabrikalar arasında kurulmuş olan gecekondu sakinlerinin hayatta kalma mücadelesi dramatik biçimde anlatılmaktadır. Romanda, Çiçektepe Mahallesi adını verdikleri bir çevrede yaşam süren ailelerin sosyo-kültürel yapısı, sağlık koşulları, ekonomik durumu, siyasi yaşamı ve çevre kirliliği şahısların yaşadıkları kimi olaylar üzerinden yansıtılmıştır. Yazar, kaleme aldığı eserine yaşamında tanık olduğu, kendisinde iz bırakan olay veya durumlara yer verir. Bu durum bir bakıma yazarı eserinden soyutlayamadığımızın bir göstergesidir. Dolayısıyla Latife Tekin, romanında kendisine ve ailesine ait bir takım olayları hayatiyet kazandırdığı karakterler aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Romanda erkek işçilerin yaşadıkları haksızlığa karşı kadın karakterlerin tepkisi, gerçekleştirilen sanatsal ve kültürel aktivitelerin kadınların yaşam tarzlarına olumsuz etkileri, ilerleyen zamanlarda kadınların iş hayatına atılması ve Çiçektepe Mahallesi'nin yaşadığı çevre kirliliği ile birlikte ahlaki çöküntüsü kadın motifi kullanılarak aktarılmıştır. Böylece romanda, bozulan çevre düzeni ekoeleştirici bağlamında ele alınmıştır.

Ahmet Turan'a ait olan "1895-1896 Dürzî İsyanı ve Havran Seyyar Kolordusunun İsyan Bastırma Faaliyetleri" başlıklı makale Tarih alanında dergimizde yer alan makaledir. Makale, 1895-1896 yılları arasında meydana gelen Dürzî İsyanı ve Havran Seyyar Kolordusunun bu isyanı bastırma sürecini ele almaktadır. Havran, Cebelidürüz ve Şeria Vadisi arasında yer alan, Şam'ın önemli bir tarım ve hayvancılık bölgesidir. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'nde merkezileşme çabaları, özellikle Dürzî toplumu gibi merkezî idareden bağımsız hareket eden yerel otoritelerin tepkisine neden olmuştur. Makale, Havran'daki Dürzî isyanının Osmanlı merkezi idaresine karşı direnişin bir parçası olarak nasıl ortaya çıktığını ve bu isyanın bastırılması sürecinde yürütülen askerî faaliyetleri detaylandırmaktadır. 1895 yılında Süveyde kışlasındaki Osmanlı askerleri ile Dürzîler arasında başlayan çatışmalar, Dürzîlerin bölgedeki Müslüman ve Hristiyan köylerine saldırıları ile devam etmiştir. İsyanı bastırmak için kurulan Havran Seyyar Kolordusu, bölgeye iki kez askerî harekât düzenleyerek bölgede düzeni sağlamaya çabalamıştır. Çalışma, Osmanlı arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklardan yararlanarak, 1895

Dürzî isyanının detaylarını ve Osmanlı Devleti'nin isyanı bastırma çabalarını incelemektedir. İsyanın bastırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen askerî operasyonlar, seyyar kolordunun stratejik hareketleri ve isyanın sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Makale, Dürzîlerin Osmanlı merkezi idaresine karşı direniş potansiyelini ve Havran bölgesindeki isyanın Osmanlı askerî yapısındaki zorluklarını ortaya koymaktadır.

Sümeýra Taşdemir'e ait olan "Kadın Emeğinin Üretim ve Yeniden Üretim Süreçlerindeki Yerine Yönelik Bir Sorgulama" başlıklı makale Felsefe alanında dergimizde yer alan makaledir. Son iki yüzyıldan itibaren kadınlar, tarihin erkek isimlerini zikretmesine, dünyanın eril düşünce ve istekleriyle şekillenmesine itiraz etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca, kadınlar erkeklerle hep birlikte var olmasına rağmen ve her zaman ikisi de çalışmasına rağmen emeklerinin bir tarihe dönüşmesini ve kendilerinin dünyanın biçimlenmesinde söz hakkının olmamasının sebebini sorgulamıştır. Bu sorgulama kadınların kendilik bilincine yönelik bir girişimdir. Bu çalışmada, zaman ve mekân üretiminin cinsiyetçi yapısı içerisinde kadının emeğinin görünmez kılındığı durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak üretim ve yeniden üretim süreçlerinde tarih sahnesinde kadının var ol(ama)ma senaryoları gündeme getirilmiştir. İkinci olarak tarih bir ürün olarak ele alınmıştır. Araştırmada yaşam alanlarının bir ürün olduğu iddiası doğrultusunda yaşam alanlarının cinsiyetçi yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki tüm tespit ve iddialar üretim süreçlerinde kadının yerinin neresi olduğuna yöneliktir.

Dergimizin bu sayısı ayrıca iki kitap tanıtımına da yer vermektedir. Yunus Emre Tansü ve Burak Yalçın tarafından hazırlanan "Abay Kunanbayev ve Ülküsü" başlıklı kitap Oğuz Çam'ın tanıtım yazısı ile sunulmuştur. İkinci kitap tanıtımı Ksenia Bonch Reeves tarafından hazırlanan "Visions of Unity After the Visigoths: Early Iberian Latin Chronicles and the Mediterranean World." başlıklı eseriyle ilgilidir. Eser Murat Yanmaz'ın kitap tanıtım yazısıyla okuyuculara tanıtılmıştır.

Dergimizin altıncı sayısına çalışmalarını gönderen değerli yazarlarımıza, hazırlanmasında emeği geçen yayın kurulu üyeleri ile alan editörlerine ve kıymetli vakitlerini ayırarak makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Sözlerimi, dergimizin sonraki sayılarında aydınlatıcı, ilgi çekici, bilime katkı sağlayan makalelerle bir adım daha ileri giderek yayın hayatını sürdüreceğini belirterek sonlandırmak isterim.

Doç. Dr. Abidin KARASU
Editör

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Hüseyin TUNCA

Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Aşk'ın Yolculuğu/ 01-11
The Journey of Aşk in the Masnavi of Husn ü Aşk

Nurcan ALTUN

Seyyid Ali B. Ahmed Hasretî ve Pendnâme Şerhi İçinde Yer Alan Tercümesi /12-108
Sayyid Ali B. Ahmed B. Hasretî and His Pand-Nâmah Translation Which is in Its Commentary

Mehmet Nevzat ARCAGÖK

Berci Kristin Çöp Masalları'nın Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi / 109-120
Examination of Berci Kristin Garbage Tales in the Context of Ecocriticism

Ahmet TURAN

1895-1896 Dürzî İsyanı ve Havran Seyyar Kolordusunun İsyan Bastırma Faaliyetleri /121-135
The 1895-1896 Druze Rebellion and Counterinsurgency Activities of the Havran Mobile Army Corps

Sümeysra TAŞDEMİR

Kadın Emeğinin Üretim ve Yeniden Üretim Süreçlerindeki Yerine Yönelik Bir Sorgulama/ 136-149
An Inquiry into the Place of Women's Labor in Production and Reproduction Processes

Murat YANMAZ

Kitap İncelemesi - Ksenia Bonch Reeves. *Visions of Unity After the Visigoths: Early Iberian Latin Chronicles and the Mediterranean World*. 2016. Brepols Publishers. 304 pages. ISBN: 978-2-503-56509-5 / 150-152

Hasan ŞAHİNTÜRK

Kitap İncelemesi - Yunus Emre TANSÜ, Burak YALÇIN. *Abay Kunanbayev ve Ülküsü*. 2021. İksad Yayınevi. 76 sayfa. ISBN: 978-625-7636-28-5 / 153/155
Yunus Emre Tansü, Burak Yalcin. Abay Kunanbayev and his Idea. Iksad Publications. 2021. 76 pages. ISBN: 978-625-7636-28-5.

DİZİNLER

Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.



ASOS
indeks



Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Aşk'ın Yolculuğu

The Journey of Aşk in the Masnavi of Husn ü Aşk

Hüseyin TUNCA *

ÖZ

Divan şiiri, tasavvuf geleneğinin derin muhtevasını Osmanlı Türkçesinin en estetik hâliyle sunar. Divan edebiyatı şairleri, dinî kıssaları şiir şeklinde anlatan ve genellikle uzun şiirler olan mesneviyi ustalıklarını göstermek için tercih eder. Şeyh Galip (1799), *Hüsn ü Aşk*'ta divan şiirinin alışılmış kalıplarının dışına çıkmış, kurduğu alegorik âlemde tasavvufun unsurlarını kahraman hâline dönüştürerek sembolik bir anlatıma ulaşmış ve diğer divan şairlerinden ayrılmıştır. *Hüsn ü Aşk*, edebî değeri sebebiyle farklı yöntemlerle araştırma konusu yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu araştırma yöntemlerinden biri de mesnevinin kahramanı Aşk'ın yolculuğunu değerlendirmek için kullanılan *monomit* kuramıdır. Joseph Campbell, *monomiti* açıkladığı *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (*The Hero with a Thousand Faces*, 1949) kitabında *monomit*in aşamaları hakkında net tanımlar yapmaz ve herhangi bir anlatıyı temel örnek olarak sunmaz. Her aşama için farklı kültürlerden örnek vererek tanımların okuyucuda oluşmasını sağlar. Araştırmacıların *monomit*in aşamalarının net kaideleri olmadığını ve örneklerle şekillendiğini görmesi gerekir. Campbell, bu tercihiyle *monomiti* metinlere uygularken metnin içinden geldiği kültürü göz önüne alma ve o kültürün orijinal taraflarını tespit etme görevini araştırmacıya yüklemiş olur. Türk edebiyatının daha ziyade Doğu medeniyetine yakın ürünler verdiği düşünüldüğünde *monomit*in eserlerde gerçekleşmesinde farklılıklar olması mümkündür. Bu çalışmada, Türk edebiyat geleneği için ehemmiyetli ve üzerine çok çalışılan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi ile ilgili *monomit* çalışmaları değerlendirilmiş, *monomit*in aşamalarına kısaca değinilmiş, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde bu aşamalar tespit edilerek gösterilmiştir. Aşamaların *monomit*le örtüşen ve ayrılan noktaları açıklanarak *Hüsn ü Aşk*'ın *monomiti* bir tablo hâlinde verilmiştir. Buna göre *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde, *monomit* aşamalarının bazılarının hiç görülmediği birkaç aşamanın ise birlikte görüldüğü ortaya konmuştur. Sonuç olarak hayata bakışı belirleyen inancın esere yansıdığı tespit edilmiş, Aşk'ın yolculuğunun *monomiti* bir tablo hâlinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Hüsn ü Aşk, Monomit, Mesnevi, Kahramanın Yolculuğu, Şeyh Gâlip.*

ABSTRACT

Divan poetry showcases the profound essence of the Sufi tradition through the most aesthetic form of Ottoman Turkish. Divan literature poets preferred the masnavi, long poems that narrate religious stories in verse, to demonstrate their mastery. Şeyh Galip (1799) broke away from the conventional patterns of divan poetry in *Hüsn ü Aşk*, transforming elements of Sufism into heroes within an allegorical realm to achieve a symbolic expression, thereby distinguishing himself from other divan poets. *Hüsn ü Aşk*, due to its literary value, has been the subject of various research methods and continues to be so. One of these research methods is the hero's journey of the protagonist, Aşk, through the monomyth theory. Campbell, in his book "The Hero with a

*İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, huseyintunca@gmail.com, (<https://orcid.org/0009-0001-6132-8937>).

Thousand Faces” (1949), which explains the monomyth, does not provide clear definitions of its stages nor offers any narrative as a primary example. Instead, he allows definitions to emerge in the reader's mind by giving examples from different cultures for each stage. Researchers must recognize that the stages of the monomyth do not have strict rules and are shaped by examples. Campbell's choice imposes on researchers the task of considering the culture from which a text originates and identifying its original aspects when applying the monomyth. Considering that Turkish literature tends to produce works closer to Eastern civilization, differences in the manifestation of the monomyth in works are possible. This study evaluates monomyth-related research on the *Hüsn ü Aşk* Masnavi, a significant work in the Turkish literary tradition, briefly touches on the stages of the monomyth, identifies and demonstrates these stages within *Hüsn ü Aşk*, and presents a table outlining the points of convergence and divergence with the monomyth. It has been observed that the belief shaping the view on life is reflected in the work, and some stages may not be seen at all, or several stages may occur simultaneously. Aşk's journey is presented in a tabular form in relation to the monomyth.

Keywords: *Hüsn ü Aşk, monomyth, Masnavi, The Hero's Journey, Şeyh Gâlip*

Extended Summary

This study examines one of the most significant works of ivan literature, Şeyh Galip's *Hüsn ü Aşk*, through the lens of Joseph Campbell's monomyth theory. Sufism has influenced all works of divan poetry, with its concepts being reiterated in various forms by poets. Şeyh Galip's success lies in his ability to concretize Sufi abstract concepts as characters in an adventure, thereby conveying the entire Sufi teaching through their interactions.

In Şeyh Galip's work, "Aşk" is a magical force in Sufi belief that makes everything valuable. Allah placed love within humans when creating them and tasked them with preserving this love in their worldly lives. According to Sufism, those who protect their inner love and convert it into true divine love have grasped the truth, unraveling the mystery of the world and the afterlife. To comprehend this truth, one must intensify love and distance oneself from worldly pleasures. Hüsn, another character in the masnavi, represents the reflection of Allah's beauty in the world according to Sufism. In the adventure of Aşk, Hüsn seeks beauty, overcomes difficulties, but cannot see the truth.

The primary aim of this summary is to analyze the journey of Aşk in *Hüsn ü Aşk*, within the framework of Campbell's hero's journey, highlighting the similarities and differences to the classic hero's journey monomyth. Like all narratives, *Hüsn ü Aşk* centers around its hero. The monomyth, especially in abstract mythological narratives, allows for easy observation due to the focus shifting to the hero's circumstances when time and place cannot be emphasized. This facilitates following the monomyth. From this perspective, *Hüsn ü Aşk* conveys more than just a love story. The narrative of an abstract hero like Aşk represents a cycle of self-discovery, recognizing one's duty in the world, and overcoming ego. Campbell's monomyth theory is based on this fundamental cycle being repetitively echoed in various forms. Şeyh Galip's portrayal of Aşk's quest as a universal search, framed within the boundaries of Sufism, showcases the solutions for this search.

The study's main objective is to examine monomyth studies on well-known works like *Hüsn ü Aşk*, identifying differences between the journeys of heroes in Turkish literature and the monomyth. The research found that articles evaluating Aşk's journey in *Hüsn ü Aşk* adhered too closely to the monomyth, overlooking its unique aspects.

Campbell did not provide clear definitions for the stages of the monomyth, merely indicating that the journey's primary purpose is symbolic struggles to overcome one's ego. In this respect, the symbolic struggles of a hero like Aşk align with the spirit of the monomyth. Our study first reviewed existing works and found that researchers treating the monomyth's 17 stages as absolute rules did not account for differences that might arise in a narrative from Eastern culture.

Subsequently, Aşk's journey was compared with the monomyth, identifying it as a unique monomyth.

In Aşk's monomyth shaped by Eastern or Turkic-Islamic culture, the second sub-stage of the departure phase, "refusal of the call," does not occur. Individuals in Eastern societies generally prefer obedience to authority, which they believe is divinely sanctioned, rather than rebellion, unless they witness a clear injustice. In Aşk's journey, the next location, the well, sees three stages of the monomyth occurring simultaneously. Aşk, upon falling into the well, first crosses the first threshold, then receives help from Sühan, followed by supernatural aid, and finally experiences the belly of the whale stage. Entering the well as an ordinary person, Aşk emerges with a heroic identity. The second stage of the monomyth, "initiation," occurs differently for Aşk. Initially facing a trial, Aşk encounters two different trials; it battles cold before successfully crossing a sea of fire. Like in the first stage, some stages of initiation also occur concurrently. In the second stage of initiation, encountering the goddess and in the third stage, the temptation of a seductive woman, Aşk meets Hüsrüba and is deceived and trapped by her, he experiences two stages at once.

Yet, with Sühan's help, when he manages to escape these traps, he succeeds in reaching the Castle of Heart. In the monomyth, at this part, aşk, who should win the father's approval and achieve his ultimate reward, leading to his deification, experiences these stages at the end of his adventure. According to the monomyth, although he needs to receive and reject a call for return, Aşk does not experience these stages either. With Sühan's help for the return and reaching the Castle of Heart, Aşk completes the stages of supernatural aid and crossing the return threshold of the monomyth by entering the castle. In this part of the journey, the monomyth's stages of deification, ultimate reward, and freedom to live occur together. At the end of the journey, the monomyth's missing stages of master of two worlds, winning the father's approval, and freedom to live are seen together.

In the monomyth, narratives are closely related to spiritual development and Sufism, especially emphasizing the importance of complex abstract states that occur together in the last part. It is also about explaining these complex states to the listener.

This study aims to provide a new perspective on the works related to the monomyth in the Masnavi of *Hüsn ü Aşk*, which narrates the fundamental teaching of Sufism through storytelling. It offers a suggestion for the unique monomyth of the hero emerging from Turkish-Islamic culture to be tested in different examples.

Giriş

Divan şiirinin son dönemlerinde ulaştığı zirve nokta olarak kabul edilen *Hüsn ü Aşk*, Şeyh Galip'in 1782'te yazdığı 2041 beyitlik başyapıtıdır. Eser, Hüsn (Güzellik) ve Aşk isimli başkahramanlar, diğer kahramanlar ve yer adları ile kurulan divan şiirine yeni bir soluk getirmiştir.¹ Divan şiiri ile tasavvuf arasındaki bağ, şiir geleneğinin sembolik imgelerinin tekrarları olan mazmunlarla süregelmiştir. Şeyh Galip, mazmunlarla kurulan bu bağın ötesinde tasavvufa ait unsurları, sembolik kahramanlar hâline getirerek önemli bir buluş gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu zengin sembolik anlatım ve eserin başarısı, edebiyat araştırmacıları için önemli bir saha açmış, kadim divan şiiri geleneğinin zirvesi olarak kabul edilen *Hüsn ü Aşk*, pek çok araştırmaya konu olmuştur. Farklı yöntemlerle metinleri ele alan araştırmacılar, Joseph Campbell'ın *monomit* kuramını da mesnevi üzerinde uygulamışlardır.

Hüsn ü Aşk hakkında yazılan makaleler arasında doğrudan *monomit* üzerinden yapılan en kapsamlı inceleme, Ahmet Alkan'ın "Kahramanlık Mitosu ve Arketipsel Sembolizm Bağlamında

¹ Naci Okçu, "Hüsn ü Aşk", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. C.19 (Ankara: TDV Yayınları: 1999), 29-31.

Hüsn ü Aşk Mesnevisi Kahramanı Aşk'ın Yolculuğu" başlıklı makalesidir.² Alkan, çalışmasında *Hüsn ü Aşk* mesnevisini, maceranın asıl kahramanı Aşk'ın serüvenini Campbell'in kahramanlık mitosunu ve Carl Gustav Jung'un *arketipsel sembolizm* kuramları açısından incelemiştir. Aşk'ın yaptığı yolculuğu, *monomitin* aşamalarına uygun şekilde ele almış ve bu aşamaları psikolojik açıdan değerlendirmiştir. Çalışmada, *tanrılaştırma* bölümüne ve *nihai hayat* aşamasının gerçekleşmesine yer verilmemiş, bunun dışındaki aşamaların sıralamasındaki karmaşaya değinilmemiştir.

İlke Tepeköylü'nün "Âşık Garip Hikâyesinin Joseph Campbell'in Monomitos Aşamalarıyla İncelenmesi"³ adlı çalışması, yazarın Madrid'de sunduğu bir bildirinin genişletilmiş hâlidir. Tepeköylü, çalışmasının özet kısmında *monomitin* "initiation" aşamasını Carl G. Jung'un "aşama" arketipi olarak değerlendirmiş ve özet kısmında yolcuğun aşamalarını "ayrılma-aşama-dönme" şeklinde belirtmiş olmasına rağmen çalışmanın *monomiti* açıkladığı kısımda verdiği tabloda, "yola çıkış, inisiyasyon (erginlenme), dönüş" ifadelerini kullanmıştır. Lord Raglan'ın modeli üzerine yapılan çalışmaları değerlendiren Tepeköylü, *monomitin* aşamalarının *Âşık Garip Hikâyesinde* görülmesini açıklarken de çeviride değişiklikler yapmıştır. Çalışma içinde görülen bu farklı adlandırmaların kaynağı ve sebepleri açıklanmadığı için yazarın hangi amaçla ve neye dayanarak temel aşamalara farklı adlar verdiğinin anlaşılması güçtür.

Abuzer Kalyon "Hüsn ü Aşk'tan Hareketle Mesneviler için Bir İnceleme Denemesi"⁴ isimli çalışmasında, eserin geniş bir özetini verdikten sonra mesnevideki "vakıa" üzerinde durmuş, *Mantık'ut Tayr* ile mukayeseli bir değerlendirme yapmıştır. Makale için geniş bir konu seçen Kalyon, Aşk'ın yolculuğunun *monomitin* genel hatlarına benzerliğinden yola çıkarak genel sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır. *Hüsn ü Aşk*'ın aşamalarının *monomitten* farklı gerçekleşmesi ile ilgili bir açıklama yapmayan çalışmanın önemli olan kısmı, *monomitin* aşamalarının Doğu kültüründe farklı isimler ve şekillerde görüldüğünü tespit etmesidir.

Muhammet İnce "Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Işığında Hüsn ü Aşk Mesnevisi'nin Yapısal Yönden İncelenmesi"⁵ makalesinde, V. Propp'un Yapısal Çözümleme yöntemi ile *Hüsn ü Aşk*'ı ele almıştır. V. Propp'un *Masal Çözümleme* metodu *monomitin* ortaya çıkmasına öncülük etmesi açısından konumuzla yakından ilgilidir. İnce, masal çözümleme yöntemiyle incelediği *Hüsn ü Aşk* ve diğer mesnevileri değerlendirmiştir. Campbell'in *monomiti* kuramı ile benzer şekilde mesnevi örneklerindeki benzerlikleri değerlendiren İnce'nin makalesinde ulaştığı sonuçlar, *Hüsn ü Aşk*'ın evrensel kalıplara büyük oranda uyduğunu göstermiştir.

Nazire Erbay ve Eren Özbek'in yolculuk teması ile ilgili hazırladıkları: "Mistik ve Metafizik Bağlamda Bir Yolculuk Üçlemesi: Hüsn ü Aşk, Hacı'nın Yolu ve Simyacı"⁶ makalesinde, *Hüsn ü Aşk*'ta Aşk'ın yolculuğu ile John Bunyan'ın *Hacı'nın Yolu* ve Paulo Coelho'nun *Simyacı* adlı eserlerindeki kahramanların yolculukları mukayeseli olarak verilerek ezoterik yolculukların benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir.

Gökhan Gökmen Türk edebiyatının en önemli iki mesnevisini yolculukları yönünden mukayeseli olarak ele aldığı "Leyla ve Mecnun ile Hüsn ü Aşk Mesnevilerinde Âşığın Kaotik

² Ahmet Alkan, "Kahramanlık Mitosu ve Arketipsel Sembolizm Bağlamında Hüsn ü Aşk Mesnevisinin Kahramanı Aşk'ın Yolculuğu", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Journal Of Old Turkish Literature Researches)*. C.2 S.1 (2019): 634-675.

³ İlke Tepeköylü, "Âşık Garip Hikâyesinin Joseph Campbell'in Monomitos Aşamalarıyla İncelenmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*. S. 47 (2016): 419-428.

⁴ Abuzer Kalyon, "Hüsn ü Aşk'tan Hareketle Mesneviler İçin Bir İnceleme Önerisi", *Turkish Studies - Language and Literature*. C. 14. S. 4 (2019): 1925-1943.

⁵ Muhammet İnce, "Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Işığında Hüsn ü Aşk Mesnevisi'nin Yapısal Yönden İncelenmesi", *Journal of Social Sciences and Humanities*. C.2. S.1 (2018): 81-95.

⁶ Nazire Erbay ve Eren Özbek, "Mistik ve Metafizik Bağlamda Bir Yolculuk Üçlemesi: Hüsn ü Aşk, Hacı'nın Yolu ve Simyacı", *Turkish Studies*. C.8. S.1 Winter, (2013): 1355-1374.

Yolculuğu”⁷ isimli çalışmasında, mesnevilerin ortak noktasının aşkı metafizik âleme gidilen yolda bir aracı olarak kullanmaları olduğunu belirtir. *Hüsn ü Aşk* üzerine yazılmış diğer makalelerden doğrudan *monomit* veya yolculuk teması üzerine olmayanlar şöyle sıralanabilir: Bedia Koçakoğlu’nun “Postmodern Bir Aynada Hüsn ü Aşk’ın Kırılışı”⁸ ve Ahmet İçli’nin⁹ “Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Dramatik Aksiyonu Oluşturan Değerler Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmaları.

Doğrudan *monomit* üzerinde yapılmayan çalışmalarda da dolaylı şekilde Aşk’ın yolculuğu anlatılmıştır. Mehmet Celal Varışoğlu “Öl ve Ol” Fikri Çerçevesinde Hüsn ü Aşk Kahramanı Aşk’ın Kendisini Bulma ve Tanıma Süreci”¹⁰ isimli çalışmasında, Aşk’ın manevi tekâmülünün sembolik tarafı üzerine tasavvufi değerlendirmeler yapmıştır. *Hüsn ü Aşk* üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Ahmet Doğan *Hüsn-ü Aşk’a Felsefî ve Tasavvufî Bir Bakış: Aşk’ın Kalbe Yolculuğu*¹¹ kitabında, Aşk’ın yolculuğunu tasavvufi bağlamda değerlendirmiş ve temel iki aşamaya indirmiştir. Doğrudan *monomit* üzerinden bir değerlendirme olmasa da kemal kısmı Türk mesnevilerinin kendi *monomiti* olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Hüsn ü Aşk mesnevisi üzerine yapılan çalışmalardan bazıları, doğrudan *monomit*le bağlantılı olmasalar da dolaylı olarak *monomite* değinir. Aşk’ın yolculuğunu açıklamaya çalışan yazarlar *monomiti* takip eder. Campbell, *monomit* kavramını açıklarken doğrudan tanımlar yapmaktan kaçınmıştır. Mutlak tanımların yapılmaması, tüm anlatılardaki yolculuğun bir şekilde *monomit*le bağlantı kurmasını sağlamıştır. Bu durum, aynı zamanda araştırmacıların dikkatli olmaları ve *monomiti* kendi kültürel bağlamlarına göre yorumlamaları sorumluluğunu da doğurur. *Monomit* üzerine yapılacak çalışmalarda araştırmacı, kendi konularına uygun tanımlar oluşturabilmeli veya aşamaların gerçekleşme sıralamasındaki farklılıkları belirtmelidir. *Hüsn ü Aşk*’ın tasavvuf geleneğinin ve Türk-İslam kültürünün bir ürünü olduğu göz önüne alındığında *monomit*le oluşabilecek farklılıkların da inançla ilgili motiflerde ortaya çıkması beklenmelidir. Bu çerçevede *Hüsn ü Aşk*’ın içeriği dikkatle incelenmeli, kendine has özelliklerine göre yeniden değerlendirilmelidir.

1. Kahramanın Yolculuğu Monomiti

James Joyce’un *Finnegans Uygulaması*¹² isimli eserinde *monomitos* şeklinde kullandığı terimden hareket eden Campbell, asıl tür kalıplarını dünyanın çeşitli ülkelerinin mitolojik örnekleri üzerinde inceler ve kahramanın yolculuğunun dünya üzerindeki pek çok masal anlatısında tekrarlanan bir şablona sahip olduğunu belirler. İncelediği örnekleri ve ürettiği şablonları *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (The Hero With a Thousand Faces)* (1946) isimli eserinde *monomit* terimini kullanarak detaylı şekilde izah eder. Kahramanın yolculuğu *monomiti*, *yola çıkış*, *erginlenme* ve *dönüş* aşamaları ile bunların 17 alt aşamasından oluşur. Bu aşama ve alt aşamalar geçiş ritüellerine dayanır.

Campbell, bu sistemi oluştururken Jung’un arketipsel eleştiri kuramından ve Freud’un yaklaşımından yararlanmıştır. Campbell, kendinden önce yapılan yapısalcı yaklaşım çalışmaları ışığında mitolojik anlatıları incelediğinde destan kahramanlarının anlatı boyunca bir yolculuk yaptığını ve bu yolculuğun Antik Yunan destan kahramanı Odysseus’un yolculuğuna benzerliğini fark eder. Daha sonra *monomit* adını verdiği bu yolculukta kahraman sırasıyla: *yola çıkış*,

⁷ Gökhan Gökmen, “Leyla ve Mecnun ile Hüsn ü Aşk Mesnevilerinde Âşğın Kaotik Yolculuğu” *Sosyologca*. S.2, (2011): 289-295.

⁸ Bedia Koçakoğlu, “Postmodern Bir Aynada Hüsn ü Aşk’ın Kırılışı” *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. C. 2. S. 2 (2012): 165-178.

⁹ Ahmet İçli, “Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Dramatik Aksiyonu Oluşturan Değerler Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 20. S. 2 (2010): 57-78

¹⁰ Mehmet Celal Varışoğlu, “Öl ve Ol Fikri Çerçevesinde Hüsn ü Aşk Kahramanı Aşk’ın Kendisini Bulma ve Tanıma Süreci” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.6. S.2 (2007): 24-35.

¹¹ Ahmet Doğan, *Hüsn ü Aşk, Aşkın Kalbe Yolculuğu*. (2. Baskı), (İstanbul: Değişim Yayınları, 2017).

¹² James Joyce, *Finnegan Uygulaması*. çev. Fuat Sevimay (İstanbul: Sel Yayınları, 2016).

erginlenme ve *dönüş* olmak üzere üç temel aşamayı ve bu aşamaların on yedi alt aşamasını gerçekleştirir. *Monomit*in ilk aşaması olan *yola ıkış*, beş alt aşamada gerçekleşir. Bilinen dünyada başlayan bu aşamada kahraman sıradan hayatını sürdürürken bir davet alır veya dışarıdan bir güç zorunlu olarak kahramanı maceraya sürükler. Kahraman, konfor alanından ayrılmak istemediği için çağrıyı öncelikle reddetse de doğaüstü güçlerin yardımıyla harekete geçer. Bilinen dünyanın eşik muhafızları veya toplumun idamesi ile görevli kişiler, bazen de doğaüstü varlıklar, kahramanı bilinen dünyada tutmak istese de kahraman bu ilk eşiği aşar. Bilinen dünya ile bilinmeyen dünya arasında ana rahmine benzer bir alanda insanlardan uzaklaşarak yeniden doğar. *Balinanın karnı* olarak adlandırılan bu aşama sıradan insan kimliğini bırakıp kahraman olarak doğumun gerçekleştiği yerdir. İkinci aşama, aldığı görevini yerine getirme veya arzusuna ulaşmak isteğiyle harekete geçen kahramanın zorlu sınavlarla karşılaştığı güçlükleri aşarak gelişimini tamamladığı *erginlenme* aşamasıdır. Bu aşamada kahraman, öncelikle bir imtihan ile karşılaşır. *Yola çıkış* aşamasında aldığı doğaüstü yardımlar veya rehberlikle, donandığı güçlerle bu sınavı geçmeyi başarır. Gücünü veya zekasını sergiledikten sonra tanrıça ile karşılaşır. Tanrıça, dünya mitlerinde kahramana yol gösteren, yaşamın kaynağı olan kadındır. Kahraman, güzellikle karşılaşarak ruhen zenginleşir ve gelişir. Sonraki aşamada ise güzelliğin ve kadının onu yolundan uzaklaştıracak aldatici yönlerinin de olabileceğini öğrenmesi için, *baştan çıkarıcı olarak kadın* ile karşılaşır. Bazı kadınların insana kötülük edebileceğini öğrenen kahraman, hedefine doğru ilerler. Yolculuğun amaçlarından biri olan sıradan bir ferdin kahramana dönüşmesi, ailesi için bir gurur kaynağıdır. Kahraman, bu aşamaya kadar yaptıklarıyla *babanın gönlünü alma* aşamasına gelir. Otorite veya doğrudan babasını memnun ederek toplumla, değerlerle barışır. Toplumun veya ailesinin sorunlarını çözmüş olur. Karmaşık bir aşama olan *tanrılaştırma*, kahramanın bilinen insani özelliklerinden uzaklaşmasıyla gerçekleşir. Ölümsüzlüğe yaklaşma, cinsiyet değiştirme veya insanüstü özelliklerin gelişmesi, yolculuğun *tanrılaştırma* aşamasında görülür. Kahraman, bu aşamadan sonra *nihai ödülüne*, yolculuğa çıkma amacına ulaşır ve muradına erer. Bu amaç ideal eşi bulma, değerli nesneyi alma veya kayıp kişiyi bulmadır. *Erginlenme* aşamasını tamamlayan kahramanın yola çıkış amacı olan ödül ile birlikte, bilinen dünyaya dönerek döngüyü tamamlaması gerekir. Fakat bazen ödüle ulaşan kahraman, rehavete kapılabilir. Bu durumda kahramana sorumluluğunu hatırlatan bir haberci ortaya çıkar. Bu bir nevi dönüş davetidir ve kahraman bu daveti geri çevirebilir. Kahraman, zorlu sınavları geçerek ulaştığı bilinmeyen dünyada aldığı ödülle kalmak ister. Dönüş için tekrar zor bir yolculuğa çıkıp bilinen dünyadaki hayatına dönmek istemez. Bu durumda bir haberci, kahramanı uyarmak için gelir veya kahramanı geri dönmek zorunda bırakacak bir güç, kahramanı geri dönmek zorunda bırakır. Kahraman, sorumluluğunu hatırlayarak veya zorla dönüş yoluna girer. Doğaüstü yardımcının sihirli güçlerini kullanarak dönüş yoluna girdiğinde bir engelle karşılaşır. *Dönüş eşiğinin aşılması* isimli bu aşamada kahraman, karşılaştığı bilinmeyen dünyaya ait gücü yener ve yoluna devam eder. Döndüğünde bilinen dünyada ödülleriyle karşılaşır ve genellikle saraya girer. Bilinen ve bilinmeyen dünyadaki başarıları sayesinde ulaştığı bu mertebeye *iki dünyanın ustası* ismi verilmiştir. Tüm aşamaları tamamlayan kahraman, artık serbesttir ve edindiği güçler, ödüller ve erdemleriyle *yaşama özgürlüğü* aşamasında belirsiz bir şekilde hayatını idame ettirir.

Hüsn ü Aşk mesnevisinin kahramanı Aşk, manevi bir *erginlenme* yaşadığı yolculuğunu kendine has bir biçimde gerçekleştirir.

2. Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Monomit

Aşk'ın yolculuğu *monomit*inde vurgulanan, aslında kahramanın kendi içine doğru yaptığı yolculuktur. Mitolojik anlatılarda, farklı sembollerle anlatılan mücadeleler sonucu ulaşılan manevi arınma ve hakikate ulaşma Aşk'ın yolculuğunda devler, düşmanlar gibi mitolojik öğelerle zenginleştirilen bir iç yolculuktur.

2.1. Yola Çıkış

Kahramanın yolculuğunun ilk aşaması olan *yola çıkışı* beş bölüme ayıran Campbell'a göre kahramana güvenli hayatında dışarıdan bir davet gelir ve maceraya atılma süreci başlar. Aşk'ı maceraya çağıran Beni Muhabbet kabilesinin ileri gelenleridir. Cemiyetin işleyişinde akıl fertler olan ulular bir nevi eşik bekçisidir. Güvenli dünyadaki düzeni sağlayan gelenekler çerçevesinde kararlar alan büyükler, toplumun standart hayatını sürdürmek için kararlar alır. Sıradan hayatını terk etmek isteyen kahramanın dışarıdaki dünyada karşılaşacağı sorunları çözmesi, onun gerçekten kahraman olup olmadığını gösterecektir. Başarırsa isteğine ulaşacak başaramazsa gelip sıradan hayatına dönecek veya kendinden sonra sıradan dünyayı terk etmek isteyecekler örnek teşkil edecektir. Aşk'ın gerçek bir kahraman olup olmadığını sınamak isteyen cemiyetin ileri gelenleri Diyâr-ı Kalp'teki kimyayı getirmesini isterler. Batı literatüründe kahramanın çağrısı genellikle reddetmesi üzerine Campbell tasnifine *çağrının reddi* motifi ile devam etse de burada *monomitle* ilk farklılık gerçekleşir ve Aşk tereddüt etmeden görevi / çağrısı kabul eder.

Çağrıya uyarak yola çıkan Aşk'ın, sıra dışı olayları aşarak seçilmiş kişi olduğunu göstermesi gerekir. Bu yolculukta *doğüstü yardım* alır. *Hüsn ü Aşk*'ta kahramana yardımcı Gayret isimli yardımcısı yaparken sıra dışı durumlarda ihtiyaç duyduğu yardım Sühan isimli hocasından gelir. *Monomite* göre, kahramanın bir sonraki aşamada bilinen dünyayı terk ederek bilinmeyen dünyaya geçmeye çalışması gerekir. Kahraman, kendini güvenli dünyada tutmakla görevli eşik bekçisi ile karşılaşır. Kahramanın eşik bekçisini yenerek ikna ederek atlatarak eşığı geçmesi gerekir. *Hüsn ü Aşk*'ta eşik muhafızı, Aşk ve yardımcısı Gayret'in düştükleri kuyuda karşılaştıkları devdir. Sühan, Aşk'ın yardımına gelir, devi öldürerek Aşk'ı kurtarır ve böylece eşik muhafızı yenilir ve eşik geçilir. Kahraman, henüz sıradan insan kimliğini aşmadığı için *balinanın karnı* aşamasını gerçekleştirip kapalı bir alana girer ve kahraman kimliği ile yeniden doğar. *Balina karnı*, doğumun gerçekleştiği anne karnının alegorisidir. Batı literatürüne bu alegori, genelde *balina karnı* ile ifade edilse de balina, tasavvufi alegorinin teşkil olduğu coğrafya için oldukça yabancı bir canlıdır. Campbell'ın *monomitosta* “balina karnı” ismini verdiği yeniden doğum aşaması mesnevîler ve diğer anlatılarında kuyu veya anne karnında gerçekleşir. Kahramanın temsili yeniden doğumunun gerçekleştiği diğer yerler mağara, kuyu gibi kapalı alanlardır. Bu durumun coğrafi koşulların etkisiyle açıklanması makuldür. Aşk, girdiği kuyuda eşik bekçisini aşarken *balina karnı* aşamasını da geçirir. Devi yardım alarak da olsa geçerken sıradan insan kimliğinden kurtulup kahramana dönüşür ve *erginlenmesi* için karşılaşacağı sınavlara hazır hâle gelir.

2.2. Erginlenme

Kahraman monomitin ikinci kısmı olan Erginlenmede altı aşamadan geçer. Hüsn ü Aşk'ta *Balinanın karnı* aşamasını kuyuda geçiren Aşk dönüşümünü tamamlayıp kahraman olarak yeniden doğduğunda Erginlenme aşamasının ilk ilk sınavıyla karşılaşır. Aşk'ın sınavı zorlu doğa koşulları ile mücadeledir. Aşk, soğukla mücadele ederek Harabe-i Gam'a ulaşmayı başarır. Bu nispeten kolay sınavın ardından, Aşk'ın ateşle dolu olan Derya-yı Ateş'i aşması gerekir. *Monomitte* kahraman, karşılaştığı doğüstü güçlükleri aşmak için yardım alır. Aşk ve yolculuk boyunca yanında olan Gayret, ateş denizini aşmak için Hüsn'ün Sühan aracılığı ile gönderdiği at ve kanatları kullanarak uçarlar ve ateş denizini geçerler. Batı anlatılarında yolculuğun bu aşamasında görülen *tanrıça ile karşılaşma*, yine tasavvufi alegoriye uygun olarak yanılısma şeklinde gerçekleşir. *Monomite* göre tanrıça iyi veya kötü olabilir. *Monomitte* tanrıçalar, genellikle kahramana yardım etse de burada Aşk'ın karşılaştığı Hüsn'ün suretinde görülerek Aşk'ı tuzağa düşürür. Sevdiğine ulaştığını sanan Aşk, Hüsrübâ'ya inanır. Yolculuğun diğer aşaması olan *baştan çıkarıcı olarak kadın* da bu kısım ile birleşmiştir. Aşk, sevdiği kadınla karşılaştığını sandığında Hüsrübâ tarafından baştan çıkarılmış olur. Bu kısımda Şeyh Galip, kuyuda *balina karnı* ve *ilk eşığın aşılması* kısımlarını bileştirdiği gibi *tanrıçayla karşılaşma* ve *baştan çıkarıcı olarak kadın* aşamalarını da birleştirmiştir.

Batı edebiyatında kahramanın *babanın gönlünü alması* görülse de mesnevi içinde belirgin olarak ortaya çıkmayan baba figürü topluluğun ileri gelenleri tarafından temsil edilir. Kabilenin ileri gelenlerinin verdiği görevi yerine getirmediği için bu aşama da mesnevide görülmeyen üçüncü kısımdır.

Yine Batı tasniflerinde yolculuğun bu aşaması için kullanılan *tanrılaştırma* aşamasının mesnevilerdeki karşılığı orijinal şekilde tezahür eder. Mesnevinin temsil ettiği gelenekte bu kavramın karşılığı, *insan-ı kâmil* olmaktır. Aşk, Hûşrübâ'nın gerçek olmadığını anladığında tüm hakikati kavrar. Hüsn'ün de aşkın da iç içe olduğunu fark eder. Bir nevi *insan-ı kâmil* mertebesine ermiş olur. *Erginlenmenin* son aşaması olan *nihai ödül* genellikle sevdiğine ulaşma, servete ya da saltanata sahip olma şeklinde görülse de tasavvufa göre en değerli ödül, hakikati idrak etmektir. Aşk'ın maceraya çıkma amacı olan kimya, maddeleri altına çevirmenin gizemidir. Şeyh Galip'in *nihai ödülde* metnin önceki kısımlarında sevdiğine ulaşmayı amaçlayan Aşk'ın gerçek aşk olan ilahi aşka ulaştığı, kimya karşılığında ise değersiz sıradan hayatını ilahi hakikati keşfederek değerli hâle getirdiği, taşı altına çevirdiği görülür.

Aşk'ın çıktığı yolculukta zorlu sınavlarla karşılaşması ve gittikçe zorlaşan bu sınavları geçebilmesi, olağanüstü kişiliğinin ve iradesinin göstergesidir.

2.3. Dönüş

Yolculuğun son aşamasında ödüle ulaşan kahramanın kendi hayatına dönmesi gerekir. Kahramanın dönüşü de altı aşamada gerçekleşir. *Monomite* göre kahraman, *çağrısı* reddettiği gibi *dönüşü* de reddeder. Fakat Aşk, *dönüş* için bir çağrı almaz. Zâtüssuver Kalesi'nde Hûşrübâ tarafından hapsedilen Aşk, tutuklu olduğu için güvenli alana dönemez. Sühan tarafından gelen yardımla Zâtüssuver Kalesi'nden kurtulan Aşk'ın tasavvufi anlamdaki hakikati öğrendikten sonra geri dönmesi için bir sebep de kalmaz. *Monomit*'in sıralamasında bir sonraki aşama olan *doğüstü yardım*, önceki bölümlerle iç içe geçerek Sühan'ın kaleyi ve Hûşrübâ'yı yakması şeklinde gerçekleşir. Bu kısımda üç aşama birlikte gerçekleşmiştir. Sühan'ın ortaya çıkarak Aşk'ı kurtarması aynı zamanda mahpusluk ve Hûşrübâ engellerini aşmasını sağlar. *Monomit*'in bir sonraki aşaması olan *dönüş eşiğinin aşılması* kısmı, Hûşrübâ'nın ölmesi ve kalenin yanmasıyla da gerçekleşmiş olur. Aşk'ın dönüşü için engel kalmaz. Campbell'in *iki dünyanın ustası* olarak belirttiği aşama da yine mesnevinin kendi alegorisi içinde gerçekleşir. Aşk, Sühan ve Gayret'in yardımlarıyla yolculuğu sırasında karşısına çıkan zorlukları aşarak hedefine ulaşır ve bilinmeyen dünyadaki gücünü ispatlayıp *erginlenmesini* tamamlar. Manen ilahi hakikati idrak eden kahramana gaip perdeleri açılır ve Aşk, insanın yükselebileceği en üst mertebe olan *insan-ı kâmil* mertebesine erişir.

Kahraman, yolculuğunun sonunda tüm engelleri aşar ve tüm başarıları elde eder. Artık hayatta aşması gereken bir zorluk kalmadığı için mutlak bir özgürlüğe kavuşur ve *monomit*'in *yaşama özgürlüğü* aşamasına geçer. Aşk, Sühan ile birlikte Hüsn'ün ve meleklerinin yaşadığı Kalp Kalesi'ne gider. Yolculuğu kalben yaşadığı manevi yolculuğun neticesinde Aşk'ın içinde olduğu Kalp Kalesi'ne ulaşmasıyla nihayetlenir. Aşk, Kalp Kalesi'ne vardığında âşık olduğunu zannettiği Hüsn'ün yani güzelliğin kendi içinde olduğunu aşk ve güzelliğin ayrılmaz bütün olduğunu fark eder. Bu, Aşk'ın yolculuğunda çektiği çileler sayesinde eriştiği *insan-ı kâmil* mertebesidir. Aşk'ın özgürlüğü, tasavvufa uygun bir şekilde kendi dışında aradığı her şeyden yani mâsiva ile meşgul olmaktan vazgeçmesiyle gerçekleşir.

2.4. Aşk'ın Monomitosu

Aşk'ın yolculuğu *monomit* ile genel olarak benzerlikler gösterse de kendine has özellikler barındırır. Yola çıkış aşamasında Diyar-ı Kalbe gitmekle görevlendirilen Aşk, bu çağrısı reddetmeyerek *monomitten* ayrılır. Daha sonra kuyuya giren Aşk; devle karşılaşp Sühan'dan yardım alarak *doğüstü yardım*, devî aşarak *ilk eşiğin aşılması* ve kuyuda güçlenerek *balinanın karnı* aşamalarını birlikte gerçekleştirir.

Erginlenme aşamasındaki *sınavlar yolu* alt aşamasında önce soğukla daha sonra alev denizi ile karşılaşan Aşk, *monomite* göre ilerler. Bu kısımda yine iki bölüm iç içe geçer. Hüsrûbâ'nın önce Hüsn'ün suretinde görünmesiyle *tanrıça ile karşılaşma* ve daha sonra tuzağa düşürmesiyle *baştan çıkaran kadın* aşamaları gerçekleşir.

Monomitin erginlenme ve dönüş aşamalarında görülen olaylar, Aşk'ın yolculuğunda iç içe geçer. *Monomite* göre *babanın gönlünü alma*, *tanrılaştırma* ve *nihai ödüle ulaşma* Aşk'ın macerasında iç içe geçer. *Tanrılaştırma* kavramı tasavvufteki kemale ermenin karşılığı olarak düşünüldüğünde yolculuğun asıl amacı olan hakikat, Aşk'ın Kalp Kalesi'de görmeyi beklediği Hüsn yerine kendini bulduğu anda ortaya çıkar. Aşk, aradığının aslında kendini bulmak olduğunu fark eder. Aşk, bu kısımda *monomitosun*; *nihai ödül*, *tanrılaştırma*, *yaşama özgürlüğü* aşamalarını birlikte yaşar. Aşk'ın yolculuğunda *monomitin* aşamalarını bir tabloda göstermek daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 1. Aşk'ın yolculuğunda monomitin aşamaları

Yola Çıkış	Erginlenme	Dönüş
Maceraya Çağrı	Sınavlar Yolu	Büyülü Kaçış Dışarıdan Gelen Kurtuluş Dönüş Eşiğinin Aşılması
Doğaüstü Yardım İlk Eşiğin Aşılması Balinanın Karnı	Tanrıçayla Karşılaşma Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın	Tanrılaştırma Nihai Ödül
		İki Dünyanın Ustası Babanın Gönlünü Alma Yaşama Özgürlüğü

Sonuç

Hüsn ü Aşk mesnevisinin kahramanı Aşk'ın yolculuğu *monomitle* önemli benzerlikler gösterir. Bununla birlikte, Campbell'in teorisinde olası benzerlikler üzerinde durulsa da her kültürün kendi anlatılarına tesir ederek orijinal taraflar oluşturmaları kaçınılmazdır. Kültür sebebiyle *monomitin* aşamalarında görülen farklılıklar; görülme, farklı şekilde görülme veya farklı bir sıralama ile gerçekleşme şeklindedir. *Hüsn ü Aşk*, divan şiiri geleneği ve tasavvuf öğretisi açısından gerek mahiyeti gerekse diliyle edebiyat araştırmaları için zengin bir kaynaktır. Divan şiirinin zenginliğini farklı şekillerde ortaya çıkarmak için denenen inceleme yöntemlerinden farklı türlere uygulanan *monomit teorisi* de temelinde Aşk'ın yolculuğu olan *Hüsn ü Aşk*'ın araştırılması için farklı çalışmalarda doğrudan veya kısmen faydalanılarak kullanılmıştır. Yapılan çalışmalarda, *monomitin* benzerlikleri vurgulanırken farklılıklar veya aşamaların gerçekleşmesi sırasındaki değişimler göz ardı edilmiştir. Farklı örneklerle doğrulan *monomitten* ayrılan noktalar, eserin değerini azaltmak yerine esere orijinal bir boyut kazandırır.

Çalışmamızda, öncelikle yapılan çalışmalar incelenmiş ve araştırmacıların mutlak kural olarak gördükleri *monomitin* 17 aşamasının Doğu kültüründen çıkan bir metinde farklılıklar göstereceğini göz önüne almadığı tespit edilmiştir. Daha sonra Aşk'ın yolculuğunun aşamaları *monomit* ile kıyaslanmış ve kendine has bir *monomit* gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Aşk'ın Doğu veya Türk-İslam kültürüne göre şekillenen *monomitinde*; Yola çıkış aşamasının ikinci alt aşaması olan *çağrının reddi* gerçekleşmez. Doğu toplumlarının fertleri, genellikle çok açık bir haksız durum görmedikleri sürece vesayeti Tanrıdan aldıklarına inandıkları otoriteye isyan etmek yerine itaat etmeyi tercih eder. Aşk'ın yolculuğunda bir sonraki yer olan kuyuda, *monomitin* üç aşaması aynı anda gerçekleşir. Aşk, kuyuya düştüğünde önce ilk eşiği aşar. Daha sonra Sühan'dan yardım gelir ve *doğüstü yardım* gerçekleşir ve son olarak da *balinanın karnı* aşaması gerçekleşir. Kuyuya sıradan insan olarak giren Aşk, kuyudan kahraman kimliği ile çıkar. *Monomitin* ikinci aşaması olan *erginlenme* de Aşk için farklı şekillerde gerçekleşir. Öncelikle bir sınavla karşılaşması gereken Aşk, iki farklı sınavla karşılaşır. Önce soğukla mücadele eder; daha sonra ateş denizini aşmayı başarır. Birinci aşamada olduğu gibi *erginlenmede* de bazı aşamalar birlikte gerçekleşir. *Erginlenmenin* ikinci aşamasında *tanrıça ile karşılaşması*, üçüncü aşamada ise baştan çıkarıcı kadının tuzağına düşmesi gereken Aşk, Hüsruba ile karşılaşır ve Hüsruba tarafından aldatılıp tuzağa düşerek iki aşamayı birlikte yaşar.

Yine Sühan'ın yardımıyla bu tuzaklardan kurtulmayı başardığında ise Kalp Kalesi'ne gitmeyi başarır. *Monomitte* bu kısımda *babanın gönlünü alması* ve *nihai ödülüne* ulaşarak tanrılaşması gereken Aşk, bu aşamaları macerasının sonunda yaşar. *Monomite* göre dönüş için bir çağrı alması ve bu çağrıyı reddetmesi gerekmesine rağmen Aşk, bu aşamaları da yaşamaz. Sühan'ın dönüş için yardım etmesi ve Kalp Kalesi'ne ulaşmasıyla *monomitin doğüstü yardım* ve *dönüş eşiğinin* aşılması aşamalarını tamamlayan Aşk, kaleye girer. Yolculuğun bu bölümünde *monomitin*; *tanrılaştırma*, *nihai ödül* ve *yaşama özgürlüğü* aşamaları birlikte gerçekleşir. Yolculuğun sonunda *monomitin* eksik olan *iki dünyanın ustası*, *babanın gönlünü alma* ve *yaşama özgürlüğü* aşamaları birlikte görülür.

Bu çalışmada tasavvufun temel öğretisini hikâye ederek anlatan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi, *monomit* açısından yeniden değerlendirildi. Yapılan karşılaştırmada, ortaya konan farklardan hareketle farklı örneklerin incelenmesi ve alanda yeni çalışmalar yapılması Türk-İslam kültüründen çıkan kahramanın kendine has *monomitinin* betimlenmesi açısından önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alkan, Ahmet. “Kahramanlık Mitosu ve Arketipsel Sembolizm Bağlamında Hüsn ü Aşk Mesnevisinin Kahramanı Aşk'ın Yolculuğu”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Journal Of Old Turkish Literature Researches)*. C.2 S.1(2019): 634-675.
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çeviren Sabri Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.
- Doğan, Ahmet. *Hüsn ü Aşk, Aşkın Kalbe Yolculuğu*. (2. Baskı), İstanbul: Değişim Yayınları, 2017.
- Erbay, Nazire ve Özbek, Eren. “Mistik ve Metafizik Bağlamda Bir Yolculuk Üçlemesi: Hüsn ü Aşk, Hacı'nın Yolu ve Simyacı”, *Turkish Studies*. C.8. S. 1 Winter, (2013): 1355-1374.
- Gökmen, Gökhan. “Leyla ve Mecnun ile Hüsn ü Aşk Mesnevilerinde Âşkın Kaotik Yolculuğu” *Sosyologca*. S.2 (2011): 289-295.
- İçli, Ahmet. “Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Dramatik Aksiyonu Oluşturan Değerler Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 20. S. 2 (2010): 57- 78.
- İnce, Muhammet. “Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Işığında Hüsn ü Aşk Mesnevisi'in Yapısal Yöntem İncelenmesi”, *Journal of Social Sciences and Humanities*. C.2. S.1 (2018): 81-95.
- Joyce, James. *Finnegan Uygulaması*. Çeviren Fuat Sevimay. İstanbul: Sel Yayınları, 2016.

- Kalyon, Abuzer. “Hüsn ü Aşk’tan Hareketle Mesneviler İçin Bir İnceleme Önerisi”, *Turkish Studies - Language and Literature*. C. 14. S. 4 (2019): 1925-1943.
- Koçakoğlu, Bedia. “Postmodern Bir Aynada Hüsn ü Aşk’ın Kırılışı” *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. C. 2. S. 2 (2012):165-178.
- Okay, Orhan ve Ayan, Hüseyin. *Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk*.İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Okçu, Naci. “Hüsn ü Aşk.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Tepeköylü, İlke. "Âşık Garip Hikâyesinin Joseph Campbell’ın Monomitos Aşamalarıyla İncelenmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*. S. 47 (2016): 419-428.
- Varışoğlu, Mehmet Celal. “Öl ve Ol Fikri Çerçevesinde Hüsn ü Aşk Kahramanı Aşk’ın Kendisini Bulma ve Tanıma Süreci” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.6. S.2 (2007): 24-35.

Seyyid Ali b. Ahmed Hasretî ve Pendnâme Şerhi İçinde Yer Alan Tercümesi

Sayyid Ali b. Ahmed Hasretî and His Pand-Nâmah Translation Which is in Its Commentary

Nurcan ASLAN*

ÖZ

Feridüddîn Attâr'a atfedilen dinî, ahlakî ve insan ilişkilerine dair öğütlerin Farsça manzum mesnevi olarak aktarıldığı eser *Pendnâme* adıyla meşhûr olmuştur. Şöhreti yazıldığı coğrafyanın sınırlarını aşan *Pendnâme*'nin Anadolu topraklarında da ilgi gördüğünü, günümüze ulaşan çok sayıda şerhine ve tercümesine bakarak anlamak mümkündür. Nüshasına ulaşılabilen ilk *Pendnâme* tercümesinin on altıncı yüzyılın başlarında, ilk şerhi ise on altıncı yüzyılın sonlarında yazıldığı bilinmektedir. Yazılan ve günümüze ulaşan bu şerh ve tercümelerden biri de Hasretî'ye aittir. Seyyid Ali b. Seyyid Ahmed Hasretî, 17. yüzyılda yaşamış *Pendnâme* şârih ve mütercimlerindendir. Hasretî'ye dair ulaşılabilen bilgiler, kaleme almış olduğu şerhinin mukaddimesinde ve ferâğ kaydında kendine dair yazdıkları ve bu eserin müstensihlerinden birinin verdiği bilgilerden ibarettir. Hasretî'nin şerhini, içinde manzum *Pendnâme* tercümesi barındıran diğer şerhlerden ayıran nokta eserin iki dilli olmasıdır. Hasretî *Pendnâme*'yi Arapça şerh eden bu eseri kaleme alırken önce Farsça beyti aktarmış, ardından beyti Türkçe manzum tercüme etmiş, sonra beyti Arapça şerh etmiştir. Hasretî'nin Türkçe *Pendnâme* tercümesi, Arapça yazılmış bir *Pendnâme* şerhinin içinde yer alması yönüyle diğer şerh ve tercümelerden farklıdır. Bu makalede kaynaklarda kendisi hakkında bir bilgiye rastlanamayan Hasretî hakkında elde edilebilen bilgiler verilmeye çalışılacak, beyitlerin tercümesi, eserin yazma nüshasında olduğu gibi Farsça asıllarıyla birlikte verilerek aktarılacak, tercüme sebeplerine ve özelliklerine dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır. Amaç *Pendnâme*'nin manzum tercüme metnini ortaya çıkarmak olduğundan Arapça şerh edilen kısım çalışma dışında bırakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hasretî, Attâr, Pendnâme, şerh, tercüme.*

ABSTRACT

Attributed to Farîd üd-Dîn Attâr, the work which is famous as *Pand-nâmah*, contains advice on religious, ethical and human relations advice and it is a masnavi in Persian verse. Its fame transcended the borders of the geography in which it was written. From the many commentaries and translations of the *Pand-nâmah* that have survived to the present day, we understand that it was popular in Anatolia. It is known that the first *Pand-nâme* translation, a copy of which can be found, was written in the early sixteenth century, and the first commentary was written in the late sixteenth century. One of these commentaries and translations belongs to Hasretî. Sayyid Ali b. Sayyid Ahmad Hasretî is one of the commentators and translators of *Pand-nâmah* lived in the 17th century. The available information about Hasretî consists of what he said about himself in the preface and epilogue of his commentary and the information given by one of the copiers of this work. The point that distinguishes Hasretî's commentary from other commentaries containing

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, nrcnaltun@gmail.com, (<https://orcid.org/0009-0009-3487-4017>).

verse *Pand-nāme* translations is that the work is bilingual. While writing this work, which paraphrases Hasretî *Pand-nāme* in Arabic, he first quoted the couplet in Persian, then translated the couplet into Turkish verse, and then paraphrased the couplet in Arabic. Hasretî's Turkish *Pand-nāme* translation is different from other commentaries and translations in that it is included in a *Pand-nāme* commentary written in Arabic. The article will try to give information about Hasretî, about whom there is no information in the sources and the translation of the couplets will be given together with their Persian originals, as in the manuscript. Then inferences will be made about the reasons and features of translation. Since the aim is to reveal the verse translation text of *Pand-nāme*, the part annotated in Arabic will be excluded from the study.

Keywords: *Hasretî, Attâr, Pand-nāmah, commentary, translation.*

Extended Summary

Hasretî wrote this commentary and translation in 1686 in the 17th century. The Turkish verse translation, located in the Arabic commentary called *Şerh-i Pand-i Attâr*, has 74 chapters and 828 couplets. *Pand-nāmeh*, which published by De Sacy, has 79 chapters and 853 couplets. Hasretî's commentary has an Arabic prose introduction. Following the introduction comes a Persian couplet, then its Turkish translation and then comes the Arabic commentary of the couplet. After the entire work is translated and annotated in this order, the commentary ends with a prayer in Arabic and a date couplet in Persian.

In the introduction to the commentary, he describes himself as Sayyid Ali b. Sayyid Ahmed b. Hasretî. No impact has been found in the sources about the commentator/translator known as Sayyid Ali Hasretî. What is known about Hasretî consists of what he and the copyist said in these manuscripts.

In the waiver record of the manuscript, it is stated that Hasretî was a “kethuda of bedesten” in Sivas. “Bedesten” is the name given to covered bazaars. It is also understood that he lived in a madrasah. Therefore, it can be assumed that he was a *muderris* (professor) teaching at the madrasah. In the introduction of this work, Hasretî wrote that he wrote it for the purpose of using it at the beginning level of language education.

While translating *Pand-nāmah*, Hasretî tried not to stray too far from the words in the source text. While the sentences were translated, they were mostly translated in the same order as in the source text, sometimes with minor changes in the order. There are rare examples where a word that is not in the source text is added. Although the translator tried to translate by adhering to the source text as much as possible, sometimes he failed to convey the meaning more accurately, even though he had the opportunity to do so. It is also possible to evaluate such differences as translator preference or distraction. Since they are not large in number, they are not large enough to affect the evaluation of the translator's translation method. Hasretî translated almost the entire *Pand-nāmah* verbatim. There are many words used in common in the source text and the translation. In very few couplets, one word is extra or missing. Again, translation errors resulting from misunderstanding of the source text are observed in a few couplets.

As a result, Sayyid Ali b. Sayyid Ahmed b. Sayyid Ali eş-Şehîr bi'l-Hasretî produced a work different from other translations and commentaries by translating *Pand-nāmah*, which Attâr wrote in Persian, into Turkish and his prose into Arabic. Hasretî did not deviate from the source text while translating couplets. He often translated the words in the same way or replaced them with other words that are more commonly used in Turkish but also of Arabic-Persian origin. He also tried to use the Turkish version of the words wherever possible. In the particular case of this commentary, it is understood that Arabic and Persian maintain their status as prestige languages and maintain their intense influence on the language, as of the seventeenth century and the geography in which the commentary was written.

Hasretî may have specifically chosen *Pand-nāme* so that students who are new to education can become familiar with moral rules while learning a language. The fact that Hasretî

did not mention the generally mentioned factors such as leaving a heirloom behind or wanting to receive blessings as the reason for writing this work, in the introduction or waiver record can be considered as a sign that the work was written for the purpose of language education.

Giriş

Tecrübelerin çevreye ve sonraki nesillere aktarılmasında bir köprü görevi gören, iyi ile kötü arasına çizgi çeken, siyasi mesajlar taşıyan, kültürel kodları içeren ve aktaran öğütler, yüzyıllardır yazılı veya sözlü olarak varlığını sürdürmüş, üstlenmiş olduğu insanlığı güzel olana yönlendirme misyonunu toplumlar arasında devam ettirmiştir. Öğütlerin yazılı olarak aktarılmasında nasihatname türü eserler de üzerlerine düşen görevi yapmışlar ve halk tarafından teveccüh görmüşlerdir. Edebiyatımızda nasihatname isminin yanı sıra pendname adıyla da meşhur olan bu türün tanınan örneklerinden birinin Attâr'a¹ ait *Pendnâme-i Attâr* olduğu söylenebilir. İçerisinde dinî, toplumsal ve kültürel öğütlerin bulunduğu Farsça yazılmış olan bu eser, Osmanlı döneminde sade bir dile sahip olması, akıcılığı, az ve öz anlatım tekniğine sahip olması gibi etkenlerin de etkisiyle ve günümüze ulaşan nüshalardan anlaşıldığı kadarıyla 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar tercüme edilen gözde eserlerden olmuştur. Elbette benzer içerikli diğer nasihatnameler arasından özellikle Attâr'ın *Pendnâme*'sinin ön plana çıkmasının ardında, Fars dilinin eğitimi ve öğretimi alanında istifade edilebilirliğinin yüksek olması da yatmaktadır. Zamanla hem bu edebî türe hem de Farsçaya ilginin azalmasıyla *Pendnâme*'ye olan rağbet de giderek azalmıştır.

Pendnâme tercümelerinin ve şerhlerinin neredeyse tamamına yakını üzerinde çalışmalar yapılmış, bu eserler neşredilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.² Araştırmalar esnasında neşredilmemiş manzum tercümelerden birini ihtivâ eden Arapça bir şerhin varlığı tespit edilmiştir.³ Hasretî'ye ait olan bu *Pendnâme* şerhi ve tercümesine ait bir yayının varlığından haberdâr olunamamış, bu sebeple bir mukaddime oluşturması açısından müellife ait Arapça şerh içerisinde yer alan manzum Türkçe tercümenin müstakil neşri ilim camiasına kazandırılmak istenmiştir.

1. Hasretî ve Şerh-i Pend-i Attâr Adlı Şerh ve Tercümesi

Şerh-i Pend-i Attâr adlı Arapça şerh içerisinde konumlanmış olan Türkçe manzum tercüme, şerhin içerisinden çıkarılıp manzum bir metin halinde kurgulandığında 74 bölüm ve 828 beyitten müteşekkil olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tercümeyi karşılaştırmak için seçilen *Pendnâme*⁴ ise 79 bölüme ve 853 beyte sahiptir. Hasretî'nin şerhi Besmele sonrasında duayla başlayan Arapça mensur bir mukaddimeye sahiptir. Mukaddimenin ardından önce Farsça beytin ilk mısrası, sonra Türkçe tercümesi ve Arapça şerhi yapılır ve diğer mısraya geçilir. Tüm eser bu

¹ On ikinci yüzyılın ortalarında Nişabur'da dünyaya geldiği bilinen Attâr hakkında kesinlik kazanmış çok fazla bilgi olmasa da rivayetler çoktur. Lakabını eczacılık ve tıpla meşguliyetinden aldığı ve tasavvuf erbâbından olduğu bilinir. *Mantûku't-tayr* gibi etkisini çeşitli yönleriyle çağımızda hâlâ sürdürebilen eserlere sahip Attâr'ın, *Pendnâme*'nin müellifi olup olmadığı otoritelerce tartışılıyor olsa da, varolan Farsça bu nasihat kitabına yüz yıllar boyunca tercüme ve şerhler yazıldığı ve günümüze ulaştığı konusuna odaklanıp eserin kime ait olduğu hususuna dair tartışmaları için uzmanlarına bırakmaktayız. Attâr'ın hayatı hakkında daha fazla bilgi için ise TDV İslâm Ansiklopedisi'nin Şahinoğlu tarafından kaleme alınmış maddesinin (M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddîn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi: 12.02.2023, <<https://islamansiklopedisi.org.tr/attar-feriduddin>>) yanı sıra Hellmut Ritter'in ilgili eserlerine, Attâr hakkında yazılmış (örneğin Zebîhullâh Safâ, Bediüzzamân, Abdülhüseyn Zerrînküb gibi yazarlara ait) Farsça kaynaklara ve Attâr'ın tercüme ve şerhlerine dair yapılmış birçok bilimsel neşrin ilgili bölümlerine bakılabilir.

² Bilgi için bkz. Yazar, Sadık. "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" (Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2011), 376-397; İmamoğlu, Fatma, "Muhammed Zahrî Efendi'nin Miftâh-ı Pend Adlı Eseri ve Osmanlı Dönemi Pendnâme Geleneği İçerisindeki Yeri" (Yayımlanmamış doktor tezi. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2018), 30-89 ile 97-140; Serkan Türkoğlu, *Rızâ Bahçesi*. (İstanbul: İhlamur Akademisi, 2021), 16-22; Halil Sercan Koşık, *Tercüme-i Manzûme-i Pend-i Attâr*. (İstanbul: DBY Yayınları, 2021), 21-28.

³ Eseri tezinde zikrederek ilim camiasına tanıtan Sadık Yazar olmuştur. Bkz. Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği", 395.

⁴ *Pendnâme*'nin neşrine dair yapılan çalışmalar içerisinde De Sacy tarafından hazırlanan ve Ruhbahşan tarafından gözden geçirilen metin ön plana çıkmaktadır. Bkz. Ferîdüddîn Attâr Nişâburî, *Pendnâme*, tashih ve tahşîye: Sylvestre De Sacy, editör: A. Ruhbahşân (Tahran: Esatîr Yayınları, 1373/1995).

tertip üzere önce tercüme, sonra şerh edildikten sonra Arapça dua ile ferâğ kaydı ve Farsça tarih beytiyle şerh sona erer.

Şerhin mukaddimesinde kendisini *Seyyid Ali b. Seyyid Ahmed b. Seyyid Ali eş-şehîr bi'l-Hasretî* adıyla tanıtan şârih/mütercim hakkında nüshalarda yer alan bilgiler dışında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.⁵ Şerhini Sivas'ta ve H. 1097/1686 yılında tamamlayan Hasretî, eseri tamamladığı tarihe dair şu beyti yazmıştır:

Der-ân dem ki în defterem tâm geşt
Zı-hicret hezâr u neved ü heft güzêşt⁶

(Bu defterim tamamlandığında hicretten bin doksan yedi yıl geçmişti).

Eserin müellif nüshasının müsveddesinden çoğaltıldığı belirtilen nüshada⁷ müstensih, Hasretî'nin Sivas'ta Bezistan kethüdası olduğu bilgisini verir. Ayrıca bahsi geçen nüshanın ferağ kaydında çoğaltılan nüshanın Hacı Maksûd Medresesi'nde tamamlandığı kaydedilmiştir. Bugünkü adı Buruciye Medresesi olan bu vakıf medresesinin, 670/1270-71 yılında, Selçuklu döneminde Burucerdî adlı bir İranlı tarafından bina edildiği bilinmektedir.⁸

Ferağ kaydında bahsi geçen ve üstü kapalı çarşılar verilen ad olan bezistan, bedesten adıyla bildiğimiz yapılardır.⁹ Bedesten kethüdaları hakkında verilen bir bilgi şöyledir:

“Osmanlı Dönemi boyunca Sivas Bedesteni ile özdeşleşen bir görevli vardır ki Sivas Bedesten ve Çarşılarının sorumluluğunu üstlenmesinin yanı sıra, şehrin ileri gelenleri arasında şehir ve esnafla ilgili önemli kararların alınmasında yer almıştır. Bedesten'e atfen ismi *Bedesten Kethüdâsı* veya bazen de *Vekil-i Fukara* olarak adlandırılmıştır. Evliyâ Çelebi'nin ifadelerinden anlaşıldığı üzere Bedesten, Sivas çarşılarının temsilcisi veya simgesi olarak tüm çarşılar ad olarak verilmiştir. Şehir çarşılarındaki esnafın tümünü temsil eden kethüdânın, bu sebeple Bedesten kethüdâsı olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır.”¹⁰

Bu bilgiler bir araya getirildiğinde bir vakfa bağlı eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü Hacı Maksûd Medresesi'yle bağlantısı olan Hasretî'nin burada müderris olması¹¹ ihtimal dâhilindedir. Sahip olduğu saygın konumdan ötürü yukarıda vazifesi açıklanan Bedesten kethüdâlığı görevi de kendisine tevdi edilmiş olabilir. Şârihin günümüze ulaştığı bilinen başka bir eserinin olmaması, şerhin edebî yönünün zayıf kalması ve içeriğinin Arapça ve Türkçe üzerinden Farsçayı öğretme amaçlı yazıldığını hissettirmesi, Hasretî'nin Farsça, Türkçe ve Arapçaya hâkim olduğunu ve bu yüzden talebeler için dil eğitimine yönelik bir eser hazırladığını düşündürmektedir. Başlangıç düzeyindeki talebelere verilecek bu eğitimin materyali olarak Attâr'ın nasihatnamesinin seçilme nedeni, diğer edebî metinlere göre nispeten kolay ve rahat bir metin olmasının yanı sıra muhtemelen dil eğitimiyle beraber ahlak eğitimi vermeye de uygun oluşudur. Nitekim diğer bir nüshada¹², şerhten önce Farsça dilbilgisi kurallarının anlatıldığı 5 varaklık bir bölümden sonra Hasretî'nin şerhi kaydedilmiş, yine bu nüshanın derkenarlarında hem bilgilendirici notlar, hem de

⁵ 17. yüzyıldan sonraki tezkirelerde ve Osmanlı arşiv kayıtlarında nüshada kayıtlı olan isim araştırılmış, isim benzerlikleri olsa da bu eserin şârihi olabilecek bir kimse tespit edilememiştir.

⁶ Millî Ktp., Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz A 9657/4, 89b.

⁷ Seyyid Ali b. Ahmed Hasretî, *Şerh-i Pend-i Attâr*, Millî Ktp., Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz A 9657/4.

⁸ Bulut, Mülkiye, “Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 59.

⁹ Ömer Demirel, “Osmanlı Döneminde Sivas Bedesteni ve Kethüdâsı”, *Sultanşehir Kültür Sanat Dergisi*, Yıl. 2, S. 6 (2008): 16.

¹⁰ Demirel, “Osmanlı Döneminde Sivas Bedesteni ve Kethüdâsı”, 17.

¹¹ Bulut'un tezinde verdiği bilgiye göre vakfiyede; bu medresede bir müderris, 3 öğretmen yardımcısı ve 30 fıkıh bilgini görevlendirilmesi şart olarak kaydedilmiştir. Bulut, “Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri”, 66.

¹² Seyyid Ali b. Ahmed Hasretî, *Şerh-i Pend-i Attâr*, Bursa Yazma Eserler Ktp., Orhan, nr. 595/1.

Şem‘î’nin şerhinden nakledilen kısımlar olduğu görülmüştür. Eğitim amaçlı hazırlanmış nüshayı, talebelerin çoğaltıp müderris oldukları vakit yanlarında götürmüş olabilecekleri ihtimali düşünülürse, edebiyat alanında adı duyulmayan şârih/mütercimnin eserinin bu kadar çok sayıda nüshasının olması da akla uygun hâle gelecektir.

2. Sebeb-i telîf

Hasretî şerhine başlarken yazdığı Arapça mukaddimede *Pendnâme*’yi mevzun Türkçe tercüme ve mensur Arapça şerh edeceğini ve bunu mübtedîlerin¹³ istifadesi için yaptığını söylemiştir. Şârihin öğrencilere Arapça üzerinden Farsça öğretmeye çalıştığı söylenebilir. Bunu düşündüren bir husus, özellikle müellif nüshasından çoğaltılan nüshada, kafiye kusuru oluşturacağı açık olmasına rağmen Farsça kelimelere olabildiğince Türkçe kelimelerle karşılık verilmesidir. Örneğin aşağıdaki beyitte bu durum görülebilir:

<i>İnnemā evlādukum rā yād gîr</i>	630	Anları zemmi naẓmını sen yād tut
<i>Māl u mulk-i ın cihān rā bād gîr</i>		Māl u mülkin bu cihānuñ yel tut

Yel kelimesi kullanıldığında beyit kafiye olmamaktadır. Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı nüshanın müstensihî kaynak metin kafiye kelimesini (bād) aynen aktararak kafiye kusurunu ortadan kaldırır. Ancak Hasretî’nin elinden çıkan nüshadan çoğaltıldığı kaydedilen Millî Kütüphane’de kayıtlı nüshada kelimeye Türkçe karşılık verilmesi, eserin edebî yönünden çok dil öğretiminin ön planda olduğunu düşündüren bir etkidir. Hemen ardından gelen 631. beyitte de benzer bir durum söz konusudur.

<i>Merd-i reh rā būd-i dünyā sūd nîst</i>	631	Sālike dünyā mālından faida yok
<i>Her gizeş endîşe-i nā-būd nîst</i>		Aña aslā ğuśsa-yı nā-būd yok

Bu defa sūd kelimesine karşılık verilen kelime Türkçe kökenli olmasa da *Türkçeleşmiş* olan ve günümüzde de sıkça kullanılan fayda kelimesi olmuştur. Yine Atatürk Kitaplığı’nda bulunan nüshada (büyük ihtimalle) kafiye düşünülerek kaynak metin kelimesi aynen aktarılmıştır. Benzer örnekler bakılarak Hasretî’nin şerh ve tercüme kaleme alırken birincil amacının dil öğretimi olduğu kanısına varılmıştır.

Hasretî’nin mukaddimede veya ferâğ kaydında bu eseri kaleme alma sebebi olarak ardında bir yadigâr bırakma, hayır dua almayı isteme gibi genellikle zikredilen etmenlerden bahsetmemiş olması da eserin dil eğitimi amaçlı yazıldığını gösteren bir işaret sayılabilir.

Elbette amacın sadece dil eğitimi olduğu da iddia edilemez, beraberinde ahlakî eğitimin verilmek istenmesi de muhtemeldir. *Pendnâme* eğitici-öğretici, akıcı ve basit anlatım stiliyle bu amaçların hepsini karşılayan ideal bir seçimdir.

3. Tercümenin Biçimsel Özellikleri ve De Sacy Neşriyle Karşılaştırılması

Hasretî, tercümesinde kaynak metnin nazım biçimi olan mesneviye ve kaynak metnin vezni olan *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* kalıbına bağlı kalmıştır.

De Sacy neşrinde 79 bölüm ve 853 beyit olan *Pendnâme*, Hasretî’nin şerhi içerisindeki Türkçe manzum tercümede 74 bölüm 828 beyittir. İki metin karşılaştırıldığında De Sacy neşrinde olup da Hasretî’nin şerhinde yer almayan, dolayısıyla da tercüme edilmeyen beyitler 97, 103, 115, 136, 185, 274, 352, 359, 398, 425, 436, 448, 461, 514, 550, 551, 622, 643, 669, 670, 671, 722 ve 723 numaralı beyitlerdir. Buna karşın Hasretî’nin şerhinde olup tercümesi yapılan 306 (KM 394’ten sonraki beyit), 388 ve 407 numaralı beyitlerin de De Sacy neşrinde karşılığı bulunamamıştır. Hasretî’nin tercümesine esas aldığı nüshadan emin olunamadığından bu farklar

¹³ Mübtedî: Bir işe, bir okula yeni başlayan kimse. (< <https://lugatim.com/s/M%C3%9CPTED%C3%8E> > erişim tarihi: 19.04.2024).

ekleme veya eksiltme olarak değerlendirilememektedir. Aşağıda hem De Sacy'nin neşrinde yer alan başlıklar, hem de Hasretî'nin şerhi içindeki tercümede bulunan başlıklar numaralandırılarak yazılmıştır.¹⁴

	Pendnâme (De Sacy)		Pendnâme şerhi içindeki başlıklar
1	Besmele (Tevhîd)	1	Besmele (Tevhîd)
2	Der-na't-ı seyyidü'l-mürselîn	2	Der-na't-ı seyyidü'l-mürselîn
3	Der-fazîlet-i e'imme-i dîn	3	Der-menâkıb-ı e'imme rıdvânüllâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'ın
4	Der-münâcât	4	Der-beyân-ı 'afv kerden-i pâdişâh-ı lâ yüzâl
5	Der-beyân-ı muhâlefet-i nefis-i emmâre	5	Der-nikûhiş-i nefis-i emmâre gûyed
6	Der-beyân-ı fevâ'id-i hâmûşî	6	Der-beyân-ı hak-taleb
7	Der-beyân-ı sıfat-ı ehl-i îmân	7	Der-beyân-ı ehl-i îmân
8	Der-beyân-ı asl-ı îmân	8	Der-beyân-ı çâr haslet
9	Der-sîret-i mülûk	9	Der-beyân-ı delîl-i bozorgî
10	Der-sıfat-ı alâmethâ-yı bozorgî	10	Çâr çiz-i bâ-hatar
11	Der-beyân-ı çâr çiz ki ender-vey hatar boved	11	Der-beyân-ı 'âkıbet-cûy
12	Der-beyân-ı nîk-bahtî	12	Der-sıfat-ı fakr goft
13	Der-beyân-ı sebeb-i âfiyet	13	Der-beyân-ı 'akl u dâniş
14	Der-tevâzu ve sohbet-i dervîşân	14	Çâr çiz-i 'alâmet-i bed-baht
15	Der-sıfat-ı bed-bahtî	15	Der- beyân-ı ser-bülend
16	Der-sıfat-ı riyâ sıfat-ı nefis ü terk-i dünyâ	16	Der-beyân-ı hevâ-yı nefis
17	Der-mücâhede-i nefis	17	Der-beyân-ı sabr ber-fakr mî-gûyed
18	Der-sıfat-ı fakr u sabr	18/26	Der-beyân-ı hisâl-i zemîme
19	Der-beyân-ı tevâzu ve terk-i tekelluf	19/27	Der-beyân-ı [sıfat-ı] mudbirî [mî-]gûyed
20	Der-beyân-ı alâmethâ-yı eblehî	20/28	Der-beyân-ı bozorg u mu'teber

¹⁴ Tercümenin bazı başlık numaralarının yanındaki ikinci numaralar, bu bölümlerin De Sacy neşrinde denk geldikleri bölüm başlığı numaralarıdır (Araştırmacıların bu bölümlerin De Sacy neşrindeki karşılıklarına kolay ulaşabilmesi için böyle belirtilmiştir). Tek başına bir parantez içinde belirtilen numaralar ise tercüme metinde önceki bölümün devamı niteliğinde olan ama De Sacy neşrinde ayrı bir başlığa sahip bölümleri belirtmek için bu şekilde gösterilmiştir.

21	Der-beyân-ı âkıbet-endîşî	21/29	Der-beyân dâred çâr çiz ez-çâr
22	Der-beyân-ı akl u âkilân	22/30	Der-beyân-ı bekâ dâşten-i çâr çiz
23	Der-sıfat-ı restgârî	23/31	Der-beyân-ı tamâm şoden-i çâr çiz ez-çâr
24	Der-sıfat-ı zikrullâh-ı te‘âlâ	24/32	Der-beyân-ı ân-hâ ki bâz-gerdâniden mehâl est
25	Der-beyân-ı çehâr haslet ki merdum râ nikûst	25/33	Der-beyân-ı hâsıl âmeden-i çâr çiz
26	Der-sıfat-ı ahlâk-ı zemîme	26/34	Der-beyân-ı çâr çiz
27	Der-alâmet-i müdbirî	27/19	Der-beyân-ı ârâsten-i ser be-destâr
28	Der-beyân-ı ân ki hakîr dâşten ne-bâyed	28/20	Der-beyân-ı eblehân mî-gûyed
29	Der-beyân-ı çâr çiz ki çâr çiz-i dîger râ mî-zâyed	29/21	Der-beyân-ı terk-i dunyâ gûyed
30	Der-çâr çiz ki bekâ ne-dâred	30/22	Der-beyân-ı nasîhat mî-gûyed
31	Der-beyân-ı çâr çiz ki ez-çâr çiz-i dîger tamâm bâşed	31/23	Der-beyân-ı zindegânî mî-gûyed
32	Der-beyân-ı çâr çiz ki ân-hâ râ bâz-gerdâniden mehâl est	32/24	Der-beyân-ı zikr-i Hak gûyed
33	Der-sıfat-ı çâr çiz ki ez-çâr çiz-i dîger mî-âyed	33/35	Der-beyân-ı duşmen dâşten
34	Der-beyân-ı hâsıl şoden-i çâr çiz ez-çâr çiz	34/36	Der-beyân-ı sohbet-i zenân [ve ülfet-i sıbyân] gûyed
35	Der-beyân-ı çâr çiz ki âdemî râ şikest âred	35/37	Der-beyân-ı be-cây [âverden] der-hakk-ı vâlîde
36	Der-beyân-ı çâr çiz ki ez-hatâhâst	36/38	Der-beyân-ı fezâyid-i ‘ömr gûyed
37	Der-beyân-ı çâr çiz ki ez-atâhâ-yi Hudâst	37/39	Der-beyân-ı ‘ömr-i noksân
38	Der-beyân-ı çâr çiz ki ‘ömr râ ziyâde mî-koned	38/40	Der-sıfat-ı âb-ı rûy
39	Der-beyân-ı penc çiz ki ‘ömr ez-û be-kâhed	39/8	Der-sıfat-ı ehl-i îmân
40	Der-beyân-ı penc çiz ki âb-ı rûy râ be-rîzed	40/41	Der-sıfat-ı izdiyâd-ı âb-ı rû
41	Der-beyân-ı penc çiz ki âb-ı rûy ez-ân mî-fezâyed	41/42	Der-beyân-ı zindegânî gûyed

42	Nasâyih	42/43	Der-beyân-ı ihtirâz ez-duşmenân
43	Der-beyân-ı ân ki ez-du kes ihtirâz mî-bâyed kerd	43/44	Der-beyân-ı ‘izzet-i hod kerdên gûyed
44	Der-beyân-ı ân-ki hârî âvered	44/45	Der-beyân-ı şiş çiz âyed
45	Der-beyân-ı şiş çiz ki be-kâr âyed	45/46	Der-beyân-ı penc kes tevekku‘ ne-bâyed
46	Der-sıfat-ı penc kes ki penc çiz ez-îşân ne-y-âyed	46/47	Der-beyân-ı ehl-i sa‘âdet
47	Der-beyân-ı ehl-i saâdet	47/48	Der-beyân-ı rest-gârî
48	Der-beyân-ı restgârî	48/49	Der-beyân-ı sıdk u gayr gûyed
49	Der-beyân-ı çâr çiz ki ez-kerâmât-ı Hak üst	49/50	Der-beyân-ı hışm mî-gûyed
50	Der-çehâr haslet ki terk kerdên mî-bâyed	50/51	Der-beyân-ı bî-vefâ[î-yi] cihân mî-gûyed
51	Der-beyân-ı bî-vefâyî-i cihân	51/52	Der-beyân-ı ma‘rifetullâh mî-gûyed
52	Der-beyân-ı ma‘rifetullâh	52/53	Der-beyân-ı sâbit-kadem mî-gûyed
53	Der-beyân-ı verâ‘	53/54	Der-beyân-ı hıdmet gozîden gûyed
54	Der-beyân-ı fevâid-i hıdmet	54/55	Der-beyân-ı ta‘zîm-i mihmân gûyed
55	Der-beyân-ı ta‘zîm-i mihmân	55/56	Der-beyân-ı ‘alâmet-i hamâkat
56	Der-beyân-ı alâmethâ-yı ahmak	56/57	Der-beyân-ı ‘alâmet-i fâsık
57	Der-sıfat-ı alâmethâ-yı fâsık	57/58	Der-sıfat-ı şâkî
58	Der-beyân-ı alâmât-ı şakî	58/59	Der-beyân-ı sıfat-ı bahîl gûyed
59	Der-beyân-ı alâmethâ-yı bahîl	59/60	Der-beyân-ı hasten-i hâcet
60	Der-beyân-ı hâcet hâsten	60/61	Der-beyân-ı kanâ‘at gûyed
61	Der-beyân-ı kanâat	61/62	Der-beyân-ı sehâvet gûyed
62	Der-beyân-ı sehâvet	62/63	Der-beyân-ı ef‘âl-i şeytân
63	Der-beyân-ı çâr haslet ki kârâ-yı şeytân est	63/65	Der-beyân-ı sıfat-ı münâfık
64	Der-alâmethâ-yı saht-dil	64/66	Der-beyân-ı sıfat-ı muttakî
65	Der-beyân-ı alâmethâ-yı münâfık (Tercümede yok)	65/67	Der-beyân-ı şükr-i ni‘met

66	Der-beyân-ı alâmethâ-yı muttakî	66/68	Der-beyân-ı fazîlet-i sadaka
67	Der-alâmethâ-yı ehl-i cennet	67/69	Der-beyân-ı nasâyih mî-gûyed
68	Der-beyân-ı sadaka dâden	68/70	Der-beyân-ı fevâid-i sabr [mî-gûyed]
69	Der-nasâyih	69/71	Der-beyân-ı tecrîd u tefrîd
		(72)	(Tercümede önceki başlığın devamı)
70	Der-beyân-ı sabr	70/73	Der-beyân-ı yâr-ı bed mî-gûyed
		(74)	(Tercümede önceki başlığın devamı)
71	Der-beyân-ı tecrîd ü tefrîd	71/75	Der-beyân-ı ziyâret-i hîşân
72	Der-fevâid-i sohbet-i sâlihân ve iztinâb-ı ehl-i zulm	72/76	Der-beyân-ı fütüvvet mî-gûyed
73	Der-beyân-ı ân kes ki düstî râ ne-şâyed	73/77	Der-beyân-ı fakr mî-gûyed
74	Der-beyân-ı riâyet-i yetîm ve nasâyih-ı dîger	74/78	Der-beyân-ı intibâh zı-gaflet
75	Der-beyân-ı sıla-i rahm u ziyâret-i hîşâvendân	(79)	(Tercümede önceki başlığın devamı)
76	Der-beyân-ı fütüvvet		
77	Der-beyân-ı fakr u sohbet-i dervîşân		
78	Der-beyân-ı intibâh ez-gaflet		
79	Hâtîme		

4. Tercümenin Aruz ve Kafiye Özellikleri

Hasrefî'nin tercümesinde vezin kusuru olan fazla beyit olmadığı görülür. Ayrıca imâle, zihâf, sekt ve vasl uygulanan beyit sayısı da azdır. Yalnızca altı beyitte karşılaştırma veya metin tamiriyle düzeltilemeyen sorun tespit edilmiştir.¹⁵ Bazı beyitlerde ise uygulanan imâle, zihâf ve sekt ile vezin problemi ortadan kaldırılsa da bu şekilde beyitlerin edebî değerinin düştüğü görülmüştür. Özellikle bir buçuk hece değeri taşıyan medli hecelerin kullanıldığı beyitler bu duruma örnek verilebilir. Mesela aşağıdaki beyitte vezin gereği *tiryâk* kelimesi sekt yaparak okunmalıdır. Buna ilaveten *gibi* kelimesindeki açık hecelerin imâleli okunmasıyla beraber vezin korunuyor olsa da beyitteki edebî değer düşüğü hissedilebilir.

Hemçu tiryâkend dānāyān-ı dehr 438 ‘Ulemâ’ tiryâk gibidür hemân
 Kâtilânend cumle nādānān çu zehr Zehr-i kâtil oldı cümle cāhilân

¹⁵ Vezin problemi olan 7, 269, 380, 430, 486 ve 774 numaralı beyitlerdir.

Müellif hattından çoğaltılan nüshada (M nüshası)¹⁶ vezin ve kafiye kusurları biraz daha fazladır. Özellikle kaynak metin kafiyesinden farklı kelime kullanılan beyitlerde kafiye kusurları, hatta bazen kafiye yokluğu söz konusudur. Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüsha (A nüshası), müellif hattının tashih edilmiş hâli gibidir. A nüshasında kafiye sorunlarını ortadan kaldırmak için kaynak metin kafiyesine bağlı kalınmış,¹⁷ vezin kusurları da farklı kelime tercihleri veya farklı cümle dizilimiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. A nüshası, M nüshasının hatalarını en aza indirir de kendi içinde farklı kusurlar barındırmaktadır. Yapılan değişikliklere bakarak A nüshasının müstensihinin metne müdahale hususunda rahat olduğu anlaşılabılır. Örneğin vezin ve kafiye dışında, M nüshasında kaynak metindeki anlamın yanlış aktarıldığı birkaç yerde A nüshasının müstensihi düzeltme yapmıştır. Aşağıdaki ilk tercüme M nüshasına, ikincisi A nüshasına aittir. Kaynak metindeki “Yücelik ve makâmı terk etmezsen külâh¹⁸ gibi baş üzerine gelemezsin” anlamı ilk tercümede doğru tercüme edilmemiş, A nüshasının müstensihi tarafından ise bu yanlış tercüme düzeltilmiştir.

Tā ne-girî terk-i ‘izz u māl u cāh	312	Tā ki terk etmeyesin sen ‘izz ü cāh
Ez-heme ber-ser ne-y-āyî çun külāh		Başın üzre koymıyasın çün külāh
		Tā ki terk etmeyesin sen ‘izz ü cāh
		Baş üzre gelimezsın çün külāh

Metni kurarken M nüshasında vezin problemi olan beyitler eğer A nüshasında düzeltilmişse A nüshası tercih edilmekle beraber, vezin kusurlu olmadığı M nüshasına bağlı kalınmıştır.¹⁹

Kafiye açısından tercümeye bakıldığında Hasretî 471 beyitte kaynak metin kafiyesini olduğu gibi aktarmış, 133 beyitte ise kafiye kelimelerinden yalnız birini aynen alıp aktarıırken diğer kafiye kelimesi olarak farklı bir kelime kullanmıştır. Geriye kalan 225 beyitte kaynak metinden farklı kafiye kelimesi tercih etmiştir.²⁰ Kafiyesinde adı konulan veya konulmayan kusurların bulunduğu 140 kadar beyit olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere bakarak Hasretî'nin kafiye hususundaki başarısının büyük oranda Attâr'a ait olduğu ve kafiye kelimesini değiştirdiğinde beyitteki ahengin çoğunlukla redif görevindeki ekler ve yardımcı fiillerle sağlandığı söylenebilir. Tercüme bir bütün olarak ele alındığında ise aruz ve kafiye açısından kusurlu beyitlerin oranının düşük kaldığı ve bu hususlarda başarılı olduğu söylenebilir ancak bu durum tercümenin edebî yönden başarılı kabul edildiği anlamına gelmemelidir.

5. Tercüme İncelemesi

Hasretî *Pendnâme*'yi tercüme ederken kaynak metinde bulunan kelimelerden çok fazla uzaklaşmamaya çalışmıştır. Beyitleri bir bütün hâlinde değil, mısra mısra tercüme etmiştir. Bu, metnin şerh içerisinde yer almasından ve beyitlerin mısra mısra verilip açıklanmasından kaynaklıdır. Bu sebeple konuların diğer mısralara taşması söz konusu değildir. Eserin tercüme kısmında eklerin, zamirlerin ve yardımcı fiillerin Türkçeye çevrilmesinin yanı sıra, özellikle müellif hattından çoğaltılan nüshada, kelimelere olabildiğince Türkçe kelimelerle karşılık

¹⁶ Millî Kütüphane- Ankara, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu/ 06 Mil Yz A 9657/4.

¹⁷ 109, 112, 115, 183 ve 273 numaralı beyitler M nüshasında kafiye açısından kusurluyken ve revî harfî içermezken A nüshasında kaynak metin kafiye kelimesi aynen aktarılmak suretiyle kafiye kusuru ortadan kaldırılmıştır. 487 ve 621 numaralı beyitler ise hem M hem de A nüshasında kafiye açısından kusurludur.

¹⁸ Bir nevi şapka.

¹⁹ İki nüsha arasındaki farklar metin boyunca dipnotlarda verilmiştir.

²⁰ Eser tercüme bir metin olduğundan burada dikkat çekilmek istenen husus kaynak metinden yapılan ödünçlemelerdir. Bu yüzden ödünçleme yapılan ve yapılmayan kafiye kelimelerinin sayısı verilmiş, revî harfî bulunmayan veya kafiye kusuru barındıran beyitler de topluca zikredilmiştir.

verilmeye çalışıldığı görülür. Yine de tercümede Farsça ve Arapça olup Türkçeye sirayet etmiş ve ortak dil hazinesine ait kabul edilen kelimeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Cümleler çoğunlukla kaynak metindeki öge dizilimiyle aynı sıralamada, bazen de ufak sıralama değişiklikleriyle tercüme edilmiştir. Aşağıdaki beyitte kelimelerin aynı sırayla tercüme edildiği görülür. (Zen/avrat, küdek/oğlan, bâzî me-kon/oynama, helâ/helâ.) İkinci mısra da aynı şekilde paralel ilerlemiştir.

Bā-zen u küdek me-kon bâzî helā	482	‘Avrat u oğlanla oynama helā
Tā ne-gerdî h̄ār u zār u mubtelā		Olmıyasın h̄ār u zār-ı mübtelā

Nadiren de olsa kaynak metinde olmayan bir kelimenin eklendiği örnekler vardır. Aşağıdaki örnekte kaynak metinde olmadığı hâlde mütercim tarafından eklenen kelimeler koyu renkle gösterilmiştir. Ayrıca ilk mısra kelimelerin tercümede farklı konumlanmasına örnektir. *Hâzır būdeî* kaynak metinde mısranın sonundayken, tercümesi olan *bulunasın*, mısranın başında yer almıştır.

Çun be-kār-ı h̄îş h̄âzır būdeî	423	Bulunasın kendi işiñ üzre sen
Āb-ı rüy-i h̄îş rā efzūdeî		Zā’il olmaz yüziñiñ şuyı_ artmadan

Kaynak metinde olduğu hâlde tercümede karşılığı verilmemiş kelimelerin olduğu beyit örnekleri de görülür. Örneğin aşağıdaki beytin tercümesinde akıbet kelimesinin kendisine veya bu kelimeyi karşılayacak bir kelimeye yer verilmemiştir. Üstelik kaynak metindeki “Sonu ancak murâdına ulaşamamaktır” anlamı tercüme aktarılamamıştır. Tercüme, bu eksiklik nedeniyle anlam ifade etmemektedir.

‘Āķibet cüz nā-murādî ne’b-vedeş	316	Nā-murāduñ ġayrı olmaz şehā
Behre-i ‘ıyş u şādî ne’b-vedeş		‘İyş u ‘işretten naşîb olmaz aña

Hasretî her ne kadar kaynak metne olabildiğince bağlı kalarak tercüme etmeye gayret etmiş olsa da bazen anlamı daha doğru aktarma imkânı mevcut olduğu hâlde bunu başaramamıştır. Örneğin aşağıdaki beytin ikinci mısrasında *huredmend* kelimesine *âkil* karşılığını verip cümleyi farklı şekilde kurgulayabileceği hâlde bunu yapmamış olması gibi.

Her ki ū rā nefsi-i şūmeş rām şod	58	Her kimüñ ki nefsi-i şūmı rām ola
Ez-hiredmendān u nķū-nām şod		Ol kes içün ‘aql u yaħşî nām ola

Bu tür farklılıkları mütercim tercihi veya dikkat dağılması olarak değerlendirmek de mümkündür. Sayıca çok olmadıkları için mütercimin tercüme metodunun değerlendirilmesini etkileyecek boyutta değildir.

Tercümenin genel olarak hangi metoda göre tercüme edildiğine dair bir yorum yapmak için Levend’in sınıflandırması dikkate alınır. Bu tercümeyi *kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler*²¹ arasında saymak gerekir. Hasretî neredeyse *Pendnâme*’nin tamamını birebir tercüme etmiştir. Kaynak metinde ve tercümede ortak kullanılan çok sayıda kelime vardır. Çok az sayıda beyitte bir kelime fazla veya eksiktir. Yine birkaç beyitte kaynak metnin yanlış anlaşılmasından kaynaklanan çeviri hataları gözlemlenir.

²¹ Agâh Sırrı Levend. *Türk Edebiyatı Tarihi*. (İstanbul: Dergâh Yayınları, c. 1, 2014) 80.

6. Nüsha tavsifi

Hasretî'nin *Pendnâme* şerhinin Türkiye kütüphanelerinde tespit edilen nüshaları şunlardır:

1) İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları / K.1173

Müstensih: Bilinmiyor

İstinsah tarihi: 1119/1707-08 (Okunaklı. Yazmanın sonunda Farsça *Pendnâme* bulunmaktadır).

Bu nüsha kısaca A nüshası diye anılacaktır.

2) Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi-Orhan Bey Camii Koleksiyonu/ 16 Or 595/1

Müstensih: Ahmed b. Halil b. Muhammed Dârevî

İstinsah tarihi: 1144/1732 (Okunaklı. Eğitim amaçlı istinsâh edilmiş olması mümkün).

Bu nüsha kısaca B nüshası diye anılacaktır.

3) Manisa İl Halk Kütüphanesi Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu 45 Ak Ze 1820/7

İstinsah tarihi: 1179/ 1761.

4) Millî Kütüphane- Ankara, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu/ 06 Mil Yz A 9657/4

Müstensih: Mehmed b. Ali el-Karahisari's-Şarkî

İstinsah tarihi: 1198/1783-84

Bu nüsha kısaca M nüshası diye anılacaktır.

5) Millî Kütüphane-Ankara, Adana İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu/ 01 Hk 1143/1

Müstensih: Seyyid Ahmed b. Eyyûb b. Abdullâh

İstinsah tarihi: 1255/1838 (Bu nüsha okunaklı değildir).

6) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi 586 numarada kayıtlı nüsha.²²

Müstensih: Seyyid Muhammed Emin b. Seyyid Feyzullâh

İstinsah tarihi: 1261/ 1845.

Bu nüsha kısaca Ankara nüshası diye anılacaktır.

7) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi/ 32 Hk 1507-2 (Okunaklı değildir, mürekkeplerin yer yer dağıldığı görülür).

7. Metin kurulurken karşılaştırmaya esas alınan nüshalar:

A: İBB Atatürk Kitaplığı

M: 06 Mil Yz A 9657-4

B: Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi 16 Or 595/1

Müstensih tarafından müellif nüshasından çoğaltıldığı kaydedildiği için istinsâh tarihi daha geç olmasına rağmen M nüshası esas alındı. İstinsâh tarihi dikkate alınarak karşılaştırmalı okuma için ikinci nüsha olarak A nüshası belirlendi. Problemlerli noktalarda B nüshasına başvuruldu. Ankara nüshası tercümede daha fazla eksik barındırdığından, istinsâh tarihi de daha geç olduğundan esas alınmadı. Karşılaştırmaya esas alınan iki nüshada da metin harekeli değildir. Başlarda Farsça mısraların üzerinde kırmızı çizgi varsa da sonlara doğru çizgi kullanılmamıştır.

²² Bu nüshaya çevrimiçi ulaşılabilir. Bkz. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yazmalar kataloğu < https://yazmalar-divinity.ankara.edu.tr/yazmalar/37049_14-1270161.pdf > erişim tarihi: 19.04.2024.

M nüshasında olmayıp A nüshasında olan ancak yazılmadığında veznin bozulduğu kelimelerle karşılaşıldığında A nüshası tercih edilerek dipnotta M nüshası verildi. M nüshasında tercümesi bulunmayan mısralar yine aynı yöntemle gösterildi. İki nüshada da olmayan ancak hem aruz hem de anlatım açısından okunması gereken ekler parantez içinde gösterildi.

Metnin transkribesinin Farsça kısmında uygulanan imlâ kuralları için İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" makalesinde²³ zikrettiği kurallar doğrultusunda uygulamada şunlar dikkate alınmıştır:

- a) Farsça ön eklerin yazımında bu ekler tire (-) işaretiyle kelimeye bağlandı (der-, be-, zı-, ender-, bâ-, ez-, ber-, der-, pîş-, ân- gibi).
- b) Kelimeden sonra gelen ekler ayrı yazıldı (râ gibi).
- c) Kendi anlamına gelen خود kelimesi Farsça metinde hod, Türkçe metinde hud şeklinde yazıldı.
- d) Kelimeler transkribe edilirken Arap alfabesindeki yazıma dikkat edildi. Örneğin "ی" harfi metinde kullanılarak yazılmayan "etme, etdi, etmedi" kelimeleri Latin alfabesine bu haliyle aktarılırken yazımında "ی" harfi kullanılan "virdi, dir, didi, demek, it" kelimeleri, bu harfin gerektirdiği okuma şekline uygun yazıldı.
- e) Vasledilen kelimeler kesme işaretiyle gösterilerek yazıldı. (ki û/k'u, ve eger/v'er, ez ân/z'ân, ez âb/z'âb gibi). Kesme işaretiyle gösterildiğinde anlaşılması zorlaşacak kelimeler arasındaki vasl ise alt tire (_) işaretiyle gösterildi.
- f) -dır/-dir anlamındaki est tire ile kendinden önce gelen kelimeye bağlandı.
- g) Zihâf uygulanan kelimelerdeki ilgili harfler italik gösterildi.
- h) Metinde kaynaştırma harfi kullanılan kelimelerde bu harfler iki tire arasında gösterildi. (me-y-âver, ne-y-âyed, ne-y-ofî gibi).

Arapça mukaddimede kendi adını, şerh ettiği eserin ve müellifinin adını zikreden Hasretî, önce "Türkçe mevzun terceme", sonra "Arapça mensur şerh" ettiğini söyler, duâ ile şerhine başlar.²⁴

Şerh-i Pendnâme-i 'Attâr

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

[Tevhîd]

Bismillâhirrahmânirrahîm

[32b]	Âmd-i bî-âdd ân Ĥudâ-yı pâk rā	1	Âmd-i bî-âdd ol ²⁵ Ĥudâ-yı pâk için
[1b]	Ân ki ĵmân dâd moştî hâk rā		Virdi ĵmân ²⁶ bir avıç toprak ²⁷ için
[33a]	Ân ki der-Âdem demîd ū rūh rā	2	Ol demde_üfürdi rūh Âdem için ²⁸
[2a]	Dâd ez-tûfân necât ū Nūh rā		Virdi tûfândan necât ol ²⁹ Nūh için
	Ân ki fermân kerd âhreş bād rā	3	Ol ki fermân etdi âhrında ³⁰ bile ³¹

²³ İsmail Ünver. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI. S.1 (1993): 51-91. Erişim tarihi: 05.02.2024, < <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/650170> >.

²⁴ Arapça olan bu kısım makalenin sonunda ek olarak verilecektir.

²⁵ ol: ân A.

²⁶ ĵmân: ĵmānı A.

²⁷ toprak: hâk A.

²⁸ Ol demde üfürdi rūh Âdem için: Ol ki Âdem'de üfürdi rūh için A.

²⁹ ol: o A.

³⁰ Âhrında: âhrından A.

³¹ bile: yele A.

[33b]	Tā sezāyî dād ḳavm-i ‘Ād rā		Tā ki ḳavm-i ‘Ād’ı vire hep yele
[2b]	Ān ki lutf-i ḥ’iş rā izhār kerd Bā-Halîleş nār rā gülzār kerd	4	Ol ki ³² kendü lütfîn izhār eyledi Hem Halîl’e nār[1] gülzār eyledi
	Ān Hudāvendî ki hengām-ı seher Kerd ḳavm-i Lût rā zîr u zî-ber	5	Ol Hudā’dur ol ki hengām-ı seher Ḳavm-i Lûtı eyledi zîr ü zeber
[34a]	Süy-i ü ḥaşmî ki tîr endāhte Peşşeî kâreş kifāyet sâhte	6	Bir ‘adū aña cināyet eyledi Bir uyaz aña kifāyet eyledi
	Ān ki a’dā rā be-deryā der-keşîd Nāḳa rā ez-seng-i hārā ber-keşîd	7	Ol [ki] a’dāsını deryāya çeker Nāḳayı sengden taşraya çeker ³³
[3a]	Çun ‘ināyet Ḳādir u Ḳayyūm kerd Der-kef-i Dāvūd āhen mūm kerd	8	Eyledi çünki ‘ināyet ol Ḳayyūm ³⁴ Āheni Dāvūd elinde itdi mūm
	Bā-Süleymān dād milk ü serverî Şod mutî‘-i hātemeş dîv ü perî	9	Hem Süleymān’a virüpdür serverî Ki mutî‘ oldı aña dîv ü perî
[34b]	Ez-ten-i Şābir be-kirmān ḳût dād Hem zî-Yūnus loḳmeî bā-ḥût dād	10	Cism-i şābirden virüpdür ḳurda ḳût Hem daḥî Yūnus’ı etdi loḳma ³⁵ ḥût
[35a]	Bendeî rā erre ber-ser mî-nehed	11	Bir ḳulınıñ başına erre ḳoyar
[3b]	Digerî rā tād ber-ser mî-nehed ³⁶		Āḥarınıñ başında tād-i ³⁷ şāḥî var
	Ūst sultān her çe ḥ’āhed ān koned ‘Ālemî rā der-demî vîrān koned	12	Her ne dilerse ider ol pādîşāh ‘Ālemi bir demde hem ider tebāh
	Hest sultānî müsellemer mer-û-rā Nîst kes rā zehre-i çün u çerā	13	Pādîşāhlıḳ hem müsellemdür aña Kimseye yok ḳuvvet-i çün ü çerā
[4a]	Ān yekî rā genc ü ni‘met mî- dehed	14	Ol birine genc ü [hem] ³⁸ ni‘met virür
[35b]	V’an diger rā renc ü zahmet mî- dehed		Ol birine renc ü hem zahmet virür

³² ki: - A.³³ İkinci mısra da vezin problemi vardır.³⁴ Vezin tasarrufu.³⁵ Metinde hemze ile tamlama yapılmıştır, tamlamalı okuma ise kafiyeyi ve vezni bozmaktadır.³⁶ Kaynak metinde revî harfinin bulunmadığı, ahengin rediflerle sağlandığı görülmektedir.³⁷ A nüshasında tamlama “y” harfi ile gösterilmiştir.³⁸ hem: - M.

	Ān yekî rā zer du śad hemyān 15 dehed Diğerî der-ĥasret-i nān cān dehed	Ol birine iki yüz hemyān virür Ol biri nān ĥasretinden cān virür
	Ān yekî pūşide sencāb u semūr 16 Diğerî ĥofte brehne der-tenūr	Ol birin ġarķ eylemiş semmūrda Ol biri ‘uryān yatur tennūrda
[36a]	Ān yekî ber-pesther u kemhā vū naħ 17 Ān yekî ber-ĥāk-ı ĥārî kerde yaħ	Ol biri kemhā vū naħ üzre yatur Ol biri horlıķla yaħ üzre yatur
[4b]	Ān yekî ber-taħt bā-śad ‘izz u 18 nāz V’an diğher kerde dehān ez-fāķa bāz	Ol biri taħt üzre yüz ‘iz³⁹ nāz ider Ol biri açlıķdan ağzın bāz ider
	Farfetu’l-‘aynî cihān ber-hem 19 zened Kes nemî-yāred ki an-cā dem zened	Farfe içre dünyāyı ber-hem⁴⁰ ura Kimse ķādir olmaz anda dem ura
	Ān-ki bā-murğ-ı hevā māĥî 20 dehed Bendegān rā devlet ü şāĥî dehed	Ol ki balıķ ķuşına māĥî virür Ķullarına devlet ü şāĥî virür
[36b]	Bî-peder ferzend peydā ü koned 21 Tıfl rā der-mehd gūyā ü koned	Babasız oğlanı peydā [ol]⁴¹ ider Tıflı mehd içinde gūyā ol ider
[5a]	Murde-i śad sāle rā ĥay mî- 22 koned İn be-cüz Ĥaķ diğherî key mî- koned	Yüz yılñ ölmüşini ider diri Bunı Ĥaķ’dan ġayrı kim ider biri
[37a]	Śāni’î k’ez-tîñ selātîñ mî-koned 23 Necm rā recm-i şeyātîñ mî-koned	Tîñden sultān iden Śāni’dür ol⁴² Recm-i şeytān etmek için necmi bol
[5b]	Ez-zemîñ-i ĥoşķ rüyāned giyāħ 24 Āsmānhā rā hem ü dāred nigāħ	Ķurumuş yirden bitürür ol giyāħ Gökleri daħı hem ol tutar nigāħ
	Hîç kes der-milk-i ü enbāz nî 25 Ķavl-i ü rā laħn nî vū sāz nî	Hîç kes milkinde _anuñ ortaķ değil Ķavlinüñ tertîb ü⁴³ śavtı yoķ bil

³⁹ ‘iz: ‘izz ü A.

⁴⁰ Ber-hem: Be-hem A.

⁴¹ O: - M. (İkinci mısra da ol şeklinde kullanıldığından hatalı yazım kabul edilerek düzeltme yapılmıştır).

⁴² iden Śāni’dür: ider Ĥālîğdır A.

⁴³ ü: - M.

[37b]	Seyyidu'l-kevneyn u hatmu'l-murselîn Âhîr âmed bûd fâhru'l-evvelîn	26	<i>Mısranın tercümesi yok</i> ⁴⁴ Cümleden soñ geldi fâhrü'l-evvelîn
	Ân ki âmed nüh felek mi'râc-ı ü Enbiyâ vu evliyâ muhtâc-ı ü	27	Ol resûl ki nüh felek mi'râc[ı]dur Enbiyâ vü evliyâ muhtâc[ı]dur
[6a]	Şod vucûdeş <i>rahmeten li'l-âlemîn</i> Mescid-i ü şod hem[e] rüy-i zemîn	28	<i>Rahmeten li'l-âlemîn</i> ⁴⁵ oldu özi Mescid oldu aña küllî yeryüzi
[38a]	Ân-ki yâreş bûd Ebû Bekr u 'Ömer Ez-ser-i enguş-i ü şaş şod kamer	29	Aña yâr idi Ebû Bekr ü 'Ömer Barmağı ucından oldu şaş kamer
	Ân yekî ü rā refîk-i ğār bûd V'an diger leşker-keş-i ebrâr bûd	30	Ol birisi ki refîk-i ğār idi Ol biri leşker-keş-i ebrâr idi
[38a]	Şâhibeş bûdend 'Osmân u 'Alî Behr-i ân geştend der-'âlem velî	31	Şâhib idi aña ⁴⁶ 'Osmân ü ⁴⁷ 'Alî Oldılar anuñ-çün 'âlemde velî
	Ân yekî kân-ı hayâ vu hîlm bûd V'an diger bâb-ı medîne-i_ilm bûd	32	Ol biri hîlm ü hayâlî şâbdur Ol biri şehrine 'ilmüñ ⁴⁸ bâbdur
[6b]	Ân Resûl-i Hâk ki hayru'n-nâs bûd 'Amm-i pâkeş Hâmza vü 'Abbâs bûd	33	Ol Resûl-i Hâk ki ⁴⁹ hayru'n-nâs idi 'Amm-i pâk[ı] Hâmza vü 'Abbâs idi
	Her dem ez-mâ şad durûd u şad selâm Ber-Resûl u âl u aşhâbeş tamâm	34	Her nefesde yüz şalât ü yüz selâm Ol Resûl'e âl ü aşhâba tamâm
[38b]	Ân imâmânî ki kerdend ictihâd Raḥmet-i Hâk ber-revân-ı cümle bād	35	Ol imâmlar k'eylediler ⁵⁰ ictihâd Raḥmet-i Hâk cümleñ rûhına bād
	Bû Hânîfe bûd İmâm-ı bâ-şafâ	36	Bû Hânîfe her şafānuñ cem'idür ⁵¹

⁴⁴ İki nüshada da beytin çevirisi bulunmamaktadır. Bursa nüshasında Şem'i notuyla şöyle yazılmıştır: "Ol Resul iki 'âlemin seyyidi ve mürsel peygamberlerin hatmidir."

⁴⁵ Enbiyâ/107: "Ve seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik."

⁴⁶ aña: - A.

⁴⁷ ü: - M.

⁴⁸ Şehrine 'ilmüñ: şehri-i 'ilmüñ A.

⁴⁹ ki: - A.

⁵⁰ k'eylediler: ki_eylediler A.

⁵¹ cem'idür: merci'idür A.

	Ân sirâc-ı ümmetân-ı Muştafâ		Muştafâ'nuñ ümmetinüñ şem'idür
	Bâd fazl-ı Hâk karîn-i cân-ı ü	37	Fazl-ı Hâk olsun karîni cânınıñ
	Şâd bâd ervâh-ı şâgirdân-ı ü		Şâd olsun rûhı şâgirdânınıñ
	Şâhibeş Bû Yûsuf-ı Kâzî şode	38	Şâhibi Bû Yûsuf-ı Kâzî olan
	V'ez-Muhammed Zû'l-minen		Hem Muhammed Zû'l-minen râzı olan
	râzî şode		
[39a]	Şâfi'î İdrîs u Mâlik bâ-Züfer	39	Şâfi'î İdrîs ü Mâlik hem Züfer
[7a]	Yâft z'îşân dîn-i Ahmed zîb u fer		Buldı Ahmed dîni anlar ile fer
	Rûhîşân der-şadr-ı cennet şâd	40	Cennet içre rûhları hep şâd ola ⁵²
	bâd		Qasr-ı dîn anlar ile âbâd ola
	Qasr-ı dîn ez 'ilmişân âbâd bâd		
	Pâdişâhâ curm-i mâ râ der-güzâr	41	Cürmümüz 'afv eyle gel ey pâdişâh
	Mâ gunehkârîm u tû amurzegâr		Biz günehkâruz ⁵³ u sen gaffâr İlâh
	Tû nikûkârî vü mâ bed kerdejm	42	Sen eyü kârlı vü biz bed eyledik
	Cürm-i bî-pâyân u bî-hâd		Cürm-i bî-pâyân ü bî-hâd eyledik
	kerdejm		
	Sâlhâ der-fısk u 'îsyân geştejm	43	Niçe yıllar fısk [u] 'îsyân kılmışuz
	Âhir ez-kerde peşimân geştejm		Âhir itmişden peşimân olmuşuz
	Rûz u şeb ender-me'âşî bûdejm	44	Gice gündüz der- ⁵⁵ me'âşî olmuşuz
	Gâfil ez-yu 'hâz nevâşî ⁵⁴ bûdejm		Gâfil-i yu 'hâz nevâşî ⁵⁶ olmuşuz
[7b]	Dâ'imâ der-bend-i 'îsyân	45	Dâ'imâ der-kayd-ı 'îsyân kılmışuz
	mandejm		Hem karîn-i nefis ü şeytân kılmışuz
	Hem karîn-i nefis u şeytân		
	mandejm		
	Bî-güneh ne'g-zeşte ber-mâ	46	Geçmedi sâ'at ki 'îsyân itmedük
	sâ'atî		Hem 'ibâdet içre ihsân itmedük
	Bâ-hüzür-i dil ne-kerde tâ'atî		
	Ber-der-âmed bende-i bo'g-rîhte	47	Qapu üzre geldi bir kûl kaçuben
	Âb-ı rûy-i hod be-'îsyân rîhte		Cürm ile yüzi şuyını şaçuben
[40a]	Mağfîret dâred ümîd ez-lutf-i tu	48	Mağfîret ümmîd ider ez-lütf-i tu

⁵² ola: olub A.⁵³ günehkâruz: günehkâr M.⁵⁴ nevâşî : bi'n-nevâşî A.⁵⁵ der: - M.⁵⁶ Rahman/ 41: "Suçlular simalarından tanınır da, **perçemlerinden** ve ayaklarından **yakalanırlar**."

	Z'an-ki hod fermüdeğ <i>Lā taḳnetu</i>		Çünkü sen didüñ idi <i>Lā taḳnetu</i> ⁵⁷
[8a]	Baḥr-i eltāf-ı tu bî-pāyān boved Nā-ümîd ez-rahmetet şeytān boved	49	Lütfiñüñ deryāsı bî-pāyān durur ⁵⁸ Ḳat'-ı ümmîd eyleyen şeytān durur
	Nefs u şeytān zed Kerimā rāh-ı men Raḥmetet bāşed şefā'at-h'āh-ı men	50	Nefs ile şeytān urdı yolumı Raḥmetüñ ola tutucı elümi
	Çeşm dārem k'ez-güneh pākem konî Piş ez-ān k'ender-cihān ḥākem konî	51	Göz tutarım ki günehten pāk olam Andan evvel ki cihānda ḥāk olam
	Ender-ān dem k'ez-beden cānem berî Ez-cihān bā-nūr-i imānem berî	52	Ol nefes ki cān[1] tenden iltesin Nūr-i imānla cihāndan iltesin
	'Āḳil ān bāşed ki ū şākir boved V'angeḥî ber-nefs-i hod ḳādir boved	53	'Āḳil ol kesdür [ki] ⁵⁹ o şākir ola Ba'dehu nefsi_üstine ḳādir ola
	Her ki ḥışm-ı hod furū ḥord ey cevān Bāşed ū ez-restgārān-ı cihān	54	Her ki ḥışmın eyledi def' ey cevān Oldı ol kes muḥlişinden der-cihān
	Ān boved eblehterîñ-i merdumān K'ez-pey-i nefis u hevā bāşed devān	55	Ādemiñ ebleh regi ol kes durur Kim hevā vü nefsiñ izinde yürür
[41a]	Vangeḥî pendāred ān tārîk-ra'y Ḥ'āhed āmurzîdeneş āḥir Ḥudāy	56	Ba'dehu žan ider ol tārîk-ra'y Mağfîret ider aña āḥir Ḥudāy
[9a]	Gerçi dervîşî boved saht ey peser Hem zı-dervîşî ne-bāşed ḥübter	57	Gerçi dervîşlik olur şa'b ey püser Daḥı dervîşlikden olmaz ḥübter
	Her ki ū rā nefis-i şūmeş rām şod Ez-ḥiredmendān u nîkū-nām şod	58	Her kimüñ ki nefis-i şūmı rām ola Ol kes içün 'aḳl u yahşı nām ola
	Der-riyāzet nefis-i hod rā güş-māl	59	Vir ⁶⁰ riyāzet içre nefse güş-māl

⁵⁷ Zümer/ 53: "De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden **ümidinizi kesmeyin**. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

⁵⁸ pāyān durur: pāyāndur A.

⁵⁹ ki: - M.

⁶⁰ vir: virür M.

[41b]	Tā ne-y-endāzed tu rā ender-vebāl		Tā ki atmıya ⁶¹ seni ender-vebāl
	Her ki h'āhed bā-selāmet māned	60	Kim ki isterse selāmetle qala
[9b]	ū		Küll-i halkdan yüz çevirici ola
	Ez-cemî'-i halk rû gerdāned ū		
	Merdumān rā ser-be-ser der-h'āb	61	Halk başından başna uyku ⁶² içre bil
	dān		Dünyādan giden uyandı ey celîl
	Geşt bîdār ān ki ū reft ez-cihān		
[42a]	Ān ki rencāned tu rā 'özreş pežîr	62	Saňa cevır iden kes etse i'tizār
	Tā be-yābî mağfîret ber-vey me-		Tā bulasın mağfîret redd itme var
	gîr		
	Ĥağ ne-dāred dūst halk-āzār rā	63	Dostluğ etmez Ĥağ halk-āzārıla ⁶³
	Nîst in haslet yekî dîndār rā		Yok durur bu huy bir dîndārıla ⁶⁴
	Ez-sitem her k'ū dilî rā riş kerd	64	Kim sitemle bir dil[i] ⁶⁵ riş eyledi
	Ān cerāhat ber-vücūd-ı h'îş kerd		Kendü nefsi üzre ol riş eyledi
[10a]	Her ki der-bend-i dil-āzārî boved	65	Her kimün kâsdı dil-āzārî ola
	Der-'uqûbet kâr-ı ū zārî boved		Dā'imā anuñ işi zārî ola
	Ey peser kâsd-ı dil-āzārî me-kon	66	Etme kâsd bir kalb[i] ⁶⁶ āzār etmege
	V'ez-Ĥudā-yı h'îş bî-zārî me-		Kendi Allāh'ını bî-zār etmege ⁶⁷
	kon		
	Ĥâtîr-ı kes rā me-rencān ey peser	67	Kimsenün Ĥâtîrını incitme var
	V'er-ne ĥordî zahm ber-cān ey		Yoksa ber-cānuñ cerāhat şad hezār
	peser		
[42b]	Ger hemî-h'āhî ki gerdî mu'teber	68	Mu'teber ⁶⁸ olam dir iseñ dem-be-dem
	Nām-ı merdum cüz be-nîkûyî		Qubhını halkıñ dimeğē urma dem ⁶⁹
	me-ber		
	Quvvet-i nîkî ne-dārî bed me-kon	69	Eylüğü bilmez iseñ bed eyleme
	Ber-vücūd-i hod sitem bî-ĥad me-		Kendüne cevır ⁷⁰ zulm-i bî-ĥad eyleme
	kon		

⁶¹ atmıya: atmaya A.

⁶² uyku: olgu M.

⁶³ halk-āzārıla: halk-āzār ola M. (Burada A nüshasındaki imlâ daha anlamlı olduğundan tercih edilmiştir).

⁶⁴ dîndārıla: dîndār ile M. (Burada A nüshasındaki imlâ daha anlamlı olduğundan tercih edilmiştir).

⁶⁵ dil: dile A.

⁶⁶ kalb: kalbi A.

⁶⁷ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

⁶⁸ mu'teber: - A.

⁶⁹ urma dem: urum dem A.

⁷⁰ cevır: hud A.

[10b]	Her ki ez-ğıybet zebāneş beste nîst Ân çenân kes ez-‘uķûbet reste nîst	70	Kim ki ğıybetden dilin bağlamıya O azāb içre kaçan ağlamıya
	Rev zebān ez-ğıybet-i merdum be- bend Tā ne-bîñi dest u pāy-i hōd be bend	71	Var dilüñ halk ğıybetinden it ⁷¹ be-bend Görmiye tā dest ü pāyuñ kayd u bend
	Ey berāder ger tu hestî hâķ-taleb Cüz be-fermān-ı Hūdāy me’g- şāyi leb	72	Ey birāder tālib-i hâķsañ ⁷² eğer Açma fermānsız şaķın ağzıñı var
[43a]	Ger haber dārî zı-hāyy-i lā yemūt Ber-dehān-ı hōd be-neh muhr-i sūkūt	73	Ger bilürseñ sen o hāyy-i lā yemūt ⁷³ Kendü ağzuñ üzre ķo mühr-i sūkūt
[11a]	Ey peser pend u naşîhat gūş kon Ger necātî bāyedet hāmūş kon	74	Ey oğul pendüm işit gel gūş ol Ger necāt ⁷⁴ ister iseñ hāmūş ol
	Her ki rā goftār bisyāreş boved Dil derün-i şine bīmāreş boved	75	Her kimüñ tekellümi kim çok olur ⁷⁵ Şinesi içinde ķalb hasta ⁷⁶ olur
	‘Āķilān rā pîşe hāmūşî boved Pîşe-i cāhil ferāmūşî boved	76	‘Āķil içün pîşe hāmūşluk ⁷⁷ olur Cāhilüñ kārı unutmaķlık ⁷⁸ olur
	Hāmūşî ez-ķizb u ğıybet vācib-est Ebleh-est ān k’u be-goften rāģib- est	77	Kizb ü ğıybetden sūkūt vācib durur Ebleh oldur ki söze rāģib durur
	Ey berāder cüz şenā-yı Hâķ me- gu Ķavl-i Hâķ rā ez-berāy-i dıķ me- gu	78	Ħamd-i Hâķ’dan ğayrı bir söz söyleme Ķavl-i Hâķ ile şaķın ğamz eyleme
[43b]	Her ki der-bend-i ‘ibāret mî-şevēd	79	Kim ki o ķayd-ı ‘ibāretde olur ⁷⁹
[11b]	Her ķi dāred cümle ğāret mî-şevēd		Her ne kim tutar ise ğāret olur

⁷¹ it: eyle A.⁷² tālib-i hâķsañ: tālib-hâķ iseñ M.⁷³ Lā yemūt: Ölümsüz olup daima hayat sâhibi olan (Allah). Tanım için bkz. Osmanlıca-Türkçe sözlük sitesi, < www.luggat.com >⁷⁴ necāt: necātî A.⁷⁵ tekellümi kim çok: ğüftārı kim bisyār A.⁷⁶ ķalb hasta: dil bīmār A.⁷⁷ pîşe hāmūşluk: şan’at sūkūt M.⁷⁸ unutmaķlık: ferāmūşluk A.⁷⁹ olur: ķalır A.

	Dil zı-pür goften be-mîred der- beden	80	Dil beden içre ⁸⁰ ölür çok dimesen Ne kadar sözi ola dürr-i ‘aden
	Gerçi goftâreş boved dürr-i ‘aden		
	Ân ⁸¹ ki sa‘y ender-feşâhat mî-koni	81	Sen ⁸² ki söz içre feşâhat eyledün
	Çehre-i dil rā cerāhat mî-koni		Şûret-i qalbe cerāhat eyledün ⁸³
	Rev zebān rā der-dehān maḥbūs dār	82	Var dilün ağız içre sen maḥbūs tut
	Ez-halāyık ḥ’iş rā me’yūs dār		Cümle halkdan kendüni me’yūs tut
	Her ki ū ber-‘ayb-ı hod bînā şevad	83	Kim ki kendü ‘aybın[ı] görür ⁸⁴ olur
[12a]	Rūḥ-i ū rā kuvveti peydā şevad		Rūḥına kuvvet anuñ peydā olur
	Her ki bâşed ehl-i îmān ey ‘azîz	84	Kim ki ola ehl-i îmān [ey] ‘azîz ⁸⁵
	Pāk dāred çār çiz ez-çār çiz		Pāk tutar ol dört şeyi ez-çār çiz ⁸⁶
[44a]	Ez-ḥased dil rā tu evvel pāk dār	85	İbtidā qalbiñ ḥasedden pāk tut
	Ḥ’işten rā ba‘d-ez-ān mu’min şumār		Soñra kendün mü’min-i bî-bāk ⁸⁷ tut
	Pāk dār ez-kizb u ez-ğıybet zebān	86	Pāk eyle kizb ü ğıybetden dili
	Tā ki îmānet ne-y-ofted der- ziyān		Tā ziyāna düşmeye îmān dili ⁸⁸
[12b]	Pāk eger dārî ‘amel rā ez-riyā	87	Ger ‘amelün karışmazsa riyā
	Şem‘-i îmān-ı tu rā bâşed ziyā		Şem‘-i îmānuñ için olur ziyā
	Çun şikem rā pāk dārî ez-ḥarām	88	Çünkü karnuñ ⁸⁹ pāk tutasın ez-ḥarām
	Merd-i îmān-dār bâşî ve’s-selām		Merd-i îmān-dār olursun ve’s-selām
	Her ki dāred in sıfat bâşed şerîf	89	Kim tutar bu vaşfi ⁹⁰ ol olur şerîf
	V’er-ne-dāred dāred îmān-ı za‘îf		Yoksa ⁹¹ ol kes tutar îmān-ı za‘îf
	Her ki bâtin ez-ḥarāmeş pāk nîst	90	Bâtını kimün ḥarāmdan pāk degül

⁸⁰ A nüshasında imlâ hatası vardır.⁸¹ ān: ey A.⁸² ān: ey A.⁸³ M nüshasında çeviri yoktur.⁸⁴ ‘aybın görür: ‘aybına bînā A.⁸⁵ M nüshasında çeviri yoktur.⁸⁶ M nüshasında çeviri yoktur.⁸⁷ bāk: pāk A.⁸⁸ dili: velî A.⁸⁹ karnuñ: karnuñı M.⁹⁰ vaşfi: vaşf M.⁹¹ yoksa: yohsa A.

	Rûhî-i ü rā reh sūy-i eflāk nîst		Rûhî anuñ sālîk-i eflāk degül
[44b]	Çun ne-bāşed pāk a‘māl ez-riyā Hest bî-ĥāsıl çu naqş-ı būriyā	91	Çünkü a‘māle qarışursa riya Ĥāsılı yok mişl-i naqş-ı būriyā ⁹²
	Her ki rā ender-‘amel ihlās nîst Der-cihān ez-bendegān-ı ĥās nîst	92	Her kimüñ a‘mālî ki ĥālîs degül Hiç ol kes bende-i ĥālîs degül
[13a]	Her ki kâreş ez-berāyi Ĥaķ boved Kār-ı ü peyveste bā-revnaķ boved	93	Her kimüñ a‘mālî ki lillāh ola Muttaşıl anuñ işi çün māh ola
	Çār ĥaslet ey berāder der-cihān Pādişāhān rā hemî-dāred ziyān	94	Ey birāder dōrt ĥaslet der-cihān Pādişāha dā‘imā virür ⁹³ ziyān
	Pādişeh çun der-melā ĥandān boved Bî-gümān der-heybeteş noķsān boved	95	Pādişeh žāhirde ki đāĥĥāk ⁹⁴ olur Heybetinde şüphesiz noķsān olur
	Bāz şöĥbet dāşten bā-her faķîr Pādişāhān rā hemî-dāred ĥaķîr	96	Girü şöĥbet eylemek bā-her faķîr Pādişāhı ⁹⁵ dā‘imā tutar ĥaķîr
	Bā-zenān bisyār eger ĥalvet koned Ĥîşten rā şāh-ı bî-heybet koned	97	Çok eger ‘avrat ile ĥalvet ider Kendü kendin ⁹⁶ şāh-ı bî-heybet ider
	Her ki rā ferr-i cihāndārî boved Meyl-i ü sūy-i kem-āzārî boved	98	Kimde ki ferr-i cihāndārîluk ola ‘Ādeti anuñ kem-āzārîluk ola
[45a]	‘Adl bāyed pādişāhān rā vü dād Tā zı-‘adleş ‘ālemî gerdend şād	99	Pādişāhlara ⁹⁷ gerek hem ‘adl ü dād Tā ki ‘adlinden bütün ĥalk ola şād
[13b]	Ger koned āheng-i žulmî pādişāh Sūd ne-koned mer-ü rā ĥayl u sipāh	100	Ger iderse kaşd-ı žulmî ⁹⁸ pādişāh Eylemez aşsı aña ĥayl ü sipāh
	Çun ki ‘ādil bāşed u ferruĥ liķā Bāşed ender-memleket şeh rā beķā	101	Şeh ki ‘ādil ola hem ferruĥ liķā Memleket içre olur şāha beķā
	Çun koned sultān kerem bā- leşkerî	102	Ger ide ihsān sultān leşkere Yüz cān oynarlar anıñ-çün bir sere

⁹² Ĥāsılı yok mişl-i naqş-ı būriyā: Ĥāsılı yokdur çu naqş-ı būriyā A.⁹³ virür: tutar A.⁹⁴ đāĥĥāk: ĥandān A.⁹⁵ Pādişāhı: Pādişāhları M.⁹⁶ Kendü kendin: Kendi kendüden A.⁹⁷ Pādişāhlara: Pādişāhāna A.⁹⁸ kaşd-ı žulmî: kaşd žulme A.

Behr-i ū bâzend şad cān ber-serî

[14a]

Çār çîz âmed bozorgî rā delîl	103	Dört şey geldi ululuğa delîl
Her ki ân dâred boved merd-i celîl		Kim tutar ise anı olur celîl
[45b] ‘İlm rā i‘zâz kerdn bî-ĥesâb	104	‘İlme i‘zâz eylemekdür ⁹⁹ bî-ĥesâb
Ĥalq rā dâden cevâb-ı bā-şavâb		Ĥalqa virmek hem şavâb ile cevâb
Her ki dâred dāniş u ‘aql u temîz	105	Kimde ki ‘ilm ola hem ‘aql u temîz
Ehl-i ‘aql u ‘ilm rā dâred ‘azîz		Ehl-i ‘ilmi ¹⁰⁰ ol tutar dā’im ‘azîz
Ey berâder ger ĥired dārî tamām	106	Ey birâder var ise ¹⁰¹ ‘aqluñ tamām
Nerm u şîrîn gūy bā-merdum kelām		Yumuşak ¹⁰² hem tatlu di ĥalqa kelām
Her ki bâşed turş-rūy u telh-gūy	107	Her kim ola eşki yüzi ac sözi ¹⁰³
Düstân ez-vey be-gerdānend rūy		Dönderirler ¹⁰⁴ dostları ¹⁰⁵ andan yüzi
[14b] Her ki ez-düşmen ne-bâşed ber-ĥâzer	108	Kim ki a‘dâsından etmiye ĥâzer
‘Āķîbet bîned ez-ū renc u zarar		‘Āķîbet andan görür renc ü zarar
Der-meyân-ı düstân mesrūr bâş	109	Dostlar ortasında ¹⁰⁶ sen mesrūr ol
Ger ĥired dārî zı-düşmen dūr bâş		Var ise ‘aqluñ ‘adūdan dūr ol ¹⁰⁷
Der-civâr-ı ĥod ‘adū rā reh me-deh	110	Kendü ĥurbiñda ‘adūya virme yol
Ez-berāyi ân ki düşmen dūr beh		Zîrâ düşmandan ıraklan ¹⁰⁸ yegdür ol
Bā-muĥibbân bâş dā’im hem-nişîn	111	Dā’imā dostlar ile ol hem-nişîn
[46a] Tā tevānî rüy-i a‘dā rā me-bîñ		Ĥudretüñ olduķca görme_a‘dā yüzün
Ey peser tedbîr-i rāh-ı tūşe kon	112	Ey oğul yola gidersen tūşe ¹⁰⁹ it
Pes ĥadîş-i îñ u ân yek gūşe kon		Pes bunıñ anuñ sözin bir ¹¹⁰ kūşe it

⁹⁹ Eylemekdür: eylemek A.¹⁰⁰ ‘ilmi: ‘ilm M.¹⁰¹ varsa: varisa A.¹⁰² yumuşak: yumşak ü A.¹⁰³ Her kim ola eşki yüzi ac sözi: Kim ola eşki yüzi v’acı sözi A.¹⁰⁴ Dönderirler: Döndürürler (Vav ile) A.¹⁰⁵ dostları: dostlar A.¹⁰⁶ ortasında: yanında A.¹⁰⁷ Var ise ‘aqluñ ‘adūdan dūr ol: Varisa ‘aqluñ ‘adūdan ırak ol M.¹⁰⁸ düşmandan ıraklan: a‘dâdan ıraklık A.¹⁰⁹ Tūşe: azık M.¹¹⁰ bir: yek A.

[15a]

Çār Çiz-i Bā-Hatar¹¹¹

	Çār çiz-est ey berāder bā-hatar	113	Dört nesnede hatar var ey püser
	Tā tevānî bāş ez-înhā ber-hāzer		Qudretün oldukça it andan hāzer
	Qurbet-i sultān u ülfet bā-bedān	114	Qurb-i sultān hem kötüler ¹¹² ülfeti
	Ragbet-i dunyā vu şohbet bā-zenān		Ragbet-i dünyā vü ‘avrat şohbeti
	Qurb-i sultān āteş-i sūzān boved	115	Qurb-i sultān āteş-i sūzān ¹¹³ olur
	Bā-bedān ülfet helāk-i cān boved		Ülfet-i bed hem helāk-ı cān olur
[15b]	Zehr dāred der-derūn dunyā çu mār	116	Zehri ¹¹⁴ var içinde dünyānuñ çü mār
[46b]	Gerçi bîñî žāhireş naķş u nigār		Gerçi gördün žāhirin naķş u nigār
	Mî-nemāyed hūb u zîbā der-nażar	117	Ĥüsn-i şüret ¹¹⁵ görünür ol der-nażar
	Lîk ez-zehreş boved cān rā hatar		Lîk zehrinden olur cāna žarar ¹¹⁶
	Zehr-i îñ mār-ı mūnaķķaş kâtil-est	118	Bu yılanuñ āğusu kâtil durur
	Bāşed ez-vey dūr her k’u ‘āķil-est		Olur andan dūr her ki_ ‘āķil durur ¹¹⁷
	Hemçu tıflān me-n’ger ender-sorh u zerd	119	Şaruya kırmızı bakma_oğlan gibi ¹¹⁸
	Çun zenān mağrūr-ı reng u bū me-gerd		Levn ü tîbe mağrūr olma zen gibi ¹¹⁹
	Zāl-i dunyā çun ‘arūs ārāste est	120	Pîr dünyā çün ‘arūs ārāstedür
	Her zamāñî şūy-i dîger h’aste est		Her zamān bir zevc-i āhar h’āstedür ¹²⁰
[16a]	Muķbil ān merdî ki şod z’îñ cūft	121	Maķbūl ¹²¹ ol kes ki cihāndan oldı tāk
[47a]	tāk		Yüz çevirdi virdi aña üç talāk
	Poşt be-rūy kerd u dādeş se talāk		

¹¹¹ Çār Çiz-i Bā-Hatar: Der-Beyān-ı Çār Çiz ki Der-Hatar Est A.¹¹² hem kötüler: u yaramaz A.¹¹³ āteş-i sūzān: yakıcı ateş M.¹¹⁴ Zehri: zehr M.¹¹⁵ Ĥüsn-i şüret: Ĥüb u zîba A.¹¹⁶ Žarar: Hatar A.¹¹⁷ M nüshasında çeviri yoktur.¹¹⁸ Şaruya kırmızı bakma oğlan gibi: Sürh ü zerde bakma var oğlan gibi A.¹¹⁹ Levn ü tîbe mağrūr olma zen gibi: Reng ü bū mağrūr olma zen gibi A.¹²⁰ h’āstedür: tālibedür M.¹²¹ Maķbul: Muķbil A.

	Leb be-piş-i şūy handān mī-koned	122	Er atında tudağın zāhik ¹²² ider
	Pes helāk ez-zahm-ı dendān mī-koned		Diş yarasından helāk-ı cān ider
	Şod delīl-i nīk-bahtī çār çiz	123	Oldı dört nesne sa‘ādete delīl
	Her ki ın çāreş boved bāşed ‘aziz		Kim ki bu dördi tutar olur celīl
	Aşl-ı pāk āmed delīl-i nīk-baht	124	Aşl-ı pāk olmak sa‘idūn şa’nıdır
	Nīst bī-aşl sezā-yi tāt u taht		Bed asılluk ¹²³ müdbirūn burhānıdır
[16b]	Nīk-bahtān rā boved re’y-i şavāb	125	Eyü bahtlular ¹²⁴ olur re’y-i şavāb
	Ān ki bed-re’y est bāşed der-‘azāb		Ol kötü re’ylü olur ki der-‘azāb ¹²⁵
	Her ki imen ez-‘azāb-ı Ĥa	126	Kim ki imen ez-‘azāb-ı Ĥa olur
	boved		Mü’mın olmaz kāfir-i mutla olur
	Nīst mu’mın kāfir-i mutla boved		
	‘Ömr-i dunyā penc rüzī biş nīst	127	‘Ömr-i dunyā biş günden ¹²⁶ biş degül
	Ĝāfil-est ān-kes ki piş-endiş nīst		Ĝāfil ol kesdür ki piş-endiş degül
[47b]	Terk-i lezzāt-ı cihān bāyed girift	128	Terk-i lezzāt-ı cihān tutma gerek
	Dāmen-i şāhib-dilān bāyed girift		Etegin şāhib-dilūn ¹²⁷ tutma gerek
[17a]	Der-pey-i lezzāt-ı nefsanī me-bāş	129	Lezzet-i nefsūn izinde gitmegil
	Düstdār-ı ‘ālem-i fānī me-bāş		Bu cihānı fānī dost etmegil
	Nīst hāsıl renc-i dunyā bordenet	130	Ĥāsıluñ yok ¹²⁸ renc-i dunyā çekmeden
	‘Āıbet çun mī-be-bāyed mordenet		‘Āıbet halās yokdur ölmeden ¹²⁹
	Ez-tenet çun cān burūn ¹³⁰ h‘āhed şoden	131	Çün tenūnden cān taşra_olsa gerek
	Hāket ender-ustuhān h‘āhed şoden		Kemüklerūn ¹³¹ içre hāk talsa gerek

¹²² zāhik: handān A.¹²³ Bed asılluk: Bī-asılluk A.¹²⁴ Eyü bahtlular: Nīk-bahtānuñ A.¹²⁵ Ol kötü re’ylü olur ki der-‘azāb: Ol ki bed-re’y ola olur der-‘azāb A.¹²⁶ Biş günden: penc gündür A.¹²⁷ Etegin şāhib-dilūn: Dāmen-i şāhib-dilān A.¹²⁸ yok: - M.¹²⁹ ‘Āıbet halās yokdur ölmeden: ‘Āıbet ölse gerekdür merd ü zen A.¹³⁰ Aslı bīrūn, nüshada vav ile yazılmıştır.¹³¹ Kemüklerūn: Üstüh‘ānuñ A.

	Mer tu-rā ez-dāden-i cān çāre nişt	132	Çaresiz bu cānıñı virseñ gerek ¹³² Yol urıcı ğayrı nefsiñ bil gerek ¹³³
	Reh-zenet cüz nefsek-i emmāre nişt		
	‘Āķıbet rā ger be-cūyî ey ‘aziz Mî-tevāniş yāften der-çār-çiz	133	‘Āķıbet ister iseñ ger ey ‘aziz Bulmaķ olur anı ender-çār çiz
[48a]	İmenî vü nişmet ender-hān dān	134	Biri imen hem biri ni‘met durur
[17b]	Ten-durustî vu ferāġat ba‘d-ez- ān		Biri ‘uzlet hem biri şihhat durur
	Çun ki bā-ni‘met emānî bāşedet ‘Āķıbet rā z’an nişānî bāşedet	135	Emn ü ¹³⁴ hem ni‘met saña ki şān ola ‘Āķıbet çün sende bir nişān ola
	Bā-dil-i fāriġ çu bāşî ten-durust Diġer ez-dunyā ne-y-āyed hiç cust	136	Ķalb-i fāriġle olasin ten-dürüst Ĥāsıl etdüñ cümle ¹³⁵ maķsüdü dürüst
	Ber-me-y-āver tā tevānî kām-ı nefs	137	Ķādir iseñ virme nefsiñ murādın ¹³⁶ Çekmiyesiñ tā ki nefsiñ ettiġin ¹³⁷
	Tā ne-y-ofî ey peser der-dām-ı nefs		
[18a]	Zîr-i pāy āver hevā-yı nefsi rā Kem be-dov deh behrhā-yı nefsi rā	138	Nefsi hem hevāyı_ayaķ altına al ¹³⁸ Az vir nefsiñ naşibin ey ricāl
[47b]	Nefsi u şeytān mî-berend ez-reh tu- rā	139	Nefsi ü şeytān azdurur ¹³⁹ yoldan seni Tā ki atar ¹⁴⁰ kuyuya andan seni
	Tā be-y-endāzend ender-çeh tu-rā		
	Nefsi rā ser kûb dā’im h’ār dār Tā tevānî dovreş ez-murdār dār	140	Nefsiñün başın dögüp hem h’ār tut Tā ki ķādirsin hārāmdan dūr tut
	Nefsi-i bed rā her ki şireş mî-koned	141	Her kimün ki nefsi-i şümü toķ ¹⁴¹ olur ¹⁴²

¹³² Çaresiz bu cānıñı virseñ gerek: Cānı virmekden saña hud çāre yok A.

¹³³ Yol urıcı ğayrı nefsiñ bil gerek: Yol urıcı ğayr-ı nefsi-i_emmāre yok A.

¹³⁴ ü: - M.

¹³⁵ A nüshasında kelimenin yazımında istinsah hatası yapılmıştır.

¹³⁶ murādın: kāmını A.

¹³⁷ ettiġin: dāmını A.

¹³⁸ Nefsi hem hevāyı_ayaķ altına al: İsteġin nefsiñ ayaķ altına al A.

¹³⁹ azdurur: eyletür A.

¹⁴⁰ atar: ata A.

¹⁴¹ toķ: şır A.

¹⁴² olur: ola A.

	Der-güneh kerden delîreş mj-koned		Cürm ü ‘îsyân etmede ol şîr olur ¹⁴³
[18b]	Ĥalk-ı hod rā dūr dār ez-her meze Tā ne-y-ofîj der-belā vu der-beze	142	Bogazıñ tut tatludan dūr dem-be-dem Tā belāya düşmeyesin ey dedem
	Z’āb u nān tā leb şikem rā pūr me-sāz Hemçu ĥayvān behr-i hod āhūr me-sāz	143	Āb u nāndan qarnını tolu ¹⁴⁴ _eyleme Kendüñe ĥayvān gibi_āhūr eyleme ¹⁴⁵
	Rūz kem ĥor gerçi sā’im nîştî Pūr me-ĥor āher behāyim nîştî	144	Gündüzün az yi degülseñ sen ¹⁴⁶ oruç Çok yeme ĥayvānluk olur saña suç
[49a]	Ey ki der-ĥ’ābî heme şeb tā be-rūz Behr-i gūr-i hod çerāğî ber-fürūz	145	Ey ki her şeb ĥ’āb-ı ġaflet içresin Bir çırağı şu‘lelenir behr-i sin ¹⁴⁷
	Ĥ’āb u ĥor cüz pişe-i en‘ām nîst	146	Yiyüp içmek sıfat-ı ĥayvān durur
[19a]	Hoftegān rā behre z’îñ in‘ām nîst		Uyuyan bu behreden maĥrûm ¹⁴⁸ durur
	Ey peser bisyār ĥ’āhî ĥoft ĥîz Ger haber dārî zı-hod bî-goft ĥîz	147	Ey oğul çok uyuma gel ¹⁴⁹ sıçra dur ¹⁵⁰ Var ise ¹⁵¹ ‘aqluñ dîmeden qalka ¹⁵² gör
	Dil der-îñ dünyā-yı dūn besten ĥatāst Dāmen ez-vey ger tu ber-çîñî revāst	148	Qalb bu dünyāya ¹⁵³ rabt itmek ĥatā Eteğüñ anda ¹⁵⁴ düşüresin revā
	Ez-çe bendî dil der-îñ dünyā denî Çun ne’î cāvid der-vey būdenî	149	Ne sebebden bağladuñ dünyāya dil Çün ebedlük dünyāda mümkün degil
	Žāhir-i hod rā me-y-ārāy ey faqîr Tā çu bedrî bātînet gerded münîr	150	Žāhiriñi etme tezyîñ ey faqîr Bātınıñ tā ay gibi ola münîr
[19b]	Tālib-i her sûret-i zîbā me-bāş	151	Olma tālib sûreti ¹⁵⁵ zîbālara

¹⁴³ olur: ola A.¹⁴⁴ tolu: pūr A.¹⁴⁵ Kendüñe ĥayvān gibi_āhūr eyleme: Kendüñi ĥayvān-veş āhir eyleme A.¹⁴⁶ sen: de M.¹⁴⁷ M nüshasında beytin çevirisi yoktur.¹⁴⁸ maĥrûm: ĥirmān A.¹⁴⁹ gel: ka A.¹⁵⁰ dur: tur A.¹⁵¹ Var ise: varsa A.¹⁵² qalka: qalkı A.¹⁵³ Qalb bu dünyāya: Qalbi bu denāya A.¹⁵⁴ anda: andan A.¹⁵⁵ sûreti: sûret-i A.

[49b]	Der-hevā-yı atlas u dībā me-bāş		Etme meyli atlası ¹⁵⁶ dībālara
	Ez-hevā bo'g-zer Ĥudā rā bende bāş	152	Geç hevādan gel Ĥudā'ya bende ol Eskiler gey tā gerekse jende ol
	Zendegī mī-bāyedet der-jende bāş		
	Ĥırka-i peşmīne rā ber-dūş kon	153	Şūfdan olan Ĥırkayı omuza it ¹⁵⁷
	Şerbetī ez-nāmūrādī nūş kon		Nāmūrādīluk şerbetini ¹⁵⁸ nūş it
	Ey ki der-ber mī-keşī peşmīne rā	154	Ey ki żahrına giyen peşmīneyi ¹⁵⁹
	Pāk sāz ez-kibr evvel şīne rā		Pāk it sen ¹⁶⁰ ol kibirden şīneyi
[20a]	Ger hemī-h'āhī naşīb ez-āhīret	155	Ger dilerseñ āhīretten behre sen
	Rev be-der kon cāmeḥā-yı fāhīret		Var çıkar fāhīr libāsı ez-beden
[50a]	Bī-tekelluf bāş ārāyīş me-cūy	156	Bī-tekellūf ol u tezyīn isteme
	Terk-i rāḥat gīr u āsāyīş me-cūy		Terk-i rāḥat eyle āsāyīş dime
	Der-beret kū kisvet-i nīk[u] me- bāş	157	Üzeriñde kisvetüñ di olmasun
	Zīr-i pehlū cāme-h'ābet kū me-bāş		Söyle yanuñ döşegi bulımasun ¹⁶¹
	Hemçu şūfī der-pilās u şūf bāş	158	Şūf gibi der-pilās u şūf ol
	Bā-sīfethā-yı Ĥudā mevsūf bāş		Taḥrī'nın ¹⁶² evsāf[-ı] ile mevsūf ol
	Merd-i reh rā būriyā ḳālīn boved	159	Yol erine būriyā firāşdur ¹⁶³
[20b]	Z'an-ki ḥaşteş 'āḳībet bālīn boved		Zīrā kerbic 'āḳībet yaşduḳ olur ¹⁶⁴
	Ger tu rā 'aḳl-est bā-dāniş ḳarīn	160	Ger senüñ 'aḳluñ ola 'ilme ḳarīn
	Bāş dervīş u be-dervīşān nişīn		Dervīş ol hem dervīşe ol hem-nişīn ¹⁶⁵
	Hem-nişīn[i] cüz be-dervīşān me- kon	161	Anlaruñ ¹⁶⁶ ḡayrıyla olma hem-nişīn
	Tā tevānī ḡıybet-i işān me-kon		Ġıybet etme ¹⁶⁷ anları bir dem şaḳın

¹⁵⁶ atlası: atlas u A.¹⁵⁷ Şūfdan olan Ĥırkayı omuza it: Ĥırka-yı peşmīneyi ber-dūş it A.¹⁵⁸ şerbetini: cūr'asını A.¹⁵⁹ peşmīneyi: peşmīne rā A.¹⁶⁰ Sen: - M.¹⁶¹ Söyle yanuñ döşegi bulımasun: Ayaḡuñ altı di düşek bulmasın A.¹⁶² Taḥrī'nın: Taḥrī A.¹⁶³ Yol erine būriyā firāşdur: Merd-i rāḥa būriyā ḳālīn dur(ur) A.¹⁶⁴ yaşduḳ olur: bālīn dur(ur) A.¹⁶⁵ Dervīş ol hem dervīşe ol hem-nişīn: Faḳīr ol hem faḳırlere ol nişīn M.¹⁶⁶ Anlaruñ: Dervīşüñ A.¹⁶⁷ etme: - M.

[50b]	Ĥubb-i dervîşân kilîd-i cennet- est Düşmen-i îşân sezâ-yı la‘net-est	162	Ĥubb-i dervîşân kilîddür cennete Anlara düşmân ¹⁶⁸ sezâdur la‘nete
	Püşeş-i dervîş ġayr ez-delġ nîst Der-pey-i kām u hevâ-yı hâġ nîst	163	Dervîşüñ örtüsü eski ¹⁶⁹ dâ‘imâ Olma ardında ¹⁷⁰ boġazuñ ey şehâ
[21a]	Merd tâ ne‘n-hed be-farġ-ı nefis pây Reh kocâ yâbed be-derġâh-ı Ĥudây	164	Merd tâ ġomıya nefis başına pâ Tañrı dergâhına kaçan yol ¹⁷¹ bula
	Merd-i reh der-bend-i ġaşr u bâġ nîst Ber-dil-i ũ ġayr-ı derd u dâġ nîst	165	Yol erinde sa‘y-i köşk ¹⁷² ũ bâġ yok Ĥalb üzere bu faġırüñ ¹⁷³ dâġ çok
	Ger ‘imâret râ berî ber-âsemân ‘Āġıbet zîr-i zemîn gerdi nihân	166	Ger yüce_etsen hâneyi ¹⁷⁴ çün âsumân ‘Āġıbet olsañ gerek yerde nihân
	Ger çu Rustem şevket u zûret boved Cây çun Behrâm der-ġûret boved	167	Ger olursa şevketüñ Rüstem gibi Ĥabr olur yerüñ senüñ Behrâm gibi
[51a]	Ey peser ez-âhiret ġâfil me-bâş	168	Āhiretten olma ġâfil ey oġul
[21b]	Bâ-metâ‘-ı ġin cihân hoş-dil me- bâş		Bu cihân mâlıyla hoş-dil olmaġıl
	Der-beliyyât-ı cihân şabbâr bâş Ġâh-i ni‘met şâkir-i Cabbâr bâş	169	Dünyânuñ belâsına şabbâr ol ¹⁷⁵ Vaġt-i ni‘met şâkir-i Cabbâr ol
	Çâr çiz âşâr-ı bed-bahtî boved Câhilî vü kâhilî sahtî boved	170	Dört nesne kötü baht âşâridur ¹⁷⁶ Hem tekâsül hem ceh[i]l as‘ab ¹⁷⁷ durur
	Bî-kesî vü nâ-kesî her çâr şod Baht-ı bed râ ġin heme âşâr şod	171	Kimsesizlik hem kötülük her bu çâr ¹⁷⁸ Kötü baht ¹⁷⁹ içün bular âşâr durur

¹⁶⁸ düşmân: + olan M.¹⁶⁹ delk: delġdür A.¹⁷⁰ ardında: izinde A.¹⁷¹ kaçan yol: yol kaçan A.¹⁷² Yol erinde sa‘y-i köşk: Merd-i reh(de) kayd-ı ġaşr A.¹⁷³ Ĥalb üzere bu faġırüñ dâġ çok: Ĥalb üzredür dervîş ũ dâġ çok A. (Mısrada imlâ hatası vardır).¹⁷⁴ hâneyi: hâneñi A.¹⁷⁵ Dünyânuñ belâsına şabbâr ol: Dâr-ı belâ vü derdle şabbâr ol A.¹⁷⁶ Dört nesne kötü baht âşâridur: Çâr şey âşâr-ı bed-bahtlık durur A.¹⁷⁷ as‘ab: sahtlık A.¹⁷⁸ Kimsesizlik hem kötülük her bu çâr: Bî-kesî vü nâ-kesî bu çâr durur A.¹⁷⁹ Kötü baht: Baht-ı bed A.

[22a]	Her ki der-bend-i ‘ibâdet ¹⁸⁰ mî-şevêd Bî-şek ez-ehl-i sa‘âdet mî-şevêd Ber-hevâ-yı hîd qâdem her k’u nihâd Mî-tevâned kerd bâ-nefsek cihâd	172	Kim ki aşhâb-ı ‘ibâdetden ¹⁸¹ olur Şüphesüz ¹⁸² ehl-i sa‘âdetden olur Kim ki ¹⁸³ hevâsı_üstine ayak nihâd Mümkün olur nefis-ile etmek cihâd
	Her ki bâşed der-cihân bâ-hâb[u] h’âr Der-қыyâmet ne’b-vedeş zâteş gozâr	174	Kim ki kendin ekl ü nevm ¹⁸⁴ ile düzer Eylemez ‘uqbâda âteşden güzêr
[51b]	Rûy gerdân ez-murâd u ârizû Pes be-dergâh-ı Hüdâ âver tu rû Kâmurânî ser be-nâ-kâmî keşed Merd-i reh hat der-nikûnâmî keşed	175 176	Her murâd u her hevesden ¹⁸⁵ yüz çevür Söñra dergâh-ı Hüdâ’ya yüz getür Kâmrânlık ¹⁸⁶ baş çeker nâ-kâmlığa Merd-i reh hat çekdi eyü adlığa ¹⁸⁷
[22b]	Emr u nehy-i Hâk çu dârî ey vahîd Pes me-rev ber-vâye-i nefis-i pelîd Emr u nehy-i Hâk zı-Қur’ân gûş dâr Cây-i şâdjî nîst dunyâ hûş dâr Her ki terk-i kâmurânî mî-koned Ber-hilâfeş zindegânî mî-koned Ger hemî-h’âhî ki gerdî ser-bülend Ey peser ber-hîd der-i râhat bü-bend Her ki ber-best ü der-i râhat tamâm	177 178 179 180 181	Emr ü nehyi çün tutarsın ey vahîd Düşme nefsün ârizûsına becid ¹⁸⁸ Emr ü nehyine Hüdâ’nuñ gûş tut Cây-i zevk dünyâ degildir hûş dut ¹⁸⁹ Kim ki terk-i kâmurânî eyledi ‘Aks[i] üzre zindegânî eyledi Ger dilerseñ olasın başı bülend ¹⁹⁰ Yüzüne râhat kapusın eyle bend Kim ki bağladı der-i râhat tamâm Aña fet’h oldı der-i Dârü’s-selâm

¹⁸⁰ ibâdet: ibâret A.¹⁸¹ ibâdet: ibâret A.¹⁸² Şübhesüz: Şeksiz ol A.¹⁸³ ki: - A.¹⁸⁴ nevm: h’âb A.¹⁸⁵ her hevesden: ârizûdan A.¹⁸⁶ Kâmrânîk: Murâd sürmek M.¹⁸⁷ eyü adlığa: nîkû-nâmlığa A.¹⁸⁸ Düşme nefsün ârizûsına becid: Düşme ârizûsına sen becid M.¹⁸⁹ dut: tut A.¹⁹⁰ Ger dilerseñ olasın başı bülend: Ger dilerseñ ki olasın ser-bülend A.

Bâz şod ber-vey der-i Dāru's-
selām

[52a]	Ġayr-ı Haḳḳ rā her ki ḥāned ey	182	Ġayr-ı Haḳḳ'a kim okursa ey püser
[23a]	peser		Kimdür andan dünyāda azğun durur ¹⁹¹
	Kışt der-'ālem ez-ū gümrāhter		
	Ey berāder terk-i 'izz u cāh kon	183	Ey birāder terk-i 'izz ü cāh ¹⁹² it
	H'ış rā şāyeste-i dergāh kon		Kendiñi şāyeste-i dergāh ¹⁹³ it
	H'ār gerd u her ki gerded cāh cūy	184	Ġor olur her kim olursa cāh cūy
	Ey berāder ḳurb-ı in dergāh cūy		Devlet anuñ ki ola dergāh cūy
	'İzz u cāhet sūy-i pesti mî-keşed	185	'İzz ü cāhuñ seni pestlige çeker
	Mer tu rā ber-ten-peresti mî-keşed		Tene tapmaḳlığı ol seni ¹⁹⁴ çeker
	Nefs der-terk-i hevā miskîn	186	Nefsi zelîl ¹⁹⁵ eyleyen terk-i hevā
	boved		Nefs-i nādān-ı zelîl bu evvelā ¹⁹⁶
	Güş-māl-i nefsi-i nādān in boved		
	Çun dilet ber-yād-ı Haḳḳ imen	187	Ẓıkr-i Haḳḳ ile diluñ imen ola
	boved		Nefs-i emmāreñ dahı sâkin ola
	Nefsek-i emmāre hem sâkin boved		
	Her ki ü rā tekye ber Šāni' boved	188	İ'timādı her kimuñ Šāni' olur ¹⁹⁷
	Der-cihān bā-loḳmei ḳāni'		Dünyāda bir loḳmaya ḳāni' olur
	boved		
[52b]	İktifā ber-rūze-i her rūze kon	189	Her günüñ rızḳına eyle iktifā
[23b]	Ger ne-dārî ez-Ĥudā deryūze kon		Ger kifāfuñ yoḳsa iste ez-Ĥudā
	Nefs ne't-vān koşt illā bā-se çiz	190	Ḳatl olunmaz nefsi illā bā-se çiz
	Çun be-güyem yād gireş ey 'aziz		Çün diyem ḥātırda tut gel ey 'aziz
	Ḥançer-i ḥāmūşî vü şemşir-i cū'	191	Sükûtluk ḥançeri vü hem seyf-i ¹⁹⁸ cū'
	Nîze-i tenhāyî vü terk-i hecū'		Tenhālîḳ sinānı vü terk-i hecū' ¹⁹⁹
[24a]	Her ki rā ne'b-ved muretteb in	192	Her kimuñ olmya mevcūd bu silāḥ
	silāḥ		

¹⁹¹ azğun durur: gümrāhter A.

¹⁹² Cāh: manâib M.

¹⁹³ Kendiñi şāyeste-i dergāh it: Ĥudā dergāhına özüñ sezā it M.

¹⁹⁴ Tene tapmaḳlığı ol seni: Hem seni ol ten-perestlige A.

¹⁹⁵ zelîl: miskîn A.

¹⁹⁶ Nefs-i nādān-ı zelîl bu evvelā: Güş-mālı nefsi-i nādān bu ola A.

¹⁹⁷ İ'timādı her kimuñ Šāni' olur: Her kimuñ ešnād(ı) ber-Šāni' olur A.

¹⁹⁸ Sükûtluk ḥançeri vü hem seyf-i: Ḥançer-i ḥāmūşluk u şemşir-i A.

¹⁹⁹ Tenhālîḳ sinānı vü terk-i hecū': Nîze-i tenhālîḳ u terk-i hecū' A.

	Nefs-i ū her gîz ne-mî-yâbed felâh		Nefsi anuñ bulmıya aslâ felâh ²⁰⁰
	Çun ki dil bî-yâd-ı Allâh'et boved Dîv-i mel'ûn yâr u hemrâhet boved	193	Çünkü kalbün gâfîl-i Rahmân ola Yâr ü şâhibün ²⁰¹ senün şeytân ola
	Ehl-i dünyâ râ çu dîv [y]âr âyedeş Loğmehâ-yı çerb u şîrîn bâyedeş	194	Dîv dünyâyı saña ide bezek Saña tatlu [vü] semüz loğma gerek
[53a]	Her ki ū der-bend-i sîm u zer şeved Der-'uqûbet 'âkıbet muẓtar şeved	195	Her kimün maqşûd[ı] altun fiddâ ²⁰² _ola 'Âkıbet nâr ²⁰³ içre ol muẓtarr ola
	Ân ki behr-i âhiret kâreş boved Ez-Ĥudâ teşrîf-i bisyâreş boved	196	Her kimün kârı ola 'uqbâ için Aña çok ihsân ide Ĥak dün [ü] gün
	Mâl-ı dünyâ hâk-sârân râ dehend Âhiret perhîz-kârân râ dehend	197	Mâl[ı] Tañrı cümle ednâya ²⁰⁴ virür Âhiret perhîz-kârâna virür
[24b]	Hest şeytân ey berâder duşmenet Ġill-ı âteş h'âhed ender-gerdenet	198	Ey birâder duşmenün şeytân durur Maqşad[ı] anuñ helâk-ı cân durur
	Mudbirî k'u rû be-dunyâ âvered Behre key ez-'âlem-i 'uqbâ bered	199	Bir şaķı kim maqşadı dünyâ ola Ol kaçan kim 'uqbâdan naşîb ala ²⁰⁵
	Ey peser bâ-yâd-ı Ĥaķ meşġûl bâş V'ez-ĥalâyîķ dūr hemçun ġûl bâş	200	Ẓikr-i Ĥaķķ'a ey oġul meşġûl ol Sen bu ĥalkdan ġûl gibi eb'ad ol ²⁰⁶
	Faķr-ı ĥod râ pîş-i kes peydâ me- kon Mihnet-i imrûz râ ferdâ me-kon	201	Kimseye sen faķrını_izhâr ²⁰⁷ eyleme Bugünün ġammını yarın ²⁰⁸ eyleme
	Mer tu râ an-kes ki ferdâ cân dehed Ġam me-ĥor âher tu râ yek nân dehed	202	Yarın ol kimse ki saña cân virür Ġam yime âĥir saña bir nân virür

²⁰⁰ Nefsi anuñ bulmıya aslâ felâh: Her giz anuñ nefsi bulmaz felâh A.

²⁰¹ şâhibün: hem-râhuñ A.

²⁰² altun fiddâ: sîm ü zer A.

²⁰³ nâr: nâre M.

²⁰⁴ ednâya: hâk-sârâna A.

²⁰⁵ naşîb ala: behrevâr ola A.

²⁰⁶ Sen bu ĥalkdan ġûl gibi eb'ad ol: Dūr ol ĥalkdan hem-çün ġûl ol A.

²⁰⁷ Kimseye sen faķrını_izhâr: Bir kese faķrını peydâ A.

²⁰⁸ yarın: ferdâ A.

	Tā be-key çun mūr bāşî dāne-keş	203	Niçe bir qarınca gibi ²⁰⁹ dāne çek
[25a]	Ger tu merdî fāka rā merdāne keş		Faqrını ger merd iseñ ²¹⁰ merdāne çek
	Ber-tevekkül ger boved fîrūziyet	204	Ger tevekkül üzre bulursañ zafer
	Ĥaḡ dehed mānend-i morġān rūziyet		Ĥaḡ virür kuş gibi rızkuñ ey peser
	Ez-Ĥudā şākir boved merd-i faḡîr	205	Tañrıdan şākir durur merd-i faḡîr
	Ger dehed ḡūteş [be-]leb nān-ı fatîr		Ger virürse de Ĥudā nān-ı fatîr
	Ĥam me-şo pîş-i tevānger hemçu tāk	206	Aġniyāya bükme bilün ²¹¹ mişl-i tāk
	Tā ne-gerdî yār bā-ehl-i nifāk		Olmya tā saña yār ehl-i nifāk
	Merd-i reh rā nām u neng ez-ḡalḡ nîst	207	‘Ār nāmūs yolcuya_olmaz ḡalḡdan ²¹²
	Nifreteş ez-cāmeḡā-yı delḡ nîst		Nefreti yoḡ cāmeḡā-yı ²¹³ delḡden
	Her ki rā źevḡ-i nikū-nāmî boved	208	Her kimün kim maḡşūd eyü ad ²¹⁴ ola
	Ĥās me’ş-māreş ki ü ‘āmî boved		Ĥās şayma anı ki o ‘ām ola ²¹⁵
	Ger tu rā dil fāriġ ez-ziynet boved	209	Ḳalb ²¹⁶ ki ziynetden ola fāriġ eger
	Key hevā-yı merkeb u zînet boved		Ḳaçan ola meyl-i merkeb ü aña ²¹⁷
[25b]	Rüy-i dil çun ez-hevā ber-tāftî	210	Çün hevādan ḡalp yüzün ²¹⁸ döndüresin
[54a]	Ba’d-ez-ān mî-dān ki Ĥaḡ rā yaftî		Şoñra ²¹⁹ bil Ĥaḡḡ’ı bulup źevḡ süresin
	Her ki ü der-ḡırs-ı dunyā-dār şod	211	Kim ki o ḡırs içre dunyā-dār ola
	Bî-gümān ez-vey Ĥudā bî-zār şod		Şüphesüz ²²⁰ andan Ĥudā bî-zār ola
	Çun şotor-morġî şınās in nefş rā	212	Nefsi sen deve kuşı ²²¹ bil ey şehā
	Ne keşed bār u ne pered ber-hevā		Ne çeker yük ü ne uçar ber-havā

²⁰⁹ Niçe bir qarınca gibi: Niçe dek mürveş tā A.

²¹⁰ Faqrını ger merd iseñ: Gerçi faqr iseñ faqr M.

²¹¹ bükme bilün: etme ḡad ḡam A.

²¹² ‘Ār nāmūs yolcuya_olmaz ḡalḡdan: Merd-i rāha neng ü nām yoḡ ḡalḡdan A.

²¹³ cāmeḡā-yı: esvāb-ı M. (Vezin gereġi A nüshası tercih edilmiş, bu kelimelerden önce sehven yazıldığı düşünölen anuñ kelimesi metinden çıkarılmıştır).

²¹⁴ eyü ad: nîkū-nām A.

²¹⁵ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

²¹⁶ Ḳalb: Dil A.

²¹⁷ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

²¹⁸ yüzün: yüzün A.

²¹⁹ Şoñra: Ba’d A.

²²⁰ Şüphesüz: Bî-gümān A.

²²¹ Nefsi sen deve kuşı: Nefs hevāda kuşı gibi M.

Ger be-per gūyeş me-gūyed 213	Ger diseñ uç ol saña dir üştürüm ²²²
üştürem	Ger koyasın yük aña dir tã'irim
V'er nehî bâreş be-gūyed tã'irem	
Çun dıraht-ı zehr reneş dil-keş 214	Rengi zehr ağacı-veş dil-keş durur ²²³
est	Fa'mı acı kıoşusı nã-hoş durur
Lîk ta'meş telh u bûyeş nã-hoş	
est	
Ger be-tã'at h'ãniyeş süstî koned 215	Tã'at it diseñ ²²⁴ aña süstlük ider
Lîk ender-ma'siyet cüstî koned	Lîk 'işıyân etmede cüstlük ider ²²⁵
Nefs rã ân beh ki der-zindân konî 216	Nefse ol yegdir ki zindân ²²⁶ idesin
[54b] Her çe fermāyed hilāf-ı ân konî	Ne buyurursa hilāfın idesin
Nîst dermāneş be-cüz cū' u 'ateş 217	Yok 'ilācı acılığıñ ğayrı_ey hümām
Tã ki sãzî rām ender-tã'ateş	Tã kılasın anı tã'at içre rām
Çun şütür der-reh der-ây [u] bār 218	Deve gibi yola gir ²²⁷ hem bār çek
keş	Tã'atüñ yükin der-i ²²⁸ Cabbār'a çek
Bār-ı tã'at ber-der-i Cabbār keş	
Bār-ı ĩn der rã be-cãn bāyed keşid 219	Bu kıapunıñ yükini çekgil be-cãn
[26b] V'er-ne hem-çun seg zebân bāyed	Yoksa kelb ²²⁹ gibi ki ²³⁰ içre ²³¹ çek zebân
keşid	
Her ki ü gerden keşed z'in bārhã 220	Cãnla her kim çeker ²³² bu ²³³ bārlar
Bāşed ez-nifrîn ber-ü enbārhã	Aña la'netden olur enbārlar
Kerdeş bār-ı emānet rã kıabül 221	Bu emānet yükini_eyledüñ kıabül ²³⁴
Ez-keşiden pes ne-bāyed şod	Şoñra niçün çekmeden ol[d]uñ melül ²³⁵
melül	
Rüz-i evvel çun fuzüli kerdeş 222	Çün ezelde sen ²³⁶ füzüllük eyledüñ

²²² Ger diseñ uç ol saña dir üştürüm: Ger diseñ uç o deyüp saña deveyim M.

²²³ Rengi zehr ağacı veş dil-keş durur: Reng zehr ağac gibi dil cer durur M.

²²⁴ it diseñ: id dirseñ A.

²²⁵ Lîk 'işıyân etmede cüstlük ider: Lîk 'işıyân etmiye çabuķ olur M.

²²⁶ zindân: zindānda M.

²²⁷ Deve gibi yola gir: Deve-veş gir yola vü A.

²²⁸ Tã'atüñ yükin der-i: Yüki-tã'at kıapuyı M.

²²⁹ kelb: seg A.

²³⁰ ki: - A.

²³¹ içre: içerü A.

²³² çeker: ki çekmez A.

²³³ bu: - A.

²³⁴ Bu emānet yükini eyledüñ kıabül: Eyledüñ bār-ı emāneti kıabül A.

²³⁵ Şoñra niçün çekmeden ol(d)uñ melül: Pes niçün çekmekden olursun melül A.

²³⁶ Çün ezelde sen: Rüz-i evvel ħud A.

	V'an fuzûlî ez-cehûlî kerdeî		Pes hâkîkatde cehûlluk eyledûn
[55a]	Conbeşî kon ey peser gâfil me-bâş Çün belî goftî be-ten tenbel me-bâş	223	Ey peser sa'y eyle gâfil olmağıl Çün belî didûn mi tenbel olmağıl
	Her ki ender-tâ'ateş keslân boved Hâsileş gümrâhî vu hizlân boved	224	Kim ki tâ'at etmede keslân ola Hâsılı azgun hem ²³⁷ hizlân ola
[27a]	Râh pür havf-est dozdan der-kemîn Reh-berî ber tâ ne-mânî ber-zemîn	225	Havf toludur ez-harâmî ²³⁸ der-kemîn Mürşid eylet qalmayasın ber-zemîn
	Menzilet dūr est bāret bes girān Kūşeşî kon vā-me-mān ez-dīgerān	226	Menzilūn ırak durur yūkiñ girān Sa'y it ki qalma sen ²³⁹ ez-dīgerān
	Her ki der-reh ez-girān-bārān boved Her demeş ān dīde hūn-bārān boved	227	Her kimūn yolda yūki ağır ola Gözlerinden cümle ²⁴⁰ kan yağar ola
	Lāşeî dārî sebuk kon bār-ı h'îş V'er-ne der-reh saht bīnî kār-ı h'îş	228	Leş tutarsan yeyni eyle yūküñi ²⁴¹ Yoksa sen görūñ şa'b bu işiñi ²⁴²
[27b]	Çist bāret çife-i dünyā-yı dūn	229	Ne yūküñ gör çife-i dünyā-yı dūn
[55b]	K'ez-pey-i ān geşteî hod rā zebūn		Ki anuñ ardında olmuşdur ²⁴³ zebūn
	Vaqt-i tâ'at tiz rev çun bād bāş V'ez-heme kār-ı cihān āzād bāş	230	Vaqt-i tâ'at tiz yürü çün bād ol Fi'l-i dünyā cümlesinden fāriğ ol ²⁴⁴
	Çār çiz-i dīger ey nīkū-sirişt Hest ez-cumle hālāyık nīk zīşt	231	Dört ²⁴⁵ nesne dañı ey nīkū-sirişt Cümle mahlūkātđan ol dört ²⁴⁶ oldı zīşt
	Z'an çehār evvel hāsed kīn[i] boved	232	Biri ol çārdan hāsed ki kīn durur Geçdūñ andan 'ucb ki hod-bīnî durur

²³⁷ azgun hem: güm-rāhluk u A.²³⁸ Havf toludur ez-harāmî: Rāh-ı pür-havf der-harāmî A.²³⁹ Sa'y it ki qalma sen: Kūşeş it qalma giri A.²⁴⁰ Gözlerinden cümle: Dīdesinden küllî A.²⁴¹ yūküñi: bārāñ A.²⁴² Yoksa sen görūñ şa'b bu işiñi: Yoksa gördūñ saht cemî'î kārāñ A.²⁴³ ardında olmuşdur: izinde olmuşsun A.²⁴⁴ Fi'l-i dünyā cümlesinden fāriğ ol: Var cihān kārında sen āzād ol A.²⁴⁵ Dört: Çār A.²⁴⁶ dört: - M.

	Z'an gozeştî 'ucb u hod-bînj boved		
[28a]	Hışm rā dıger furū nā-horden est Haślet-i çārum baħilî kerdn est	233	Biri daħı kendü hışmın yimemek Haślet-i çārum buħlluk ²⁴⁷ eylemek
[56a]	Ey peser kem gerd gird-i ın hışāl Ez-berāy-i ān-ki zışt [est] ān fī'āl	234	Bu hışāla az tolan gel ²⁴⁸ pendüm al Añun içün ki ²⁴⁹ ħabîħdur ²⁵⁰ bu fī'āl
	Ğıll u ğış bo'g-zār çun zer pāk şo Pes ez-ān-ki ħāk gerdî ħāk şo	235	Ğıll ü ğış[ı] ħo da çün zer pāk ol Ĥāk olmazdan ilerü ħāk ol
	Ĥırs bo'g-zār u ħanā'at pışe kon Ĥahir ez-morden yekî endişe kon	236	Ĥırsı terk eyle ħanā'at pışe it Ĥahir ölmekden de sen bir fikr it ²⁵¹
	Çār çiz āmed nişānî mudbirî Yād ğireş ger tu rüşen ĥatırî	237	Geldi dört nesne nişānı müdbirüñ Fut anı ger rüşen ise ĥatıruñ
	Mudbirî bāşed b'ebleh meşveret Pes be-cāhil dāden-i şım u zeret	238	Meşveret eblehle oldı müdbirî Cāhile virmek daħı şım ü zeri ²⁵²
[28b]	Her ki pend-i dūstān ne'k-ned ħabūl Der-ĥaħıħat mudbir-est ān bu'l- fuzūl	239	Kim ki nuśĥ-i ²⁵³ dostu etmez ħabūl Fī'l-ĥaħıka müdbir oldı_ol bü'l-füzūl
	Her ki ez-dunyā ne-ğired 'ibretî Hest ez-ān mudbir cihān rā nifretî	240	Kim ki tutmadı cihāndan 'ibreti Oldı ol kesden cihānuñ nefreti
	Meşveret her kes ki bā-ebleh koned Dıv-i mel'üneş seg-i güm-rāh koned	241	Aĥmaħ ile meşveret her kim ider ²⁵⁴ Dıv-i mel'ün anı azġun kelb ider ²⁵⁵
[56b]	Ĥān ki māl-ı ĥod dehed bā-cāhilān Ĥān çenān kes key şeved ez- muħbilān	242	Kim ki vire kendi mālın cāhile Ol ²⁵⁶ kes olur mı ki ²⁵⁷ 'izz u cāh-ile

²⁴⁷ buħlluk: baħillük A.²⁴⁸ gel: var A.²⁴⁹ ki: - M.²⁵⁰ ħabîħdur: ħabîħ durur M.²⁵¹ bir fikr it: bu endişe it A.²⁵² zeri: zeret M.²⁵³ Nuśĥ-i: pend-i A.²⁵⁴ Aĥmaħ ile meşveret her kim ider: Meşveret her kim ki bā-ebleh ider A.²⁵⁵ Dıv-i mel'ün anı azġun kelb ider: Dıv-i mel'ün anı seg ü güm-rāh ider A.²⁵⁶ Ol: Öyle A.²⁵⁷ ki: - A.

	Zer çu ebleh rā hemî-āyed be-kef	243	Çünkü ahmak altını gelür be-kef ²⁵⁸
	Mî-koned isrâf u mî-sâzed telef		Eyledi isrâf u zeri hem telef ²⁵⁹
[29a]	Ne'ş-neved ve'z-düst-i ebleh pend rā Ân cehālet bo'g-seled peyvend rā	244	Ahmak ²⁶⁰ etmez istimā' dost nuşhını ²⁶¹ Ol cehāletden keser peyvendini ²⁶²
	‘İbretî gîr ez-zemāne ey cevān Tā ne-bāşî ez-şumar-ı eblehān	245	Tut bir ‘ibret bu cihāndan ey ahî Olmıyasın tā ki ebleh sen dahı
	Her ki rā ez-‘aql āgāhî boved Nezd-i ū idbār güm-rāh[i] boved	246	Her kimün ‘aqlında ²⁶³ āgāhî olur ²⁶⁴ Pes aña idbār-ı güm-rāhî olur ²⁶⁵
	Çār çîz āmed bozorg u mu‘teber Mî-nemāyed hord lîkin der-nażar	247	Geldi dört nesne ulu hem ²⁶⁶ mu‘teber Görinür küccük ²⁶⁷ velâkin der-nażar
	Z’an yekî haşm est u dîger āteş est Bāz bîmārî k’ez-ū dil nā-hoş est	248	Biri haşmuñ biri hem ²⁶⁸ āteş durur Biri hastalık dil-i nā-hoş durur ²⁶⁹
	Çārumîñ dāniş ki ārāyed tu rā	249	Rābî‘inci ‘ilmdür bizer seni
[57a]	İn heme hord tā ne’n-māyed tu rā		Tā görünmeye küçük bunlar denî
[29b]	Her ki der-çeşmeş ‘adū bāşed hâķîr Ez-belā-yi ū koned rûzî nefîr	250	Kim ki haşmını gözede ol hâķîr O belāsından anuñ eyler nefîr
	Żerre-i āteş çu şod efrūhte Bîñî ez-vey ‘ālemî rā sūhte	251	Az[ı] çok āteş olur efrūhte ‘Ālem[i] anda[n] görürsün sūhte
	‘İlm eger endek boved h’āreş me-dār Z’an ki dāred ‘ilm kıadr-i bî- şumār	252	‘İlm eger az ise de h’āreş ²⁷⁰ me-dār Zîrā tutar ²⁷¹ ‘ilm kıadr-i bî-şumār

²⁵⁸ A nüshasında çeviri yoktur.

²⁵⁹ Eyledi isrâf u zeri hem telef: Eyledi isrâf hem düzdi telef A.

²⁶⁰ Ahmak: Ebleh A.

²⁶¹ nuşhını: pendini A.

²⁶² M nüshasındaki yazım okunamamıştır.

²⁶³ ‘aqlında: ‘aqlından A.

²⁶⁴ Ola: M, A.

²⁶⁵ Pes aña idbār-ı güm-rāhî olur: - M.

²⁶⁶ hem: vü A.

²⁶⁷ küccük: küçük A.

²⁶⁸ Biri haşmuñ biri hem: Biri haşm u birisi A.

²⁶⁹ Biri hastalık dil-i nā-hoş durur: Biri bîmārîlûk ki dil nā-hoş durur A.

²⁷⁰ h’āreş: h’ār A.

²⁷¹ tutarsın: tutar A.

Renc-i endek rā be-kon ğam- ḥāregi	253	Az[a] çok renc için it ğam-ḥārelik ²⁷² Yoksa gördün ‘acz ile bîmârlık
V’er-ne bîni ‘acz der-bîmâregi		
Derd-i ser rā ger be-cüyed kes ‘ilâc	254	Derd-i başa etmez iseñ ger ‘ilâc ²⁷³ Korçulur ki bed ola anuñ mizâc ²⁷⁴
Havf-ı ân bâşed ki bed gerded mizâc		
Bâş ez-ğavl-i halâyık ber-hâzer	255	Düşmeniñ kavlınden olğıl ber-hâzer
Piş ez-an k’ez-pā der-âyî ey peser		Ayağın tayrınmadan oñ ey peser
Âteş-i endek tevân koştan b’âb	256	Az[ı] çok nârı söyündürgil b’âb
Vay ân sâ‘at ki yâbed iltihâb		Vay ol sâ‘at ki bula iltihâb
[30a]		
[57b] Ey peser her-kes ki dâred çār çiz	257	Ey peser her kim ki ²⁷⁵ tutar ²⁷⁶ çār çiz
Çār diğher hem şeved mevcûd nîz		Çār-ı âhar hem olur mevcûd nîz
‘Âkıbet rusvâyî âyed ez-lecâc	258	Şoñra rüsvâyıluğ gelür dir ez-lecâc ²⁷⁷
Hışm rā ne’k-ned peşimānî ‘ilâc		Hışm hud etmez peşimānlık ‘ilâc
Bî-gümān ez-kibr hîzed düşmeni	259	Şüphesüz kâlfâr kibirden düşmeni
Hâsıl âyed ḥārî ez-kâhil-tenî		Ḥārıluğ gelür ki ez-kâhil-tenî ²⁷⁸
Çun lecûcî der-miyān peydā şeved	260	Çünkü ortada lecûc peydā ola
Bende ez-şümî-i ân rusvā şeved		Şümlüğünden halk anuñ rüsvā ola ²⁷⁹
Hışm-ı hod rā çun ki rāned cāhilî	261	Hışmını çünkü sürer cāhil olan
Cüz peşimānîş ne’b-ved ḥāsılî		Aña peşimānluk durur ḥāsıl olan
[30b] Her ki kerd ez-kibr bālā gerdenes	262	Kim ki kibr ile yücelde boynını ²⁸⁰
Düstān gerdend âher düşmeneş		Dostları âher olurlar düşmeni
Kāhilî rā her ki sâzed pişei	263	Kim ki kâhillik iderse pişeyi
Âyed ân ḥārî be-pāyeş tişei		Hor olup urur ayağa tişeyi

²⁷² ğam-ḥārelik: ğam-ḥārılık A.²⁷³ Derd-i başa etmez iseñ ger ‘ilâc: Derd-i başa istemezseñ gör ‘ilâc A.²⁷⁴ Korçulur ki bed ola anuñ mizâc: Havf olur ki bed ola andan mizâc A.²⁷⁵ ki: - A.²⁷⁶ tutar: tutarsa A.²⁷⁷ Şoñra rüsvâyıluğ gelür dir ez-lecâc: ‘Âkıbet rüsvâyı olur merd-i lecâc A.²⁷⁸ Ḥārılık gelür ki ez-kâhil-tenî: Ḥāsıl olur horlık ez-kâhil-tenî A.²⁷⁹ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.²⁸⁰ boynını: gerdeni A.

	Hışm-ı hod rā ger furū‘ ne-ħord kesi ‘Ākıbet bined peşimānî besî	264	Çünkü kendü hışmın[ı] yimedi kes ‘Ākıbet görür peşimānlık ²⁸¹ bes
	Her ki ū üftādej ten-perver-est Nîst insān kemter ez-gāv u ħar-est	265	Kim ki o dünyāda [ten-]perver olur ²⁸² Ādem olmaz belki gāv u ħar olur
	Çār çiz ey ħāce kem dāred beķā Gūş dār ey mu‘min-i meymūn- liķā	266	Ey ulu ²⁸³ dört nesne kem ²⁸⁴ tutar beķā Fut baña bir dem ķulaķ ey ħoş-liķā
	Cevr-i sultān rā beķā kem-ter boved Pes ‘itāb-ı dūstān ħoş-ter boved	267	Cevr-i sultāna beķā enķaś ²⁸⁵ olur Şoñra dostlarıñ ‘itābı ħoş olur ²⁸⁶
[31a]	Diger ān mihri ki bāşed ez-zenān Bî-beķā çun şöĥbet-i nā-cins dān	268	Daĥı ol sevgi ola ki ²⁸⁷ ez-zenān Çun beķāsuz şöĥbet-i nā-cins dān
	Bā-re‘iyyet çun koned sultān sitem Mer ū rā bāşed beķā der-milk kem	269	Çün ide sultān re‘āyaya żulüm ²⁸⁸ Ol ki ²⁸⁹ olur beķā mülk içre kem ²⁹⁰
	Ger tu rā ez-dūstān āyed ‘itāb Bî-beķā bāşed çu ĥat ber-rüy-i āb	270	Dūstāndan ger gelür saña ²⁹¹ ‘itāb Bî-beķādur ĥat gibi ber-rüy-i āb
	Çun be-nā-cinsān neşined ādemî	271	Çünkü nā-cinslerle_otura ādemî
[58b]	Kemterek bined ez-işān hem-demî		Az görür anlardan ol kes hem-demî
	Zāğ çun fāriğ z’būy-i gul boved Nifreteş ez-şoĥbet-i bulbul boved	272	Şemm-i ²⁹² gülden ķarga ²⁹³ çün ‘uzlet ider Şoĥbet-i bülbulden o ²⁹⁴ nefret ider
	Şoĥbet-i nā-cins cān-kāĥî boved Cumle rā z’ın ĥāl āgāĥî boved	273	Şoĥbet-i nā-cins oña ²⁹⁵ cān-kāĥ durur ²⁹⁶

²⁸¹ peşimānlık: peşimānlığı A.²⁸² olur: ola M.²⁸³ ulu: ħāce A.²⁸⁴ kem: az A.²⁸⁵ enķaś: kem-ter A.²⁸⁶ Şoñra dostlarıñ ‘itābı ħoş olur: Pes ‘itāb-ı dostlar ħoş-ter olur A.²⁸⁷ sevgi ola ki: sevgi ki ola A.²⁸⁸ żulüm: sitem A.²⁸⁹ ki: kes A.²⁹⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.²⁹¹ gelür saña: saña gele A.²⁹² Şemm-i: Būy-i A.²⁹³ ķarga: zāğ A.²⁹⁴ o: ol A.²⁹⁵ oña: ki o A.²⁹⁶ durur: olur M.

			Cümle halk bu hâlden āgāh durur ²⁹⁷
	Çun tu rā nā-cins āyed der-nażar	274	Çünkü saña gele nā-cins der-nażar
	Ey peser çun bād ez-vey der-gozer		Yel gibi geç bakma şağın ²⁹⁸ ey peser
	Çār çiz ez-çār-ı diğer şod temām	275	Dört ²⁹⁹ nesne oldu dört şeyden tamām
[31b]	Çun şenîdî yād mî-dār ey gōlām		Çün işitdün yād tut gel ey gōlām
	Dāniş-i merd ez-ħired gired kemāl	276	‘İlm-i ‘ālim ‘aql-ile bulur kemāl
	V’ez-‘amel niyyet hemî-yābed cemāl		Hem ‘amelden niyyetün bulur cemāl
	Dînet ez-perhîz kāmîl mî-şevêd	277	Dağı ³⁰⁰ dînüñ perhîzden kāmîl olur
	Nî‘metet rā şukr şāmîl mî-şevêd		Nî‘metün içün şükür şāmîl olur
	Hest dāniş rā kemālât ez-ħired	278	‘İlm ‘aql ile olur hāsıl kemāl
	Niyyetet rā bî-‘amel kes ne’n-gered		Niyyete nażar olinmaz bî-‘amel
	Şukr-i nî‘met rā kemālî mî-dehed	279	Nî‘mete şükür eylemek virür kemāl
	Ġāfîlān rā gūş-māl[i] mî-dehed		Ġāfîlāna ol virüpdür ³⁰¹ gūş-māl
[59a]	Şukr nā-kerden zevāl-i nî‘met-est	280	Nî‘mete şükür etmemek olur zevāl
	Behre-i şākir kemāl-i nî‘met-est		Şākirün rızkı bulur dā’im kemāl
	‘İlm rā bî-‘aql ne’t-vān kār best	281	Bî-‘aql ‘ilm ³⁰² ile kār itmek meħāl
	Pîş-i bî-‘aqlān ne-mî-bāyed nişest		Bî-‘aqlılarla oturmağdur vebāl
	Bî-ħired dāniş vebāl-est ey peser	282	‘İlm bî-‘aql ³⁰³ vebāldür ey peser
	‘İlm morğ u ‘aql bāl-est ey peser		Ķuş ‘ilmüñdür kanad ‘aql ey peser ³⁰⁴
[32a]	Her ki ‘ilmî dāred u ne’b-ved ber-ān	283	Kim ki ‘ilm[i] var[durur] olmaz ber-ān
	Ez-tariķ-i ‘aql bāşed ber-kerān		Ol ‘aql rāhından olur ber-kerān
	Çār çiz est ān-ki bā’d-ez-refteneş	284	Çār nesne ki ³⁰⁵ gide ol bî-mecāl

²⁹⁷ āgāh durur: habîr olur M.²⁹⁸ şağın: aña A.²⁹⁹ Dört: Çār A.³⁰⁰ Dağı: Hem A.³⁰¹ virüpdür: beriki A.³⁰² Bî-‘aql ‘ilm: Bî-‘ilim ‘amel A.³⁰³ ‘İlm bî-‘aql: Bî-‘aql ‘ilm A.³⁰⁴ Ķuş ‘ilmüñdür kanad ‘aql ey peser: ‘İlm kuşdur ‘aql bāldür ey peser A.³⁰⁵ ki: - A.

Ez-meḥālāt-est bāz-āverdeneş		Anı getürmek geri olur meḥāl ³⁰⁶
Çun ḥadîşî reft nāgeh ber-zebān	285	Bir kelām ³⁰⁷ çün vāḳî‘ ola ³⁰⁸ ber-zebān
Yā ki tîrî cest bîrûn ez-kemān		Yā ki bir oḳ ki atıldı ez-kemān
Bāz çun āred ḥadîş-i gofte rā	286	Kim gerü ³⁰⁹ getüre geçmiş güfteyi
Kes ne-gerdāned ḳazā-yı refte rā		Kimse göndermez ḳazā-yı refteyi
Bāz key gerded çu tîr endāhtî	287	Girü ³¹⁰ ḳaçan dūne çün oḳ ³¹¹ atıla
Hem-çenîn ‘omrî ki zāyi‘ sāhtî		Buncılayın bir ³¹² ‘ömür zāyi‘ ola
[32b] Her ki bî-endîşe goftāreş boved	288	Bî-te‘emmül kim ki bir güftār olur
Pes nedāmethā-yı bisyāreş boved		Çoḳ ³¹³ peşimānlıḳ aña dahı ³¹⁴ olur
Tā ne-goftî mî-tevānî gofteneş	289	Bir ³¹⁵ sözi ki dimedūn mümkin dimek
Çun be-goftî key tevān be’n-hofteneş		Çün didūn ³¹⁶ mümkin degül setr eylemek
‘Omr rā mî-dān ḡanîmet her nefes	290	‘Ömrîni bil sen ḡanîmet her nefes
Çun reved dîger ne-y-āyed bāz pes		Çün gider gelmez girü ³¹⁷ bir dahı pes
Hîç-kes ez-ḥod ḳazā rā red ne-kerd	291	Kendüden bir kes ḳazā redd itmedi
Her ki rāzî ez-ḳazā şod bed ne-kerd		Kim ḳazāya rāzıdur bed itmedi
Her ki mî-ḥāhed ki māned der-emān	292	Her kim isterse ḳala ol der-amān
Muhr mî-bāyed nehāden ber-dehān		Mühr vaz‘ itmek gerek ol ber-dehān
Mî-sezed ki ‘omr dārî ey ‘azîz	293	Lāyîḳ olur sa‘y ile ‘ömr ³¹⁸ ey peder
Çun reved bîşeş ne-ḥāhî dîd nîz		Çün gider ³¹⁹ dönmez girü ³²⁰ gitdi gider

³⁰⁶ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

³⁰⁷ kelām: ḥadîş A.

³⁰⁸ ola: oldı A.

³⁰⁹ gerü: geri A.

³¹⁰ girü: giri A.

³¹¹ oḳ: tîr A.

³¹² Buncılayın bir: Buncılayındur A.

³¹³ Çoḳ: Pes A.

³¹⁴ dahı: bisyār A.

³¹⁵ Bir: bu A.

³¹⁶ didūn: didiñ A.

³¹⁷ girü: geri A.

³¹⁸ sa‘y ile ‘ömr: ‘ömrile sa‘y A.

³¹⁹ gider: gide A.

³²⁰ girü: geri A.

[33a]	Ĥāsıl āyed çār çiz ez-çār çiz	294	Dört ³²¹ şeyden Ĥāsıl olur çār çiz
[60a]	Yād gır ın nukte ez-men ey ‘aziz		Diñle bu nükteyi benden ey ‘aziz
	Hāmūşî rā her ki sāzed pişei	295	Her kimün hāmūşluk oldu pişesi
	Gerded imen ne’b-vedeş endişei		Oldı imen olmadı endişesi
	Ger selāmet bāyedet hāmūş bāş	296	Ger selāmet bulasın hāmūş bāş
	Geşt imen her ki nıķı kerd fāş		Oldı imen ol ki eylük etdi fāş
	Ez-sehāvet merd yābed serveri	297	Kişi cūdlukdan ki ulu olur ³²²
	Şukr-i ni‘met rā dehed efzūn-terî		Şükriyle ni‘met saña zā’id ³²³ olur
	Her ki ū şod sākin u hāmūşî kerd	298	Kim ki sākin oldu hem oldu hemūş
	Ez-selāmet kisveti ber-dūş kerd		Geydi ol kisvet selāmetden be-dūş
	Key hemî-h’āhî ki bāşî der-emān	299	Ger dilerseñ ki olasin der-amān
	Rev nikūyi kon bā-halk-ı cihān		Halka eylük eyle eylük der-cihān
	Her ki rā ‘ādet şevd cūd u kerem	300	Her kim ola ‘ādeti cūd u kerem ³²⁴
	Der-miyān-ı halk gerded muhterem		Halk arasında olur ol muhterem
[33b]	Her ki kārî nıķ u yā bed mî-koned	301	Kim ki bir fi’l-i hūsün yā bed ider
	Ān heme mî-dān ki bā-hod mî-koned		Belki o ³²⁵ kes nefs[i] üzre bed ider
	Ey berāder bende-i ma‘būd bāş	302	Ey birāder bende-i ma‘būd ol
[60b]	Tā tevāñî bā-sehā vu cūd bāş		Tā ki kādırsin sen ehl-i cūd ol
	Bāş ez-buhl-ı bañılān ber-hāzer	303	Ol ki ³²⁶ buhlından bañılūñ ber-hāzer ³²⁷
	Tā ne-sūzed mer tu rā nār-ı saķar		Tā ki yakmaya seni nār-ı saķar
	Çār çiz est ber-demed ez-çār çiz	304	Dört ³²⁸ şey Ĥāsıl olur ez-çār çiz
	Ne’ş-neved ın nukte cüz ehl-i temiz		Ki işitmez ³²⁹ bunu ġayr ehl-i temiz
	Her ki z’ū sādır şevd ın çār kār	305	Kim ki andan sādır ola ³³⁰ çār kār

³²¹ Dört: Çār A.³²² Kişi cūdlukdan ki ulu olur: Kişi cūd-ıla şeh-i gerdün olur A.³²³ zā’id: efzūn A.³²⁴ Her kim ola ‘ādeti cūd u kerem: Her kime ‘ādet ola cūd u kerem A.³²⁵ o: ol A.³²⁶ Ol ki: Eyle A.³²⁷ bañılūñ ber-hāzer: bañılānūñ hāzer A.³²⁸ Dört: Çār A.³²⁹ Ki işitmez: Güş itmez A.³³⁰ ola: - M.

Bîned ān çār-ı diger bî ihtiyār		Çār-ı āheri görür bî-ihtiyār
Çun su'āl āverd gereded h'ār merd	306	Hor oldı çün su'āl eyledi ol ³³¹
Mānd tenhā her ki istihfāf kerd		Qaldı tenhā etdi istihfāf ol
Her ki pāyān-ı kārı ne'n-gered	307	Kim ki işiñ baqmadı ol soñuna ³³²
'Āqıbet rüzı peşimāñı hored		'Āqıbet yedi ³³³ nedāmet cānına
[34a] Her ki ne'k-ned ihtiyāt-ı kār hā	308	Kim ki ³³⁴ işler ihtiyātsız kār lar
Ber-dileş āher neşined bār hā		Qalb[i] üzre oturur çok bār lar
Her ki ū estize bā-sultān koned	309	Kim ki eyledi 'inād sultānla
Kār-ı hod rā ser-be-ser vjırān koned		Etdi ³³⁵ cümle kārını vjırānla
Her ki geşt ez-hüy-ı bed nā-sāz-gār	310	Bed huyından kim olur nā-sāz-gār
Düstān ez-vey koned bî-şek ferār		Dostlar andan ide ³³⁶ bî-şek firār
[61a]		
Ser çe ārāyı be-destār ey peser	311	Ne bezeñ dülbendle baş ³³⁷ ey peser
Ger tevāñı dil be-dest ār ey peser		Ele al bir qalb[i] qādirseñ eger
Tā ne-girı terk-i 'izz u māl u cāh	312	Tā ki terk etmeyesin sen 'izz ü cāh
Ez-heme ber-ser ne-y-āyı çun kulāh		Baş üzre gelimezsın ³³⁸ çün kulāh
Nıst merdı h'ışten ārāsten	313	Cisme ziynet eylemek merdlik degil
Qāsd-ı cān kerd her ki ū ārāst ten		Qāsd-ı cān etdi bezeyen teni bil
Nıst der-ten bihter ez-taḳvā libās	314	Cisme taḳvādan eyü yoḳdur libās
Der-tekelluf merd rā ne'b-ved esās		Merd içün olmaz tekellüfde esās
Her ki ū der-bend-i ārāyış boved	315	Her kimüñ maḳşūdı ziynet mi ³³⁹ olur
Der-cihān ferzend-i āsāyış boved		Dünyāda ol ibn-i rāhat mı olur ³⁴⁰

³³¹ ol: qul A.³³² Kim ki işiñ baqmadı ol soñuna: Kim kārıñ baqmadı pāyānına A.³³³ yedi: gördi A.³³⁴ ki: - A.³³⁵ Etdi: Gördi A.³³⁶ ide: ideler M.³³⁷ baş: başıñ A.³³⁸ Baş üzre gelimezsın: Başın üzre koymıyasın M.³³⁹ ziynet mi: ārāyış A.³⁴⁰ Dünyāda ol ibn-i rāhat mı olur: Dünyāda ferzend-i āsāyış olur A.

‘Âkıbet cüz nâ-murâdî ne’b-vedeş Behre-i ‘ıyş u şâdî ne’b-vedeş	316	Nâ-murâduñ ğayrı olımaz şehâ ‘İyş u ‘işretten naşîb olmaz aña
Hod-sitâyî pişe-i şeytân boved Ân ki der-hod kem zened merd ân boved	317	Kendin ³⁴¹ ögmek şan‘at-ı şeytân durur Kim ki kendin az urur merdân durur ³⁴²
Goft şeytân men z’Âdem bihterem Tâ kıyâmet geşt mel‘ûn lâ-cerem	318	Didi şeytân ben ³⁴³ aşılem ³⁴⁴ bihterem Oldı mel‘ûn tâ kıyâmet lâ-cerem
Ez-tevâzu‘ hâk merdum mî-şevêd Nûr u nâr ez-serkeşi kem mî-şevêd	319	Hem tevâzu‘dan turâb insân ³⁴⁵ olur Nûr u nâr kibirliginden ³⁴⁶ kem olur
Rande şod İblîs ez-mustekbirî Geşt maqbûl Âdem ez-mustağfirî	320	Oldı sürülmüş ki mel‘ûn kibrden ³⁴⁷ Oldı maqbûl Âdem istiğfardan
Şod ‘azîz Âdem çu istiğfâr kerd Hâr şod şeytân çu istikbâr kerd	321	Buldı Âdem ‘izzet istiğfâr ile Oldı zelîl hem o istikbâr ile ³⁴⁸
Dâne pest ofted zı-ber-desteş konend Hûşe çun ser-ber-keşed pesteş konend	322	Dâne alçağ düşdi ber-dest etdiler Hûşe baş çekdi anı pest etdiler
Çâr çiz âmed nişânî eblehî Bâ-tu güyem tâ be-yâbî âgehî	323	Dört şey geldi nişânî eblehî ³⁴⁹ Saña diyem tâ bulasın âgehî
‘Ayb-ı hod ebleh ne-bîned der-cihân Bâşed ender-costen-i ‘ayb-ı kesân	324	‘Aybımı ahmağ ³⁵⁰ görimez der-cihân Olur ebleh tâlib-i ‘ayb-ı kesân

³⁴¹ Kendin: Kend M.

³⁴² Kim ki kendin az urur merdân durur: Vaz‘ iden kendini merd-i cân durur A.

³⁴³ ben: ki men A.

³⁴⁴ aşılem: insden A.

³⁴⁵ insân: merd A.

³⁴⁶ kibirliginden: serkeşliğinden A.

³⁴⁷ Oldı sürülmüş ki mel‘ûn kibrden: Oldı İblîs rânde istikbârdan A.

³⁴⁸ Oldı zelîl hem o istikbâr ile: Oldı İblîs hor istikbârıla A.

³⁴⁹ Dört şey geldi nişânî eblehî: Eblehe dört şey’ geldi dir nişân M.

³⁵⁰ ahmağ: ebleh.

[62a]	Tohm-ı buhl ender-dil-i hod 325	325	Şoñra tutmağ ki ümîdidir sehä ³⁵²
	kāştēn		
	Ān ki ummîd-i sehāvet dāştēn		
	Her ki ĥalk ez-ĥulq-i ū hoşnūd 326	326	Kim ki ĥalk ĥuyında hoşnūd olmya
	nîst		
	Hîç qadreş ber-der-i ma'būd nîst		Qadri yok maqbûl-ı Ma'būd ³⁵³ olmya
	Her ki ū rā pişe bed-ĥuyî boved 327	327	Her kimün şan'atı ³⁵⁴ bed-ĥuyluğ durur
	Kār-ı ū peyveste bed-rüyî boved		Muttaşıl ef'ālî bed-yüzlük ³⁵⁵ durur
[35b]	Ĥuy-i bed ber-ten belā-yı cān 328	328	Kötü ĥuy ³⁵⁶ cisme belā-yı cān durur
	boved		
	Merdum-i bed-ĥū ne ez-insān		Şanma ki bed-ĥuy ez-insān durur ³⁵⁷
	boved		
	Buhl şāĥî ez-dıraht-ı dūzah-est 329	329	Buhl bir şāĥ-ı çüb-i duzah durur ³⁵⁸
	V'an baĥîlek ez-segān-ı meslaĥ-est		Ol baĥîl çü k'ez seg-i meslaĥ durur ³⁵⁹
	Rüy-i cennet rā kocā bîned baĥîl 330	330	Cennetün yüzün kaçan görür baĥîl
	Pişe-i oftāde ender-pāy-ı pîl		Şol uyaz gibi [ki] ender-pāy-ı pîl
	Bāş ez-buhl-i baĥîlān ber-kerān 331	331	Ol buĥulından baĥîlün ber-kenār
	Tā ne-bāşî ez-şomār-ı eblehān		Tā ki olmayasın eblehden şumār ³⁶⁰
[62b]	Ez-belā tā reste başî ey-'azîz 332	332	Tā belādan qurtulasın ey 'azîz
	Bāz bāyed dāştēn dest ez-du çiz		Giri tutmağ gerek eli ³⁶¹ ez-du çiz
	Rev tu dest ez-nefs u dunyā dūr dār 333	333	Nefs [ü] dünyādan eliñi dūr ³⁶² dār
	Tā belāhā rā ne-bāşed bā-tu kār		Tā senünle olmaya belāya kār ³⁶³
	V'er be-ĥîrs u āz gerdi mubtelā 334	334	Ger olasın āz ³⁶⁴ u ĥîrsā mübtelā
	Bā-tu rū āred zı-her sū šad belā		Yüz getürür her yakadan yüz belā

³⁵¹ Qalb: Qalbi A.

³⁵² Şoñra tutmağ ki ümîdi dir sehä: Ba'dehu tutmağdur ümmîdi sehä A.

³⁵³ maqbûl-ı Ma'būd: maqbûl M.

³⁵⁴ şan'atı: pişesi A.

³⁵⁵ bed-yüzlük: bed-rüylük A.

³⁵⁶ Kötü ĥuy: ĥuy-ı bed A.

³⁵⁷ Şanma ki bed-ĥuy ez-insān durur: Şanma bed-ĥuy ādemi insān durur A.

³⁵⁸ Buhl bir şāĥ-ı çüb-i duzah durur: Buhl budak ki çün dūzah durur M.

³⁵⁹ Ol baĥîl çü k'ez seg-i meslaĥ durur: Ol baĥîl çün ez-kelāb-ı meslaĥ durur M.

³⁶⁰ M nüshasında beyit yoktur.

³⁶¹ gerek eli: el gerek M.

³⁶² dūr: bāz A.

³⁶³ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

³⁶⁴ Āz: ĥîrs M.

Ân ki ne'b-ved hiç naqdeş der-miyân Her kocā bāşed boved ender-emân	335	Her kimüñ olmiya naqdi der-miyân Qande olursa bulur emn ü emân
Nefs u dunyā rā rehā kon ey peser Bāz restî ez-belā vu ez-hater	336	Nefsile dünyâyı terk it ey peser Görmiesin tā belā vü hem hater
Ey besā kes ez-berāy-i nefis zār Der-belā oftād u geşt ez-ğam nizār	337	Ey çok âdem nefis[i] için oldı zār O[l] belā vü gamm içinde_ oldı nizār
[36a] Ez-berāy-i nefis-i morğ-i nā-murād Âmed ü der-dām-ı şeyyād vā-fitād	338	Nefs eceliçün bu ³⁶⁵ kuş-ı nā-murād Geldi dūzāhına şayyāduñ fitād
Tā dilet ārām yābed ey peser Būd [u] nā-būd-ı cihān yeksān şumar	339	Tā ki kalbiñ rāhatı bula_ey püser ³⁶⁶ Varını yoğın cihānuñ bir şümer ³⁶⁷
Ez-‘azāb u qahr-ı Hâkḡ imen me-bāş Der-pey-i āzār-ı her mu'min me-bāş	340	Qahr-ı Hâkḡ'dan şaḡın imen olmağıl Mü'mini incitmekile olmağıl ³⁶⁸
Her ki rā rencāndeḡ 'özreş be-h'āh Tā ne-bāşed ḡaşm-ı tu der-'arşā-gāh	341	Kimi incitdünse var 'özr iste var Tā ki ḡaşm olmaya rüz-ı intişār
[63a] Ger ḡinā h'āhed kesḡ ez-Żu'l-minen Der-ḡanā'at mî-tevāneş yāften	342	Ger ḡinā ister iseñ sen Tañrı'dan Tā ḡanā'atde bulasın ³⁶⁹ anı sen
Her ki rā 'aql-est u dāniş ey 'aziz Dūr bāyed būdeneş ez-çār çiz	343	Her kimüñ var ³⁷⁰ 'aqlı ³⁷¹ 'ilmi ey 'aziz Aña bu'd ³⁷² olmaḡ gerek ez-çār çiz
Kār-ı ḡod bā-nā-sezā ne'k-ned rehā	344	Kārını nā-ehle etmez ol rehā Dahı etmez merdümj ³⁷³ dir ³⁷⁴ nā-sezā

³⁶⁵ bu: di A.

³⁶⁶ Tā ki kalbiñ rāhatı bula_ey püser: Tā bula kalbün ārāmj ey püser A.

³⁶⁷ Varını yoğın cihānuñ bir şümer: Būd-ı nā-būdın cihānıñ yek şümer A.

³⁶⁸ Mü'mini incitmekile olmağıl: Der-pey-i āzār-ı mü'min olmağıl A.

³⁶⁹ bulasın: bulursun A.

³⁷⁰ var: - A.

³⁷¹ 'aqlı: 'aql u A.

³⁷² bu'd: dūr A.

³⁷³ merdümj: merdlüğü A.

³⁷⁴ dir: bā A.

	Merdumî ne'k-ned be-cāy-i nā-sezā		
	‘Aql dārî meyl-i bed-kārî me-kon Z’în çu bo’g-zeştî sebk-bārî me-kon	345	Eyleme meyl ‘āqıl iseñ fışka sen Bunı geçdün geçgil istihfâdan
	Tā şevî pîş ez-heme der-rüz-gār Dest ber-nān u nemek bo’g-şāde dār	346	Tā olasin ilerü der-rüz-gār Fuz etmekle eliñi aç var ³⁷⁵
	Tā tu bāşî der-zemāne dād-ger Zîr-destān rā nikû dār ey peser	347	Tā olasin sen cihānda ‘adl-var ³⁷⁶ Fut elüñ altındakin ³⁷⁷ hoş ey püser
	Her ki der-bend-i hod āmed ustuvār Pend-i ü rā dîgerān bendend kār	348	Kim ki geldi nuşh üzere üstuvār ³⁷⁸ Ġayrlar nuşhıyla ³⁷⁹ anuñ etdi kār
[63b]	Her ki ez-goftār-ı hod bāşed melül	349	Kim ki kendi kavline oldı ³⁸⁰ melül
[37a]	Qavl-i ü rā dîgerān ne’k-nend qabül		Ġayrlar etmez anuñ kavlin qabül ³⁸¹
	Her çe bāşed der-şerî‘at nā-pesend Gird-i ü her giz me-gerd ey hüş-mend	350	Şer‘de ³⁸² ol nesne ki ola nā-pesend Varma anuñ yanına ey hüş-mend
	Tā şavāb-ı kār bîñ ser-be-ser Ber-murād-ı hod me-kon kār ey peser	351	Tā bir işde göresin hayr ser-be-ser Kendi re’yüñle bir iş itme_ey püser
	Hest bî-şek rest-gārî der-se çiz Bā-tu be-güyem yād gîreş ey ‘azîz	352	Bî-şek üç nesnededür halka necāt Saña diyem tut anı ³⁸³ var olma māt
	Z’an yekî tersîden-est ez-Zü’l-celāl Dovvum āmed costen-i kût-ı helāl	353	Birisi qorqmaq durur ez-Zü’l-celāl Biri de etmek taleb kût-ı helāl

³⁷⁵ Fuz etmekle eliñi aç var: Lütf ile dā’im elüñ meftûh dār A.³⁷⁶ ‘adl-var: dād-ger A.³⁷⁷ altındakin: altında A.³⁷⁸ Kim ki geldi nuşh üzere üstuvār: Kim ki pendî üzre geldi üstuvār A.³⁷⁹ nuşhıyla: pendîyle A.³⁸⁰ oldı: olur A.³⁸¹ Ġayrlar etmez anuñ kavlin qabül: Ġayrlar qavlini etmezler qabül A.³⁸² Şer‘de: Şer‘e A.³⁸³ anı: - A.

	Seyyūm[i] reften boved ber-rāh- 1 rāst	354	Doğru rāha ³⁸⁴ gitmek üçüncü durur Kim bu hasleti tutar münçü durur
	Rest-gār-est an ki in haslet merāst		
[37b]	Ger tevāzu‘ pişe giriş ey cevān Düst dārendet heme halk-ı cihān	355	Ger tevāzu‘ şan‘at ³⁸⁵ itseñ ey cevān Dost tutarlar seni halk-ı cihān
	Ser me-kon der-piş-i dünyā-dār pest	356	Başını ³⁸⁶ dünyā_ehl ³⁸⁷ önünde etme pest
	V’er koni bî-şek reved dînet zı- dest		Ger ider iseñ dinüñ gitdi zı-dest
	Behr-i zer me’s-tāy dünyā-dār rā	357	Zer için medh itme dünyā-dār[i] sen
[64a]	Tā çe h’āhî kerd in murdār rā		N’itmek istersin ki bu murdār[i] sen
	Mordegānend aḡniyā-yı rûz-gār	358	Ölülerdür ³⁸⁸ aḡniyā-yı rûz-gār
	Ey peser bā-mordegān şöhet me-dār		Ölmüş ile şöhet itme yürü var ³⁸⁹
	Māl u zer bî-hād be-dest āverde giriş Ba’d-ez-an der-gūr-i hasret borde giriş	359	Māl u zer hādsiz getürdüñ tut ele Kabr-i hasrete iletüñ ³⁹⁰ tut bile
	Bāş dā’im ey peser bā-yād-ı Hāḡ Ger haber dārî zı-adl u dād-ı Hāḡ	360	Dā’imā kıl ey oḡul ³⁹¹ sen zikr-i ³⁹² Hāḡ Ger bilürseñ sen ‘adālet ‘adl-i ³⁹³ Hāḡ
[38a]	Zinde dār ez-zikr şubh u şām rā Der-teḡāful me’g-zar ān eyyām rā	361	Zikrle ol aḡşam u şabāh sen ³⁹⁴ Geçme ḡaflet içre bu günleri sen ³⁹⁵
	Yād-ı Hāḡḡ āmed ḡidā in rūh rā Merhem āmed in dil-i mecrūh rā	362	Zikr-i ³⁹⁶ Hāḡ geldi ḡidā bu rūh için Geldi merhem bu dil-i mecrūh için
	Yād-ı Hāḡ ger mūnis-i cānet boved	363	Zikr-i ³⁹⁷ Hāḡ ger mūnis-i cānuñ ola boved

³⁸⁴ Doğru rāha: Rāh-ı reste A.³⁸⁵ şan‘at: pişe A.³⁸⁶ Başını: başı A.³⁸⁷ ehl: dār A.³⁸⁸ Ölülerdür: Mürdedürler A.³⁸⁹ Ölmüş ile şöhet itme yürü var: Ey oḡul mürdeyle şöhet etme var A.³⁹⁰ iletüñ: iletüñ A.³⁹¹ oḡul: püser A.³⁹² zikr-i: yād-ı A.³⁹³ ‘adālet ‘adl-i: ‘adl-i dād-ı³⁹⁴ Zikrle ol aḡşam u şabāh sen: Zinde tut zikr ile şubh u şāmı sen A.³⁹⁵ Geçme ḡaflet içre bu günleri sen: ḡaflet içre geçme bu eyyāmı sen A.³⁹⁶ Zikr-i: Yād-ı A.³⁹⁷ Zikr-i: Yād-ı A.

	Key hevā-yı kâh u eyvānet boved		Tā kaçan hevā-yı kaçırn mı ola ³⁹⁸
	Ger zemānî ġāfil ez-Raḥman şevî	364	Kim ki bir dem ġāfil-i Tañrı ³⁹⁹ olur Ol nefesde refîk-i ⁴⁰⁰ şeytān olur
	Ender-an-dem hem-dem-i şeytān şevî		
	Mu'minā zikr-i Hudā bisyār gū[y]	365	Ẓikr-i Ḥaḳ[k'ı] çok idüñ ey mü'minān
[64b]	Tā be-yābî der-du 'ālem āb-ı rüy		Tā bulasın yüz suyın der-du cihān ⁴⁰¹
	Ẓikr rā ihlās mî-bāyed nuḥust	366	Ẓikr içün ihlās lâzımdur nühüst
	Ẓikr-i bî-ihlās key bâşed durust		Ẓikr-i bî-ihlās kaçan olur dürüst
	Ẓikr ber-se vech bâşed bî-hilāf	367	Ẓikr üç vech üzre olur bî-hilāf
	Tā ne-dānî ğin sohen rā ez-ğüzāf		Bilmeyesin tā bu sözi sen gūzāf
[38b]	'Āmm rā ne'b-ved be-cüz zikr-i lisān	368	'Āminüñ zikr olmadı ġayrı lisān ⁴⁰²
	Ẓikr-i ḥāsān bâşed ez-dil bî- gümān		Ẓikr-i ḥāslar zikr-i ḳalbdür bî- gümān ⁴⁰³
	Ẓikr-i ḥāsu'l-ḥās zikr-i sır boved	369	Ḥāsı ḥāsuñ zikr[i] ki maḥfî durur ⁴⁰⁴
	Her ki zākir nîst ü ḥāsir boved		Kim ki zākir olmya ḥāsir durur
	Ẓikr-i bî-ta'ẓim goften bid'at-est	370	Ẓikre ta'ẓim etmemek bid'at durur
	V'an-der-ān yek şart-ı diğir ḥurmet-est		Anda bir şartı daḥı ḥürmet durur
	Hest ber-her 'uẓv rā zikr-i diğir	371	Her bir 'uẓv üstine var zikr-i diğir ⁴⁰⁵
	Heft a'zā hest zākir ey peser		Yedi a'zā yedi zākir ey püser
	Yārî-yi her 'āciz āmed zikr-i dest	372	'Ācize imdād etmek zikr-i dest
	Ẓikr-i pā ḥişān ziyāret kerdet		Ayağın zikri ziyāret kerdet-est
	Ẓikr-i çeşm ez-ḥavf-ı Ḥaḳ be'g- rîsten	373	Ẓikr-i göz ḥavfıla ağlamak durur
[65a]	Bāz der-āyāt-ı ü ni'g-rîsten		Naẓarı āyāta bağlamak durur
	İstimā'-ı ḳavl-i Ḥaḳ dān zikr-i gūş	374	Ẓikr-i ḳulaḳ ḳavl-i Ḥaḳḳ'ı diñlemek

³⁹⁸ Tā kaçan hevā-yı kaçırn mı ola: Ya kaçan hevā-yı eyvānuñ ola A. M nüshasındaki haliyle beyitte kafiye sorunu ortaya çıkmaktadır.

³⁹⁹ Tañrı: Raḥman A.

⁴⁰⁰ refîk-i: hemdem-i A.

⁴⁰¹ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

⁴⁰² 'Āminüñ zikr olmadı ġayrı lisān: 'Āminüñ zikri durur zikr-i lisān A.

⁴⁰³ Ẓikr-i ḥāslar zikr-i ḳalbdür bî-gümān: Ẓikr-i ḥāsān zikr-i dildür bî-gümān A.

⁴⁰⁴ Ḥāsı ḥāsuñ zikr(i) ki maḥfî durur: Ẓikr-i ḥāsu'l-ḥās zikr-i sır durur.

⁴⁰⁵ diğir: ġayr M.

[39a]	Tā tevānî rūz [u] şeb der-zîkr kûş		Qādir iseñ gice gündüz ⁴⁰⁶ zîkr idek ⁴⁰⁷
	İştîyāk-ı Hâk boved zîkr-i dilet	375	İştîyāk-ı Hâk durur zîkr-i dilüñ
	Kûş tā jn zîkr gerded hâsilet		Sa'y it ol tā ki bunlar hâsılun
	Ān ki ez-cehl-est dā'im der-günāh	376	Ol ki ola cehl_ile dā'im der-günāh
	Key hālāvet yābed ez-zîkr-i İlāh		Ol hālāvet bulmaz ez-zîkr-i İlāh
	H'ānden-i Qur'ān boved zîkr-i lisān	377	Oğumağdur Qur'ān['] zîkr-i lisān
	Her ki rā jn nîst hest ez-muflisān		Her kimün bu yoksa oldı_ez-muflisān
	Şukr-i ni'methā-yı Hâk mî-kon mudām	378	Ni'met-i Hâk şükriñi eyle müdām
	Tā koned Hâk ber-tu ni'methā temām		Tā ide Hâk ni'metin saña tamām
	Ĥamd-i Hâk rā ber-zebān bisyār dār	379	Ĥamd-i Hâk'ı dil ile çok eyle var
	Tā şevj ez-nār-ı hirmān rest-gār		Nār-ı hirmāndan olasıñ kırtular ⁴⁰⁸
	Leb me-conbān cüz be-zîkr-i Kird-gār	380	Fudağı[n] depretme zîkrün gayr[a] var
	Z'an ki pākān rā hemjñ būd dest-kār		Zīrā pāklara hemān ⁴⁰⁹ oldı kār
	Ādemj rā çār çiz āred şikest	381	Ādeme dört nesne getirür şikest
[65b]	Bā-tu gūyem gūş dār ey Hâk-perest		Fut kulağ diyem saña ey Hâk-perest
	Düşmen-i bisyār u vām-ı bî-şumār	382	Çok düşmen dahı borc-ı bî-şumār
	Şoğl-i bî-hādd u 'ıyāl-ı bā-ķatār		Fikr-i bî-hād hem 'ıyāl-i bā-ķatār
	Vay miskiñ ki ġarķ-ı vām şod	383	Vay ol miskiñ ki ġarķ-ı borc ⁴¹⁰ durur
	Her-demj ez-ğusśa hūn-āşām şod		Her nefes ġusśıyla şurb-ı dem ⁴¹¹ durur
	Her ki rā bisyār bāşed düşmeneş	384	Her kimün dir çok ⁴¹² oldı düşmeni
			Oldı bulanuğ anuñ çeşm rüşenj ⁴¹³

⁴⁰⁶ gice gündüz: Rüz (u) şeb A.⁴⁰⁷ idek: eylemek A.⁴⁰⁸ kırtular: rest-gār A.⁴⁰⁹ heman: bu A.⁴¹⁰ borç: vām A.⁴¹¹ şurb-ı dem: hūn-āşām A.⁴¹² dir çok: bisyār A.⁴¹³ Oldı bulanuğ anuñ çeşm rüşenj: Oldı anuñ hıre çeşm-i rüşeni A.

	Hîre gerded her du çeşm-i rüşeneş		
	Her ki rā işğāl bisyāreş boved	385	Her kimün işğāl katı çok ⁴¹⁴ ola
	Der-zamāne zārî-i käreş boved		Her zamān işi ⁴¹⁵ anuñ zārî ola
	Çār çiz est ez-hatāhā ey peser	386	Dört nesne ol hatādur ey püser
	Güş dāreş bā-tu gūyem ser-be- ser		Tut kulağun saña diyeyim birer ⁴¹⁶
[40a]	Evvel ez-zen dāšten çeşm-i vefā	387	Zenden evvel tutmağ ümmîd-i vefā ⁴¹⁷
	Sāde-dil rā bes hatā bāşed hatā		Şāf kalblere ⁴¹⁸ olur büyük hatā
	İmenî ez-bed hatā-yı diğer est	388	Kötüden imen[i]lük hatā durur ⁴¹⁹
	Şohbet-i sıbyān ez-înhā bed-ter est		Andan oğlan şohbet[i] kötü ⁴²⁰ durur
[66a]	Kām-ı nefis-i bed ber-āverden hatāst	389	Eylemek nefsün murād hāsıl hatā ⁴²¹
	Z'an ki duşmen rā be-perverden hatāst		Zîrā düşmen beslemegi bil hatā
	Çār çiz est ez-‘atāhā-yı kerîm	390	Dört nesne ez-hatāhā-yı kerîm ⁴²²
	Bā-tu gūyem yād gîreş ey selîm		Saña diyem it anı hîfz ey selîm
	Farz-ı Hakk evvel be-cāy āverdenet	391	Evvelā sen farz[ı] getürmek durur
	Vālideyn ez-h'îş rāzî kerdenet		Vālideyni dahı rāzî etmek durur
[40b]	Hukm-i diğer çîst bā-şeytān cihād	392	Biri de şeytānıla etmek cihād
	Çārumeş nîkî be-halk-ı nā- murād		Biri eylemek ola ki nā-murād ⁴²³
	Mî-fezāyed ‘omr-i merdum çār çiz	393	Arturur ‘ömrini halkun çār çiz
	İn naşîhat bi’ş-nev ey cān-ı ‘azîz		Bu naşîhatı işit cān-ı ‘azîz
	Evvel āverden be-güş āvāz-ı hoş	394	İstimā etmek ⁴²⁴ durur āvāz-ı hoş

⁴¹⁴ katı çok: bisyārı A.⁴¹⁵ işi: kārı A.⁴¹⁶ diyeyim birer: diyem ser-be-ser A.⁴¹⁷ Zenden evvel tutmağ ümmîd-i vefā: Evvel tutmağ ‘avratdan vefā M.⁴¹⁸ Şāf kalblere: Sāde dillere A.⁴¹⁹ Kötüden imenîlük hatā durur: Bedden imenîlülük hatā diğer durur A.⁴²⁰ kötü: bed-ter A.⁴²¹ Eylemek nefsün murād hāsıl hatā: Kām-ı nefsi eylemek hāsıl hatā A.⁴²² Dört nesne ez-hatāhā-yı kerîm: Dört nesne var hatādur ey kerîm A.⁴²³ ola ki: aña k’ola A.⁴²⁴ etmek: - A.

	V'angehî dîden cemâl-i mâh-veş		Ba'dehu görmek cemâl-i mâh-veş
	Seyyum âmed îmenî ber-mâl u cân	395	Şâlişi emn oldı mâl u cân içün
	Mî-fezâyed 'omr-i merdum rā ez- ân		Arturur 'ömri bular insân içün
[66b]	Ân ki kâreş ber-murād-ı dîl boved Der-bekā efzūniyeş hâsıl boved	396	Kim ki_anuñ işi murād üzre ola Aña 'ömr artuqlığı hâsıl ola
	'Omr merdum rā be-kāhed penc çiz Yād dāreş çun şenidî ey 'aziz	397	Az ider 'ömrini halkuñ penç çiz ⁴²⁵ Çün işitdün eyle [gel] ⁴²⁶ hıfz ey 'aziz
[41a]	Şod yekî z'an penc der-pîrî niyāz Pes ğarîbî v'angehî renc-i dîrāz	398	Birisi pîrlikde etmektür niyāz Biri ğurbet şöñra biri renc dîrāz ⁴²⁷
	Her ki ū ber-morde endāzed nażar 'Omr-i ū bî-şek be-kāhed ey peser	399	Kim ki ölmişe ider ise nażar Bî-şek 'ömri nāķıs olur ey püser
	Pencum âmed ters u bîm ez- duşmenān 'Omr rā inhā hemî-dāred ziyān	400	Hāmisinci geldi havf ez ⁴²⁸ -düşmenān 'Ömre bunlar cümlesi ider ⁴²⁹ ziyān
	Her ki ū ez-duşmenān tersān boved Kār-ı ū her lahza diğder sān boved	401	Kim ki düşmāndan hemî qorqar ⁴³⁰ olur Her nefesde fi'l[i] ğayr[ı] vech ⁴³¹ olur
	Ez-Hudā ters u me-ters ez- duşmenān K'ez-heme dāred Hudāyet der- emān	402	Qorq Hudā'dan qorqma var ez- düşmenān Ki tutar ⁴³² Hāķ seni dā'im der-amān
	Dür şev ez-penc hāşlet ey peser Tā ne-rîzed āb-ı rûyet der-nażar	403	Bu'd ol beş nesneden sen ey püser Yüz süyüñ ⁴³³ eksilmeye tā der-nażar
[41b]	Evvelā kem gūy bā-merdum durūğ	404	Evvelā sen söyleme halka ⁴³⁴ durūğ Zîrā kîzb ile olur yüz bî-fürūğ

⁴²⁵ Az ider 'ömrini halkuñ penç çiz: Arturur 'ömrini bu halkuñ penç çiz A. (A nüshasında karşıt anlam verilecek şekilde tercüme yapılmıştır).

⁴²⁶ gel: - M.

⁴²⁷ Biri ğurbet şöñra biri renc dîrāz: - A.

⁴²⁸ ez: - A.

⁴²⁹ bunlar cümlesi ider: bu ne deñlü tutar A.

⁴³⁰ düşmāndan hemî qorqar: düşmenden kamu tersān A.

⁴³¹ fi'l ğayr vech: kār diğder-sān A.

⁴³² Tutar: tuta A.

⁴³³ Yüz süyüñ: Āb-ı rû A.

⁴³⁴ sen söyleme halka: söyleme halka sen A.

Z'an ki gerdî ez-duruget bî-furûğ	
Her ki estîze koned bā-mehterān	405 Kim ulularla 'inād etdi bir an
[67a] Āb-ı rüy-ı hod be-rîzed bî-gümān	Āb-ı rüyını doker ol bî-gümān ⁴³⁵
Pîş-i merdum her ki rā ne'b-ved edeb	406 Halk katında her kim olmazsa edeb
Ger be-rîzed āb-ı rū ne'b-ved 'aceb	Dökülürse yüzi şuyı olmaz 'aceb
Ey peser bā-mehterān kemter setîz	407 Ulularla az cedel ⁴³⁶ it ey püser
V'ez-ĥamākat āb-ı rüy-i hod me-rîz	Yüz şuyını dökme sen ⁴³⁷ eyle ĥazer
Bā-edeb ĥulq-i nikūyî bāyedet	408 Ol edeble hem gerek ĥüy-i nikū
Ger be-'ālem āb-ı rüyî bāyedet	Ger cihānda saña lāyîk yüz şuyı ⁴³⁸
Her ki āheng-i sebuk-bārî koned	409 Kim ki o şaşdu yeynilik ider ⁴³⁹
Ez-vey āb-ı rüy bî-zārî koned	Yüz şuyı andan ki 'ācizlik ider ⁴⁴⁰
Cüz ĥadîş-i rāst bā-merdum me-gūy	410 Dā'imā toğrı sözi it saña ĥuy
Tā ne-gerded āb-ı rüyet āb-ı cūy	Olmya tā āb-ı rüyın ⁴⁴¹ āb-ı cūy
Ez-hilāf u ez-ĥiyānet bāş dūr	411 Ol hilāfıla ĥiyānetden ki ⁴⁴² dūr
[42a] Tā boved peyveste der-rüy-i tu nūr	Dā'im ola muttasıl yüziñde nūr ⁴⁴³
Ger hemî-ĥ'āhî ki gūyendet nikū	412 Ger dilerseñ saña dirler eyü ⁴⁴⁴
Ey berāder hiç kes rā bed me-gū	Ey birāder kimseye hiç bed me-gū
Tā ne-bāşî der-cihān endūh-gîn	413 Olmyasın guşsalu tā ⁴⁴⁵ der-cihān
Ez-ĥased der-rüz-gār kes rā me-bîn	Bağma bir zāta ĥasedle ey revān
Aśl-ı îmān hest şiş çiz ey vaĥîd	414 Aśl-ı îmān altı şeydir ey vaĥîd
Bā-tu gūyem ger be-dil ĥ'āhî şenîd	Diyeyim anı saña cānla işid ⁴⁴⁶

⁴³⁵ Āb-ı rüyını doker ol bî-gümān: - M.

⁴³⁶ cedel: cidāl A.

⁴³⁷ Āb-ı rüyın dökme sen: Yüz şuyını dokesin M.

⁴³⁸ M nüshasında derkenarda yer alan mısranın Farsçası ve çevirisi, A nüshasında yoktur.

⁴³⁹ Kim ki o şaşdu yeynilik ider: Kim ki o şaşdı sebük-bār ider A.

⁴⁴⁰ Yüz şuyı andan ki 'ācizlik ider: Andan āb-ı rüy(ı) bî-zārîk ider A.

⁴⁴¹ āb-ı rüyın: yüziñ şuyı M.

⁴⁴² ki: - A.

⁴⁴³ Dā'im ola muttasıl yüziñde nūr: Tā ola dā'im yüziñde nūr u nūr A.

⁴⁴⁴ dirler eyü: diyeler nikū A.

⁴⁴⁵ tā: - A.

⁴⁴⁶ Diyeyim anı saña cānla işid: Diyem anı saña cānla şenîd A.

[67b]	Se ez-ân şiş bā-yakın havf u recāst	415	Biri havf bir[i] yakın biri recā
	Pes tevekkul pes muḥabbet bā-ḥayāst		Hem tevekkül hem muḥabbet hem ḥayā
	Her ki rā nūr-i yakın ḥāsıl boved	416	Her kime nūr-i yakın ḥāsıl ola
	Şāhib-i imān u rūşen-dil boved		Şāhib-i imān u ḳalb[i] nūr ⁴⁴⁷ ola
	Nāme-i a‘māl eger ne‘b-ved sepīd	417	Defter-i ⁴⁴⁸ a‘mālūn olmazsa sepīd
	Rev me-bāş ez-rahmet-i Ḥaḳ nā-umīd		Olma ⁴⁴⁹ Ḥaḳḳ’uñ rahmetinden nā-ümīd
	Her ki rā ne‘b-ved tevekkul bā-Ḥudāy	418	Her kim etmezse tevekkül ber-Ḥudāy
	Şāyedet ber-vey be-geryi ḥay ḥay		Ağla anuñ üzerine hay hay
[42b]	Ān ki ḥubb-ı Ḥaḳ ne-bāşed der-dileş	419	Ḥubb-i Ḥaḳ’la olmya ol ki veli ⁴⁵⁰
	Ez-‘amel cüz bād ne‘b-ved ḥāsıleş		Yel ⁴⁵¹ olur ancaḳ ‘amelden ḥāsılı
	Bāş ey bende Ḥudā rā dūst dār	420	Dā’imā var ol Ḥudā’ya dost var
	Tā rehī tu ez-‘azābeş der-kenār		Tā ‘azābından olasın ber-kenār
	Ey berāder şerm ez-imān boved	421	Ey birāder oldı şerm ⁴⁵² imāndan
	Bī-ḥayā ez-zumre-i şeytān boved		Bī-ḥayālar ⁴⁵³ zümre-i şeytāndan
	Mī-fezāyed āb-ı rüy ez-penc çiz	422	Arturur yüz suyını dir ⁴⁵⁴ penc çiz
	Bā-tu güyem bi’ş-nev ey ehl-i temiz		Saḥa diyem diñle ey ehl-i temiz ⁴⁵⁵
	Çun be-kār-ı h’iş ḥāzır būdeş	423	Bulunasın kendi ⁴⁵⁶ işiñ üzre sen
	Āb-ı rüy-i h’iş rā efzūdeş		Zā’il olmaz yüziñiñ suyı ⁴⁵⁷ _artmadan
	Ez-seḥāvet āb-ı rüy efzūn şeved	424	Hem seḥādan yüz suyı ⁴⁵⁸ ziyād olur
	V’ez-baḥiḷi bī-ḥired mel‘ün şeved		Bī-‘aḳıl ⁴⁵⁹ buḥlı ile mel‘ün olur

⁴⁴⁷ Ḳalb[i] nūr: rūşen-dil A.

⁴⁴⁸ Defter-i: Nāme-i A.

⁴⁴⁹ Ol ki M, Olmaya A. (Vezin gereği metin tamiri yapılmış ve bağlama uygun düşen “olma” kelimesi kullanılmıştır).

⁴⁵⁰ veli: dili A.

⁴⁵¹ Yel: Bād A.

⁴⁵² Ey birāder oldı şerm: Ey ki utanmaḳ oldı M.

⁴⁵³ Bī-ḥayālar: Ḥayāsızlar M.

⁴⁵⁴ dir: - A.

⁴⁵⁵ M nüshasında mısranın çevirisi yoktur.

⁴⁵⁶ kendü: kendi A.

⁴⁵⁷ yüziñiñ suyı: āb-ı rüyüñ A.

⁴⁵⁸ yüz suyı: āb-ı rün A.

⁴⁵⁹ Bī-‘aḳıl: Bī-ḥired A.

[68a]	Her ki rā ber-ḥalk beḥşāyiş boved 425	Her kimüñ ḥalka ola baḥşāyişi
	Āb-ı rüy-i ū der-efzāyiş boved	Yüzinüñ suyı ⁴⁶⁰ olur efzāyişi
[43a]	Bāş dā'im bord-bār u bā-vefā 426	Sen ḥamül ol dā'imā sen ⁴⁶¹ it vefā
	Tā be-rüy-i ḥiş bini şad şafā	Tā irişe saña [her] gün yüz ⁴⁶² şafā
	Tā be-māned rāzet ez-duşmen 427	Tā ki sırrıñ ḡala düşmāndan ⁴⁶³ nihān
	nihān Sırr-ı hod bā-düstān kemter resān	Rāzıñı az söyle dostā ey revān ⁴⁶⁴
	Tā ne-gerdi piş-i merdum şerm-sār 428	Ḥalk ḡatında olmyasın şerm-sār
	Ān-ki hod ne'n-hāde bāş ber-me-dār	Elüñile ḡomadugūñ alma var
	Ey berāder perde-i merdum me-der 429	Yırtma ḡalkıñ perdesini it ḡāzer
	Tā ne-derred perde-et şaḡs-ı diger	Yırtmaya tā perdeñi şaḡs-ı diger
	Bā-hevā-yı dil me-kon zinhār kār 430	Dil hevāsı üzre şaḡın ⁴⁶⁵ etme kār
	Tā ne-y-āred pes peşimāñit bār	Tā getürmeye saña nedāmet var ⁴⁶⁶
[43b]	Tā zebānet bāşed ey ḡāce dırāz 431	Tā lisānuñ ola uzun ⁴⁶⁷ ey ḡoca
	Dest kūteh dār u her cāñib me-tāz	Tut eliñi ḡısa_ideḡor ⁴⁶⁸ her yaña
[68b]	Ḥadr-i merdum rā şinās ey muḡterem 432	Añla ḡalkuñ ḡadrini ey muḡterem
	Tā şināsend diḡerān ḡadr-i tu hem	Añlıyalar ḡadriñi senüñ de hem
	Her ki rā ḡadri ne-bāşed der-cihān 433	Her kimüñ olmaya ḡadri der-cihān
	Zinde me'ş-māreş ki hest ez-mordeḡān	Diri sayma anı ⁴⁶⁹ say ez-mürdeḡān
	Ez-ḡanā'at her ki rā ne'b-ved 434	Her kimüñ olmaz ḡanā'atden nişān
	nişān Key tevānger sāzedeş māl-ı cihān	Eylemez anı ḡañi māl-ı cihān

⁴⁶⁰ Yüzinüñ suyı: Yüz suyınuñ A.⁴⁶¹ Sen: - A.⁴⁶² yüz: şad A.⁴⁶³ düşmāndan: düşmenden A.⁴⁶⁴ Rāzıñı az söyle dostā ey revān: Sırrıñı az söyle dostlara ey cān M.⁴⁶⁵ şaḡın: zinhār A.⁴⁶⁶ saña nedāmet var: nedāmet saña bār A.⁴⁶⁷ lisānuñ ola uzun: uzun zebānuñ ola A.⁴⁶⁸ eliñi ḡısa_ideḡor: eliñ ḡısa señ etme A.⁴⁶⁹ anı: sen anı M.

Ber-‘adū-yi ħ’iş çun yābî zafer	435	Çünkü düşmen üzre bulasın zafer
‘Afv pîş āver zı-curmeş der-gozer		Cürmini ‘afv eyle anuñ yürî var
Bā-tevāzu‘ bāş u ħū kon bā-edeb	436	Ol tevāzu‘la hem ol ehl-i edeb
Şohbet-i perhîzkārān mî-taleb		Şohbet-i şālîhleri eyle taleb
Bord-bārî cūy u bî-āzār bāş	437	Ol zararsız hem belāya ol ħamūl
Tā ki gerded der-huner nām-ı tu fāş		Tā ki ‘ālemde hūnerle žāhir ⁴⁷⁰ ol
[44a] Hemçu tiryākend dānāyān-ı dehr	438	‘Ulemā’ ⁴⁷¹ tiryāk gibidür hemān
Qātilānend cumle nādānān çu zehr		Zehr-i qātil oldı cümle cāhilān
Merdum ez-tiryāk mî-yābed necāt	439	Bulur insān ki tiryākdan necāt ⁴⁷²
Ĥod kesî ez-zehr key yābed ħayāt		Ĥud zehirden kes kaçan bulur ħayāt
Şabr u ħilm u ‘ilm tiryāk-ı dilend	440	Şabr ħilm ü ‘ilm devā-yı dil durur ⁴⁷³
Ĥîrîs u buğz u āz zehr-i qātilend		Ĥîrîsla buğz hem sem-i qātil durur
Fāhr-ı cumle kārĥā nān dāden-est	441	Cümle kārı fāhra ⁴⁷⁴ virmek oldı nān
Der-be-rūy-i dūstān bo’g-şāden-est		Dost yüzine kapu açmak ey revān
[69a] Gerçi dānā bāşî vü ehl-i huner	442	Ger olasın ‘ālim ⁴⁷⁵ ü ehl-i hūner
Ĥ’iş rā kemter zı-her nādān şumar		Kendüñi ednā ile yeksān ⁴⁷⁶ şümer
Şod du ĥaslet merd ebleh rā nişān	443	İki nişān oldı aĥmak ⁴⁷⁷ ĥasleti
Şohbet-i sıbyān u rağbet bā-zenān		Ĥubb-ı ‘avrat ⁴⁷⁸ daĥı oğlan şohbeti
Nā-ĥoşî der-zindegānî ey velîd	444	Dirlikde maraž-ı tab‘ ey ⁴⁷⁹ velîd
Merd rā ez-ĥūy-i bed gerded bedîd		Kötü ĥuydan ⁴⁸⁰ ādeme olur bedîd
[44b] Ān ki ne’b-ved mer-u rā ĥūy-i nikū	445	Ola ki olmya aña ĥūy niķū

⁴⁷⁰ hūnerle žāhir: hūnerne fāş A.⁴⁷¹ Ulemā’: ‘Ālimān A.⁴⁷² Bulur insān ki tiryākdan necāt: Umar tiryākdan bulur necāt A.⁴⁷³ Şabr ħilm ü ‘ilm devā-yı dil durur: Şabr ü ħilm ü ‘ilm şifā-yı dil durur A.⁴⁷⁴ kārı fāhra: kārūñ fāhrı A.⁴⁷⁵ ‘ālim: ‘ilm M.⁴⁷⁶ yeksān: yek A.⁴⁷⁷ aĥmak: ebleh A.⁴⁷⁸ Ĥubb-ı ‘avrat: Rağbet-i zen A.⁴⁷⁹ ey: - A.⁴⁸⁰ Kötü ĥuydan: Ĥūy-ı bedden A.

Morde mî-dâneş ki zinde ne’b-ved û		Öldi bil anı ki hây olamaz o ⁴⁸¹
Her ki güyed ‘ayb-ı tu ender- huzûr	446	Kim ki ‘aybını senün dir der-huzûr Gösterir yoluñı žulmetden be-nûr
Mî-nemāyed rāhet ez-žulmet be- nûr		
Mer tu rā an-kes ki bāşed reh- nemāy	447	Saňa ol kimse ki ola reh-nümāy Şükriñi getür yirine turma hāy
Şukr-i û mî-bāyed āverden be-cāy		
Ĥāl-i hod rā ez-du kes penhān me-dār	448	İki kimden ĥālîñi gizleme var ⁴⁸² Biri ⁴⁸³ tabîb-i ĥāzîk bir yār-ı gār
Ez-tabîb-i ĥāzîk u ez-yār-i gār		
Tā tevāñî bā-zenān šohbet me-cūy	449	Qādir iseñ šohbet-i zen isteme Sırrıñı dāñı sen anlara dime
Rāz-ı hod rā nîz bā-ışān me-gūy		
Ān-çe ender-şer’ bāşed nā- pesend	450	Şer’ içinde ola bir şey’ nā-pesend Çevresin anuñ tolanma_ey hūş- mend ⁴⁸⁴
Gird-i û her giz me-gerd ey hūş- mend		
[69b] Her-çe rā kerd-est Ĥağ ber-tu [45a] ĥarām	451	Anı [ki] Ĥağğ eyledi saňa ĥarām Bu’d ol andan ki olasıñ nîk-nām ⁴⁸⁵
Dür bāş ez-vey ki bāşî nîk-nām		
Çunki bo’g-şāyed der-i rūzî Ĥudāy	452	Çün açā rızq kapusın saňa Ĥudā Tut açuğ sen ⁴⁸⁶ qalbiñi tar tutma ha
Dil goşāde dār u tengî kem nemāy		
Tāze rüy [u] hoş sohen bāş ey ahî	453	Tāze yüzlü olagör sen ey ahî ⁴⁸⁷ Tā ki ‘ālemde ola ismüñ ⁴⁸⁸ sañî
Tā boved nām-ı tu der-‘ālem sañî		
Pür me-ğor endüh-i merg ey bu’l-heves	454	Çok yime mevt guşāsın ey bü’l-heves Gele çünki vaqt ⁴⁸⁹ olamaz pîş ü pes

⁴⁸¹ Öldi bil anı ki hây olamaz o: Mürde bil anı ki zinde olamaz o A.

⁴⁸² İki kimden ĥālîñi gizleme var: İki kesden gizli tutma rāzı var A.

⁴⁸³ Biri: Bir A.

⁴⁸⁴ Çevresin anuñ tolanma_ey hūş-mend: Yanına varma anuñ ey hūş-mend A.

⁴⁸⁵ Bu’d ol ki andan olasıñ nîk-nām: Dür ol andan ki olasıñ nîk-nām A. (M nüshasında “ki”nin vezin gereği yeri değiştirilmiştir).

⁴⁸⁶ açuğ sen: guşāde A.

⁴⁸⁷ Tāze yüzlü olagör sen ey ahî: Tāze yüzlü tatlu sözlü_ol ey ahî A.

⁴⁸⁸ ismüñ: nāmuñ A.

⁴⁸⁹ Gele çünki vaqt: Çünki vaqtı geldi A.

Çunki vaqt āyed ne-gerded pîş u pes			
[45b]	Dil zı-ğıll u ğış hemîşe pāk dār	455	Ğıll u ğışdan ƣalb[i] dā'im pāk dār
	Tā tevānî der-derûn ƣîne me-dār		Ƙādir iseñ gizlû ƣîn şaƣlama var ⁴⁹⁰
	Tekye kem kon ĥāce ber-kirdār- ı ĥîş	456	İ'timād etme şaƣın 'ameliñe ⁴⁹¹
	Dil be-neh ber-raĥmet-i Cabbār- ı ĥîş		Gönli ⁴⁹² baġla raĥmet-i Cabbār'ıña
[45b]	Bihterîn-i ƣizhā ĥulƣ-i nikûst	457	Eyüsidür ⁴⁹³ ĥuyларуñ ĥuy-i nikûy
	Ĥalƣ ĥulƣ-i nîk rā dārend düst		Dost tutarlar anı k'ola eyü ĥüy ⁴⁹⁴
	Rev furûten bāş dā'im ey ĥalef	458	Git ⁴⁹⁵ tevāzu' ile dā'im ey ĥalef
	K'în boved ārāyîş-i ehl-i şeref		Zîrā budur ziynet-i ehl-i şeref
	An-ki bāşed der-kef-i şehvet esîr	459	Ol ki ola şehvet elinde esîr
	Gerçi āzād-est ü rā bend[e] ġir		Ne ƣadar āzād ise de bend[e] ġir
	Ger tu bîñî nā-keşî rā dest-gāh	460	Ger görür[sün] nā-kesi sen dest-gāh
	Ĥācet-i ĥod rā ez-ü her giz me- ĥāh		Ĥācetüñ andan şaƣın her giz me-ĥāh
[70a]	Ber-der-i nā-kes ƣadem her giz me-ber	461	Ƙoma kötü yanına_ayaƣ ey peser
	V'er-bîñî hem me-pors ez-vey ĥaber		Ger görürseñ isteme ⁴⁹⁶ andan ĥaber
	Tā tevānî kār-ı ebleh rā me-sāz	462	Ƙādir iseñ etme ebleh kārını
	Kār fermāyîş velî kemter nevāz		İş buyur aña ki az oĥşa anı ⁴⁹⁷
	Ez-du kes perĥîz kon ey ĥüş-yār	463	İki kimden ⁴⁹⁸ ki şaƣın ey ĥüş-yār
	Tā ne-bîñî nikbetî ez-rûz-gār		Tā irişdürmeye nikbet rûz-gār
[46a]	Evvel ez-duşmen ki ü estîze-rüst	464	Evvel o ⁴⁹⁹ düşmen ki ola ol 'inād
	V'angeĥî ez-şohbet-i nādān-düst		Yār-ı cāhil şohbetidür dūr bād

⁴⁹⁰ gizlû ƣîn şaƣlama var: gizlûde ƣîne me-dār A.

⁴⁹¹ İ'timād etme şaƣın 'ameliñe: Tekye etme ey ĥāce kirdārıña A.

⁴⁹² Gönli: Ƙalbiñi M.

⁴⁹³ Eyüsidür: ? A.

⁴⁹⁴ Dost tutarlar anı k'ola eyü ĥuy: Dost dār anı kim ola nîk ĥü A.

⁴⁹⁵ Git: Var A.

⁴⁹⁶ isteme: - A.

⁴⁹⁷ İş buyur aña ki az oĥşa anı: İş buyurur bitürme iş varını A.

⁴⁹⁸ kimden: kesden A.

⁴⁹⁹ Evvel o: Evvelā A.

H'îş rā ez-nezd-i duşmen dūr dār	465	Kendüñi düşmān yanından bu'd ⁵⁰⁰ tut
Yār-ı nādān rāz-ı hod mehcūr dār		Yār-ı cāhilden seni mehcūr tut
Ey peser kem gūy bā-merdum	466	Ey oğul halkıla az söyle dūrüş
doroşt		Ger iderseñ döndürürler saña pūşt
V'er be-gūyî ez-tu gerdānend		
poşt		
Bihterî-i halk mî-dānî ki-rāst	467	Kimdedür ⁵⁰¹ huyñ yegî ⁵⁰² bildüñ mi hep
Ān ki insāf dād insāfeş ne-h'āst		Etdi ihsān etmedi ihsān talep
Çun hādîş-i hūb gūyî bā-faķır	468	Çün diyesin hūb kelāmı bā-faķır
Beh boved z'āneş ki pūşānî hārîr		Yeg durur geydürmeden aña hārîr
Hışm horden pîşe-i her server-est	469	Hışm yimek sîfat-ı server durur
Telh bāşed ez-şiker şirînter-est		Acı olur nefsinde tatlu reķ durur ⁵⁰³
[70b] Her ki bā-merdum ne-sāzed der-	470	Tutmıya halk ile dirlik ⁵⁰⁴ der-cihān
cihān		Dirliği acı tutar ol bî-gümān
Zindegānî telh dāred bî-gümān		
[46b] Ān ki şūh-est u ne-dāred şerm nîz	471	Kim ki olmadı utanmaķ aña nîz ⁵⁰⁵
Dān ki nā-pāk-zāde-est ū ey 'azîz		Bil hārām-zādedür ol kes ey 'azîz
Ez-melāmet tā be-mānî der-	472	Başa ķakmadan ⁵⁰⁶ ķalasın der-amān
emān		Dā'imā sen ol celîs-i şālîhān
Bāş dā'im hem-nîşîn-i şālîhān		
Çend haslet āvered h'ārî be-rūy	473	Nîçe haslet getürür horluķ yüze
Bā tu gūyem ger hemî-gūyî be-gūy		Diyeyim ķulaķ tutarsañ bu söze
Evvel ān bāşed ki mānend-i	474	Evvelā oldur ki nażîrî ⁵⁰⁷ meges
meges		Ola da'vetsiz yere mihmān kes
Merd-i nā-h'ānde şeved		
mihmān-ı kes		
Her ki mihmān-ı kesî nā-h'ānde	475	Ol ki da'vetsiz yere mihmān olur
şod		

⁵⁰⁰ düşmān yanından bu'd: düşmen yanında dūr A.

⁵⁰¹ Kimdedür: Kimde mi M.

⁵⁰² yegî: - A.

⁵⁰³ Acı olur nefsinde tatlu reķ durur: Telh olur nefsinde şirînter-ter durur A.

⁵⁰⁴ dirlik: düzen A.

⁵⁰⁵ Kim ki olmadı utanmaķ aña nîz: Ol küstāhı oldı etmez şerm nîz A.

⁵⁰⁶ Başa ķakmadan: Lev m ū ? A.

⁵⁰⁷ nażîrî: manendi A.

	Nezd-i merdum h'ār u zār u rānde şod		Merd ⁵⁰⁸ yanında h'ār olur hem sürülür
	Digerān bāşed ki nādānî reved	476	Biri dāhî ol ki ⁵⁰⁹ bir cāhil gider
[47a]	Ked-ḥudā-yı hāne-i merdî şevēd		Birinūñ ⁵¹⁰ evine vekillik ⁵¹¹ ider
	Kār kerden ber-ḥadîş-i an du merd	477	Kār itmek anlaruñ söziyle bil
	Ez-pey-i cehlend dā'im der- neberd		Cehl içün cenk içre oldu ol ⁵¹²
[71a]	Her ki be'n-şined zı-ber-dest-i şudūr	478	Kim oturursa ki ⁵¹³ meclisde şudūr
	Ger resed h'ārî be-rūyeş nişt dūr		Ger irişe h'ārîlık olmaz o dūr
	Nişt cem'î rā çu ber-ḳavl-i tu gūş	479	Çünki bir ḳavm saña ḳulaḳ tutmıya ⁵¹⁴
	Şad sohen ger bāşedet yek rā me- gūş		Yüz söziñ varise birin dime ha
	Ḥācet-i ḥod rā me-h'āh ez- duşmenān	480	Ḥācetiñi isteme ez-duşmenān
	Z'îñ beter h'ārî ne-bāşed der- cihān		Ḥorluḳ olmaz bundan artuḳ der-cihān
	Ez-furū-māye murād-ı ḥod me- cūy	481	Sen erāzilden murād isteme var
	Tā ne-y-āyed mer tu rā h'ārî be- rūy		Ḥorluḳdan gelmiye yüze gubār
	Bā-zen u kūdek me-kon bāzî helā	482	'Avrat u oḡlanla oynama helā
	Tā ne-gerdî h'ār u zār u muḳtelā		Olmıyasın h'ār u zār-ı muḳtelā ⁵¹⁵
	Der-cihān şiş çiz mi-āyed be-kār	483	Altı nesne işe yarar eyle kār
[47b]	Evvelā bārî ta'ām-ı hoş-guvār		Evvelā bir kez ta'ām-ı hoş-guvār
	Hoş boved yār-i muvāfiḳ der- cihān	484	Eyü ⁵¹⁶ olur dost-ı muvāfiḳ der-cihān
	Bāz maḥdūmî ki bāşed miḥribān		Giri bir maḥdūm ki ola miḥribān
	Her sohen k'ān rāst gūyî vu durust	485	Her söziñ ⁵¹⁸ ki ḥaḳḳ ola toḡrı ola

⁵⁰⁸ Merd: Halk A.⁵⁰⁹ ol ki: ola A.⁵¹⁰ Birinūñ: Bir kes A.⁵¹¹ A nüshasında mısra da istinsah hatası vardır. "vekillik" kelimesi yanlış yazılmıştır.⁵¹² M nüshasında mısranın tercümesi yoktur.⁵¹³ oturursa ki: oturur ise A.⁵¹⁴ ḳavm saña ḳulaḳ tutmıya: ferd ki saña gūş olmiya A.⁵¹⁵ A nüshasında mısranın tercümesi yoktur.⁵¹⁶ Eyü: Hoş A.⁵¹⁸ söziñ: sühan A.

Beh zı-dunyā z'ān ki der-vey nef'- i tust ⁵¹⁷		Dünyādan ol yeg durur zırā saña ⁵¹⁹
An-çe erzān-est 'ālem der-behāş 'Aql-ı kāmīl dān u dīl rā şād bāş	486	Ol ki ucuzdur bahāsında cihān 'Aql-ı kāmildür var ol şādumān ⁵²⁰
Düşmen-i Hāķ rā ne-bāyed dāşt düst Bāz-geşt-i cumle çun āher be-d-üst	487	Sen tutunma düşmen-i Hāķķ'ı ki dost ⁵²¹ Cümleñüñ merce'i oldı çün aña
'Ayb-ı kes bā-ū ne-mı-bāyed nemūd Z'ān ki ne'b-ved hiç lehmi bı- ğadūd	488	Kimseye gösterme 'ayb[ın] ey vücūd Zırā olmaz hiç bir et bı-ğadūd
Ez-Hudā h'āh an-çe h'āhı ey peser [48a] Nıst der-dest-i hālāyık nef' u zarr	489	İste matlūbuñ Hudā'dan ey peser Zırā halkuñ yok elinde nef' u zarr
Bendegān rā nıst nāsır cüz İlāh Yārı ez-Hāķ h'āh u ez-ğayreş me-h'āh	490	Ğullarınıñ ⁵²² nāsiridür ol İlāh Hāķ'dan iste nāsır ğayrıdan me-h'āh
An ki ez-ğahr-ı Hudā tersed beş Bı-gumān tersend ez-vey her keş	491	Kim ki ğorğar ğahr-ı ⁵²³ Hāķ'dan ey revān Cümle halk ğorğarlar andan bı-gumān
Ez-bedı goften zebān rā her ki best Kerd şeytān-ı la'ın rā zır-i dest	492	Kötü sözlerden ⁵²⁴ lisānın kim ki best Etdi şeytān-ı la'ini zır-i dest
Kes ne-yābed penc çiz ez-penc kes Yād ğır ez-nāsıh-ı hod ın nefes	493	Bulımazsın beş şeyi ez-penc kes Nāsıhūñden diñle imdi bu nefes
Nıst evvel düstı ender-mülūk In sohen bāver kon ez-ehl-i sülūk	494	Evvelā dostluğ bulınmaz der-mülūk İ'tikād it bunı ez-ehl-i sülūk
Sufleı rā bā-muruvvet ne'n-gerı Hiç bed-hüyı ne-yābed mehterı	495	Süfliye bağma mürüvvetle şağın Kötü hüylü olmaz ulu ⁵²⁵ bil yağın

⁵¹⁷ nef'-i tust: nef' nıst A.⁵¹⁹ Dünyādan ol yeg durur zırā saña: Dünyādan yegdür izā nef' i saña A.⁵²⁰ M nüshasında mısranın tercümesi yoktur. Beyitte vezin aksamaktadır.⁵²¹ Sen tutunma düşmen-i Hāķķ'ı ki dost: Düşmenı-yı Hāķ tutunma dost hay A. Beyitte kafiyei sağlayan revı harfı yoktur.⁵²² Ğullarınıñ: Bendesiniñ A.⁵²³ ğahr-ı: - A.⁵²⁴ Kötü sözlerden: Yaramaz sözden A.⁵²⁵ Kötü hüylü olmaz ulu: Bulımaz bed-hü ululuk A.

[72a]	Her ki ber-māl-i kesān dāred	496	Kim ki ġayruñ mālına eyler ĥased
[48b]	ĥased Būy-i rahmet ber-dimāġeş key resed		Aña rahmet ħokusu ħaçan resed
	An ki kezzāb-est mī-ġūyed duruġ	497	Ol ki kezzāb oldu hem söyler duruġ
	Nışt ū rā der-vefādārī furūġ		Pes vefādārılıktan aña yoħ ⁵²⁶ fūrūġ
	Her ki rā se kār ⁵²⁷ ‘ādet bāşedeş	498	Kim ki üç ĥaslet aña ‘ādet olur
	Der-cihān baht u sa‘ādet bāşedeş		Aña ‘ālemde sa‘ādet baht olur
	Tā tevāned ĥayr-ı bī-minnet koned	499	Ķādir ise ĥayr-ı bī-minnet ider
	Ĥiş rā mustevceb-i rahmet koned		Kendüyi müstevceb-i rahmet ider
	Her ki rā bīñ be-rāh-ı nā-şavāb	500	Kimi ki ⁵²⁸ işler göresin nā-şavāb
	Ser-be-rāheş ār tā yābī şevāb		Anı yola çek bulasın tā şevāb
	Zahmet-i hod rā zı-merdum dūr dār	501	Zahmetiñi cümle ĥalkdan dūr dār
	Bār-ı hod ber-kes me-y-efken zinhār		Kimseye yükletme yükiñ zinhār
	Ger hemī-ĥāhī ki bāşī rest-gār	502	Ger dilerseñ ki olasın rest-gār
	Ruh me-gerdān ey-berāder ez-se kār		Yüz çevirme üç fi‘ilden ⁵²⁹ zinhār
	Evvelā dīden boved ĥukm-i ħazāş	503	Evvelā görmek durur ĥukm-i ħazāş
[49a]	Ba‘d-ez-an costen be-cān u dil rızāş		Soñra istemek dil ü cānla rızāş
	Çişt seyyūm dūr būden ez-cefā	504	Şālisinci ĥalka etmemek cefā
	Her ki ħn dāred boved ehl-i şafā		Kim bunı tutar olur ehl-i şafā
	Her ki dāred dāniş u ‘aħl u temiz	505	Her kimüñ var ‘ilm [ü] hem ‘aħl u temiz
[72b]	Cüz be-rāh-ı Ĥaħ ne-baĥşed ĥiç çiz		Ĥaħ yolunda[n] ġayra virmez ĥiç çiz
	Şadħaī k’ālūde gerded bā-riyā	506	Şadħa ki ħarışmış olur ⁵³⁰ bā-riyā
	Key boved ān çiz māħbūl-i Ĥudā		Ķaçan ol şey’ ola māħbūl-i Ĥudā
	Ger ‘amel ĥālīs ne-gerded hem-çu zer	507	Ger ‘amel olmaya ĥālīs hemçu zer

⁵²⁶ aña yoħ: yoħ aña A.⁵²⁷ se kār: kār-ı se A.⁵²⁸ Kimi ki: Her kimi A.⁵²⁹ fi‘ilden: ĥisālden A.⁵³⁰ ħarışmış olur: ālūde ola A.

	Qelb rā nāqid ne-y-āred der-nażar		Qālib aqçe eylemez şarrāf nażar ⁵³¹
	Tā tevānger bāşî ender-rūz-gār	508	Tā olasin sen ğanî-i rūz-gār
	Nefs rā ez-ārizūhā dūr dār		Nefsini sen ārzusından ⁵³² dūr dār
	Çār çiz est ez-kerāmethā-yı Hāq	509	Hāq kerāmeti durur dört nesne baq
	Yād dāreş çun zı-men ğirî sebaq		Hātırında tut anı çun al sebaq ⁵³³
	Evvelā şıdk-ı zebānet der-sohen	510	Evvelā gerçek lisāndur der-kelām
[49b]	Ba‘d-ez-ān hıfz-ı emānet fehmi kon		Şoñra hıfz it ⁵³⁴ emānet ey hümām
	Pes sehāvet hest ez-fazl-i İlāh	511	Şoñra oldı hem sehā fazl-ı İlāh
	Fazl-i Hāq dān ger nażar dāri nigāh		Fazl-ı Hāq[kı] bil tutar iseñ nigāh
	Tā tevāni dūr bāş ez-sūd-h‘ār	512	Qādir iseñ bu‘d ⁵³⁵ ol ez-sūd-h‘ār
	Ān ki hest ez-duşmenān-ı Kird-gār		Zırā anlardur ‘adū-yi Kird-gār
	Her ki rā Hāq dāde bāşed in cihān	513	Kime ki bu derdi vire Kird-gār
	Bāşed an kes mu‘min-i perhizkār		Ol kim ⁵³⁶ oldı mü‘min-i perhiz-gār
[73a]	Piş-i merdum her ki rāzet kerd fāş	514	Kim ki halk yanında sırıuñ ⁵³⁷ ide fāş
	Hem-dem-i an ebleh-i bātıl me-bāş		Şaķın ol ebleh ile ⁵³⁸ hem-dem me-bāş
	Her ki bāşed māni‘-i ‘oşr u zekāt	515	Kim ki olur māni‘-i ‘oşr ü zekāt
	An ki ğāfil-vār bo‘g-zāred şalāt		Dāhı ol ki kıla ⁵³⁹ ğafletle şalāt
	Ber-hāzer bāş ez-çenān kes zinhār	516	Öyle kimden ⁵⁴⁰ ol hāzerle zinhār
	Tā ne-bāşî der-cihān bisyār zār		Tā ki kārūn olmaya ‘ālemde zār
	Der-gozer ez-çar hāşlet zinhār	517	Dörd ⁵⁴¹ hāşletden ğiçegör zinhār
	Tā ne-sūzed mer tu rā bisyār nār		Tā ki yakmaya seni bisyār nār

⁵³¹ Qālib aqçe eylemez şarrāf nażar: Şim-i qalbe eylemez nāqid nażar A.

⁵³² Nefsini sen ārzusından: Ārizūdan nefsiñi var A.

⁵³³ Hātırında tut anı çun al sebaq: Yād tut anı çün alasin sebaq A.

⁵³⁴ Şoñra hıfz it: Ba‘dehu hıfz-ı A.

⁵³⁵ bu‘d: dūr A.

⁵³⁶ Kim: kes A.

⁵³⁷ sırıuñ: rāziñ A.

⁵³⁸ ile: - A.

⁵³⁹ Kıla: - A.

⁵⁴⁰ kimden: kesden A.

⁵⁴¹ Dörd: Çār A.

[50a]	Lezzet-i ‘omret eger bâyed be- dehr Bâş dâ’im ber-âzer ez-âşm u kahr	518	Lezzet-i ‘ömriñ gerek ise eger Âşm [u] kahrından Hüdâ’nuñ kıl âzer
	Çun ne-gerded halk bâ-hulk-ı tu râst Ger be-hüy-i merdumân sâzî revâst	519	Halk itmezse huyına iktidâ Halka ger sen uyasın olur revâ
	Ey berâder tekye ber-devlet me- kon Yâd dâr ez-nâsîh-i hod in sohen	520	Ey birâder devlete tayanma ha Nâsîhûnden diñle bu kâfî ⁵⁴² saña
	Sûd ne-koned ger gorîzî ez-kazâ Her-çe mî-âyed be-dân mî-de rîzâ	521	Ger kaçarsañ fayda ⁵⁴³ virmez ez-kazâ Her ne gelürse aña vir gel rîzâ
	Z’ân-çe hâsıl nîst dil-horsend dâr Güş-i dil râ cânib-i in pend dâr	522	Kıl kanâ’at ol ki hâsıl olmiya Diñle nuşh ⁵⁴⁴ tut kulağ benden yaña
	Her ki bâ-û düstân yek dil boved Cumle maşşûd-ı dileş hâsıl boved	523	Kim ki o dostlar ile yek dil olur Cümle maşşûd-ı dili hâsıl olur
[73b] [50b]	Der-cihân dâñi ki gereded mu‘teber An ki û râ bâk ne’b-ved ez-hatar	524	Ey ahi bildüñ mi kimdür mu‘teber Ol ki olmaya aña havf-i hatar
	Kim koned bâ-kes vefâ in rûz-gâr Cevr dâreş nîsteş bâ-mihr kâr	525	Kimseye itmez vefâ bu rûz-gâr Cevr ider itmez muhabbet ile kâr
	An ki bâ tu rûz-ı ğam mî-best kâr Rûz-i şâdî hem me-ber piş zînhâr	526	Ğam günü ⁵⁴⁵ bir kes saña ⁵⁴⁶ bağlarsa kâr Şorma anı şâd gün sen ⁵⁴⁷ zînhâr
	Rûz-i nî‘met ger tu perdâzî be-kes Rûz-i miñnet bâşedet feryâd-res	527	Nî‘met-i gün ger düzülürseñ be-kes Ğam günü olur saña feryâd-res
	Çun be-yâbî devlet[i] ez- Muste‘ân	528	Çün saña devlet vire ol Müste‘ân Geçme ol devletde sen ⁵⁴⁸ ez-düstân

⁵⁴² kâfî: pendi A.

⁵⁴³ fayda: nef’ A.

⁵⁴⁴ Nuşh: pendüm A.

⁵⁴⁵ Ğam günü: Rûz-i ğam A.

⁵⁴⁶ saña: - A.

⁵⁴⁷ şâd gün sen: rûzî şâdî A.

⁵⁴⁸ sen: - A.

	Ender-ân devlet me-ber ez- düstân		
	Mer tu rā ān-kes [ki] ū der-ğam boved	529	Kim ki senüñçün eger der-ğam olur Çün ire şādî yine hem-dem olur
	Çun resed şādî hemân hem-dem boved		
[51a]	Ma‘rifet hâsıl kon ey cān-ı peder Tā be-yābî ez-Hudā-yı hod haber	530	Ma‘rifet hâsıl it ey rūh-i peder Tā bulasın kendü Tañrı’ndan haber
	Her ki ‘ārif şod Hudā-yı h’iş rā	531	Kim ki Tañrı zātına ‘ārif olur
[75a]	Der-fenā bined beğā-yı h’iş rā		Ol beğāsını fenā içre bulur
	Her ki ū ‘ārif ne-şod ū zinde nîst Kurb-ı Hâk rā lāyık u erzende nîst	532	Kim ki ‘ārif olmadı diri ⁵⁴⁹ degül Kurb-ı Hâk’a hiç erzende degül ⁵⁵⁰
	Her ki ū rā ma‘rifet hâsıl ne-şod Hiç bā-mağsūd-i hod vāsıl ne-şod	533	Ma‘rifet kime ki hâsıl olmadı Hiç mağsūdına vāsıl olmadı ⁵⁵¹
	Nefs-i hod rā çun şınāşî bā-hevā Hâk Te‘ālā rā be-dānî bā-‘atā	534	Kendi nefsün fehm iderseñ bā-hevā ⁵⁵² Hâk bilüriseñ ider saña ‘atā ⁵⁵³
	Her ki ū rā ma‘rifet bahşed Hudāy Ğayr-ı Hâk rā der-dil-i ū nîst cāy	535	Her kime ki ma‘rifet virdi Hudā ⁵⁵⁴ Olmadı qalb içre Hâk’dan ğayr[ı] cā
	Nezd-i ‘ārif nîst dunyā rā hatar Belki ber-hod nîsteş her giz nażar	536	Dunyāya ‘ārif yanında yok hatar Belki kendi zātına itmez nażar
[51b]	Ma‘rifet fānî şoden der-vey boved Her ki fānî nîst ‘ārif key boved	537	Ma‘rifet fānî olan kimse bulur ⁵⁵⁵ Fānî olmıyan kaçan ‘ārif olur
	‘Ārif ez-dunyā vu ‘uqbā fāriğ-est Z’an-çe bāşed ğayr-ı Mevlā fāriğ-est	538	Cümle şeyden fāriğ oldu ‘ārifān ⁵⁵⁶ Tañrı’dan ğayrını bilmez ey revān
	Himmet-i ‘ārif liķa-yı Hâk boved	539	‘Ārifün kaşdı liķa-yı ⁵⁵⁷ Hâk durur

⁵⁴⁹ diri: zinde A.

⁵⁵⁰ Kurb-ı Hâk’a hiç erzende degül: - M.

⁵⁵¹ Hiç mağsūdına vāsıl olmadı: -A.

⁵⁵² Kendi nefsün fehm iderseñ bā-hevā: Çün idesin Hâk’a sen mihr ū hevā A.

⁵⁵³ Hâk bilüriseñ ider saña ‘atā: Hâk Te‘ālā eyledi saña ‘atā A.

⁵⁵⁴ Her kime ki ma‘rifet virdi Hudā: - A.

⁵⁵⁵ Ma‘rifet fānî olan kimse bulur: - A.

⁵⁵⁶ Cümle şeyden fāriğ oldu ‘ārifān: Mevlā’dan ğayrı cümle şeyden fāriğ ‘ārifān A.

⁵⁵⁷ liķa-yı: - A.

Z'an ki der-hod fânî-yi mutlak boved		Zîrâ kendü fânî-yi mutlak durur
Bâ-çe mâned in cihân güyem cevâb An ki bîned âdemî çizî be-h'âb	540	Neye beñzer bu cihân diyem cevâb Ol ki bir [Ā]dem görür bir şey' be-h'âb
Çun şeved bîdâr ez-h'âb ey 'azîz Ĥâsıl-ı h'âbeş ne-bâşed hiç çiz	541	Çün uyana uykusından ey 'azîz Ĥâsıl olmaz aña düşden hiç çiz
[74b] Hem-çenîn çun zindeî oftâd u mord Hiç çizî ez-cihân bâ-hod ne-bord	542	Buncılayındur ki düşdi_öldi diri Kendü ile gitmedi _eylûkden biri
Her ki rā bûd-est kirdâr-ı nikû Der-reh-i 'uqbâ boved hem-râh-ı ū	543	Her kimüñ ki 'amel[i] ⁵⁵⁸ lillâh olur Râh-ı 'uqbâda aña yoldaş ⁵⁵⁹ olur
İn cihân rā çun zenî dān hûb-rûy [52a] H'îşten ârâyed ender-pîş-i şüy	544	Bu cihân 'avrat gibi hûb yüz ⁵⁶⁰ durur Zevcine kendin bezemek hû ⁵⁶¹ durur
Merd rā mî-pervered ender-kenâr Mekr u şîve mî-nemâyed bî-şumâr	545	Dâ'imâ besler anı ki der-kenâr Ĥîle fed'a ⁵⁶² gösterür ol bî-şumâr
Bî-gumân sâzed helâkeş nâgehân Çun be-yâbed hofte şüyeş ân zemân	546	Şüphesüz ⁵⁶³ eyler helâk ol nâgehân Çün uyumış bula erin ol zamân
Ber-tu bādâ ey 'azîz-i pür-hüner K'ez-çenîn mekkâre başî ber- hâzer	547	Lâzım olsun üstüne ey pür-hüner Böyle bir ĥîleciden ⁵⁶⁴ ol ber-hâzer
Der-vera' şâbit-âdem bâş ey peser Ger hemî-h'âhî ki gerdî mu'teber	548	Ol vera' içinde şâbit ey peser Ger dilerseñ sen ⁵⁶⁵ olasıñ mu'teber
Hâne-i dîñ gerded âbâd ez-vera' Lîk mî-gîred ĥarâbî ez-tama'	549	Dîñ evin ma'mûr ider dâ'im vera' Dîñ evin eyler ĥarâb dâ'im tama'

⁵⁵⁸ 'amel: 'a'mâl ki A.⁵⁵⁹ yoldaş: hemrâh A.⁵⁶⁰ Yüz: rû A.⁵⁶¹ hû: hûy A.⁵⁶² Ĥîle fed'a: Mekr ü şîve A.⁵⁶³ Şüphesüz: Bî-gümân A.⁵⁶⁴ ĥîleciden: mekkâreden A.⁵⁶⁵ sen: - A.

[75a]	Her ki ez-‘ilm u vera‘ gired sebağ	550	Kim ki taq̣vā vü ‘ilm ⁵⁶⁶ tutar sebağ
	Dür bāyed būdeneş ez-ğayr-ı Ĥağ		Aña bu‘d ⁵⁶⁷ olmağ gerek ez-ğayr-ı Ĥağ
	Ters-kārî ez-vera‘ peydā şevēd Her ki bāşēd bî-vera‘ rusvā şevēd	551	Ĥaşyet-i Ĥağ zühddile peydā olur Kim ki vera‘ olmaya rüsvāy olur ⁵⁶⁸
	Bā-vera‘ her kes ki ū hōd rā be- dāşt Conbeş u ārāmeş ez-behr-i Ĥudāst	552	Zühddile kim ki tutar ⁵⁶⁹ kendin şehā Cümle kārî ol kesūñ lillāh ola
[52b]	Ān ki ez-Ĥağ düstî dāred tama‘ Der-muĥabbet kāzibeş dān bî- vera‘	553	Ol ki Ĥağ’dan dostluğ tutar tama‘ Anı dostluğdan yalan bil bî-vera‘
	Çişt taq̣vā terk-i şubhāt u ĥarām Ez-libās u ez-şerāb u ez-ta‘ām	554	Taq̣vā terk itmek durur şubh ü harām Hem libāsdan hem şarābdan ⁵⁷⁰ hem ta‘ām
	Her çe efzūn-est eger bāşēd ĥılāl Nezd-i erbāb-ı vera‘ bāşēd vebāl	555	Ol ki zā’iddür eger olsa ĥılāl Oldı yanında vera‘iñ ol vebāl
	Çun vera‘ şod yār bā-‘ilm u ‘amel Ĥusn-i iĥlāset be-y-āyed bî-ĥalel	556	Çün vera‘ yār ola bā-‘ilm u ‘amel Ĥüsni iĥlāsuñ gerekdür bî-ĥalel
	Nāgehān ey bende ger kerdî gunāh Tevbe kon der-ĥāl u ‘ōzr-i ān be- ĥāh	557	Çün idersen ⁵⁷¹ bir günāhı nāgehān Tevbe it ‘afvın ⁵⁷² dile sen ey revān
	Çun gunāh-ı nağd āyed der- vucūd Tevbe-i nesye ne-dāred ĥiç sūd	558	Çün gele ‘isýān nağdi der-vucūd Tevbe-yi te’ĥir ⁵⁷³ itmez ĥiç sūd
	Ger ⁵⁷⁴ inābet kāhilî kerdēn ĥatāst Ber-umîd-i zindeğî k’ān bî-vefāst	559	Tevbe etmekde tekāsüldür ĥatā Çünki yok bu dirlige ĥiç vefā ⁵⁷⁵

⁵⁶⁶ taq̣vā vü ‘ilm: ‘ilm ü zühdden A.⁵⁶⁷ bu‘d: dür A.⁵⁶⁸ ola M. A nüshasında mısranın tercümesi yoktur. Rediflerin aynı olması gereğinden yola çıkılarak düzeltilmiştir.⁵⁶⁹ tutar: bezer A.⁵⁷⁰ Hem libāsdan hem şarābdan: Hem libāsı hem şarābı A.⁵⁷¹ idersen: idesin A.⁵⁷² it ‘afvın: kıl ‘ōzrin A.⁵⁷³ A nüshasında okunamadı.⁵⁷⁴ Ger: Der A.⁵⁷⁵ vefā: - A. Mısra vezin problemi vardır.

	Tā tevānî ey peser hıdmet gozîn	560	Qādir iseñ hıżmet eyle ey peser
	Tā reved esb-i murādet zîr-i zîn ⁵⁷⁶		Tā murād atı qabûl ide eyer
[53a]	Bendeî çun hıdmet-i merdān koned Hıdmet-i ü gunbed-i gerdān koned	561	Çünkü bir kûl hıżmet-i merdān ider Aña hıżmet günbed-i gerdān ider
	Behr-i hıdmet her ki ber-bended miyān Bāşed ez-āfāt-ı dünyā der-emān	562	Hıżmet içün kim ki ⁵⁷⁷ bağlarsa miyān Oldı dünyā ⁵⁷⁸ āfetinden der-amān
[75b]	Her ki pîş-i muqbilān hıdmet koned İzedeş bā-devlet u hürmet koned	563	Kim ki iqbāl ehline hıżmet ider Hâk [Te‘ālā] aña çok hürmet ider
	Hādīmān rā hest der-cennet me‘āb Rūz-ı mahşer bî-hesāb u bî-iqāb	564	Hıżmet ehline olur cennet me‘āb Güni mahşer gider aña bî-hesāb
	Hādīmān bāşend ihvān rā şefî‘ Cāy-i işān der-cihān bāşed refî‘	565	Hādīmān olurlar ihvāna şefî‘ Hem cihānda yerleri olur refî‘
	Gerçi hādīm ‘āşî vu mufsid boved Bihter ez-şad ‘ābid-i mumsik boved	566	Ne kadar hādīm olur ehl-i fesād ⁵⁷⁹ Ol yüz ‘ābidden eyü olur ⁵⁸⁰ āzād
	Mî-dehed her hādīmî rā Muste‘ān Ecr [u] mozd-ı şā’imān u qā’imān	567	Hıżmet ehline virür ol Müste‘ān Ecrini şā’imlerün hem qā’imān ⁵⁸¹
	Behr-i hıdmet her ki ber-bended kemer Ez-dıraht-ı ma‘rifet yābed şemer	568	Kim ki hıżmetden içün bağlar kemer Ma‘rifet ağacdan ⁵⁸² ol bulur şemer
[53b]	Her ki hādīm şod cināneş mî-dehend Hem şevāb-ı gāziyāneş mî-dehend	569	Kim ki hādīm oldı Hâk virür cinān Hem aña virür şevāb-ı gāziyān ⁵⁸³
	Ey berāder dār mihmān rā ‘azîz	570	Ey birāder tut konağını ‘azîz

⁵⁷⁶ zîn: zemîn A.⁵⁷⁷ Ki: - A.⁵⁷⁸ dünyā: devrān A.⁵⁷⁹ Ne kadar hādīm olur ehl-i fesād: Gerçi olur hādīm ehl-i fesād M.⁵⁸⁰ eyü olur: eyüdü ey A.⁵⁸¹ Ecrini şā’imlerün hem qā’imān: - A.⁵⁸² ağacdan: şahından A.⁵⁸³ Hem aña virür şevāb-ı gāziyān: - A.

	Tā be-yābî rahmet ez-Rahman tu nîz		Tā Hūdā'nuñ rahmetini bulasın ⁵⁸⁴
	Mu'minî k'u dāşt mihmān rā nikū Hāḡ goşāyed bāb-ı rahmet rā ber-ū	571	Ḳonaḡın tuta 'aziz ehl-i ĵmān Aña feth eyler Hūdā bāb-ı cinān
	Her ki bāşed tab' ez-mihmān melūl Ez-vey āzāred Hūdā vu hem Resūl	572	Kim ki misāfirden olursa ⁵⁸⁵ melūl Andan incinūr Hūdā vū hem Resūl
	Bendeĵ k'u hîzmet-i mihmān koned H'îş rā şāyeste-i Rahman koned	573	Bir kişi ki hîzmet-i mihmān ider Kendini ol lāyık-ı Rahman ider
[76a]	Her ki mihmān rā be-rūy-i tāze dîd Ez-Hūdā eltāf-ı bî-endāze dîd	574	Tāze yüzle kim görür mihmānını Lāyık eyler lūtf-i Hāḡḡ'a cānını
	Ez-tekelluf dūr bāş ey mîzbān Tā girānî ne'b-vedet ez-mîhmān	575	Gel tekellūf çekme sen ey mîzbān Tā ki şîklet gelmiye ez-mîhmān
	Mîhmān hest ez-'atāhā-yı Kerîm Her ki z'u pinhān şeved bāşed le'îm	576	Ḳonaḡ oldı saña a'tā ez-Kerîm ⁵⁸⁶ Her ki yüz şaklaya ol oldı le'îm
[54a]	Hîre ber-h'ān-ı keşî mihmān me- şo ⁵⁸⁷ Çun resed mihmān ez-u pinhān me-şo	577	Bir kese cebrîce mihmān olma ha Mîhmān [ki] gele gizlū olma ha
	Her ki mihmānet şeved ez-hāśś u 'āmm Pîş-i ū mî-bāyed āvorden ta'ām	578	Kim ki ḡonaḡ olsa ⁵⁸⁸ saña hāśś u 'āmm Aña ihzār eylemek gerek ta'ām
	Z'an-çe dārî endek u bîş ey peser Bord bāyed pîş-i dervîş ey peser	579	Her ne bulunur az [u] çok ⁵⁸⁹ ey oḡul Eylet anı pîş-i dervîş ey oḡul
	Nān be-de bā-cāyî'ān behr-i Hūdāy Tā dehendet der-beheşt-i 'Adn cāy	580	Vir sen etmek aclara ez-behr-i Hūdāy Tā vireler cennet-i ma'vāda cāy

⁵⁸⁴ Beyitte revî yoktur.⁵⁸⁵ misāfirden olursa: mihmāndan olur ise A.⁵⁸⁶ Ḳonaḡ oldı saña a'tā ez-Kerîm: Mihmān oldı 'atā senden Kerîm A.⁵⁸⁷ me-şo: şeved A.⁵⁸⁸ ḡonaḡ olsa: mihmān ola A.⁵⁸⁹ az [u] çok: kem ü bîş A.

Her ki şevbî ber-ten-i ‘ārî dehed	581	Kim ki bir çıplak ⁵⁹⁰ tene kisvet vire
Der-du ‘âlem İzedeş yârî dehed		İki ‘âlemde Hüdâ rahmet vire
Ger ber-ārî hâcet-i muhtâc rā	582	Ĥāsıl eyle hâcet-i muhtâc sen
Ber-ser ez-ıkbāl yâbî tâc rā		Tâ bulasın başuñ üzre tâc sen
Her ki rā bâşed be-devlet baht yâr	583	Her kimüñ devletle ola baht yâr
[76b] Hayr verzed der-nihân u âşikâr		Hayra sa‘y ider o gizlû vü ⁵⁹¹ _âşikâr
[54b] Ey peser her giz me-hor nân-ı	584	Ey oğul şaķın yime etmek ⁵⁹² baķıl
baķıl		Az otur ‘ömründe ber-h‘ân-ı baķıl
Kem neşin der-‘omr ber-h‘ân-ı		
baķıl		
Nân-ı mumsik cumle renc-est u	585	Mümsiküñ hubzı olur zaĥmet ⁵⁹³ ‘enâ
‘enâ		Etmegi olur sahinüñ hep devâ ⁵⁹⁴
Mî-şevved nân-ı saķı cumle devâ		
Tâ ne-h‘ânendet be-h‘ân-ı kes	586	Gitme da‘vetsüz ta‘âmına kesüñ
me-rev		Necise gitdügi gibi ⁵⁹⁵ kerkesüñ
V‘ez-pey-i murdâr çun kerkes		
me-rev		
Çeşm-i niķi ez-ĥasîs-i dün me-dâr	587	Çeşm-i ihsânı baķılden ⁵⁹⁶ tutma var
Saķf-ı vîrân rā tu ber-üstün me-dâr		Direk üzre saķf-ı vîrânı me-dâr
Ger konî ĥayrî tevân ez-ĥod me-	588	Ĥayr iderseñ anı senden görme ha
bîn		Neye baķsañ eyü ⁵⁹⁷ baķ bed baķma ha
Her-çe bînî niķ bîn u bed me-bîn		
Se ‘alâmet dan ki der-aĥmaķ	589	Üç ‘alâmet aĥmaķa ĥāsıl olur
boved		Ĥikr-i Ĥaķ’dan evvelâ gâfil olur
Evvelâ gâfil zı-yâd-ı Ĥaķ boved		
Goften-i bisyâr ‘âdet bâşedeş	590	Kim ki ‘âdet eyleyüp çok söyledi
Kâhilî ender-‘ibâdet bâşedeş		O ‘ibâdet içre keslân eyledi
Ey peser çun aĥmaķ-ı câhil me-bâş	591	Yürü aĥmaķ gibi câhil olma ha
[55a]		Yâd-ı Ĥaķ’dan hiç gâfil olma ha ⁵⁹⁸

⁵⁹⁰ çıplak: ‘ārî A.⁵⁹¹ gizlû vü: nihân ü A.⁵⁹² şaķın yime etmek: yime şaķın nân-ı A.⁵⁹³ hubzı olur zaĥmet: nânı olur renc ü A.⁵⁹⁴ Etmegi olur sahinüñ hep devâ: - A.⁵⁹⁵ gibi: - A.⁵⁹⁶ Baķılden: ĥasîsden A.⁵⁹⁷ eyü: yahşî A.⁵⁹⁸ Yâd-ı Ĥaķ’dan hiç gâfil olma ha: Ĥikr-i Ĥaķ’dan bir nefes gâfil olma ha M.

Yek dem ez-yād-ı Hudā gāfil me- bāş			
[77a]	Her ki ū ez-yād-ı Hâk gāfil boved	592	Kim ki zîkr-i Hâk'dan ol gāfil olur Humkıla ol rāh-ı bātıl ⁵⁹⁹ olur
	Ez-hamākat der-reh-i bātıl boved		
	Hîç ez-fermān-ı Hâk gerdem me- tāb	593	Emr-i Hâk'dan hîç boyunı ⁶⁰⁰ bükme ha Dutma istiḳrāzıla etek ⁶⁰¹ şehā
	Behr-i vām āzāde rā dāmen me-tāb		
	Bātılı rā ey peser gerdem me-neh Naḳd-i merdān rā be-her kūden me-deh	594	Ey oḡul etme tezellül 'aḳdini Her ḡabiye virme merdān naḳdini
	Der-ḳaḳa-yi āsemānı dem me-zen Her kesı rā pış bın u kem me-zen	595	Var ḳaḳā'ullāhdan dem urma ha Herkesi 'ālı gör ū kem görme ha
	Dest-i hod rā süy-i nā-mahrem me-dār Cānib-i māl-ı yetīmān hem me- y-ār	596	Cānib-i nā-mahreme uzatma el Hem yetimūn mālına eyletme gel
	Tā tevānı rāz bā-hem-dem me-gūy Ger tu bāşı nız bā-hod hem me- gūy	597	Ḳādir iseñ sırr yārāne dime Ger sen olursañ da saña hem dime
	Tā şevı āzād u muḳbil ey 'aziz Bı-tama' mı-bāş eger dārı temiz	598	Tā olasin ehl-i iḳbāl ey 'aziz Tama' itme ⁶⁰² ger tutar iseñ temiz
[55b]			
	Hest fāsıḳ rā se ḥaslet der-nihād Bāşed evvel der-dileş ḥubb-ı fesād	599	Fāsıḳuñ üç ḥasleti vardır nihād Evvelā ḳalbde ⁶⁰³ olur ḥubb-ı fesād
	Ḥırfeteş āzorden-i ḥalk-ı Hudāst Dür dāred ḥış rā ez-rāh-ı rāst	600	Şan'atı dā'im sitemdür ey peser Toḡrı yoldan kendini ıraḳ tutar
	Hest žāhir se 'alāmet der-şakı Mı-hored dā'im ḥarām ez-aḥmaḳı	601	Üç 'alāmet var žāhir der-şakı Yer ḥarāmı her zamān ⁶⁰⁴ ez-aḥmaḳı
	Bı-tahāret bāşed u bı-gāh hıjz	602	Bı-tahāret oldu vü bı-vaḳt hıjz

⁵⁹⁹ rāh-ı bātıl: der-reh-i bātıl A.⁶⁰⁰ boyunı: gerdem A.⁶⁰¹ etek: dāmen A.⁶⁰² Tama' itme: Bı-tama' ol A.⁶⁰³ ḳalbde: dilde A.⁶⁰⁴ her zamān: dā'imā A.

	Hem zı-ehl-i ‘ilm bâşed der- gorîz		Hem ‘ulûm ehlinden eyler ol gürîz
[77b]	Ey peser me’g-rîz ez-ehl-i ‘ulûm Tâ ne-sûzed mer-tu rā nār-i semûm	603	Ey oğul kaçma sen ez-ehl-i ‘ulûm Tâ ki yakmaya seni nār-i semûm
	Tâ tevânî hiç kes rā bed me-gûy Piş-i merdum hem zı-bâb-ı hod me-gûy	604	Qâdir iseñ kimseye bed söyleme Halka kendü bâbıñı bahş eyleme
	Bâ-tahâret bâş u pâkî pişe kon Der-‘azâb-ı gür nîz endişe kon	605	Ol tahâretle tahâret pişe kıl Hem ‘azâb-ı kabr[i] bir endişe kıl
	Se ‘alâmet žâhir âmed der-bahîl Bâ-tu gûyem yâd gîreş ey-halîl	606	Üç ‘alâmet geldi žâhir der-bahîl Diyeyim saña anı tut ey halîl
[56a]	Evvelâ ez-sâ’ilân tersân boved V’ez-belâ-yı cû’ hem lertzân boved	607	Sâ’ilânda[n] evvelâ qorqar ⁶⁰⁵ olur Cû ⁶⁰⁶ havfindan ki o dîtrer olur
	Çun resed der-reh be-h’iş u âşinâ Bo’g-zered çun bād gûyed merhabâ	608	Çün gele rast aña h’iş ü âşinâ Yel gibi geçer dahı dir merhabâ
	Ne’b-ved ez-mâleş kesî rā fâ’ide Kem resed bā-kes zı-h’âneş mā’ide	609	Bir kese mālından olmaz fâ’ide Bir kese ir[i]mez ondan ⁶⁰⁷ mā’ide
	Ĥâcet-i hod rā me-cûy ez-zişt- rûy An ki dâred hûb-rûy ez-vey be- cûy	610	Kötü yüzden eyleme ⁶⁰⁸ ĥâcet taleb Eyü yüzden ⁶⁰⁹ iste ĥâcet ey çeleb
	Mu’minî rā bā-tu çun oftād kâr Tâ tevânî ĥâcet-i ü rā ber-ār	611	Mü’minün çün bir işi düşse saña Qâdir iseñ ĥâcetini kıl revâ
	Ĥâcet-i hod rā cüz ez-sultân me- h’âh Çun be-h’âhî yâft ez-derbân me- h’âh	612	Ĥâcetiñi iste var sultândan Çün bulasın isteme derbândan
[78a]	Ez-vefât-ı duşmenân şâdî me-kon	613	Mevt-i duşmândan dili şâd eyleme

⁶⁰⁵ qorqar: tersân A.⁶⁰⁶ Cû’: Açlık A.⁶⁰⁷ ondan: sofrasından A.⁶⁰⁸ Kötü yüzden eyleme: Eyleme zişt-rüydan A.⁶⁰⁹ Eyü yüzden: Hûb-rüydan A.

[56b]	Ez-keşî pîş-i keşî zârî me-kon		Kimseden bir kimseye dâd eyleme
	Bâ-kanâ‘at bâş dâ‘im ey peser	614	Ol kanâ‘at ile dâ‘im ey peser
	Gerçi hiç ez-fağr ne‘b-ved telh-ter		Gerçi olmaz hem fağırdan telh-ter
	Her seher ber-hîz istiğfâr kon	615	Vaqt-i seher kalk ⁶¹⁰ istiğfâr kıl
	Fursatî eknûn ki dârî kâr kon		Şimdi ger fırsat tutarsan kâr kıl ⁶¹¹
	Hem-neşîn-i hîş râ gıybet me-kon	616	Kendü dostlarını ⁶¹² gıybet eyleme
	Gayr-ı şeytân ber-keşî la‘net me-kon		İblisün gayrıya la‘net eyleme
	Çün şevd her rûz der-‘âlem cedîd	617	Çün ola her gün ki ‘âlemde cedîd
	Ez-gunâhân tevbe mî-bâyed gozîd		Saña ‘îşyândan gerek tevbe güzîd
	Her ki râ tersî ne-bâşed ez-Hudâ	618	Her kimün olmazsa havfı ez-Hudâ
	Âk be-tersâned zı-her çizî u râ		Korkudur Âk anı her şeyden şehâ
	Tâ tevânî hâcet-i miskîn ber-âr	619	Hâcet-i miskîn hâsıl eyle var
	Tâ ber-âred hâcetet râ Kird-gâr		Tâ vire senün murâduñ Kird-gâr
	Hest mâlet cumle der-kef ‘âriyet	620	‘Âriyettür her ne ki elünde var
[57a]	Ger be-mâned ez-tu bâşed zâriyet		Ger kıala soñraya senden ola zâr
	‘Âriyet râ bâz mî-bâyed sıpod	621	Eyle teslim ‘âriyeti issine
	Hiç kes dîdî ki zer bâ-hod be-bord		Hiç gördün mi mālın ilte sene
[78b]	Hâsıl ez-dunyâ çe bâşed ey emîn	622	Hâsılun nedir cihândan ey emîn
	Nuh gezi kurbâs u du se gez zemîn		Nuh zirâ‘ bez bir iki arşun zemîn
	Her çe dâdî der-reh-i Âk ân-ı tust	623	Âk yolına virdüğün mālın durur
	An-çe mând ez-tu belâ-yı cân-ı tust		Soñraya kıalan ğam-ı cânun durur
	Her ki bâ-endek zı-Âk râzî şevd	624	Kim ki Âk‘dan az şeye râzî olur
	Hâceti ũ râ Hudâ kıazî şevd		Hâcetini Âk anun kıazî olur

⁶¹⁰ Vaqt-i seher kalk: Her seher kalk ve A.⁶¹¹ A nüshasında mısranın çevirisi yoktur.⁶¹² dostlarını: yârânın A.

	Hest dunyâ ber-mişâl-i cîfej	625	Dünyânuñ mişâli bir ⁶¹³ cîfe durur
	Bo'g-zer ez-vey ger tu hod merdânej		Geçdi andan kim ki ol merdânedür
	Her ki sâzed ber-ser-i pol hânej	626	Köpri başına yapan kes hânej
	Nîst 'âkil ü boved dîvânej		'Âkil olmaz [o] olur dîvânej
[57b]	Ez-Hudâ ne'b-ved revâ costen ğınâ Hest mu'min rā ğınâ renc u 'enâ	627	İstemek olmaz revâ Hâk'dan ğınâ Mu'mine oldu ğınâ renc u 'enâ
	Faqr u dervîşî şifâ-yı mu'min-est Z'ân ki ender-vey şafâ-yı mu'min-est	628	Faqr u yohsulluq şifâdur ⁶¹⁴ mu'mine Zîrâ faķîrlik ⁶¹⁵ şafâdur mu'mine
	Mâl u evlâdet be-ma'nî duşmenend Gerçi nezdîk-i tu çeşm-i rûşenend	629	Mâl u evlâduñ saña düşmân durur Gerçi saña gözünü rûşen durur ⁶¹⁶
	İnnemâ evlâdukum ⁶¹⁷ rā yâd ğir Mâl u mulk-i in cihân rā bād ğir	630	Anları zemmm nażmını sen ⁶¹⁸ yâd tut Mâl u mülkin bu cihânuñ yel ⁶¹⁹ tut
	Merd-i reh rā bûd-i dunyâ sūd nîst Her gizeş endîşe-i nâ-bûd nîst	631	Sâlike dünyâ mālından fayda ⁶²⁰ yok Aña aslâ ğuşsa-yı nâ-bûd yok
[79a]	Her ki ez-şîdkş dilî şâfî boved Hırķaj vu loķmej kâfî boved	632	Kim ki şîdk-ile dili ⁶²¹ şâfî olur Bir pilâs u loķmaya kâfî olur
	Ân ki der-bend-i ziyâdet mî-şevêd Dür ez-ehl-i sa'âdet mî-şevêd	633	Kim ki mālî cem' kaydında ⁶²² olur Ol sa'âdet şâhibinden bu'd ⁶²³ olur
[58a]	Bendegân-ı Hâķ çu cân rā bâhtend Esb-i himmet tâ şureyyâ tâhtend	634	Hâķ Te'âlâ ķulları cân ütdiler Himmet at[ıy]la semâya gitdiler
	Tâ ne-bâzî der-reh-i Hâķ an-çe hest	635	Oynamazsañ varıñı Hâķ yolına Yâ kaçan maķsûdın elde bulına

⁶¹³ bir: - A.⁶¹⁴ yohsulluq şifâdur: dervîşlik şafâdur A.⁶¹⁵ faķîrlik: dervîşlik A.⁶¹⁶ Gerçi saña gözünü rûşen durur: - A.⁶¹⁷ Tegâbun/15: "Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır."⁶¹⁸ Anları zemmm nażmını sen: İnnemâ evlâdukum'un yâd A.⁶¹⁹ yel: bād A.⁶²⁰ fayda: sūd A.⁶²¹ şîdk-ile dili: şîdkla dil A.⁶²² mālî cem' kaydında: māl cem' etmede çun mūr A.⁶²³ bu'd: dür A.

An-çe mî-bāyed kocā āyed be-dest	
Der-sehā kūş ey berāder der-sehā	636 Ey ki ardaş gel sehā eyle sehā ⁶²⁴
Tā be-yābj ez-pes-i şiddet rehā	Tā ki şiddetden bulasın sen rehā
Bāş peyveste cevān-merd ey ahî	637 Dā'imā ol sen ⁶²⁵ cevānmerd ey ahî
Z'an ki ne'b-ved duzahî merd-i saĥî	Zîrā gitmez tamuya ⁶²⁶ merd-i saĥî
Der-ruĥ-ı merd-i saĥî nūr u şafāst	638 Eshiyā yüzinde var nūr u şafā
Z'ān ki der-cennet arîn-i Muştafāst	Zîrā cennetde civār-ı ⁶²⁷ Muştafā
Eshiyā rā bā-cehennem kār nîst	639 Eshiyāya ⁶²⁸ nār içre kār yok
Cāy-ı mumsik cüz miyān-ı nār nîst	Mümsik içün ğayr orta ⁶²⁹ nār yok
[79b] Ĥaĥ Te'ālā ber-der-i cennet neveşt	640 Yazdı cennet bābına bunu Ĥudā
An ki cāy-i eshiyā bāşed beheşt	Cennet olur dir ⁶³⁰ maĥām-ı eshiyā
Kār-ı ehl-i buĥl rā telbîş dān	641 Ehl-i buĥlîñ fi'liñi ⁶³¹ telbîş bil
[58b] Der-caĥîmeş hem-dem-i İblîş dān	Duzah içre hemdem[-i İblîş] bil ⁶³²
Hîç mumsik ne'g-żered sūy-i beheşt	642 Mümsikān görmez biĥştüñ semtini ⁶³³
Belki ū rā key resed bŷy-i beheşt	Belki ol bulmaz ki anuñ rayĥini ⁶³⁴
An ki mî-ĥ'ānend mer-vey rā saĥarr	643 Aña kim 'ālemde virdiler ⁶³⁵ saĥar
Ehl-i kibr u buĥl rā bāşed maĥarr	Ehl-i kibr u buĥla olısar maĥar
Ey peser der-merdumî meşĥŷr bāş	644 Ey oĥul sen eyŷ ĥuyla ⁶³⁶ meşĥŷr ol
Ez-baĥîlî vŷ tekebbur dŷr bāş	Hem buĥulden hem kibirden bu'd ⁶³⁷ ol

⁶²⁴ Ey ki ardaş gel sehā eyle sehā: - A.

⁶²⁵ ol sen: olasın A.

⁶²⁶ tamuya: duzaĥa A.

⁶²⁷ civār-ı: arîndŷr A.

⁶²⁸ Eshiyāya: Eshiyā içün A.

⁶²⁹ ğayr orta: cüz miyān-ı A.

⁶³⁰ Cennet olur dir: Bu maĥām olur A. (Derkenarda).

⁶³¹ Ehl-i buĥlîñ fi'liñi: Kār-ı ehl-i buĥl sen A.

⁶³² Duzah içre hemdem bil: Tamu içre İblîş'e yoldaş olur M.

⁶³³ Semtini: sŷyını A.

⁶³⁴ Belki ol bulmaz ki anuñ rayĥini: Belki ol bulmaz anuñ ĥiç bŷyını A.

⁶³⁵ Verdiler: dirlerdi A.

⁶³⁶ sen eyŷ ĥuyla: merdlik ile A.

⁶³⁷ bu'd: dŷr A.

Bā-sehā bāş u tevāzu‘ pişe gir	645	Hem ⁶³⁸ saħj ol hem ⁶³⁹ vazj‘ ol ey habir
Tā şevēd rūy-i dilet bedr-i munir		Tā ola albiñ yūzi bedr-i mūnir
ār haşlet fi‘l-i şeytānı boved	646	Dört haşlet fi‘l-i şeytānı durur
Dāned inhā her ki rahmānı boved		Bilür anı her ⁶⁴⁰ ki rahmānı durur
‘Atse-i merdum u bo‘g-zeşt ez-yekj	647	‘Atse-i ‘ātis gee ün ez-yekj
Bāşed an ez-fi‘l-i şeytān bı-şekj		Fi‘l-i şeytāndan olur ol bı-şekj
Hūn-ı bınj nız ez-şeytān boved	648	Burn[1] anı daħı ⁶⁴¹ ez-şeytān durur
Z‘ān ki żāhir duşmen-ı insān boved		Żāhir iün dūşmān ⁶⁴² -ı insān durur
Hāmyāz[e] fi‘l-i şeytān-est u ayy	649	Eslemek usmak da şeytān kārıdur
Ey peser imen me-bāş ez-mekr-i vey		Olma mekrinden emjn soñ zārıdır
Dūr bāş ey h‘āce ez-ehl-i nifāk	650	Sen ba‘jd ol ⁶⁴³ ey h‘āce ez-ehl-i nifāk
Der-cehennem dān münāfıķ rā vişāk		Tamu ire bil münāfıķ[1] ⁶⁴⁴ vişāk
[80a] Se ‘alāmet der-munāfıķ żāhir-est	651	Der-münāfıķ ü nişān żāhir durur
[59a] Z‘an sebep maķhūr-ı ahr-ı āhir-est		Ol sebebdan maķhūr-i āhir durur ⁶⁴⁵
Va‘dehā-yi ū heme bāşed hilāf	652	Va‘desinde dāimā eyler hilāf ⁶⁴⁶
avl-i ū ne‘b-ved be-ğayr-ı kiżb u lāf		avl-i anuñ olmaz illā kiżb ü lāf
Mu‘minān rā kem ri‘āyet mı-koned	653	Mü‘mine ol az ri‘āyetler ider
Hem emānet rā hıyānet mı-koned		Hem emānete hıyānetler ider
Nıst der-va‘de münāfıķ rā vefā	654	Va‘dede olmaz münāfıķa vefā
Z‘ān ki ne‘b-ved der-ruşeş nūr u şafā		Olmaz anuñ ki yüzinde nūr ziyā ⁶⁴⁷

⁶³⁸ Hem: var A.⁶³⁹ Hem: - A.⁶⁴⁰ Her: kim A.⁶⁴¹ Burn[1] anı daħı: Burınıñ arınıñ anı reh A.⁶⁴² Dūşmān: dūşmen A.⁶⁴³ Sen ba‘jd ol: Ol ba‘jd A.⁶⁴⁴ Münāfıķ: Nifāk M.⁶⁴⁵ Ol sebebdan maķhūr-i āhir durur: - A.⁶⁴⁶ Va‘desinde dāimā eyler hilāf: - M.⁶⁴⁷ Olmaz anuñ ki yüzinde nūr ziyā: Zırā anuñ yüzinde olmaz şafā A.

Tā ne-pendārî munāfîk râ emîn	655	Şanmayasın tā münāfîkî emîn
Nîst bādā şerreş ez-rûy-i zemîn		Yok olsun şerr[i] ez-rûy-i zemîn ⁶⁴⁸
Ez-munāfîk ey peser perhîz kon	656	Gel münāfîkdan oğul perhîz kıl
Tîğ râ ez-behr-i kâtleş tîz kon		Kılıcın ⁶⁴⁹ kâtl-içün [anuñ] ⁶⁵⁰ tîz kıl
Bā-munāfîk her ki hem-reh mî-şevd	657	Kim ki münāfîkla hem yoldaş ⁶⁵¹ olur
Menzil-i ü der-teh-i çeh mî-şevd		Menzil[i] anuñ kâatı esfel ⁶⁵² olur
Se ‘alāmet bâşed ender-muttaķî	658	Üç ‘alāmet var durur der-muttaķî
Key şevd nisbet taķî râ bā-şakî		Nisbeti olmaz taķînüñ bā-şakî
[59b] Ber-ĥāzer bāş ey taķî ez-yār-ı bed	659	Kıl ĥāzer ey muttaķî ez-yār-ı bed
Tā ne-y-endāzed tu râ der-kār-ı bed		Tā ki atmaya seni der-kār-ı bed
Kem boved zîkr-i durûgeş ber-zebān	660	Az olur zîkr-i yalanı ⁶⁵³ ber-zebān
Ez-tarîķ-i kizb bâşed ber-kerān		Ol kizib yolından olur ber-kerān
Ez-ĥelāl-i pāk kem girend kām	661	Pāk ĥelālden bile az tutar merām
Tā ne-y-ofted ehl-i taķvā der-ĥarām		Ehl-i taķvā düşmiye tā der-ĥarām
[80b] Her ki râ bâşed se ĥaslet der-sirişt	662	Her kimüñ üç ĥaslet ola der-sirişt
Bāşed an-kes bî-şek ez-ehl-i bihişt		Şeksiz ol kes oldı ez-ehl-i bihişt
Şukr-i na‘mā vu şabr ender-belā	663	Ni‘mete şukr ü belāya şabr ola ⁶⁵⁴
Mî-dehed āyîne-i dil râ cilā		Ķalbün aynasına ⁶⁵⁵ ol virür cilā
Her ki mustağfir boved ender-gunāh	664	Kim ki istiğfār ide ender-gunāh
Ĥaķ zı-nār-ı düzaheş dāred nigāh		Nār-ı tamudan ⁶⁵⁶ Ĥudā tutar nigāh
Her ki tersed ez-İlāh-ı ĥîştēn	665	Kim ki ķorķar ise ol Allāh’dan
Ĥĥāhed ü ‘ożr-i gunāh-ı ĥîştēn		

⁶⁴⁸ Zemîn: - A.⁶⁴⁹ Kılıcın: tîğîn A.⁶⁵⁰ Anuñ: - M.⁶⁵¹ ki münāfîkla hem yoldaş: münāfîk ile ki hem-reh A.⁶⁵² kâatı esfel: da hem çeh A.⁶⁵³ Yalanı: durûğı A.⁶⁵⁴ belāya şabr ola: ola şabr u belā M.⁶⁵⁵ Ķalbün aynasına: Āyine-i ĳalbe A.⁶⁵⁶ Tamudan: duzahdan A.

			Dā'im ister 'özri ol günāhdan ⁶⁵⁷
	Ma'siyet her ki pey-der-pey koned İzedeş ez-ehl-i cennet key koned	666	Kim ki 'iśyānı pey[i]-der-pey ider ⁶⁵⁸ Ehl-i cennetden anı Hâk key ider
	Ey peser dā'im be-istiğfār bāş V'ez-bedān u mufsidān bî-zār bāş	667	Ey oğul sen ⁶⁵⁹ ehl-i istiğfār ol Cümle kubbâ u fâsıkāndan 'âciz ol ⁶⁶⁰
[60a]	Ger koni hayrî be-dest-i h'îş kon Hayr-ı hod rā vaqf-ı her dervîş kon	668	Hayr iderseñ kendü eliñ ⁶⁶¹ ile it Hayrîñ her dervîşe vaqf eyle git
	Yek direm k'ân rā be-dest-i hod dehend Beh boved z'ân k'ez-pey-i ū şad dehend	669	Kim ki vire el[i] ⁶⁶² ile bir direm Yeg olur bu vireler soñra yüz ⁶⁶³ hem
	Ger be-baḥşî hod yekî hurmā-i ter Bihter ez-ba'd-i tu şad mişkāl-i zer	670	Girü virseñ ⁶⁶⁴ kendü bir hurmā-yı ter Yegdür oña soñra yüz mişkāl-i zer
	Her çe baḥşîdî me-kon bā-ū rucū' Ger zı-pā oftādeî ez-dest-i cū'	671	Var rucū' itme ger iḥsān idesin Açlıqdan ger ayaqdan gidesin
[81a]	İn be-dān māned ki şahşî qayy koned Bāz meyl-i horden-i ān qayy koned	672	Bu aña beñzer ki bir kes qayy ider Girü yimeklige meyl ol qayy ider ⁶⁶⁵
	Bā-peser ger çizekî baḥşed peder Mî-sezed ger bāz gîred ey peser	673	Oğlına bağıslaya ⁶⁶⁶ çünki peder Girü alsa lāyık ⁶⁶⁷ olur ey peser
	Ey peser bā-māl u zer şādî me- cūy An-çe kes rā dādeî diğir me-gūy	674	Māl u altunla sevinmek ⁶⁶⁸ eyleme Bir kese bir şey' virdüñ ⁶⁶⁹ söyleme

⁶⁵⁷ Ol günāhdan: günāhından ol M.

⁶⁵⁸ Kim ki 'iśyānı pey[i]-der-pey ider: Kim biri bir ardısıra 'iśyān ider M.

⁶⁵⁹ Sen: var A.

⁶⁶⁰ Cümle kubbâ u fâsıkāndan 'âciz ol: Fâsıkāndan var hem bî-zār ol A.

⁶⁶¹ Eliñ: destîñ A.

⁶⁶² el: dest A.

⁶⁶³ soñra yüz: yüz soñra A.

⁶⁶⁴ Virürseñ M, A. (Vezin gereği metin tamiri yapılmıştır).

⁶⁶⁵ Girü yimeklige meyl ol qayy ider: - A.

⁶⁶⁶ bağıslaya: iḥsān ide A.

⁶⁶⁷ Girü alsa lāyık: Ger ala lāyık mı A.

⁶⁶⁸ sevinmek: feraḥlık A.

⁶⁶⁹ virdüñ: virdiñ A.

	Şâdi-yi dünyâ serâser ğam boved	675	Başa başdan dünyâ zevki ğamm olur ⁶⁷⁰
	Sûr-i ū rā der-‘aķab mâtem boved		Düğün ⁶⁷¹ anuñ der-‘aķab mâtem olur
[60b]	Emr-i <i>Lā tefrah</i> zı-ķur’ān gūş dār	676	Yürü ⁶⁷² <i>Lā tefrah</i> ⁶⁷³ kelāmın gūş tut
	Cāy-i şādî nîst dünyā hūş dār		Żevķ yeri degil ⁶⁷⁴ bu dünyā hūş tut
	Şād-mānān rā ne-dāred dūst Hāķ	677	Şād olanlar dutunamaz dost-i Hāķ
	İn sohen dārem zı-ustādān sebaķ		Bu sözi tutarım ⁶⁷⁵ üstāddan sebaķ
	Ger feraĥ dārî zı-faẓl-ı Hāķ	678	Faẓl-ı Hāķ’dan şād olur iseñ revā
	revāst		Lîķ dünyādan [taleb] ⁶⁷⁶ şādî hatā
	Lîķ ez-dunyā feraĥ costen hatāst		
	Ey peser bā-miĥnet u ğam hūy kon	679	Ey oğul sen ğammı hūzni ⁶⁷⁷ huy kıl
	Rūy-i dil rā cānib-i dil-cūy kon		ķalb yüzini cānib-i dil-cūy kıl
	Hūn u endūh-est ķūt-i bendegān	680	ķan u ğuśsa ķūt[ı] oldı ⁶⁷⁸ bendenūñ
	Ĝam şeved yār-ı feraĥ		Ĝam olur yār-ı feraĥ cūyendenūñ
	cūyendegān		
	Her ki rā ne’b-ved bedel endişei	681	Her kimūñ ķalbinde fikr olmaz eger
	‘Āķıbet ber-pāy bîned tişei		‘Āķıbet pā üstine görür keser
[81b]	Ez-çe mevcūdı be-y-endiş ey	682	Sen neden mevcūdsın fikr eyle var
	peser		Her kişi kendü ğamın yer eyle kār
	Her kesi dāred ğam-ı h’iş ey		
	peser		
	Kerd İzed mer-tu rā ez-nîst hest	683	Yokdan etdi seni Allāh hest
	Ez-berāyi an ki bāşî Hāķ-perest		Anuñ içün ki olasın Hāķ-perest ⁶⁷⁹
[61a]	Tā tevāñi bende-i Ma’būd bāş	684	ķādir iseñ Tañrı’ya sen ⁶⁸⁰ ķul ol
	Bā-hāyā vu bā-seĥā vu cūd bāş		İt ⁶⁸¹ seĥāvet bā-hāyā vü cūd ol

⁶⁷⁰ Başa başdan dünyâ zevki ğamm olur: Dünyânın zevki serâser ğamm olur A.

⁶⁷¹ Dügün: Sûr-ı A.

⁶⁷² Yürü: Var A.

⁶⁷³ Kasâs/76: “Sakın şımarma! Bil ki Allāh şımarıkları sevmez.”

⁶⁷⁴ Żevķ yeri degil: Żevķ-i dünyā degildir A.

⁶⁷⁵ tutarım: ben tutdum A.

⁶⁷⁶ taleb: - M.

⁶⁷⁷ Ey oğul sen ğammı hūzni: Ey peser elem ğamı A.

⁶⁷⁸ ķan u ğuśsa ķūt[ı] oldı: Hūn u ğuśsa oldı ķūtı A.

⁶⁷⁹ Anuñ içün ki olasın Hāķ-perest: - A.

⁶⁸⁰ Tañrı’ya: bende-i Ma’būd A.

⁶⁸¹ İt: Kıl A.

Me'g-zerân der-h'âb u hor eyyâm 685	Žāyi' itme nevmile ⁶⁸² eyyāmıñı
râ	Diri ⁶⁸³ tut zikrile şubh u _ahşamıñı ⁶⁸⁴
Zinde dâr ez-zîkr-i şubh u şâm râ	
H'âb kem kon evvel-i rûz ey 686	Evvelin günüñ uyuma ey peser
peser	Nefse öğretme uyumağ kıl hażer ⁶⁸⁵
Nefs râ ħorden me-y-āmûz ey	
peser	
Âhir-i rûzet nikû ne'b-ved menâm 687	Âhirin günüñ eyü olmaz menâm
Pîş-ter ez-şâm h'âb âmed harâm	Giceden çok uyumağ oldu ⁶⁸⁶ ħarâm
Ehl-i ħikmet râ ne-mî-âyed 688	Ehl-i ħikmete bu şey gelmez şavâb
şavâb	Gün ile gölge aralığında h'âb
Der-miyân-ı âfitâb u sāye h'âb	
Ey peser her giz me-rev tenhâ 689	Etme yalıñuz ⁶⁸⁷ oğul aślâ sefer
sefer	Yalıñuz gitmek saña olur ħatar ⁶⁸⁸
Bâşedet reften sefer tenhâ ħatar	
Dest râ der-ruh zeden şûm-est 690	Elini ⁶⁸⁹ urmağ yüze şûm oldu şûm
[82a] şûm	'İlm diñle sen ki ⁶⁹⁰ zı-ehl-i 'ulûm
İstimâ'-ı 'ilm kon z'ehl-i 'ulûm	
[61b] Şeb der-âyine nażar kerdn ħatâst 691	Gice aynaya ⁶⁹¹ nażar oldu ħatâ
Rûz eger bîñj tu rûy-i ħod revâst	Ger bakarsañ gündüzün olur revâ
Hâne ger tenhâ vu târîket boved 692	Beyt eger tenhâ vü karañu ⁶⁹² ola
Mû'nisî bāyed ki nezdîket boved	Ki yanında saña bir mû'nis ⁶⁹³ ola
Dest râ kem zen tu der-zîr-i zenaħ 693	Eliñi ⁶⁹⁴ urma zenaħ altına ha
Nezd-i ehl-i 'aql serd âmed çu yah	Buz gibi şovuk durur bu şey şehâ
Çâr-ı pâ der-bâr çun bîñj ħatâr 694	Dört ayağlu göresin yükde ⁶⁹⁵ ħatâr
Der-miyânişân ne-y-âyî zînhâr	Varma anlar ortasına zînhâr

⁶⁸² Nevmile: H'âbla A.

⁶⁸³ Diri: Zinde A.

⁶⁸⁴ ahşamıñı: şāmıñı A.

⁶⁸⁵ kıl hażer: ey peser M.

⁶⁸⁶ oldu: geldi A.

⁶⁸⁷ Yalıñuz: tenhâ ey A.

⁶⁸⁸ Yalıñuz gitmek saña olur ħatar: Gitme tenhâ saña oldur ħatar A.

⁶⁸⁹ Elini: Destini A.

⁶⁹⁰ 'İlm diñle sen ki: İstimâ'-ı 'ilm kıl A.

⁶⁹¹ Aynaya: âyine A.

⁶⁹² Beyt eger tenhâ vü karañu: Hâne ger tenhâ vü hem târîk A.

⁶⁹³ Ki yanında saña bir mû'nis: Saña bir mu'nis gerek nezdîk A.

⁶⁹⁴ Elini: Eline M.

⁶⁹⁵ Dört ayağlu göresin yükde: Çâr pâyı göre yükünde A.

	Tā feẓāyed ẓādr u cāhet rā Ĥudā Rūz u şeb mî-bāş dā'im der-du'ā	695	Tā ki ẓādr u cāhuñ artura Ĥudā Gice gündüz dā'imā ol der-du'ā
	Tā şevēd 'omret ziyāde der- cihān Rev nikūyî kon nikūyî der-nihān	696	Tā ola 'ömriñ ziyāde der-cihān ⁶⁹⁶ Var ey[ü]lük eyle eylük der-nihān
	Tā ne-kāhed rūziyet der-rūz-gār Ma'siyet kem kon be-'ālem zînhār	697	Tā ki 'ömr eksilmeye der-rūz-gār Ma'siyet etme cihānda zînhār
[62a]	Her ki rū der-fışķ u der-'isýān koned İzed ender-rızķ-ı ũ noķsān koned	698	Kim ki dā'im fışķıla 'isýān ider Ĥaķ Te'ālā rızķını noķsān ider ⁶⁹⁷
	Kem şevēd rūzî zı-goftār-ı durūğ Der-sohen keẓẓāb rā ne'b-ved furūğ	699	Nāķıs ider rızķ[ı] söylemek durūğ ⁶⁹⁸ Söz ile keẓẓāb için olmaz fūrūğ
	Fāķa āred ĥāb-ı bisyār ey peser Ĥāb kem kon bāş bîdār ey peser	700	Çok uyumaķ fakre daldır ⁶⁹⁹ ey peser Nevm ⁷⁰⁰ az it uyanıķ ol ⁷⁰¹ ey peser
	Her ki der-şeb ĥāb 'uryān mî- koned Der-naşîb-i ĥîş noķsān mî-koned	701	Kim ki cismin uyķuda 'uryān ider Kendü rızķında o kes noķsān ider
[82b]	Bevl-i 'uryān hem faķîrî āvered Endūh-i bisyār pîrî āvered	702	Bevl-i 'uryān hem faķîrlik getürür Çok düşünmek ⁷⁰² dahı pîrlik getürür
	Der-cenābet bed boved ĥorden ta'ām Nā-pesend-est ĭn be-nezd-i ĥās u 'āmm	703	Cünub iken kötüdür yimek ⁷⁰³ ta'ām Bunı ma'ķül görmedi ĥiç ĥās u 'āmm
	Rîze-i nān rā me-y-efken zîr-i pāy Ger hemî-ĥāĥî tu ni'met ez- Ĥudāy	704	Etmek ufağını dökme zîr-i pāy Ni'met isterseñ eger sen ez-Ĥudāy
	Şeb me-zen cārüb her giz ĥāne der	705	Ĥāneñe urma süpürge gice bak

⁶⁹⁶ Tā ola 'ömriñ ziyāde der-cihān: - M.⁶⁹⁷ Ĥaķ Te'ālā rızķını noķsān ider: - A.⁶⁹⁸ Nāķıs ider rızķ[ı] söylemek durūğ: - A.⁶⁹⁹ Çok uyumaķ fakre daldır: Fakre daldır ĥāb-ı bisyār ey peser A.⁷⁰⁰ Nevm: Ĥāb A.⁷⁰¹ uyanıķ ol: ol bîdār A.⁷⁰² Düşünmek: ĥuśsa A.⁷⁰³ Cünub iken kötüdür yimek: Hem cenābetde yimek beddür A.

	Hāk-rûbe hem me-neh der-zîr-i der		704	Çapu ardında	704	çoma süpründi hāk
	Ger be-h'ānî b'eb u māmet rā be-nām	706		Ata vü anañî okur iseñ be-nām		
	Nî'met-i Hāk ber-tu mî-gerded hārām			Saňa Hākķ'ın ni'meti olur hārām		
[62b]	Ger be-her çübî konî dendān hılāl	707		Her çöpile itme dişlerüñ ⁷⁰⁵ hılāl		
	Bî-nevā gerdî vu oftî der-vebāl			Bî-naşîb olduñ u ⁷⁰⁶ düşdüñ der-vebāl		
	Dest rā her giz be-hāk u gil me-şüy	708		Hāk u çamurla elüñ aślā ⁷⁰⁷ me-şüy		
	Ez-berāy-i dest şosten āb cüy			Elüñi yumaķ içün var āb cüy		
	Ey peser ber-āstān-i der-me-şîñ	709		İşik ⁷⁰⁸ üzre şaķın oturma_ey peser		
	Kem şeved rûzî zı-kirdār-ı çenîn			Az olur rızķ böyle işden tut haber		
	Der-halācā ger tahāret mî-konî	710		Ger helā içre tahāret idesin		
	Vaķt-i hod rā dān ki gāret mî-konî			Vaķtiñi bilgil ki gāret idesin ⁷⁰⁹		
	Tekye kem kon nîz [ber-]pehlûy-i der	711		Çapu yanına ⁷¹⁰ şaķın dayanma ha		
	Bāş dā'im ez-çenîn hāslet be-der			Böyle hāsletden hāzer it dā'imā		
[83a]	Cāme rā der-ten ne-şāyed dühten	712		Şevbi ⁷¹¹ ki ten üzre dikme ey neseb		
	Bāyed ez-merdān edeb āmuhten			Saňa kāmilden ⁷¹² gerek almaķ edeb		
	Ger be-dāmen pāk sāzî rûy-i h'îş	713		Ger etekle yüziñi pāk idesin		
	Rûziyet kem gerded ey dervîş bîş			Rızķuñ az olup yaķañ çāk idesin		
[63a]	Dîr rev bāzār u birün āy zūd	714		Giç git bāzāra hem gel giri zūd		
	Z'an-ki ez-reften ne-y-ābî hiç sūd			Zîrā bulmazsın aña gitmekde sūd		
	Nîķ ne'b-ved ger koşî ez-dem çerāğ	715		Var қарartma nefesiñ ile çırāğ		
				Virme yol tütün-i ⁷¹³ çırāğ der-dimāğ		

⁷⁰⁴ ardında: altına A.

⁷⁰⁵ dişlerün: dişiñi A.

⁷⁰⁶ Bı-naşib olduñ u: Bı-nevā oldı düşdüñ A.

⁷⁰⁷ Hāk u çamurla elüñ aslā: Hāk u gille elüñi her giz A.

⁷⁰⁸ İşik: Āsitān A.

⁷⁰⁹ Vaktiñi bilgil ki gāret idesin: - A.

710 yanına: cenbine A.

711 Șevbi: Cāmei A.

⁷¹² kāmilden: merdāndan A.

713 tütün-i: dūd-i A.

Reh me-de dūd-i çerāğ ender- dimāğ			
Kem zen ender-rîş şāne muşterek	716	Şaḡalıña urma taraḡ muşterek	
An ki hāsś ān-ı tu bāşed hoşterek		O ki senūndür olur ol hoşterek	
Ez-gedāyān pārehā-yı nān me-hor	717	Yime nān-ı fuḡarādan ⁷¹⁴ ḡıl ḡāzer	
Z'an ki mî-āred faḡırî ey peser		Getürür zîrā faḡırlik ey peser	
Dür kon ez-hāne tār-ı ‘ankebūt	718	İraḡ eyle evden ev-i ⁷¹⁵ ‘ankebūt	
Bāşed ender-māndeneş noḡśān-ı ḡūt		Ḳalmaḡ içre ider ol noḡśān-ı ḡūt ⁷¹⁶	
Harc rā bîrūn zı-endāze me-kon	719	Harcıñı ḡadden ḡatı taşra ⁷¹⁷ _eyleme	
Rîş-i hoşk-i ḡîş rā tāze me-kon		Azacuḡ yāreyi ziyāde ⁷¹⁸ _eyleme	
[63b] Dest-res ger bāşedet tengî me- kon	720	Ḳudretüñ var çünki tarluḡ ⁷¹⁹ eyleme	
Çun ki reh dārî be-reh lengî me- kon		Çün gidesin yola aḡsaḡ ⁷²⁰ eyleme	
[83b]			
Tā şevî der-rūzgār ez-şābirān	721	Tā cihānda olasin ez-şābirān	
Rev me-kon ez-dîden-i saḡtî girān		Var meşakḡat çekmede etme girān	
Ger turş sāzî tu rû ender-belā	722	Ger yüziñ eşki idesin der-belā	
Hîş rā ez-şābirān me’ş-mer helā		Şābirāndan śayma kendüñi helā	
Der-belā vaḡtî ki śābir nîştî	723	Kim ki belā ⁷²¹ içre śābir olmadı	
Nezd-i ehl-i śıdḡ şākir nîştî		Ehl-i śıdḡ yanında şākir olmadı	
Bî-şikāyet śabr-ı tu bāşed cemîl	724	Saña śabr olur şikāyetsiz cemîl	
Bā-keşî kem kon şikāyet ez-Celîl		Kimseye etme şikāyet ez-Celîl ⁷²²	
Ger ne-bāşed fāhr ez-dervîşiyet	725	Olmya ger fāhr ile dervîşligüñ	
Key be-ehl-i faḡr bāşed ḡîşiyet		Ḳaçan olur ehl-i faḡra ḡîşligüñ	

⁷¹⁴ nān-ı fuḡarādan: nān-pāre gedādan A.⁷¹⁵ İraḡ eyle evden ev-i: Hāneden dür eyle tār-ı A.⁷¹⁶ Ḳalmaḡ içre ider ol noḡśān-ı ḡūt: - A.⁷¹⁷ ḡatı taşra: bîrūn A.⁷¹⁸ yāreyi ziyāde: zahmıñı efzūn A.⁷¹⁹ tarluḡ: tengî A.⁷²⁰ aḡsaḡ: lengî A.⁷²¹ belā: ḡam A.⁷²² Kimseye etme şikāyet ez-Celîl: - M.

[64a]	Ger heme conbeş be-fermān bāşedet Ĥurmet ez-ĥidmet ferāvān bāşedet	726	Cümle ĥarekātuñ ola emrile ⁷²³ Saña ĥürmetler ola ‘izzet ile
	Bende ez-ĥizmet be-‘uqbā mî- resed Lĭk ez-ĥurmet be-Mevlā mî-resed	727	Ĥizmetile bende ‘uqbāya irer Lĭk ĥürmetden o Mevlā’ya irer ⁷²⁴
	Ĥurmetet der-ĥizmet ārām-ı dil- est Her ki ĥizmet kerd merd-i muqbil-est	728	Ĥürmetüñ ĥizmetde zevĭ-i dil durur Kim ki ĥizmet etdi o muqbil durur
	Ger ne-gerdĭ ey peser gird-i ĥilāf Angeĥi zĭbed tu rā der-şabr lāf	729	Ger dolanmaz iseñ etrāf-ı ĥilāf Ol zamān yarar saña ⁷²⁵ şabr içre lāf
	Ger hemî-dārĭ feraĥ rā intiżār Der-belā ne’b-ved başĭret ĥiĭ kār	730	Ger sürūra eyleyesin intiżār Saña olmaz şabrıla ĭam içre kār
[84a]	Ger şafā mî-bāyedet tecrĭd şev Ger ĥired dārĭ zı-ehl-i dĭd şev	731	Ger şafā ister iseñ tecrĭd ol ‘Āĭil iseñ var ehl-i dĭd ol
	Terk-i da’vā hest tecrĭd ey peser	732	Terk-i da’vā oldı tecrĭd [ey] oĭul
[64b]	Fehm kon ma’nî-i tefrĭd ey peser		Bu durur ma’nā-yı tefrĭd ey oĭul
	Aşl-ı tecrĭdet vedā’-ı şehvet-est Belki kull[i] inĭtā’-ı lezzet-est	733	Aşl-ı tecrĭd terk etmek şehveti Belki cümle terk idesin ⁷²⁶ lezzeti
	Ger dehĭ yek bār şehvet rā talāk An zemān gerdĭ tu der-tefrĭd tāk	734	Ger virürseñ şehvete bir kez talāk Sen olursın ol zamān tefrĭdde ⁷²⁷ tāk
	Ger tu bo’b-rĭdĭ zı-mevcūdāt ümĭd An ki ez-tecrĭd gerdĭ müstefĭd	735	Ger kesesin ⁷²⁸ cümle mevcūddan ümĭd Ol zamān tecrĭdden oldıñ müstefĭd
	İ’timādet ĭun heme ber-Ĥaĭ boved Ān demet tefrĭd-i cān mutlak boved	736	İ’timāduñ cümle ĭün ber-Ĥaĭĭ ola Ol zamān tefrĭd-i cān mutlak ola

⁷²³ ĥarekātuñ ola emrile: aĥvāline ki ola ger emrile A.⁷²⁴ Lĭk ĥürmetden o Mevlā’ya irer: - A.⁷²⁵ yarar saña: bezer seni A.⁷²⁶ cümle terk idesin: bi’l-küllıye terk it A.⁷²⁷ tefrĭdde: tefrĭd A.⁷²⁸ kesesin: kese M.

	Terk-i dünyā kon be-re'y-i āhiret	737	Terk-i dünyā eyle Ħaqq'a kıl heves ⁷²⁹
	V'ez-beden ber-keş libās-ı fāhiret		Hem bedenünden çıkar fāhir libās
	Ger be-yābı ez-sa'ādet in maḳām	738	Ger sa'ādetden bulasın bu maḳām
	Şāhib-i tecrîd bāşı ve's-selām		Şāhib-i tecrîd olursın ve's-selām
	Ger zı-dunyā dest şūyî behr-i Ħaḳ	739	Dünyādan yursañ elüñi behr-i Ħaḳ
	Dan ki ez-tefrîd gîrendet sebaḳ		Bil ki ferd olan tutar senden ⁷³⁰ sebaḳ
[65a]	Rev mücerred bāş u dā'im ferd	740	Var mücerred ol u dā'im ferd ol
	bāş		Her başa oturasın tā gerd ol ⁷³¹
	Tā be-her farḳı neşinî gerd bāş		
[84b]	Gird-i kibr u 'ucb u ḥod-re'yî me-gerd	741	Kibr u 'ucb etrāfını tolanma ha
	Ḳadr-i ḥod be's-nās her cāyî me-gerd		Ḳadriñi bil her yere gitme şehā ⁷³²
	Her ki gird-i küre-i enguşt geşt	742	Kim ki damurci körügin ⁷³³ tolana
	Cāme ez-düdeş siyāh u zişt geşt		Tütüninden şevbi siyāh boyana ⁷³⁴
	V'an ki bā-'attār mî-gerded ḳarîb	743	Kim ki 'attāra olur dā'im ḳarîb
	Ū hemî-yābed zı-büy-i hoş naşîb		Bulur ol kes hoş ḳoḳulardan naşîb
	Hem-neşin-i şālihān bāş ey peser	744	Şālihāna ol muşāhib ⁷³⁵ ey oğul
	Hem cudā ez-fāsıḳān bāş ey peser		Ayru ol sen fāsıḳāndan ⁷³⁶ ey oğul
[65b]	Cānib-i žālim me-kon meyl ey	745	Cānib-i žālime meyl itme ⁷³⁷ _ey 'azîz
	'azîz		Olmıyasın tā ez-ān zümre ⁷³⁸ _ey 'azîz
	V'er konî gerdî ez-ān ḥayl ey 'azîz		
	Rev zı-ehl-i žulm bo'g-rîz ey	746	Yürü ḳaç ehl-i žulümden ⁷³⁹ ey 'abîd
	faḳîr		Yaḳmaya tā ki seni nār-ı şedîd
	Tā ne-süzî āteş-i tîz ey faḳîr		
	Şohbet-i žālim besān-ı āteş-est	747	Şohbet-i žālim hemān āteş durur

⁷²⁹ Terk-i dünyā eyle Ħaqq'a kıl heves: Dünyāyı terk eyle Ħaḳ'dan it herās A.

⁷³⁰ ferd olan tutar senden: tefrîdden tutarsın sen A.

⁷³¹ Her başa oturasın tā gerd ol: Her başa oturasın [gerisi yok] A.

⁷³² Ḳadriñi bil her yere gitme şehā: Kendü ḳadrüñ bil de her yere gitme ha M.

⁷³³ körügin: küreña A.

⁷³⁴ Tütüninden şevbi siyāh boyana: Cāme düdümdan siyāha bulana A.

⁷³⁵ Şālihāna ol muşāhib: Hemnişin-i şālihān ol A.

⁷³⁶ Ayru ol sen fāsıḳāndan: Var dūr ol ez-fāsıḳān A.

⁷³⁷ Cānib-i žālime meyl itme: Etme žālim süyüne meyl A.

⁷³⁸ Zümre: ḥayl A.

⁷³⁹ Yürü ḳaç ehl-i žulümden: Žālimāndan var dūr ol A.

Z'an ki halk-âzâr u tond u ser-keş- est		Zîrâ halk-âzâr hem yavuz ⁷⁴⁰ durur
Ez-âzâr-i şâlihân şâlih şevî	748	Şâlih ile oturan şâlih olur
V'er neşinî bâ-bedân tâlih şevî		Kötülerle oturan azgün ⁷⁴¹ olur
Her ki ü bâ-şâlihân hem-dem şevd	749	Kim ki şâlihlerle muşâhib ⁷⁴² olur
Der-hârim-i hâs-ı Hâk mahrem şevd		Hâs hârimine Hâk'ın mahrem olur
Ey peser me'g-zâr râh-i şer' râ	750	Ey oğul terk etme râh-ı şer' sen
Aşl yâbî ger begirî fer' râ		Aşl bulursın tutarsan ⁷⁴³ fer' sen
[85a] Ez-şerî'at ger nehî bîrûn kâdem	751	Ger şer' den taşra koyasın kâdem
Der-âdalâlet ofti vu renc u elem		Hem âdalâlete düşüp buldın elem
[66a] Her ki der-râh-ı âdalâlet mî-reved	752	Kim ki o râh-ı âdalâlete gider
Ez-cehâlet der-betâlet mî-reved		Ol cehâletten betâlete gider
Hâk taleb v'ez-kâr-ı bâtil dūr bâş	753	Hâk taleb it ⁷⁴⁴ bâtil işden bu'd ⁷⁴⁵ ol
Der-sehâ vu merdumî meşhūr bâş		Var sehâ etmekde sen meşhūr ol
Her ki ne'g-zîned sırât-ı mustakîm	754	İstemez ol ki sırât-ı müstakîm
Der-'azâb-ı âhiret mâned muqîm		Ol 'azâb-ı nârda kaldı muqîm
Der-reh-i şeytân me-neh kâm ey ahî	755	Çoma ⁷⁴⁶ şeytân yolına kâm ey ahî
Tâ ne-gerdî h'âr u bed-nâm ey ahî		Olmıyasın kötü adlu ⁷⁴⁷ ey ahî
Her ki der-râh-ı hâkîkât sâlik-est	756	Kim hâkîkât yolına sâlik durur
Rûz u şeb hâ'if zî-kâhr-ı Mâlik- est		Gice gündüz Tañrı'dan hâ'if durur ⁷⁴⁸
Ber-hilâf-ı nefis kon kâr ey peser	757	Eyle nefsün 'aksine iş ey peser
Tâ ne-y-oftî h'âr der-nâr-ı saşar		Düşmiyesin h'âr der-nâr-ı saşar

⁷⁴⁰ hem yavuz: u hem ser-keş A.⁷⁴¹ Kötülerle oturan azgün: Bedler ile oturan şâlih A. A nüshasında yazım hatasıyla tâlih yerine şâlih yazılmıştır. Tâlih, şâlih kelimesinin zıddıdır.⁷⁴² şâlihlerle muşâhib: şâlihler ile hem-dem A.⁷⁴³ tutarsan: tutar A.⁷⁴⁴ İt: ol A.⁷⁴⁵ bu'd: dūr A.⁷⁴⁶ Çoma: Çoyma A.⁷⁴⁷ kötü adlu: hor u bed-nâm A.⁷⁴⁸ Gice gündüz Tañrı'dan hâ'if durur: Rûz u şeb havf üzre ez-Mâlik durur A.

	Düst ger bâşed ziyân-kâr ey peser Rev tama‘ z’an düst berdâr ey peser	758	Dost ki ola zarar iş ⁷⁴⁹ ey peser Kes tama‘ ol dostdan var ey peser
	Her ki mî-güyed bedîhâ-yı tu fâş Düst me‘ş-mâreş be-d-u hem-dem me-bâş	759	Kim ki ‘aybını senüñ eylese ⁷⁵⁰ fâş Dost şayma sen aña hem-dem me-bâş
[66b]	Düstî her giz me-kon bâ-bâde- h’âr Ez-çenân kes h’ışten râ dūr dār	760	Dost olma aña k’ola bâde-h’âr Eylelerden dūr tut kendiñi var ⁷⁵¹
	Mun‘imî k’u mî-koned men‘-i zekât Dūr ez-vey bâş tâ dārî hayât	761	Bir gani kim eyledi men‘-i zekât Dūr ol andan tutarsañ sen ⁷⁵² hayât
[85b]	Ey peser ez-süd-h’ârân dūr bâş Haşm-ı işân şod Hudâ-yı nūr-pâş	762	Var ribâ-hordan bâ’îd ol ey peser Anlaruñ haşmı Hudâ’dur it haşer
	Dūr şev z’an kes ki h’âhed ez-tu süd Ger ser-i hod ber-ğademhâ-yı tu süd	763	Dūr ol andan ki senden uma süd Yüzini ayaguna sürerse hud
	Ân ki ez-merdum hemî-ğired ribâ Zînhâr ū râ ne-güyî merhabâ	764	Ol ki alur dâ’imâ halkdan ribâ Şağın aña dimeyesin ⁷⁵³ merhabâ
	Ber-ser-i bālîn-i bîmārân guzer Z’an ki hest in sunnet-i Hayru’l- beşer	765	Hastenüñ ⁷⁵⁴ yaşduğı üzre kıl ⁷⁵⁵ güzer Zîrâ budur sünnet-i Hayru’l-beşer
	Tâ tevânî teşne râ şîrâb kon Der-mecâlis hizmet-i aşhâb kon	766	Qâdir iseñ şusuzı kâni‘ kıl ⁷⁵⁶ Meclis içre hizmet-i aşhâb kıl ⁷⁵⁷
[67a]	Hâtır-ı eytâm râ der-yâb nîz Tâ tu râ peyveste Hâk dâred ‘azîz	767	Hâtır-ı eytâm eyü ⁷⁵⁸ aña ha Muttaşıl tuta ‘azîz seni Hudâ

⁷⁴⁹ zarar iş: ziyânkâr A.⁷⁵⁰ Eylese: eylese A.⁷⁵¹ Eylelerden dūr tut kendiñi var: Eyle kesden tut ırak kendiñi var A.⁷⁵² tutarsañ sen: tâ ki var sende A.⁷⁵³ Şağın aña dimeyesin: Zînhâr aña dime sen A.⁷⁵⁴ Hastenüñ: Hasteler A.⁷⁵⁵ kıl: it A.⁷⁵⁶ şusuzı kâni‘ kıl: teşnei şîrâb it A.⁷⁵⁷ Kıl: it A.⁷⁵⁸ Eyü: yahşı A.

	Çun şeved giryân yetimî nâgehân ‘Arş-ı Hâk der-conbeş âyed an zamân	768	Bir yetim çün ola ağlar ⁷⁵⁹ nâgehân ‘Arş-ı Tañrı ditreyübdür ⁷⁶⁰ ol zamân
	Çun yetimî râ kesî giryân koned Mâlik ender-dûzaheş biryân koned	769	Bir yetimi kimse ki ağlar ⁷⁶¹ ider Anı tamuda ⁷⁶² Hudâ biryân ider
	An ki hândâned yetimî haste râ Bâz yâbed cennet-i der-beste râ	770	Kim ki güldürür yetim-i hastayı Bula açuğ ⁷⁶³ cennet-i der-besteyi
[86a]	Her ki esrâret koned fâş ey peser Ez-çenân kes dūr mî-bâş ey peser	771	Kim ki sırrıñı ider fâş ey peser Öyle kesden dūr ol eyle hâzer
	Der-cevânî dâr pîrân râ ‘azîz Tâ ‘azîz-i dîgerân bâşî tu nîz	772	Qıl yigitlik ⁷⁶⁴ içre ‘izzet pîrlere Tâ olasin sen ‘azîz ⁷⁶⁵ gayrılara
	Ber-za‘îfân ger be-bahşâyî revâst K’in zı-sîrethâ-yı hûb-ı evliyâst	773	İdesin za‘îflere ihsân revâ Zîrâ budır hûsn-i hulk-ı ⁷⁶⁶ evliyâ
[67b]	Ber-ser-i sîrî me-hor her giz ta‘âm Tâ ne-mîred der-beret dil ey gölâm	774	Toğ iken karnuñ yime aślâ ta‘âm Ölmeye tâ sende qalb ey gûlâm
	‘İllet-i merdum zı-pür-h‘ârî boved Horden-i pür tohm-i bîmârî boved	775	Çok yimeden âdeme ‘illet olur ⁷⁶⁷ Çok yimeklik tuhm-i hastalık ⁷⁶⁸ olur
	Râhatî ne‘b-ved hâsûd-i şûm râ Kâzib-i bedbaht râ ne‘b-ved vefâ	776	Râhat olmaz kim hâsûd-i şûm ola Kâzib u fâsık içün olmaz vefâ
	Her munâfîk râ tu düşmen dâr bâş Ez-vey u ez-fi‘l-i vey bî-zâr bâş	777	Her münâfîkları düşmen tutcı ⁷⁶⁹ ol Hem işinden kendüden bîzâr ol ⁷⁷⁰
	Tevbe-i bed-hû kocâ muhkem boved	778	Tevbe-i kötü ⁷⁷¹ kaçan muhkem olur

⁷⁵⁹ ağlar: giryân A.⁷⁶⁰ Tañrı ditreyübdür: Rahmân cünbiş eyler A.⁷⁶¹ Ağlar: giryân A.⁷⁶² Tamuda: duzahda A.⁷⁶³ açuğ: meftûh A.⁷⁶⁴ Yigitlik: cevânlık A.⁷⁶⁵ ‘azîz: - A.⁷⁶⁶ hûsn-i hulk-ı: sîret-i hûb-ı A.⁷⁶⁷ yimeden âdeme ‘illet olur: yimekten âdemi ‘illet bulur A.⁷⁶⁸ hastalık: bîmârlık A.⁷⁶⁹ Her münâfîkları düşmen tutcı: Var münâfîkları düşmen dâr A.⁷⁷⁰ Hem işinden kendüden bîzâr ol: - M.⁷⁷¹ Kötü: bed-hû A.

	Mer bahîlân râ muruvvet kem boved		Hem bahîllerüñ mürüvveti_ az ⁷⁷² olur
	Tâ şevved dîñ-i tu şâfî çun zülâl	779	Tâ ola şâfî dîñüñ mişl-i ⁷⁷³ zülâl
	Bâş dâ'im tâlib-i kût-ı helâl		Dâ'imâ ol tâlib-i kût-ı helâl
	V'an ki bâşed der-pey-i kût-ı hârâm	780	Kim ki ola tâlib-i kût-ı hârâm
	Der-ten-i ü dil hemî-mîred tamâm		Qalb cisminde olur anuñ tamâm
	Rev be-porsiden ber-h'îşân-ı h'îş	781	Var su'âl it hısmıñı [tâ] şâd ola ⁷⁷⁴
[86b]	Tâ ki gerded muddet-i 'omr-i tu biş		Tâ ki 'ömriñ müddeti efzûn ola
[68a]	Her ki gerdâned zı-h'îşân rûy ü	782	Kim ki döndüre yüzün ⁷⁷⁵ h'îşândan
	Bî-gomân noşsân pezişed 'omr-i ü		Şüphesüz 'ömri olur noşsândan
	Her ki ü terk-i eķārib mî-koned	783	Kim ki o terk-i eķārib eyledi
	Cism-i hod kût-ı 'aķārib mî-koned		Cismini kût-ı 'aķārib eyledi
	Gerçi h'îşân-ı tu bâşed ez-bedân	784	Ger yaramaz ise de hısmuñ ⁷⁷⁶ eger
	Bedter ez-ķat'-ı rahm çizi me- dân		ķat'-ı rahm itmekde[n] olmaz ol beter
	Her ki ü ez-h'îş-i ü bî-gāne şod	785	Kim ki hısmından ⁷⁷⁷ o ecnebj ⁷⁷⁸ ola
	Nāmeş ez-rûy-i bedi efsāne şod		Kötü adluķ ile ol meşhûr ⁷⁷⁹ ola
	Çişt merdj ey peser nîķi be-dân	786	Ey peser merdlik nedir eylük be-dân
	Diğer ān tersiden ez-Ĥaķ der- nihān		Hem Ĥudā'dan ķorķmak oldu der- nihān
	'Ozr h'āhed merd piş ez-ma'siyet	787	Ma'siyetden ibtidā 'ōzr isteyen
[68b]	Bāşedeş tā'āt-i biş ez-ma'siyet		Tā'ati efzûn olur 'isýāndan
	Her ki kārj nîķ-merdān mî-koned	788	Kim ki işler ise merdān fi'lini ⁷⁸⁰
	Bā-za'îfān lutf u ihsān mî-koned		Eyler ihsān ol za'îfe varını

⁷⁷² bahîllerüñ mürüvveti_ az: bahîlāna mürüvvet kem A.⁷⁷³ mişl-i: hemçün A.⁷⁷⁴ hısmıñı şâd ola: ķavmiñi var gir yola A.⁷⁷⁵ yüzün: yüzini A.⁷⁷⁶ Ĥısmuñ: ķavmin A.⁷⁷⁷ hısmından: ķavminden A.⁷⁷⁸ ecnebj: bîgāne A.⁷⁷⁹ Kötü adluķ ile ol meşhûr: Nām-ı bedlik ile efsāne A.⁷⁸⁰ fi'lini: kārını A.

[87a]	Her ki ū bāşed zı-merdān-ı Hūdā Bāşed ender-teng-desti bā-sehā	789	Kim ki ol ‘abdi vu ⁷⁸¹ Rahmān’dan ola Eli tarluḡ ⁷⁸² vaḡti eyler ol sehā
	Ey peser der-şohbet-i merdān der-āy Tā naẓarhā yābi ez-faẓl-ı Hūdāy	790	Ey oḡul gel şohbet[-]i merdāna ha Tā bulasın himmet-i ⁷⁸³ faẓl-ı Hūdā
[69a]	Her ki ū merdān-ı Hāḡ dāred nişān Ne’g-zerāned ‘ayb-ı düşmen ber- zebān	791	Sālik-i Hāḡ’dan tutan ⁷⁸⁴ kimse nişān Düşmenüñ ‘aybın getürmez ber-zebān
	Çun ne-hāhed merd haśmān rā helāk Ez-ḡam-ı merdum şevd endüh- nāk	792	Kim ki Hāḡ a’dāsını itmez helāk O ḡam-ı halkdan olur endüh-nāk
	Mi-ne-cūyed merd insāf ez-kesi Ger resed žulm u cefā bā-vey beşi	793	İstemez insāf merdān ez-kesi Ger olursa ⁷⁸⁵ žulm u cevra aña beşi
	Her ki pā ender-reh-i merdān nehād Key reved her giz be-donbāl-i murād	794	Kim ki merdān rāhına ayaḡ nehād İstemez dünyāda aslā ol murād
[69a]	Ey peser terk-i murād-ı h’iş ḡir V’angehi rāh-ı selāmet piş ḡir	795	Ey oḡul kendü murāduñ eyle ⁷⁸⁶ terk Şoñra ol rāh-ı selāmet içre berk
	Faḡr mi-dāni çe bāşed ey peser Bā-tu gūyem ger ne-dāri z’an haber	796	Faḡr bildüñ mi nedür ki ey peser Saña diyem ger tutar iseñ haber
	Gerçi bāşed bi-nevā der-zir-i delḡ H’iş rā mun‘im nemāyed piş-i halk	797	Gerçi delk altında olur bi-nevā ⁷⁸⁷ Halka ḡani ⁷⁸⁸ gösterir kendin şehā
	Gorsne bāşed zı-şiri dem zened Düsti bā-duşmenān-ı hod koned	798	Aç olur ol toklığından dem urur Düşmeniyle dostluḡ eyler yürür
	Gerçi bāşed lāḡer u h’ār u za‘if Vaḡt-i tā‘at kem ne-bāşed ez-hāriḡ	799	Ne ḡadar olursa da zelil ⁷⁸⁹ za‘if Vaḡt-i tā‘at eksik olmaz ez-hāriḡ

⁷⁸¹ ol ‘abdi vu: o merdān-ı A.⁷⁸² Eli tarluḡ: Teng-destlik A.⁷⁸³ himmet-i: rahmet u A.⁷⁸⁴ tutan: tutar A.⁷⁸⁵ Olursa: irer ise A.⁷⁸⁶ eyle: - M.⁷⁸⁷ delk altında olur: bi-nevā eski şevb altında olur M.⁷⁸⁸ ḡani: mün‘im A.⁷⁸⁹ zelil: h’ār A.

[87b]	Çun dil-i pür dâred u dest-i tehî Mî-nemâyed der-terâzu ferbehî	800	K̄alb[i] tolu ⁷⁹⁰ olur velî dest[i] tehî Gösterir likin mîzânda ferbehî
[69b]	Ey peser hod rā be-dervîşān sîpār Tā nîgeh dâred tu rā Perverdigār	801	Kendüñi ısmarla dervîşāna var Tā seni hîfz eyleye Perverdigār
	Bā-faķırān her ki hem-dem mî- şevēd Der-serāy-i huld mahrem mî- şevēd	802	Kim faķırler ile muşāhib ⁷⁹¹ olur ⁷⁹² Hāne-i huld içre ol mahrem olur
	Ez-Hudāy-ı h̄îştēn gāfil me-bāş Ġāfilāne der-reh-i bātıl me-bāş	803	Gel ⁷⁹³ Hudā’dan gāfil olma ey peser Olma bātıl yolda gāfil kıl ⁷⁹⁴ hāzer
	Cāy-i gerye est in cihān der-vey me-ḥand Çeşm-i ‘ibret ber-goşāy u leb be- bend	804	Ağlayacak yer ⁷⁹⁵ cihān anda me-ḥand Feth ⁷⁹⁶ [it] ‘ibret gözini ⁷⁹⁷ leb eyle bend
	Hem-çu mūr ez-hîrs her sūyî me- rev Pend-i nāsîh rā be-gūş-i cān şînev	805	Neml gibi gitme hîrsdan ⁷⁹⁸ her yaña Cānla pendimi diñle sen şehā
	Ey peser kūdek nehî bāzî me-kon Kār bā-şeytān be-enbāzî me-kon	806	Oynama uşak degülsin ey peser Olma şeytān ile ortak kıl ⁷⁹⁹ hāzer
	Nefs-i bed rā der-guneh yārî me- de ‘Omr-i ber-bād ez-tebeh-kārî me- de	807	Virme yardım nefse ‘îsyān içre sen ‘Ömriñi virme yile bed-kārdan
	Her kocā tohmet boved an-cā me-rev Rāh-ı Hāķ rā hem-çu nā-bînā me-rev	808	K̄ande kim tōhmet ola gitme aña Hāķ yolına ⁸⁰⁰ kōr gibi sen gitme ha
	Duşmen[i] dārî ez-ū îmen me-bāş	809	Düşmenüñ var andan emîn olma var ⁸⁰¹

⁷⁹⁰ Tolu: pür A.⁷⁹¹ Muşāhib: hem-dem A.⁷⁹² olur: - A.⁷⁹³ Gel: Sen A.⁷⁹⁴ kıl: it A.⁷⁹⁵ Ağlayacak yer: Cāy-ı gîrye A.⁷⁹⁶ Feth: Aç A.⁷⁹⁷ gözini: çeşmini A.⁷⁹⁸ Neml gibi gitme hîrsdan: Gitme hîrsdan mūr gibi A.⁷⁹⁹ kıl: it A.⁸⁰⁰ Hāķ yolına: Rāh-ı Hāķka A.⁸⁰¹ var: ha A.

[70a]	Zîr-i saḳf-ı bî-sutûn sâkin me-bâş		Bî-sütûn saḳf içre sâkin olma var
	Der-reh-i fışḳ u hevâ merkeb me-tâz	810	Fışḳ yolına ⁸⁰² sürme merkeb ey peser
	H̃ işten rā suhra-i şeytân me-sâz		Olma şeytân suhrası ile hâzer ⁸⁰³
[88a]	Çün sefer der-piş dâri zâd gir	811	Çün sefer vardır önünde zâd tut
	‘Omr-i hōd rā ser-be-ser ber-bâd gir		‘Ömrini başdan başa ber-bâd tut
	Ey peser endişe ez-iḡlâl kon	812	Ey oğul iḡlâlden sen fikr ⁸⁰⁴ kıl
	Nefs-i bed rā bā-legged pā-mâl kon		Nefsiñi depme ile pā-mâl kıl
	Ez-‘azâb u ḳahr-ı Hâḳ endişe kon	813	Ḳahr-i Hâḳ’dan yûri var sen fikr ⁸⁰⁵ it
	Tâ ne-sûzî sâz-gâri pişe kon		Yanmıyasın sen eyü işler şân‘at ⁸⁰⁶ it
	Cumle rā çün hest ez-dunyâ gozer	814	Cümleye çün dünyâdan vardır güzer
	Cây-i şâdi nîst bā-çendin hater		Şâd olacak yer degül bunca hater
	Âteşi der-piş dâri ey faḳîr	815	Var önünde böyle bir nâr ey faḳîr
	Hîç havfet nîst ez-nâr-ı sa‘îr		Hîç havfiñ yokdur ez-nârı sa‘îr
[70b]	‘Uḳbe der-râh-est bâret bes girân	816	‘Uḳbe var yolunda yüküñ çok girân
	Ne‘g-zered bâret be-sa‘y-i diğerrân		Yüküñi ḡayrı götürmez ey revân
	Dâri ender-piş rûz-i rest-hîz	817	Var önünde ey peser rûz-i kıyâm
	Ez-Hudâyet nîst imkân-ı gorîz		Yok Hudâ’dan kaçmak imkânı müdâm
	Ey peser râh-ı şerî‘at piş gir	818	Tut şerî‘at yolını sen ey peser
	Reh-revî terk-i hevâ-yı h̃ iş gir		Yolcısın terk-i hevâ it kıl ⁸⁰⁷ hâzer
[88b]	Ey berâder bâş bā-fermân-ı Hâḳ	819	Ey birâder yürü ⁸⁰⁸ var tut emr-i ⁸⁰⁹ Hâḳ
	Tâ be-yâbî cennet u rıdvân-ı Hâḳ		Tâ bulasın cennet ü rıdvân-ı Hâḳ
	Gerden ez-hûkm-i Hudâ-yı hōd me-tâb	820	Bogazıñ ⁸¹⁰ hûkm-i Hudâ’dan var me-tâb

⁸⁰² Fışḳ yolına: Râh-ı fışḳa A.⁸⁰³ Olma şeytân suhrası ile hâzer: - A.⁸⁰⁴ iḡlâlden sen fikr: endişe-i iḡlâl A.⁸⁰⁵ var sen fikr: endişe A.⁸⁰⁶ sen eyü işler şân‘at: sâzgârlık pişe A.⁸⁰⁷ it kıl: kıl it A.⁸⁰⁸ Yürü: - A.⁸⁰⁹ emr-i: fermân-ı A.⁸¹⁰ Bogazıñ: Gerdenüñ A.

	Tâ ne-mânî rûz-i maḥşer der- ‘azâb		Gün-i ⁸¹¹ maḥşer ḳalmıyasın der-‘azâb
	Tâ be-yâbî der-beheşt-i ‘Adn cāy Şefḳatî be’n-māy bā-halk-i Ḥudāy	821	Cennet içre bulmak isterseñ mekân Halka göster şefḳati sen ey revân
[71a]	Tâ dehendet cāy der-Dāru’s- selām Bā-faḳîrân rûz u şeb mî-deh ta‘ām	822	Yer vireler saña der-Dāru’s-selām Fuḳarāya gice gündüz vir ⁸¹² ta‘ām
	Şād eger dārî derûn-i ḥaste rā Bāz yâbî cennet-i der-beste rā	823	Kim ki şād eyler derûn-i ⁸¹³ hastay Bula açuḳ ⁸¹⁴ cennet-i der-besteyi
	Her ki āred îñ naşîḥathā be-cāy Der-du ‘ālem rahḡmeteş bahşed Ḥudāy	824	Kim ki bu nuşî ⁸¹⁵ getürürse be-cāy İki ‘ālemde ⁸¹⁶ ide rahḡmet Ḥudāy
	V’er ne-y-āred îñ vaşiiyyet rā be-cā Dûr māned bî-şekî û ez-Ḥudā	825	Ger getürmezse bu nuşîmı ⁸¹⁷ be-cā Dûr olur bî-şek o kimse ez-Ḥudā
	Yâ İlāhî rahḡm kon ber-mā heme ‘Afv kon cumle gunāh-ı mā heme	826	Yâ İlāhî bize rahḡmet eyle sen ⁸¹⁸ Cümle ‘iśyānımızı ‘afv eyle sen
	‘Ācizim u curmhā kerde beşî Nîst mā rā ḡayr-ı tu diğder keşî	827	‘Āciziz biz ⁸¹⁹ eyledük ‘iśyān bes Bize senden ḡayrı yoḳdur hiç kes
	Ger be-ḥ’ânî v’er be-rânî bendeîm Her çe ḥukm-i tust ez-ân ḥorsendeîm	828	Ger oḳursañ ger sürerseñ bendeyüz Ol ki ḥükmiñdür aña ḥursendeyüz
[89a]	Rahḡmet-i Ḥaḳ bād ber-rûḥ-i keşî K’îñ neşāyiḥ rā be-ḥ’āned û beşî	829	Ola rûḥına anuñ Ḥaḳ rahḡmeti Ki ⁸²⁰ çoḳ oḳuya o bu naşîḥati

⁸¹¹ Gün-i: Rûz-i A.⁸¹² Fuḳarāya gice gündüz vir: Rûz u şeb virgil faḳîrāna A.⁸¹³ eyler derûn-i: eylerdi rûz-i A.⁸¹⁴ Açuḳ: meftûḥ A.⁸¹⁵ nuşî: pendî A.⁸¹⁶ ‘ālemde: ‘ālem A.⁸¹⁷ nuşîmı: pendümi A.⁸¹⁸ eyle sen: rahḡm it A.⁸¹⁹ biz: bed A.⁸²⁰ ki: kim A.

Sonuç

Seyyid Ali b. Seyyid Ahmed b. Seyyid Ali eş-şehîr bi'l-Hasretî, Attâr'ın Farsça yazmış olduğu *Pendnâme*'yi Türkçe manzum tercüme ve Arapça mensur şerh ederek diğer tercüme ve şerhlerden farklı bir işe imza atmıştır. Kaynaklarda kendisiyle ilgili bilgiye ulaşılamayan Hasretî hakkında bilinenler, eseri müellif hattından çoğaltan müstensih'in, eserin ferağ kaydında söyledikleri ile sınırlıdır. Bu kayıta Hasretî'nin Sivas'ta Bedesten Kethüdâsı olduğunu yazan müstensih Mehmed bin Ali Karahisârî, nüshanın Hacı Maksûd Medresesi'nde çoğaltıldığını bildirmiştir. Tezkirelerde veya arşiv kayıtlarında kendisi hakkında başka bilgiye ulaşılamayan Hasretî'yle ilgili, eğitim amaçlı eser kaleme almasından yola çıkarak müderris olduğu tahmininde bulunmaktan öteye geçilememiştir.

Şerh ve tercümenin nüshaları arasında bulunan farklar, *Pendnâme*'nin Türkçe manzum tercümesi üzerinde tashih yapıldığını düşündürmektedir. Müellif nüshasından çoğaltıldığı kaydedilen nüshadaki vezin ve kafiye kusurlarına, Atatürk Kitaplığı nüshasında birkaç istisna hariç olmak üzere rastlanmamaktadır. Bu nüshada kaynak metin kafiye kelimesine bağlı kalma oranı da daha yüksektir. Bu durum, bazı müstensihlerin metne müdahale hususunda çok çekinceleri olmadığını düşündürmektedir. Müstensih'in eserin edebî yönüne daha fazla dikkat ettiği de düşünülebilir.

Hasretî'nin tercümesini, tercüme biçimlerine dair Levend'in yapmış olduğu sınıflandırmaya göre değerlendirmek istersek *kelime kelime olmamakla beraber aslına uygun yapılan çeviriler* arasında saymamız gerekir.⁸²¹ Hasretî beyitleri tercüme ederken kaynak metinden uzaklaşmamış, genelde ortak dil hazinesine ait olmaları hasebiyle kelimeleri çoğu zaman aynı şekilde tercümeyle aktarmış ya da yerlerine Türkçede daha çok kullanılan ama yine Arapça-Farsça kökenli başka kelimeler getirmiştir. Kullanabildiği yerlerde mümkünse kelimelerin Türkçesini kullanmaya da gayret etmiştir. Bu şerh özelinde, şerhin kaleme alındığı coğrafya ve on yedinci yüzyıl itibarıyla Arapça ve Farsçanın prestij dil olma özelliğini korumakta ve dil üzerindeki yoğun etkisini sürdürmekte olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

Attâr, Feridüddîn. *Pendnâme*, Haz. Sylvestre De Sacy. Editör: A. Ruhbahşân. Tahran: Esatîr Yayınları, 1373 hş. (1995 m.).

Bulut, Mülkiye. “Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri”. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.

Demirel, Ömer. “Osmanlı Döneminde Sivas Bedesteni ve Kethüdâsı”. *Sultanşehir Kültür Sanat Dergisi*, Y:2, S. 6 (2008): 16-18.

Hasretî, Seyyid Ali. *Şerh-i Pend-i Attâr*. Orhan Bey Camii Koleksiyonu, 16 Or 595/1: 6-82, Bursa İnebey Yazma Eser Ktp.

Hasretî, Seyyid Ali. *Şerh-i Pend-i Attâr*. İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, K.1173: 1-141, Atatürk Kitaplığı.

Hasretî, Seyyid Ali. *Şerh-i Pend-i Attâr*. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9657/4: 33-90, Millî Kütüphane.

İmamoğlu, Fatma. “Muhammed Zahrî Efendi'nin Miftâh-ı Pend Adlı Eseri ve Osmanlı Dönemi Pendnâme Geleneği İçerisindeki Yeri”. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2018.

Koşık, H. Sercan. *Tercüme-i Manzûme-i Pend-i Attâr*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

⁸²¹ Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 80.

Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, C.1, 2014.

Türkoğlu, Serkan. *Rızâ Bahçesi*. İstanbul: Ihlamur Akademi, 2021.

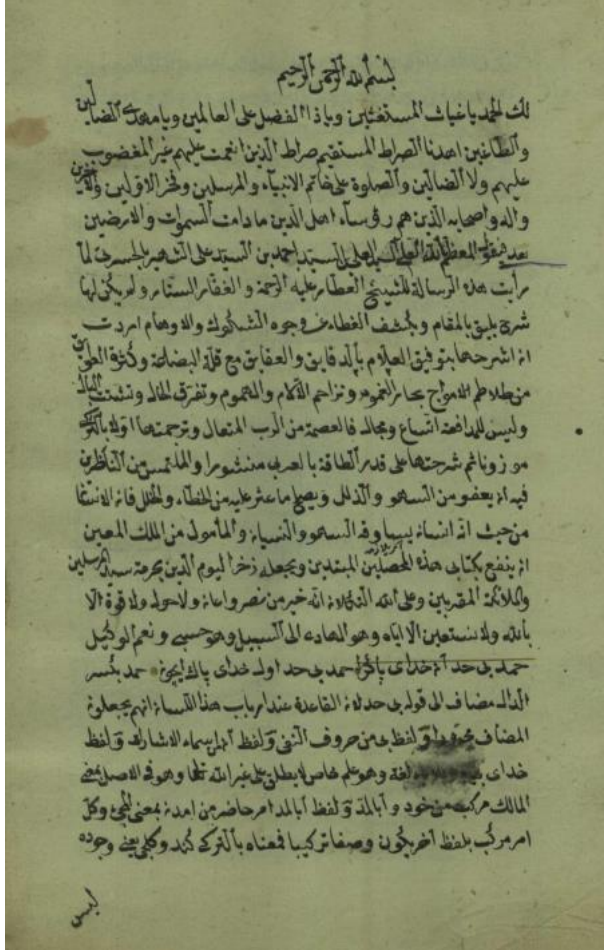
Şahinoğlu, M. Nazif. “Attâr, Ferîdüddîn.”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 95-98. İstanbul: TDV Yayınları, 1991. <https://islamansiklopedisi.org.tr/attar-feriduddin>, erişim tarihi: 12.02.2023.

Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler.” *Türkoloji Dergisi*, C. XI. S. 1 (1993): 51-91. Çevrimiçi erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/650170>, erişim tarihi: 05.02.2024.

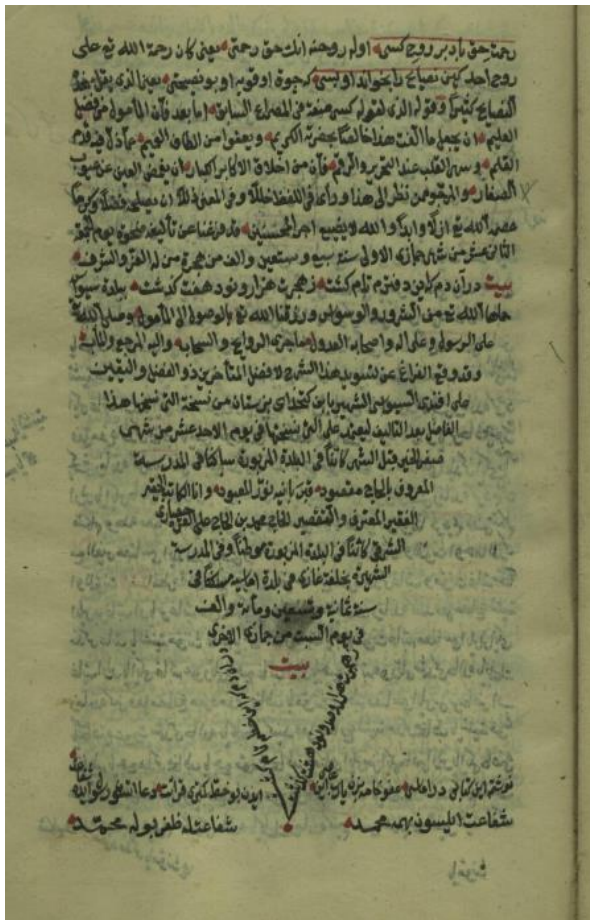
Yazar, Sadık. “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği.” (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2011.

Ekler

Ek 1. Hasretî'nin şerhinin Ankara Millî Kütüphane, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu/ 06 Mil Yz A 9657/4 numaralı yazmada bulunan mukaddimesine ait görüntü.



Ek 2. Aynı nüshanın ferâğ kaydına ait görüntü.



Berci Kristin Çöp Masalları'nın Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi

Examination of Berci Kristin Garbage Tales in the Context of Ecocriticism

Mehmet Nevzat ARCAGÖK*

ÖZ

Latife Tekin'in, ilk basımı 1984 yılında yapılmış olan ikinci romanı *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda bir kentin kıyısında çöp yığınları ile fabrikaların faaliyet gösterdiği bölgede kurulan gecekondu semti sakinlerinin zorlu yaşam mücadeleleri dramatik biçimde anlatılmaktadır. Her yıkım sonrası tekrar kurulan gecekonduardan Çiçektepe adında bir mahalle oluşur. Romanda genel olarak mahallede ikamet eden topluluğun sosyo-kültürel yapısı, ekonomik durumu, siyasi yaşamı ve sanayileşmeyle birlikte oluşan ekolojik kirlilik yansıtılmaktadır. Günümüzde dünya genelinde görülen nüfus artışı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, göç, çarpık kentleşme, üretim-tüketim anlayışındaki değişiklik, sanayileşme, iklim değişikliği, yaşanan savaşlar, doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı, ekolojik kirlilik vs. faktörler doğanın uyumunu ve dengesini bozduğu gibi küresel ekolojik krize de neden olmaktadır. Bu durum bir bakıma insanın doğaya egemen olma ve ona tahakküm etme isteğinden ileri gelmektedir. Doğa ile ilişkimizde insan-merkezcilik anlayışından vazgeçebilme adına "Derin Ekoloji" ve "Ekofeminizm" gibi bazı akımlar geliştirilmiştir. Bu kuramların amacı; bireyde doğaya karşı bir sorumluluk duygusu oluşturarak çevre etiği kazandırabilmektir. Doğanın tahrip olmasına neden olan unsurlar göz önünde bulundurulduğunda ekoeleştirisinin kapsamı içerisine hem söz konusu kuramlar hem biyoloji, fen, siyaset vs. bilim dalları hem de sosyal bilimler ve edebiyat girmektedir. Bu nedenle yaşanan çevre krizinin önüne geçebilme adına disiplinler arası ilişkiyi göz ardı etmeden ilgili kurum ve kuruluşların destekleriyle iş birliği içinde hareket etmek toplumsal bir görev olduğu gibi aynı zamanda bir zorunluluktur. Çalışmamızda göç, işsizlik, çarpık kentleşme, sanayileşmeyle birlikte yaşanan ekolojik kirlilik vs. olayların neden olduğu ekolojik krizin boyutlarını ve önemini ele almış olduğumuz romandan alıntılar yaparak vurgulamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Berci Kristin Çöp Masalları, Latife Tekin, Ekoeleştiri, Ekoloji.*

ABSTRACT

In Latife Tekin's second novel, *Berci Kristin Garbage Tales*, which was first published in 1984, the difficult survival struggles of the residents of the slums established in the area where garbage heaps and factories operate on the edge of a city are dramatically described. A neighborhood called Çiçektepe is formed from the slums that are rebuilt after each demolition. The novel generally reflects the socio-cultural structure, economic situation, political life of the community residing in the neighborhood and the ecological pollution caused by industrialization. Today, population growth seen worldwide, injustice in income distribution, unemployment, migration, unplanned urbanization, change in the understanding of production-consumption, industrialization, climate change, wars, unconscious use of natural resources, ecological pollution, etc. These factors not only disrupt the harmony and balance of nature, but also cause a

* Dr., İstanbul Sancaktepe Mesleki Eğitim Merkezi, mehmetnevtatarcagok@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-3985-3118>).

global ecological crisis. In a way, this situation stems from man's desire to dominate and dominate nature. Some movements such as "Deep Ecology" and "Ecofeminism" have been developed in order to abandon the anthropocentrism in our relationship with nature. The purpose of these theories is; The aim is to create environmental ethics in the individual by creating a sense of responsibility towards nature. Considering the factors that cause the destruction of nature, both the theories in question and biology, science, politics, etc. are included within the scope of ecocriticism. It includes branches of science as well as social sciences and literature. For this reason, in order to prevent the environmental crisis, acting in cooperation with the support of relevant institutions and organizations without ignoring interdisciplinary relations is not only a social duty but also an obligation. In our study, we will try to emphasize the dimensions and importance of the ecological crisis caused by migration, unemployment, unplanned urbanization, ecological pollution, aside with industrialization, etc. by quoting from the novel discussed.

Keywords: *Berci Kristin Garbage Tales, Latife Tekin, Ecocriticism, Ecology, Ecofeminism.*

Extended Summary

In *Berci Kristin Garbage Tales*, we tried to address the difficult living conditions of the residents of Çiçektepe Neighborhood in the context of ecocriticism. In the "Introduction" section of our study, we included the vital resources necessary for the individual. Human beings have to obtain some of the vital resources they need from nature while sustaining their lives. Society in terms of socialization; Although nature is important for the individual, in a biological context the individual needs nature to survive. Therefore, social environment and nature are the most important living spaces of human beings. Nature; Apart from components such as air, water and soil, it contains an innumerable amount of elements that the individual needs. Elements and components found in nature are renewed together with living things in an order called ecosystem, creating the life cycle. Some inventions, technical developments, social, political, religious and military events in the world inevitably affect society and humanity. As a result of the events in question, human beings sometimes intervene in nature and change the normal course of life, sometimes destroy nature, and sometimes seek solutions to prevent the destructive effects of negative events. The Industrial Revolution and the Enlightenment Period in Europe paved the way for the development of science and technology and the establishment of humanist thought in society. However, on the other hand, technological developments have reduced the need for manpower, geographical discoveries, the use of new market routes and especially the economic policies of countries with developing industries have, in a way, paved the way for colonialism and the formation of class differences.

In the "First Title" of our study, we included the concepts of ecology and ecocriticism and their relationship with literature. The concept of ecology, which is of Greek origin and generally means environmental science, was first used by German biologist Ernest Haeckel in 1866. The word ecology is derived from the Greek words oikos, meaning place to live, homeland, and logia, meaning science or discourse. Ecology examines the harmony of the ecosystem in which all living and non-living creatures in an individual's life are in order. While ecology examines human and their environment, it also deals with economic, socio-cultural, political, etc. events. It also deals with events. Ecocriticism, on the other hand, deals with issues beyond human-environment relations, such as human-human relations, use of resources, cultural differences and gender discrimination. Since the focus of literary texts is on humans and their immediate and distant environments, ecocriticism also includes literature. In almost every period of Turkish literature, themes related to nature have been discussed in literary texts. In particular, the nature-human-society relationship is sometimes tried to be reflected by considering natural beauties, and sometimes by bringing social criticism through the behavior of the individual.

In the "Second Title" of our study, we associated ecocriticism with the socio-cultural structure of the families in the novel. In the novel, information is given about the materials and the environment used by families when building slums. Due to injustice in income distribution

and poverty, communities migrating from villages to cities build makeshift houses for shelter. Families establish their own world called Çiçektepe where they settle. The materials that families use when building their houses and the environment in which they live are indicators that their income levels are low and that they will live a poor life. In addition, the place where the families settled and the makeshift houses they built will be the fairy tale story of a new life for them.

In the "Third Title" of our study, we tried to give information about the political life of the residents of Çiçektepe Neighborhood. In the novel, the residents of the Çiçektepe slum work as factory workers under difficult living conditions in order to earn their living. Therefore, it is possible to find many details such as strikes, actions, worker mobility, worker organization and unionization carried out by workers in order to improve their living conditions.

In the "Fourth Title" of our study, we touched upon the relationship between ecocriticism and ecofeminism. Ecofeminism is a social, political and academic environmental movement that emerges regarding the oppression of women and nature. This theory was first used by French feminist Françoise d'Eaubonne in 1974. Ecofeminists argue that there is a parallel between the destruction of nature and the exploitation of women. Human beings survive by using the resources provided by nature. In a way, the life cycle in the universe occurs thanks to the productivity of nature. In social life, women, as mothers, contribute to nature and bring vitality to it in terms of ensuring the continuation of the generation. Therefore, the relationship between women and nature is identified not only with the pressure exerted on them, but also with some similar characteristics. For these reasons, we often come across the expression "Mother Nature" in some sources.

In the "Conclusion" section of our study, we tried to interpret the information we provided as a whole. While living our lives in social life, we benefit from the products provided by nature. The vital resources that nature provides us consist of an incalculable amount of elements and compounds. Therefore, these elements form the ecosystem in a certain order and harmony. Some social, political, military events and human-made interventions in the world sometimes cause this harmony to be disrupted. In Latife Tekin's novel Berci Kristin Garbage Tales, the survival struggle of slum dwellers built between garbage heaps and factories is dramatically described. In the novel, the socio-cultural structure, health conditions, economic situation, political life and environmental pollution of the families living in an environment called Çiçektepe District are reflected through some events experienced by the people.

Giriş

İnsan, hayatını idame ederken kendisi için gerekli olan birtakım yaşamsal kaynakları doğadan temin etmek durumundadır. Her ne kadar sosyalleşme açısından toplum; birey için önem arz etse de biyolojik bağlamda bireyin yaşamını sürdürebilmesi için doğaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla toplumsal çevre ve doğa, insanın vazgeçilmez en önemli yaşam alanlarıdır. Doğa; birey için hava, su ve toprak gibi bileşenler dışında muhtaç olduğu belki de sayamayacağımız miktarda elementi içinde barındırır. Doğada bulunan element ve bileşenler canlılarla birlikte ekosistem adı verilen bir düzen içinde yenilenerek hayat döngüsünü oluşturur. Dünyada yaşanan birtakım buluşlar, teknik gelişmeler, sosyal, siyasi, dini ve askeri olaylar ister istemez toplumu ve insanlığı etkilemektedir. Söz konusu olaylar neticesinde insan kimi zaman doğaya müdahale ederek olağan yaşam akışını değiştirmekte, kimi zaman doğayı tahrip etmekte, kimi zaman da yaşanan olumsuz olayların yıkıcı etkisini önlemek amacıyla çözüm yolları aramaktadır. Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Dönemi, bilim ve tekniğin gelişmesine ve hümanist düşünce anlayışının toplum içinde yerleşmesine ön ayak olmuştur. Ancak bir yandan da yaşanan teknolojik gelişmeler insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmış, coğrafi keşifler, yeni pazar yollarının kullanımı ve özellikle sanayisi gelişen ülkelerin ekonomi politikası bir bakıma kapitalizme, sömürgeciliğe ve sınıfsal farklılığın pekişmesine zemin hazırlamıştır. "Kapitalistler sanayinin gelişmesiyle birlikte daha fazla üretim yaptıkça bu ürünleri satacak yeni pazarlar ve bu ürünler için gerekli olan

hammaddelerin temini için yeni sömürgeler aramaya başladı.”¹ Gelişen teknolojinin bir sonucu olarak tarımda makineleşmeye geçilmesiyle emeğe ve insan gücüne duyulan ihtiyaç azaldığı için işsizlik ve buna bağlı olarak kırsaldan kente göçler de kaçınılmaz olmuştur. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda gün geçtikçe ülkede yaşayan nüfusun demografik ve kültürel yapısında değişiklikler meydana gelmekte, gecekondu türünden çarpık kentleşme görülmektedir. “Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kent büyümesi, gecekondulaşma ve sefalet yuvalarını da beraberinde getirdiği için büyük kültürel sorunlar da ortaya çıkmaktadır.”² Sanayileşme, nüfus artış oranının hız kazanması, insanın doğadan daha fazla ürün elde etme isteği, küresel ısınma, çeşitli sebeplerle doğanın tahrip edilmesi vs. faktörler ekosistemin olumsuz yönde değişimine neden olmaktadır.

1. Ekoloji ve Ekoeleştiri Kavramları ile Edebiyat İlişkisi

Yunanca kökenli olan ve genel tanımıyla çevre bilimi anlamına gelen ekoloji kavramını ilk kez 1866 yılında Alman biyoloğu Ernest Haeckel kullanmıştır. Ekoloji sözcüğü Yunanca, yaşanılan yer, yurt anlamına gelen oikos ile bilim ya da söylem anlamlarına gelen logia sözcüğünden türetilmiştir. Ekoloji, bireyin yaşamında yer alan canlı-cansız tüm varlıkların bir düzen içinde olduğu ekosistemin uyumunu inceler. Ekoloji, insanı ve çevresini incelerken ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal vs. olayları da konu edinir. Ekoeleştiri ise insan-çevre ilişkisinin ötesinde insan-insan ilişkileri, kaynakların kullanımı, kültür farklılıkları ve cinsiyet ayrımı gibi konuları ele alır. Edebiyati metinlerin odağında insan ve onun yaşadığı uzak-yakın çevresi olduğu için ekoeleştirin ilgi alanına aynı zamanda edebiyat da girmektedir. “Ekoeleştiri, edebiyat eleştirisi ve kuramları içinde, edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre, ekoloji ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır.”³ Ekoeleştirin terim olarak ilk kullanımı 1978’de William Ruckert’in “Literature And Ecology” (Edebiyat ve Ekoloji) adlı makalesinde görülmektedir. Ekoeleştirin edebiyat çalışmalarında akademik bağlamda ilk ortaya çıkışı ise ABD’nin Nevada Eyaleti Reno kentinde 1992 yılında ASLE’nin (Association for the Study of Literature and Environment) [Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği] kurulmasıyla olmuştur.

Türk edebiyatının hemen hemen her döneminde doğa ile ilgili temalar edebi metinlerde işlenmiştir. Özellikle doğa-insan-toplum ilişkisi kimi zaman doğal güzellikler ele alınarak, kimi zaman da bireyin davranışları üzerinden sosyal eleştiri getirilerek yansıtılmaya çalışılır. Yunus Emre, Karacaoğlu, Köroğlu ve Dadaloğlu gibi ozan ve şairler doğa temalı şiirler yazmışlardır. Modern Türk edebiyatında Abdülhak Hamit Tarhan’ın “*Sahra*”sı pastoral nitelikli ilk şiir olma özelliği gösterdiği gibi bu şiirde kır yaşamı yüceltilerek doğanın olumlu yönlerinden bahsedilmektedir. Sonrasında Orhan Veli ve Garip akımının diğer şairleri doğaya ait unsurları konu alan şiirler yazmışlardır. Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Sait Faik Abasıyanık, İlhan Berk, Yaşar Kemal, Gülten Akın, Hasan Ali Toptaş, Zülfü Livaneli gibi edebiyatımızda kimi yazarların eserlerinde doğaya ait canlı-cansız unsurlara rastlamaktayız. Yaşar Kemal’in *Deniz Küstü* (1978) adlı romanı Marmara Denizi’nde bilinçsizce yapılan yunus balığı avını ve denizlerin ekolojik bozulmasını anlatır. Yazar, *Denizler Kurudu* (1993) adlı eserinde de orman tahribatı ve yangınlarına değinerek insanlığı kuraklık ve yokluk gibi tehlikelere karşı uyarmaktadır. Zülfü Livaneli, *Son Ada* (2009) adlı romanında yeryüzündeki bütün canlıların ekolojik uyumunun bozulması nedeniyle yaşanan olumsuzlukları gözler önüne serer. Hasan Ali Toptaş’ın *Ben Bir Gürge Dalıyım* (1997) adlı eseri çocuklar için yazılmış bir öykü kitabı olsa da yazar, konuşturduğu ağaçların isyanını dile getirir. Ağaçların bilinçsizce kesilmesini ve bundan

¹ Altun Altun “Marksizm ve Ekoloji”. *I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Bildiriler Kitabı* (2012): 186.

² Kemal Görmez, *Çevre Sorunları*. (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 10.

³ Serpil Opperman, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012), 9.

olumsuz yönde etkilenen canlıları ele alarak insanları duyarlı olmaya çağırır. Böylece söz konusu eserler, ekolojik düzenin önemine vurgu yaparak toplumda çevre bilinci oluşturmaya amaç edinir.

2. *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda Ekoeleştirici ile Sosyo-Kültürel Yaşam İlişkisi

Romanda, kırsaldan kente göç eden insanların gecekondu türünden kaçak yapılar kurarak fabrika atıklarının ve çöp yığınlarının olduğu bir yerde yaşam sürmeleri dramatik biçimde anlatılmaktadır. Göç eden aileler tarafından gecekondu yapılrken kullanılan malzemeler ve çevre hakkında bilgiler verilmektedir. “Sabah naylon leğenden çatıları, eski kilimlerden kapıları, muşambadan camları, ıslak briketlerden duvarlarıyla çöp yığınlarının çevresinde, ampul ve ilaç fabrikalarının alt yanında, tabak fabrikasının karşısında, ilaç artıklarının ve çamurun kucağına bir mahalle doğdu.”⁴ Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluğun yaşanması nedeniyle göç eden topluluklar barınabilme adına derme çatma konutlar yapmaktadırlar. Aileler yerleştikleri yerde kendilerine ait Çiçektepe adında bir dünya kurarlar. Ailelerin, konutları yaparken kullandıkları malzemeler, yaşam sürecekleri çevre onların gelir düzeylerinin düşük olduğunun ve yoksul bir hayat yaşayacaklarının göstergeleridir. Ayrıca ailelerin yerleştikleri yer ve yaptıkları derme çatma konutlar onlar için yeni bir yaşamın masalımsı hikâyesi olacaktır. “Şehrin kıyısında, çöp yığınlarının çevresinde, fabrika atıklarının ortasında doğan yeni bir hayatın; şehrin çöpünden, yabancı bir kültürün artıklarından, paslı tenekeden, kartondan, naylondan, muşambadan, plastikten yaratılmış gecekondu masalı.”⁵ Toplumsal hayatta kimi aileler içinde bulundukları zorlu yaşam koşullarından dolayı göçe mecbur kaldıkları için söz konusu ailelerin yerleştikleri çevrede de aynı sıkıntıları yaşamaları kaçınılmaz bir durumdur. “...kentleşme sürecindeki insan, düşük geliriyle, topraksızlığıyla, eğitim ve sağlık gibi ana hizmetlerden yoksunluğuyla bir varoluş savaşı veren insandır. Bu nedenle, bu insanın kente göçü, alternatifler arasında yapılmış bir seçim değildir; çünkü alternatif yoktur.”⁶ Dolayısıyla romanda göç eden aileler zorlu yaşam koşulları içerisinde bir bakıma var olma savaşı vermektedir.

Romanda gecekondu, kaçak yapılar oldukları için yıkım ekipleri tarafından yıkılmaya başlanınca aileler canlarını hiçe sayarak onlara karşı gelmeye çalışır ancak yıkıma engel olamazlar. Ayrıca gecekondu, her ne kadar yıkılsa da aileler tarafından tekrar derme çatma konutlar yapılır. “O gece yıkılan kondularının yarı boyunda yeni kondu kurdular.”⁷ Ailelerin kendi imkânlarıyla yapmış oldukları konutlar, geçici olarak onların barınma ihtiyacını karşılamaktadır. Bu konutlar, sağlam yapılar olmadığı için yaşanan olumsuz hava koşulları aileler için hayati bir tehlike arz eder. Nitekim romanda böylesi bir durumun ölümlere neden olduğu dile getirilir: “Kondulardan biri rüzgâra dayanamayıp sabaha karşı çöktü. Çatıyla birlikte ampul fabrikasının bahçesine uçan bebek taşların, tahtaların arasında sıkışıp öldü.”⁸ Ayrıca ailelerin sanayi bölgelerine yakın yerlerde özellikle fabrika atıklarının çevresinde yaşam sürmeleri ileride onların hastalıklarla mücadele içerisinde olacaklarının göstergesidir.

Romanda, ilaç fabrikasından beyaz renkte kimyasal maddeler –mahalleli bu atıklara bir yağış çeşidi olan kar yakıştırmayı yapacaktır- havaya yayılınca Çiçektepe Mahallesi'nde bulunan bitki çeşitleri bundan zarar görür ve hayvanlar telef olur. Aynı zamanda tüm bu yaşananlar yetişkin bireylerin sağlığını olumsuz yönde etkilediği gibi çocuklarda da hastalıklara yol açarak bir çocuğun ölümüne neden olur. Günümüzde nüfus artışı, üretim-tüketim tarzında yaşanan değişimler ve sanayileşmeyle birlikte dikkate değer biçimde ekolojik kirlilikle karşı karşıya kalmaktayız. Nüfus artış hızına paralel olarak çeşitli sektörlerde toplum ihtiyaçlarının artması ve buna bağlı olarak üretimi hızlandırma adına sanayi ve teknolojinin üretime geçmesi döngüsel biçimde tüketici bir toplum anlayışını yaratmaktadır. Ayrıca ülkelerin hızla kalkınma ve büyüme çabası içerisinde olması bu anlayışın güçlenmesine neden olmaktadır. Toplumda, özellikle hızla

⁴ Latife Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*. (İstanbul: Can Yayınları, 2022), 12.

⁵ Nurdan Gürbilek, *Ev Ödevi*. (İstanbul: Metis Yayınları, 2021), 50.

⁶ Barlas Tolan, *Sosyoloji*. (Ankara: Gazi Kitabevi, 2005), 164.

⁷ Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, 15.

⁸ a.g.e., 15.

değişen moda anlayışı ve üretilen ürünlerin tüketiciye hitap edecek biçimde reklamlarının yapılması bu durumun açık bir göstergesidir. Tüm bu yaşananların doğayı, çevreyi, canlı-cansız varlıkları dikkate almadan gelişmesi aynı zamanda insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Romanda, fabrika sahiplerinin fakir halkın hayatını hiçe sayarak sanayi atıklarından kaynaklı mavi renge dönüşen suyu, ailelerin yerleşim bölgelerine bilinçsizce akıttığı ve bunun kimi hastalıklara neden olduğu dile getirilmektedir: “Bu suyla yıkanan insanlarda çok geçmeden garip değişimler ortaya çıkmaya başladı. Kiminin derisi soyuldu. Kiminin yüzü mosmor kesildi. Çocukların bedenlerinde mavi mavi benekler belirdi. İki kadının saçları beyazladı.”⁹ Ailelerin gelir düzeyi düşük olduğundan evlerinde temizlik ihtiyaçlarını giderecek sıcak suyun olmaması ve her ne kadar sağlık açısından tehlike arz etse de söz konusu suyla yıkanmak zorunda kalmaları dramatik biçimde anlatılmaktadır. Ayrıca romanın kimi bölümlerinde Çiçektepe Mahallesi sakinlerinin geçimlerini çöplerin içinden seçtikleri birtakım eşyalardan sağladığı dile getirilmektedir.

Sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin ülke ekonomisine ve kalkınmaya yönelik katkıları vardır ancak gelir dağılımındaki adaletsizlik, kaynaklara ve bunu işleyebilecek/işletebilecek olanaklara toplum içinde belli bir kesimin sahip olması sosyal devlet anlayışından uzak kapitalist bir yaşamın oluşmasına yol açmaktadır. Böylece toplum içinde sınıfsal farklılıklar, zengin ile fakir arasındaki sosyo-kültürel yaşam, gelir düzeyi vs. konularda eşitsizlik daha belirgin hâle gelmektedir. Günümüzde sanayileşmeyle ve gelişen teknolojiyle birlikte doğaya hükmederek seri üretime geçsek de buna paralel olarak artan tempolu iş yaşamının olumsuz etkilerini göz ardı etmekteyiz. “En gelişmiş sanayi ülkelerinde, doğa kuvvetlerini irademiz altına aldık ve insanların hizmetine verdik; böylece üretimi sınırsız olarak artırdık, öyle ki, bir çocuk, şimdi, eskiden yüz yetişkinin ürettiğinden fazla üretiyor. Sonuç ne oldu? Daima artan aşırı-çalışma ve yığınların gitgide daha fazla yoksulluğu ile her on yılda bir, büyük bir çöküntü.”¹⁰ Kapitalist düzen, toplum içinde belli bir kesimin çıkarına hizmet etse de yaşanan ekolojik kirlilik tüm insanlığın ortak sorunu hâline gelmektedir. Yaşam standardını daha da yükseltmek isteyen gelişmekte olan ülkeler daha çok çaba sarf etmekte ve bu durum doğal kaynakların aşırı tüketilmesine neden olmaktadır. Netice itibarıyla doğa, gün geçtikçe kirlenmektedir. İnsanın neden olduğu doğa tahribatının önüne geçebilme adına bazı kuramlar ortaya atılmıştır. Bunlardan biri de “Derin Ekoloji”dir. Norveçli filozof Arne Naess tarafından ortaya atılan bu görüş; doğa karşısında insanın üstünlüğü anlayışına karşı çıkar ve insan-doğa birlikteliğini ön plana alarak farklılıkları ortadan kaldırmayı amaç edinir. “İnsan-doğa ayrımını silmeye çalışan derin ekoloji, insan benliği ile doğayı özdeşleştirme yoluyla farklılıkları görünmez kılma yolunu seçmiştir.”¹¹ Bu kuram, insanın doğayı bilinçsizce kullanımına karşı olduğu gibi insanın egosu doğrultusunda değil, doğayla barışık bir yaşam sürmesi gerektiğini savunur. “Derin ekoloji, doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendisini doğadan ayrı ve üstün bir konumda değerlendirmesini ve doğanın hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesini eleştirir.”¹² Dolayısıyla doğanın tahribatı sadece tek bir nedene bağlanmadığı için bunun önüne geçebilme adına değişik kuram ve anlayışlar birbirleriyle ilişki içerisinde ortaya atılmaktadır. Bu nedenle ekoeleştiri; fizik, kimya, biyoloji gibi bilim dallarıyla sosyal bilimler ve edebiyat eleştirisini disiplinler arası çalışmayla bir araya getirmektedir. Ayrıca sadece kuramsal olarak değil doğada yaşanan olumsuz gelişmelerin önüne geçebilme adına pratikte, çevreyle ilgili uluslararası kuruluşlar ve ülke bazında konuyla ilgili kimi bakanlık, birim ve genel müdürlüklerin ortaklaşa hareket etmeleri önem arz etmektedir. Uygulanacak olan ekonomik, sosyal, siyasi programlarla ve alınması gereken tedbirlerle doğanın ve çevrenin daha az zarar görmesi sağlanabileceği gibi toplumların yaşam standartlarında iyileştirme yapılarak bireylerde yaşanabilecek bir çevre etiği kazandırılabilir. “Bireylerin, toplumların ve sonuçta bütün insanların

⁹ a.g.e., 23.

¹⁰ Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, çev. Arif Gelen (Ankara: Sol Yayınları, 2022), 46.

¹¹ Ezgi Ece Çelik, “Val Plumwood ve Animist Materyalizm”. *ViraVerita E-Dergi*. S. 5 (2017), 76.

¹² Opperman, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, 20-21.

yaşam alanlarını koruyabilecek tutum ve davranışlarını adlandırmak ve bu alanda yeni bir oluşum sağlamak çevre etiğinin amacıdır”¹³

Ekolojik dengenin bozulması sadece çarpık kentleşme, hava ve su kirliliğinden ibaret değildir. Bireyleri rahatsız eden ve sağlığını bozan unsurlardan biri de; gürültü kirliliğidir. Bilindiği üzere gürültünün kaynağı sestir. Kulağa hoş gelmeyen, rahatsız edici ve istenmeyen sesler de gürültü olarak tanımlanır. Belli bir desibelin -140 desibel- üzerindeki sesler aynı zamanda sağlığı tehdit etmektedir. Günümüzde bunun önüne geçebilme adına gerekli birimler tarafından “Çevre Kanunu ve Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi” kapsamında birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak cezai yaptırımlar caydırıcı olmadığı için aynı sorun devam etmektedir. Romanda, sanayi bölgelerinin yakınlarına gecekonduların ailelerin özellikle fabrikaların çıkarmış olduğu gürültüden dolayı yaşadıkları rahatsızlıklar dile getirilmektedir: “Fabrikalar uluyup çöp dağlar kayıldıkça bu yakıştırmalara yenileri eklendi. Eklendikçe de fabrikaların gürültüsü, rüzgârın uğultusu, çöpün kokusu Çiçektepe’de çözülmez bir düğüme, erilmez bir sırı döndü.”¹⁴ Ayrıca doğanın kirlenmesine neden olan tüm unsurların o bölgede yaşayan aileleri olumsuz yönde etkilediği anlatılmaktadır.

3. Berci Kristin Çöp Masalları’nda Ekoeleştirici ile Siyasi Yaşam İlişkisi

Romanda, Çiçektepe Mahallesi sakinleri geçimlerini sağlayabilme adına zorlu yaşam koşulları içerisinde fabrikada işçi olarak çalışmaktadırlar. Dolayısıyla işçilerin, yaşam koşullarını iyileştirme adına yaptıkları grev, eylem, işçi hareketliliği, işçi örgütlenmesi ve sendikalaşma gibi birçok ayrıntıyı bulabilmek mümkündür. “Fabrikanın önüne kocaman bir çadır açıldı. Kapısının üstünde ‘Bu İşyerinde Grev Var’ yazan kırmızı bir bez bağlandı.”¹⁵ İlaç ve akü fabrikası işçileri yapmış oldukları grev sonrası işten çıkarılırlar ve yerlerine “kanı temiz”¹⁶ diye tabir edilen işçiler alınır. Ayrıca romanda grev sonrası, işçilere siyasi faaliyetlerinden dolayı “çadır tutan (...) Tırnaksız”¹⁷ gibi isimler verilir. İşçiler grevdeyken halay çekerek, kurban keserek ve güvercin uçurarak hem hoşça vakit geçirmekte hem de sendika tarafından kendilerine verilen emri yerine getirmektedirler. Çiçektepe Mahallesi sakinlerinin yapmış olduğu tüm bu siyasi faaliyetlerin amacı sadece çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile sınırlı değildir. Onlar aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaşım, barınma vs. ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşadıkları çevrenin bu bağlamda düzenlenerek yaşam standartlarının yükseltilmesini amaçlamaktadırlar. “Konducuların dilekleri, iş, yol, otobüs, okul diye eğri büğrü harflerle yazılmış mâniler olarak uzayıp gidiyordu.”¹⁸ Birey, toplumsal yaşamda belli bir görevi icra ederek geçimini sağlar. Daha önce de ifade edildiği gibi gelir dağılımındaki adaletsizlik ve kaynakların kullanımının belli bir kesimin kontrolünde olması toplum içinde sınıfsal farklılıklara ve bu durum da insanların birbirini sömürmesine neden olmaktadır. “...insan-insan çelişkisinin altında yatan temel sosyolojik gerçek, insanın insanı sömürmesi ve bu sömürü sonunda ortaya çıkan eşitsizlik ve adaletsizliklerdir.”¹⁹ Dolayısıyla ekolojik düzenin bozulması insanın sadece doğayı tahrip edilmesiyle sınırlı değildir. Bireyler arasında görülen sosyal statü farklılığının onların tavır ve davranışlarına, yaşam anlayışlarına yansması ekolojik dengeyi bozan unsurdur.

Bir yazarın hayatı ve geçmişte yaşadığı olaylar kaleme aldığı kimi eserlerine kısmen yansır. Bu durum, eseri yazarından soyutlayamadığımızın bir göstergesidir. “Bir sanat eserinin en aşikâr sebebi yaratıcısıdır, yazarıdır. Bu yüzden edebi eserin yazarın hayatı ve kişiliği ışığında değerlendirilip açıklanması, edebiyat incelemesinin en eski ve en oturmuş yöntemlerinden birisi olmuştur.”²⁰ Kayseri’nin Bünyan kasabasına bağlı Karacafenk köyünde doğan Latife Tekin,

¹³ Selim Kılıç, *Çevre Etiği*. (Ankara: Orion Kitabevi, 2013), 44.

¹⁴ Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, 40.

¹⁵ a.g.e., 41.

¹⁶ a.g.e., 43.

¹⁷ a.g.e., 43-45.

¹⁸ a.g.e., 46.

¹⁹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 389-390.

²⁰ René Wellek ve Austin Warren, *Edebiyat Teorisi*. çev. Ö. Faruk Huyugüzel. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 94.

dokuz yaşlarındayken ailece İstanbul'a göç ederler. Gecekonduya yaşayan aile bireyleri, fabrikalarda ve inşaat sektöründe işçi olarak çalışır. Yazarın çocukluk yılları yoksulluk içinde geçer ve gençlik dönemlerinde siyasi olayların içinde yer alır. Latife Tekin, gecekonduya yaşayan ailelerin ve fabrikalarda çalışan, sömürülen, zulme uğramış işçilerin hayat hikâyelerini romanlarında dile getirmeye çalışır. Nitekim kendisiyle yapılan söyleşide bunu açıkça ifade eder: “*Berci Kristin Çöp Masalları*’nın o dönemin politik söyleminin biraz dışına çıkan bir yanı var. Ajitasyonun yoğun olduğu bir dönemde fabrika içindeki zalimliklerden, insanca öykülerden, orda olup biten şeylerden söz ediyor kitap; bu da o hayatın olumlanması aynı zamanda. Solcu düşünceye gecekonduya yaşayan insanların, gecekondu mahallelerinin değişmesi gerektiği inancındaydı.”²¹ Yazarın sonraki yıllarda kaleme aldığı *Manves City* (2018) adlı roman, küçük bir beldenin büyük şirket ve fabrikalara adeta teslim olduğunu, doğanın tahribatını, yoksullaşan insanların hayatını ve kadın cinayetlerini ele alır. Yine aynı yazara ait *Sürüklenme* (2018) adlı roman ise anlatıcının sivil toplum örgütünün destekçisi olarak Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı şirketler ve kültürler karşısında Türkiye insanının yozlaştığını, sahipsiz ve çaresiz kaldığını dile getirir. Dolayısıyla yazarın romanları arasında bir konu bütünlüğünün olduğu görülmektedir. Ayrıca Latife Tekin’in, çocukluğunda kendisine anlatılan masal ve hikâyeler romanlarını hem bu üslupla hem de “büyülü gerçekçilik” tarzıyla yazmasına zemin oluşturmuştur.

Romanda, particilik ve siyasi çekişme büyük bir yarışa dönüşerek yapılmaktadır. Kürt Cemal isimli karakterin belediye meclisine seçilmesinden sonra bir fabrika kuracağı söylentisinin gerçek olması ve kendi partisine yazılan gençleri iş sahibi yapacağı vaatlerine karşılık Çöp Muhtar isimli karakterin daha fazla taraftar toplamak amacıyla mahalleye okul yaptırıp Şiirli Hoca diye adlandırılan takım elbiseli genç bir öğretmen görevlendirmesi, zamanla yeni fabrikaların açılarak mahallenin Çiçektepe Sanayi adını alması -her ne kadar mahalle sakinlerinin yararına olsa da- bir bakıma yaşanan çevrenin siyasi bir malzeme olarak kullanıldığının göstergesidir. Ayrıca mahalle sakinlerinin Çiçektepe’de bulunan fabrika duvarının üstüne NATO Caddesi ve ilerleyen zamanlarda bankanın açılmasıyla cadde görünümü kazanan sokağa Banka Caddesi yazılı levhalarını asması onların şehirli gibi yaşama özlemi içinde olduklarını vurgulamaya yönelik anekdotlardır.

4. *Berci Kristin Çöp Masalları*’nda Ekoeleştiri ile Ekofeminizm Arasındaki İlişki

Ekofeminizm, kadın ile doğanın baskı altına alınmasına ilişkin ortaya çıkan sosyal, politik ve akademik bir çevreci hareketliliklerdir. Bu kuram, ilk kez 1974 yılında Fransız feminist Françoise d’Eaubonne tarafından kullanılmıştır. Ekofeministler, özellikle doğanın tahrip edilmesiyle kadının sömürülmesi arasında bir paralellik olduğunu ileri sürerler. “Ekofeministler, kadının baskı altına alınması ile doğanın baskı altına alınması arasında birçok yakın ilişki olduğunu düşünürler.”²² Ekofeminizm, 1980’lerin sonları ile 1990’ların başlarından itibaren akademik platformlarda konuşulmaya ve etkili olmaya başlamıştır. Ayrıca toplumsal hayatta, siyasette, ekonomide, felsefede, sanatta ve edebiyatta kadın çalışmalarına rastlanmaktadır. Ekolojik kirlilik, ormanların yok edilmesi, hayvan hakları, nükleer silah politikaları ve birçok uluslararası gelişme ekofeministlerin ilgi alanları arasındadır.

Ekofeministler; dil, din, ırk, cinsiyet ve sınıf farklılıklarına karşı bir duruş sergiledikleri gibi daha çok sosyal adalet arama çabası içerisinde olmuşlardır ve özellikle toplumsal hayatta erkek egemen, ataerkil bir yaşam anlayışı yerine demokrat, özgür ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda bir yaşam sürmeyi amaç edinmişlerdir. Eşit haklar, toplumda iş istihdamı hususunda cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması, benzer işe eşit maaş, kadının meslek hayatına atılarak toplumda ve aile hayatında söz sahibi olması vs. hususlar feminist sorunlar olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla ekofeminizm, bir bütün olarak ele alındığında liberal

²¹ Pelin Özer, *Latife Tekin Kitabı*. (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2020), 78.

²² Joseph R. Des Jardins, *Çevre Etiği-Çevre Felsefesine Giriş*-. çev. Ruşen Keleş (Ankara: İmge Kitabevi, 2006), 478-479.

feminizmden, Marksist, radikal ve sosyal feminizme kadar birçok görüş ve akımla ilişki içerisinde.

Berci Kristin Çöp Masalları'nda fabrikalarda çalışan erkek işçiler yaptıkları grevin daha büyük bir ses getirmesi için kadınların kendilerine destek olmaları hususunda fikir birliğine varırlar. İşçiler, kadınları toplayıp organize etme görevini Kır Hamit adlı karaktere verir. Romanda kadın karakterlerden özellikle gecekondu yıkımlarına karşı göstermiş olduğu direnç ve kararlılıkla isminden söz ettirmiş olan Dursune Nine, evine doğru telaş içinde gelen işçiyi görüp yaşananları öğrendikten sonra hemen harekete geçer: "...şalvarının beline tabancayı soktu. Kondusundan çıktı."²³ Böylece, yaşlı ve sözü geçen kadın profili çizilerek kadınların eşit ve adilane bir yaşam uğruna verdikleri mücadele vurgulanmaktadır.

Romanda Kürt Cemal, mahallenin merkezi bir bölgesine ailelerin keyifle film izleyebilmesi adına özlemini çektiği bir sinema kurar. Deli Gönül adlı kadın karakter sinemanın devamlı müşterisi olur. Onun eşi, mahallede seyyar halı satıcısıdır, çalmış olduğu halı nedeniyle hırsızlık suçundan hapse girer. Bu süreçte Deli Gönül'e yardımcı olma bahanesiyle mahallenin erkekleri onunla samimi olunca erkeklerle olan ilişkisi farklı boyutlara taşınır ve kendisi Çiçektepe'nin ilk hayat kadını olur. Açılan sinemanın gün geçtikçe kadın izleyicisinde artış yaşanır. Mahallenin kadınları, izledikleri filmlerde kadın oyunculara özenerek vücutlarının bazı bölümlerini açar ve onlar gibi giyinmeye çalışırlar. Ayrıca cinsel konularda daha bilgili ve özgür düşünen Tirintaz Fidan adlı kadın karakterin gece sohbetlerine katılan mahallenin kadınları, aile içinde gelenek ve göreneklerine aykırı davranış gösterdikleri için eşleri tarafından şiddete maruz kalırlar. Sinema ve tiyatro toplumun her kesimine hitap eden, izleyicisi olan gösterime dayalı sanatsal ve kültürel aktivitelerdir. Söz konusu aktiviteler aracılığıyla toplum, bilinçlenmekte ve farklı kültürler tanımaktadır ancak kapalı toplum özelliği gösteren bölgelerde kültür çatışması yaşanabileceği gibi kimi olumsuz durumlarla karşı karşıya da kalılabilmektedir. Romanda sinemanın sürekli izleyicisi olarak ön plana çıkan Deli Gönül adlı karakterin -hayatındaki olumsuzlukların etkisiyle de- kötü yola sürüklenmesi ve mahallenin kadınlarının film oyuncularından etkilenerek gelenek ve göreneklerine aykırı düşecek biçimde yaşam sürmek istemeleri sanatsal ve kültürel faaliyetlerin etkisiyle yaşanan olumsuzluklar olarak yansıtılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kadınlar eşit hak ve hukuka sahip, erkek egemenliğine dayalı olmayan bir yaşama sahip olma adına kimi aktivitelerde bulunur. Kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler bunların başında gelir. Ancak yaşanan çevrenin ve toplumun bu düşünceyi özümsemiş olması gerekir. Aksi takdirde romanda da görüldüğü üzere yaşanacak olan olumsuzluklardan ilk etkilenen kadınlar olmaktadır.

Romanda, Çiçektepe'nin yıkılacağına yönelik söylentiler mahalleli arasında söylenmeye başlanır ancak hükümet yetkilileri Çiçektepe'nin Vakıf arazisi olması nedeniyle yıkılmayacağını, Vakıf'a mahalle sakinlerinin her yıl belli bir miktar ücret ödemeleri karşılığında konutlarında oturabilecekleri bilgisini mahalleliye verir. Bu gelişme sonrası mahalle sakinleri tarafından, resmiyette ismi değişecek olan Çiçektepe için farklı isim önerileri gelir. Önce Birlik Mahallesi ismi üzerinde anlaşılır, sonraki süreçte Çiçektepe; Vakıf Çiçektepe ve Birlik Çiçektepe olarak ikiye ayrılır. Çiçektepe'de fabrikalarda çalışan erkek işçilerin yerine kadın işçilerin alınacağına dair söylentiler dolaşır. Bunu duyan kadınlar büyük bir hevesle fabrikalara iş başvurusunda bulunurlar. Ancak işe alınacak işçilerin özellikle bekâr ve çocuğu olmayan kadınlar arasından seçimine özen gösterilir. Böylece Çiçektepe'de kadının iş hayatına atılması hususunda bir ilerleme görülmektedir ancak özellikle ev hanımı profilinde olmayanların seçilmesi dikkate değerdir. Romanda Vakıf Çiçektepe'de kadınlar, Birlik Çiçektepede ise erkekler fabrikalarda çalışır. İlerleyen zamanlarda Birlik Çiçektepe'de erkekler evli oldukları hâlde Vakıf Çiçektepe'de çalışan kadınlarla resmi nikâhsız birliktelik yaşarlar. Bunun sonucunda kadınlar arasında yaralama ve cinayet gibi olumsuz olaylar yaşanır. Ayrıca evli çiftlerin farklı bölgelerde çalışması özellikle kadınlar aleyhinde birtakım söylentilerin çıkmasına neden olduğu için kimi ailelerde

²³ Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, 85.

şiddetli geçimsizlik görülmeye başlanır. Romanda, Ehmail adlı karakter, eşi hakkında çıkan olumsuz söylentiler nedeniyle eşine şiddet uygulayarak onun ölümüne neden olur. Daha önce Çiçektepe'de sanatsal ve kültürel yenilik, o bölgede yaşayan kadınların toplum tarafından hoş karşılanmayacak biçimde giyim tarzlarına ve davranışlarına yansımıştı. Şimdi ise kadının iş hayatına atılması, ekonomik özgürlüğünü kazanarak toplum ve aile içinde söz sahibi olmaya çalışması toplumda kimi olumsuz olayların yaşanmasına neden olur. Bu durum, bir bakıma söz konusu toplumun modernleşme adına yaşanacak yeniliklere ve atılacak olan adımlara hazır olmadığının göstergesidir. Dolayısıyla günümüzde çoğunluğu gelişmekte olan III. Dünya ülkelerinde ekofeministler; sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik bağlamda çağdaşlaşma adına yapılacak olan yeniliklerin öncüsü olarak faaliyet göstermeyi amaç edinin toplumu bu tür yeniliklere hazırlamaya çalışırlar. "...III. Dünyada ekofeminist çalışmalar, bu ülkelerde yaşayan kadınların Batıdaki hem cinslerinden farklı maddi şartlara sahip olmalarının kadın-doğa ilişkisi üzerindeki etkilerini incelemeye yönelmiştir. Ayrıca sömürgecilik ve kalkınma projelerinin kadın-doğa ilişkileri açısından bu ülkelerdeki sonuçları üzerinde durulmuştur."²⁴

İlerleyen zamanlarda Vakıf Çiçektepe'de yaşayan erkeklerin o bölgeyi terk etmesiyle çevre bölgelerde çalışan erkekler ve Çingene diye adlandırılan Romanlar buraya yerleşmeye başlar. Değişiklik bununla sınırlı kalmaz ve dikkat çekecek derecede açık giyinen kadınlar da bu bölgeye yerleşince Vakıf Çiçektepe'de gece hayatı farklı bir konseptte bürünür. Söz konusu kadınlardan olan ve kimi çevreler tarafından "Katır Emel", kimi çevreler tarafından ise "Yarım Saatlik Emel" olarak adlandırılan karakter, imajı ve davranışlarıyla tüm erkeklerin dikkatini üzerine çekmeyi başarır. Ancak kendisi hakkında "sahte kadın" söylentisi karşısında gerçek bir kadın olduğunu kanıtlayamayınca Emel, yaşadığı bölgeyi terk eder. Sonraki süreçte Deli Gönül, Vakıf Çiçektepe'ye yerleşerek Emel'in yerini alır ve yaşamına burada hayat kadını olarak devam eder. Delikanlılar, kendisine "Kristin" diye hitap eder. Gecekonducular, fabrikaların faaliyet gösterdiği bölgeye yerleştikleri ilk süreçte her ne kadar yoksul bir yaşam sürmüş olsalar da geleneklerini ve masumiyetini koruyan yapıya sahiptiler. Romanda özellikle kadınlara verilen isimler üzerinden bu durum açıklanmaktadır: "Köyde, yazıda yaylada, gece dışarıda kalan koyunları sağmaya giden kızlara 'Berci Kız' denirdi. Koyunların sütünü toplayıp köye getirmeleri kıymetli bir iş olarak görülürdü. Bir kızın terbiyesi süt toplamaya gidip gelirkenki haliyle tavrıyla ölçülürdü."²⁵ Gün geçtikçe nüfusun artması, mahallenin ikiye bölünerek sosyo-kültürel anlamda değişikliklerin yaşanması, ekolojik kirlilikle birlikte ahlaki çöküntü ve yozlaşma, kadın motifi üzerinden yansıtılmaktadır. "Sanayileşme sonrasında ortaya çıkan çevre kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri anlatıdaki temanın çevre kirliliği ile ilgili olan boyutudur. Eserin adında da geçen saf, temiz 'Berci Kızın', 'Kristin' olarak adlandırılan bir fahişeye dönüşmesi ise, anlatının insanda gerçekleşen ahlâki çözülme ile ilgili olan boyutuna örnek teşkil eder."²⁶ Romanda da görüldüğü üzere toplumun tüm öğeleri kültürün taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yaşamın herhangi bir alanında yaşanan -olumlu veya olumsuz- değişiklik toplumun tüm kurumlarını etkilemektedir. "Kültürler gelişigüzel toplanmış görenek ve inançlar değil de bütünleşmiş örüntülü sistemlerdir. Adetler, değerler, kurumlar, inançlar birbirleriyle ilintilidir. Bunlardan birinde meydana gelen bir değişme diğerlerini de etkiler."²⁷ Romanda genel itibarıyla kadınlar yaşanan haksızlıklara karşı koyan, modernleşme adına iş hayatına atılan bir figür ve yaşanan ahlaki çöküntünün sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Toplumsal yaşamda hayatımızı idame ettirirken doğanın vermiş olduğu ürünlerden yararlanmaktayız. Doğanın bize sağlamış olduğu yaşamsal kaynaklar, sayamayacağımız miktarda element ve bileşenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu unsurlar, belli bir düzen ve uyum

²⁴ Oya Beklân Çetin, "Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik". *Sosyoekonomi Dergisi*. C. 1. S. 1. (2005), 74.

²⁵ Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, 26.

²⁶ Şerefınur Atik, *Türk Edebiyatında Postmodernist Süreç ve Latife Tekin*. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012), 161.

²⁷ Gönül İçli, *Sosyolojiye Giriş*. (Ankara: Anı Yayıncılık, 2005), 108.

içerisinde ekosistemi oluşturmaktadır. Dünyada yaşanan birtakım sosyal, siyasi, askeri olaylar ve insan eliyle yapılan müdahaleler kimi zaman bu uyumun bozulmasına neden olmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, üretim-tüketim dengesini sağlama adına değişik iş kollarının faaliyet göstermesi, belli alanlarda uzmanlaşma vs. faktörler kalifiye eleman ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yaşanan işsizlik, üretilen ve işletilen kaynakların toplumda belli bir kesimin tekeli altında olması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, toplum içindeki sınıfsal farklılık, göç, çarpık kentleşme ve sanayileşme ekosistemi olumsuz yönde etkilemektedir. Ekoeleştiri; insan-insan ilişkilerini, kaynakların düzenli ve dengeli kullanımını, kültür farklılığı ve cinsiyet ayrımı gibi konuları bilimsel temellere oturarak ele alır. Bu bağlamda yaşanan çevre tahribatının önüne geçebilme adına “Derin Ekoloji” ve “Ekofeminizm” gibi kuramlar toplumsal yaşamda görülür. Dolayısıyla fen bilimleri, biyoloji, siyaset, sosyal bilimler ve edebiyat ekoeleştirisinin kapsamı içinde olan farklı disiplinlerdir. Edebiyatın merkezinde insan ve yaşadığı çevre olduğu için doğayla ilgili kimi olumsuz olayların edebi metinlerde ele alınması da kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*, adlı romanında çöp yığınları ile fabrikalar arasında kurulmuş olan gecekondu sakinlerinin hayatta kalma mücadelesi dramatik biçimde anlatılmaktadır. Romanda, Çiçektepe Mahallesi adını verdikleri bir çevrede yaşam süren ailelerin sosyo-kültürel yapısı, sağlık koşulları, ekonomik durumu, siyasi yaşamı ve ekolojik kirlilik şahısların yaşadıkları kimi olaylar üzerinden yansıtılmıştır. Yazar, kaleme aldığı eserine yaşamında tanık olduğu, kendisinde iz bırakan olay veya durumlara yer verir. Bu durum bir bakıma yazarı eserinden soyutlayamadığımızın bir göstergesidir. Dolayısıyla Latife Tekin, romanında kendisine ve ailesine ait birtakım olayları hayatiyet kazandırdığı karakterler aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Romanda erkek işçilerin yaşadıkları haksızlığa karşı kadın karakterlerin tepkisi, gerçekleştirilen sanatsal ve kültürel aktivitelerin kadınların yaşam tarzlarına olumsuz etkileri, ilerleyen zamanlarda kadınların iş hayatına atılması ve Çiçektepe Mahallesi'nin yaşadığı ekolojik kirlilikle birlikte ahlaki çöküntü kadın motifi kullanılarak aktarılmıştır. Böylece romanda, bozulan çevre düzeni ekoeleştiri bağlamında ele alınmıştır.

KAYNAKLAR

- Altun, Altun. “Marksizm ve Ekoloji”. *I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Bildiriler Kitabı* 2012: 183-193.
- Atık, Şerefnur. *Türk Edebiyatında Postmodernist Süreç ve Latife Tekin*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012.
- Beklân Çetin, Oya. “Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik”. *Sosyoekonomi Dergisi*. C. 1. S. 1. (2005): 61-76
- Çelik, Ezgi Ece. “Val Plumwood ve Animist Materyalizm”. *ViraVerita E-Dergi*. S. 5 (2017): 71-86
- Engels, Friedrich . *Doğanın Diyalektiği*. Çeviren Arif Gelen. Ankara: Sol Yayınları, 2022.
- Görmez, Kemal. *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Gürbilek, Nurdan. *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2021.
- İçli, Gönül. *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.
- Kılıç, Selim. *Çevre Etiği*. Ankara: Orion Kitabevi, 2013.
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

- Opperman, Serpil. *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012.
- Özer, Pelin. *Latife Tekin Kitabı*. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2020.
- R. Des Jardins, Joseph. *Çevre Etiği-Çevre Felsefesine Giriş-*. Çeviren Ruşen Keleş. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Tekin, Latife. *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Can Yayınları, 2022.
- Tolan, Barlas. *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.
- Wellek, Rene ve Warren, Austin. *Edebiyat Teorisi*. Çeviren Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

1895-1896 Dürzî İsyanı ve Havran Seyyar Kolordusunun İsyan Bastırma Faaliyetleri

The 1895-1896 Druze Rebellion and Counterinsurgency Activities of the Havran Mobile Army Corps

Ahmet TURAN*

ÖZ

Bu makale, 1895-1896 yılları arasında meydana gelen Dürzî İsyanı ve Havran Seyyar Kolordusunun bu isyanı bastırma sürecini ele almaktadır. Havran, Cebelidürûz ve Şeria Vadisi arasında yer alan, Şam'ın önemli bir tarım ve hayvancılık bölgesidir. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'nde merkezîleşme çabaları, özellikle Dürzî toplumu gibi merkezî idareden bağımsız hareket eden yerel otoritelerin tepkisine neden olmuştur. Makale, Havran'daki Dürzî isyanının Osmanlı merkezî idaresine karşı direnişin bir parçası olarak nasıl ortaya çıktığını ve bu isyanın bastırılması sürecinde yürütülen askerî faaliyetleri detaylandırmaktadır. 1895 yılında Süveyde Kışlası'ndaki Osmanlı askerleri ile Dürzîler arasında başlayan çatışmalar, Dürzîlerin bölgedeki Müslüman ve Hristiyan köylerine saldırıları ile devam etmiştir. İsyanı bastırmak için kurulan Havran Seyyar Kolordusu, bölgeye iki kez askerî harekât düzenleyerek bölgede düzeni sağlamaya çabalamıştır. Çalışma, Osmanlı arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklardan yararlanarak, 1895 Dürzî isyanının detaylarını ve Osmanlı Devleti'nin isyanı bastırma çabalarını incelemektedir. İsyanın bastırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen askerî operasyonlar, seyyar kolordunun stratejik hareketleri ve isyanın sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Makale, Dürzîlerin Osmanlı merkezî idaresine karşı direniş potansiyelini ve Havran bölgesindeki isyanın Osmanlı askerî yapısındaki zorluklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Havran, Dürzî İsyanı, II. Abdülhamid, İsyan Bastırma.*

ABSTRACT

This article examines the Druze Rebellion of 1895-1896 and the efforts of the Havran Mobile Army Corps to suppress this rebellion. Havran is an important agricultural and livestock region located between Jabal al-Druze and the Şeria Valley, near Damascus. The centralization efforts of the Ottoman Empire during the Tanzimat Period led to significant resistance, particularly from local authorities like the Druze community who acted independently from the central administration. The article details how the Druze rebellion in Havran emerged as part of the resistance against the Ottoman central administration and the military activities carried out to suppress this rebellion. In 1895, clashes began between Ottoman soldiers at the Suwayda barracks and the Druze, which escalated with Druze attacks on Muslim and Christian villages in the region. The Havran Mobile Army Corps, established to suppress the rebellion, attempted to restore order in the region by conducting two military campaigns. Using Ottoman archival documents and secondary sources, the study examines the details of the 1895 Druze Rebellion and the efforts of the Ottoman Empire to suppress it. The military operations conducted to suppress the rebellion, the strategic movements of the army corps, and the outcomes of the rebellion are discussed in detail. The article highlights the resistance potential of the Druze against the Ottoman central

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ahmetturan tarih@gmail.com, (<https://orcid.org/0009-0004-6398-2184>).

administration and the challenges faced by the Ottoman military structure during the rebellion in the Havran region.

Keywords: *Havran, Druze Rebellion, Abdülhamid II, Counterinsurgency.*

Extended Summary

Havran, an essential agricultural and livestock region, was under Ottoman rule from the 16th to the 20th centuries. During the Tanzimat period, efforts to increase state control and centralize the administration led to significant resistance from local communities like the Druze. The Druze population in Havran grew steadily due to various historical events, including conflicts in Lebanon and military conscription attempts by the Ottoman authorities. The centralization efforts imposed during the Tanzimat period resulted in various administrative and fiscal obligations that threatened the autonomy of local communities, leading to widespread opposition. The Druze community, which had a strong sense of local autonomy, fiercely resisted these efforts. The rebellion began in 1895 with clashes between Ottoman soldiers and Druze fighters, which escalated into a broader conflict involving attacks on Muslim and Christian villages. To suppress the rebellion, the Ottoman government established the Havran Mobile Army Corps, which conducted two major military campaigns. The first campaign began in December 1895. The Corps faced significant challenges due to the difficult terrain and harsh weather conditions. Despite these obstacles, the campaign progressed with several battles, including significant engagements in Qarrasa and Al-Mazra'a. By December 20, 1895, The Corps had reached Suwayda, the center of the rebellion. During this period, the Ottoman military had to overcome numerous logistical and strategic challenges, including the shortage of trained soldiers, reliance on irregular forces like Circassians and Kurds, and internal conflicts among military and administrative officials. The first campaign concluded in March 1896, achieving temporary stability in the region. Despite the initial success, unrest resurfaced in June 1896 due to local conflicts and inadequate administrative measures. The second campaign, led by Müşir Tahir Pasha, began in July 1896. The corps once again faced significant resistance from the Druze fighters, who were well-acquainted with the local terrain and employed effective guerrilla tactics. The campaign included major battles in Qanawat and Shabba, where the Druze suffered heavy casualties. The second campaign demonstrated the persistent difficulties the Ottoman military faced in maintaining control over the region. However, by the end of July 1896, the Druze resistance was significantly weakened, leading to their eventual surrender in August 1896. The terms of the surrender included disarmament and a pledge of loyalty to the Ottoman authorities. The suppression of the Druze Rebellion highlighted several chronic issues within the Ottoman military and administrative structures. The reliance on poorly trained and fatigued regular soldiers, the incorporation of irregular forces with limited discipline, and logistical challenges such as food shortages and inadequate communication systems were significant obstacles. Additionally, internal conflicts between military and administrative officials further complicated the suppression efforts. Despite these challenges, the Havran Mobile Army Corps succeeded in re-establishing temporary order in the region. However, the underlying tensions and resistance potential within the Druze community and other local groups persisted, leading to subsequent uprisings in the early 20th century. The Druze Rebellion of 1895-1896 serves as a historical example of local resistance against the centralization policies of the Ottoman Empire during the Tanzimat Period. The rebellion and its suppression involved complex military and administrative efforts, revealing the limitations and challenges faced by the Ottoman authorities in maintaining control over distant provinces. The events in Havran also underscored the persistent autonomy and resistance potential of local communities, which continued to challenge the central authority until the final years of the Ottoman Empire.

Giriş

Havran, doğusunda Cebelidürûz¹, batısında Şeria Vadisi, kuzeyinde Şam vadisi ile Leca platosu, güneyindeyse Belka arazisi ve Cebeliaculun'la çevrili, sınırları kesin biçimde belirlenemeyen oldukça geniş bir bölgedir. Arazisinin bir kısmı kayalık ve engebeli olan Havran, hayvancılığa ve nispeten sık sayılabilecek yağışları dolayısıyla tarıma elverişli olduğu için Şam'ın kileri olma görevini de görmektedir.² XVI. ve XX. yüzyıllar arası Osmanlı yönetiminde bulunan Havran, yaklaşık dört yüzyıl boyunca Şam'a bağlı bir idari birim olarak kalmıştır. Tanzimat devrinde devletin taşradaki otoritesini arttırma çabaları ve merkezîyetçi düzenlemeler sonucunda Kuneytira, Busrulharir, Dera, Cebelidürûz ve Aclun kazalarından müteşekkil, merkezi Süveyde olan ve Suriye Vilayetine bağlı bir sancak haline gelmiştir.³ Bu dönemde Havran'ın dikkat çekici özelliklerinin başında, Dürzîlerin giderek güçlendiği bir yer halini alması gelmektedir.⁴ Havran'daki Dürzî nüfusu, XVII. yüzyıldan itibaren çeşitli olayların sonucunda aşamalı olarak artmıştır. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın kısa süren Mısır hâkimiyeti süresinde onları askere almak istemesi, 1840 ve 1860'larda Lübnan'da yaşanan Dürzî-Mârûnî mücadelesi gibi olaylar sonucunda Dürzîler çareyi devamlı olarak Havran'a kaçmakta bulmuşlardır.⁵

Tanzimat devrinde Osmanlı yönetiminin merkezîleşme çabaları, kendilerine dayatılan yükümlülükler ve idari özerkliğin ortadan kalkması tehlikesinden dolayı, toplumun farklı kesimleri tarafından pek çok durumda şiddetli muhalefetle karşılanmıştır. Devlet müdahaleleri ve dayatılan yükümlülükler, toplumu oluşturan grupların yahut etnik unsurların mevcut durumdan memnuniyetsizlik duymasına yol açmıştır. Çünkü merkezîleşme, kendi yerel otoritelerine sahip grupların çıkarlarını tehdit etmektedir. Söz konusu durum ise devleti zora daha fazla başvurmak ve denetimi yoğunlaştırmak zorunda bırakmıştır.⁶ Dürzî toplumu ve Havran coğrafyası, tam da bu duruma uygun bir biçimde XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı yönetimini en fazla uğraştıran problemlerin başında gelmiştir. Zorunlu askerlik, vergi mükellefiyeti gibi idari özerkliklerini tehdit eden yükümlülükler karşısında Dürzî toplumu, devamlı olarak Osmanlı merkezî idaresi ile bir çatışma içerisinde olmuştur. Çalışmamızın ana eksenini, XIX. ve XX. yüzyıl Dürzî isyan halkalarından yalnızca biri olan 1895 isyanının gerçekleştiği Havran'da, düzeni sağlamaya yönelik askerî faaliyetler oluşturmaktadır. Çalışmamızda, Suriye'nin güneyinden başlayarak Cebelidürûz'a yönelen askerî harekâtın ne şekilde icra edildiği sorusu arşiv belgeleri ışığında cevaplanmaya gayret edilecektir.

Yerli ve yabancı literatürde Dürzîlere ve Dürzî isyanlarına dair eser sayısı oldukça az sayıdadır. İsyanlara dair müstakil bir çalışma bulunmamakla birlikte bazı eserlerde isyanlara dair bilgiler bulabilmek mümkündür. Bunlardan başta zikredilmesi gerekeni Adem Ölmez tarafından kaleme alınan *93 Harbinden Otuz Bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi* isimli eserdir.⁷ Çalışmamız için kıymetli bilgiler barındıran bu eserden yararlanılmaya çalışılmıştır.

¹ Çalışmada geçen yer isimlerinin yazımın için takip edilen yol: Söz konusu mekan, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı Osmanlı Yer Adları Sözlüğü'nde ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü'nde yer almaktaysa, bu eserlerde yer aldığı şekilde, bu eserlerde yer almıyor ise güncel harita üzerindeki şekli ile yazılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017).; *Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü*. (İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020).

² Ş. Tufan Buzpınar, "Havran", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 16 (İstanbul: TDV yay., 1997), 539-540.; Sabahattin Samur, "Cebel-i Havran 'da Dürzîler ve Sultan Abdülhamit'in bunlarla ilgili Politikası (1878-1900)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 5 (1994): 402.

³ *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, H. 1314/M. 1896, 615-617.

⁴ Buzpınar, "Havran", 540.

⁵ Samur, "Cebel-i Havran 'da Dürzîler", 402.

⁶ Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. 2. bs., çev. Zeynep Altok (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011), 1-3.

⁷ Adem Ölmez, *93 Harbinden Otuz Bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013).

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (Yöktez)’de ise tarih alanında Dürzîlere dair yapılmış üç adet yüksek lisans tezine⁸ ek bir adet de doktora tezi bulunmaktadır.⁹

1. Cebelidürûz’da Olayların Başlaması

Dürzîler, Suriye’nin güneyinde Cebel-i Lübnan ve Havran (Cebelidürûz) bölgelerinde yaşayan bir topluluktur. II. Abdülhamid döneminde Dürzîler ile alakalı en mühim sorun genellikle iç çatışmalardır. Bu karışıklıklar genellikle Dürzî-Mârûnî çatışmaları şeklinde kendini göstermekteydi.¹⁰ Avrupa devletleri de bu iç çatışmalardan mümkün olduğu derece faydalanmaya çalışmaktaydı. XIX. yüzyılın başından beri Fransız ve İngilizlerin çekişmesine sahne olan coğrafyada, Fransızlar özellikle kendileri gibi Katolik olan Mârûnîleri, İngilizler ise Uzakdoğu sömürgeleri ile bağlantılarını devam ettirebilmek için Dürzîleri desteklemişlerdi.¹¹ Bu tarihlerde Havran’da on beş bin adet silahlanmış eşkıya olduğu tahmin edilmekteydi.¹² Esasen II. Abdülhamid devrinin ilk yıllarında Havran Dürzîlerine yönelik Osmanlı politikası, zor kullanımından mümkün mertebe kaçınma, müzakere ve uzlaşma yöntemleriyle barışı ve sükuneti sağlama gayesindeydi. Bu amacı gerçekleştirmeye çalışırken Osmanlı yönetimi, Dürzî meselesinde yabancı müdahalesine izin vermeme konusunda oldukça kararlı davranmıştı.¹³

Bölgede tansiyonun hiçbir zaman düşmüyor olması, oldukça yaygın olan silahlı çatışmaların bile artık vak’a-i âdiyyeden sayılmasına sebep oluyordu. Örneğin 10 Ağustos 1895 tarihinde Suriye Vilayetinden alınan telgrafa göre, Süveyde Kışlası’ndaki altmış kişilik bir asker grubu kışlaya yarım saat mesafedeki Msad Karyesi’ne giderken içlerinden bir neferin katırı Dürzîlere ait keçilerden birini çiğnemiş ve çıkan çatışmada dokuz nefer hafifçe yaralanmıştı.¹⁴ Henüz bu olay gerçekleşmeden birkaç gün önce ise Dürzî aşiretlerinin Müslüman ve Hristiyan köylerine karşı taarruzlarını sıklaştırdığı ve telgraf hatlarını tahrip etmeye başladığı Cebelidürûz Kaymakamlığı tarafından Suriye Vilayetine bildirilmişti. Suriye Valisi Osman Paşa da merkeze gönderdiği bir telgrafta bu duruma değinerek kaza merkezi olan Süveyde Kışlası’ndaki asker mevcudunun az olduğunu ve bu sayının artırılması gerektiği düşüncesindeydi. Ayrıca yazısının devamında, Dürzî köylerinin yakınlarında bulunan karyelerde yüzer neferlik iki devriye kolu gezdirilmesinin icap ettiğini belirtmekteydi.¹⁵ Dürzîlerin Havran dahilindeki iki karyeye düzenlediği saldırıda yirmi kişiyi katlederek evleri ateşe vermeleri, Havranlıların yardım beklemek için toplandıkları iki köyü muhasara etmeleri ve bayrak açarak altında toplanmaları artık isyanın başladığının habercisiydi. Bu sırada Hasbeyya ve Raşeyya Hristiyanları da Dürzîlere yakın olan yerleşim yerlerini terk etmeye başlamışlardı. Hem Suriye Valisi hem de Beşinci Ordu Müşiri müştereken yolladıkları telgraflarda, bu işin büyüyeceğinden bahisle önünün şimdiden kesilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Bu sebeple Nablus redif alayının ve ihtiyat olarak da Şam alayının silah altına alınmasına izin verilmesini talep etmekteydiler.¹⁶ Her ne kadar redif taburlarını bölgeye sevk için hazırlamaya başlanmışsa da isyancı Dürzîlerin sayıca çokluğu ve

⁸ Zafer Çınar, “Lübnan’daki Maruni ve Dürzîlerin siyasi mücadeleleri (1841-1845)” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015).; Mehmet Deniz Karakışla, “1840- 1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan’da Dürzî- Marunî çatışması ve bu çatışmanın bölgeye etkisi” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2016).; Rahmetullah Yeşilçay, “XIX. yüzyılın ilk yarısında Dürzîler” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, 2021).

⁹ Sibel Ceylan Yiğit, “Cebel-i Lübnan’da Kimliksel Varoluşlar: Dürzîler ve Marunîler (1820-1860)” (Yayımlanmamış doktora tezi. Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2021).

¹⁰ Ölmez, 93 Harbinden, 71.

¹¹ Yunus Ekici, “Osmanlı Yönetiminden Fransız Manda İdaresine Kadar Lübnan’da Dürzî-Marunî Mücadelesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30 S. 2 (2020): 560.

¹² *Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı (Y.MTV)*, 3 Recep 1313/8 Kanunuevvel 1311, nr. 133/20, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

¹³ Şit Tufan Buzpınar, “II. Abdülhamid Dönemi İlk Yıllarında Havran (Suriye) Dürzîlerine Yönelik Osmanlı Politikası (1878-1881)”, *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, S. 82 (2024): 202.

¹⁴ Y.MTV, 18 Safer 1313/29 Temmuz 1311, nr. 126/104, BOA.

¹⁵ *Bâbü’lî Evrak Odası (BEO)*, 13 Safer 1313/24 Temmuz 1311, nr. 665/49816, BOA.

¹⁶ *Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Odası Belgeleri (A.}MKT.MHM)*, 16 Cemaziyelevvel 1313/23 Teşrinievvel 1311, nr. 606/1, BOA.

silah kullanmadaki maharetleri sebebi ile bu taburların isyan bastırma noktasında yetersiz kalacağı tahmin ediliyordu. Bu sebeple, bölgeye gönderilmek için hazırlanan Lazkiye ve Antakya redif taburlarının Lazkiye’de kalarak oranın asayişine bakmalarına karar verilmişti. Onların yerine söz konusu bölgelerdeki nizamiye taburları Arkadi isimli vapur ile Beyrut’a ve buradan da Şam’a gönderilip Havran kuvvetine ilave edileceklerdi.¹⁷

Merkezî idarenin bu isyana ne derece hazırlıksız bir biçimde yakalandığı, kasım ayı başında Dürzîlerin Süveyde Kışlası’na taarruz edeceğine dair şayiaların çıkması ile birlikte, Beşinci Ordu, Suriye Valiliği ve Seraskerlik arasındaki yazışmalarda net bir şekilde görülebilir. Böylesi bir tehlide karşı düşünülen önlemlerin ilki, en kısa zamanda yeterli sayıda askerî yardımın Süveyde’ye ulaştırılması, ikincisi ise Dürzîlerin Havranlılarla olan meşguliyetlerinden istifade edilerek Süveyde’deki taburun süratle Şeyhmiskin’e çekilmesi idi. Kışlada bulunan bir tabur asker, iki dağ topu, iki yüz sandık cephane ve otuz katır için yalnızca yirmi ila yirmi beş günlük erzak mevcut olduğu gibi, kışlanın suyu da halihazırda Dürzîler tarafından kesilmiş vaziyetteydi. Çağırılan redif taburlarının Şam’dan yola çıkarak kışlaya ulaşmasının on beş gün alacağı ve bu süre zarfında susuzluk çekileceği için bu ihtimalden vazgeçilmişti. Diğer alternatifte ise Süveyde’ye haber gönderilecek ve askerlerden, cephaneyi katırlara yükleyip top kamalarını alarak kışlayı terk etmeleri, akabinde ise Dürzîler arasından geçerek Şeyhmiskin’e gitmeleri istenecekti.¹⁸ Neyse ki Süveyde’de bulunan tabur binbaşısının Havran kumandanlığına gönderdiği şukkada Dürzîlerin şimdiye kadar kışlaya taarruz etmediği ve orada henüz bir vukuat olmadığı anlaşılmış, böylece söz konusu iki çözüm önerisini uygulamaya koymaya gerek kalmamıştı.¹⁹

11 Kasım 1895 tarihine gelindiğinde Suriye Valisi Osman Paşa tarafından kaleme alınan bir yazıda Havran’da olayların giderek büyüdüğü ve artık içinden çıkılmaz bir hal almaya başladığı görüldü. Müslümanların büyük bir galeyan içerisinde olduğundan bahseden Vali, şehirde her saat hatta her dakika bir arbeye yaşandığına değinerek halkın, redif askerlerinin dağılıp Dürzîlerin kendilerine saldıracağından korktuğunu belirtti. Şam’da galeyana gelmiş olan Müslüman ahalinin Dürzîlerden rast geldiklerini katletmeye başlamasıyla Havran’lı dört Dürzî’nin idam edilmesi, dükkanından çıkarılan bir Dürzî’nin tartaklanarak çarşı ortasına atılması gibi vakalar, olayların ne boyuta geldiğini gösteriyordu.²⁰ İlerleyen günlerde Serasker Rıza Paşa tarafından kaleme alınan 27 Kasım 1895 tarihli tezkirede, Dürzîler tarafından Busruhharir kışlası ve ahali üzerine saldırılacağı, altı tabur ile iki sahra ve bir cebel bataryasının Havran Seyyar Kolordusu Komutanlığına tayin edilen Ferik Ethem Paşa ile Havran’a sevk edilmesi gerektiği belirtildi. Bu tarihte Ethem Paşa’nın komutası altında yirmi dört taburluk kuvvetin üç liva şeklinde organize olması planlanmıştı.²¹ Askerî kuvvetin artırılmasına yönelik çabalar ise devam etmekteydi. Üçüncü Ordudan sevki kararlaştırılmış sekiz taburdan ikisi halihazırda gönderilmişti. Diğer taburlar da hazırlanmış bir halde, Nevrekop’tan gelecek taburu beklemekteydi. Selanik’ten ise Mirliya Naim Paşa kumandasında bir liva sevk olunmuştu.²²

2. Havran Seyyar Kolordusunun Birinci Cebelidürûz Harekâtı

Havran Seyyar Kolordusuna tayin edilen Ferik Ethem Paşa, beraberinde Miralay İsmail Zühdü, Binbaşı Rıza ve Kolağası Hüsameddin Beyler olduğu halde daha önce Şam’dan yola çıkarılmış olan altı tabur ile iki sahra ve bir cebel bataryasıyla Şeyhmiskin’deki karargâha vardı.²³ 12 Aralık Çarşamba günü askerî harekâta başlama niyeti taşısa da dört gün boyunca aralıksız süren yağmur buna engel oldu. Şeyhmiskin’in etrafını çamur deryasına çeviren yağmur sebebi

¹⁷ Y.MTV, 18 Cemaziyelevvel 1313/25 Teşrinievvel 1311, nr. 131/43, BOA.

¹⁸ BEO, 17 Cemaziyelevvel 1313/ 24 Teşrinievvel 1311, nr. 702/52600, BOA.

¹⁹ Y.MTV, 21 Cemaziyelevvel 1313/28 Teşrinievvel 1311, nr. 131/79, BOA.

²⁰ Yıldız Perakende Başkitâbet Dairesi Evrakı (Y.PRK.BŞK), 25 Cemaziyelevvel 1313/1 Teşrinisani 1311, nr. 44/2, BOA.

²¹ Adem Ölmez, 93 Harbinden, 73.

²² Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS), 25 Cemaziyelevvel 1313/1 Teşrinisani 1311, nr. 339/56, BOA.

²³ Y.MTV, 20 Cemaziyelahir 1313/26 Teşrinisani 1311, nr. 132/157, BOA.

ile topçu bataryalarının hareketi de imkânsız bir hale geleceğinden dolayı, 13 Aralık günü bu toplar mecburi olarak Busrulharir'e gönderildi. Üçüncü liva bataryası ve bir takım süvari 14 Aralık günü Busrulharir ilerisine sevk edilecekti. Yağmurun kesilmesi durumundaysa 16 Aralık Pazartesi günü harekâta başlanması planlanmıştı.²⁴ Bu tarihte Beşinci Ordu kumandanlığından gönderilen bir telgrafa göre harekâta girişecek olan kolordunun mevcut kuvveti yirmi iki piyade taburu, iki süvari alayı ve üç topçu bataryasından mürekkepti.²⁵

Harekâta başlayan kolordu arşiv belgelerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak Qarrasa'ya taarruz eden Dürzî eşkıyasının üzerine yürümüşü. Burada bulunan eşkıyayı süren kolordu Qarrasa'nın üç buçuk kilometre kuzey doğusundaki Nijran Karyesi'ne kadar takip harekâtı icra etmişti. 18 Aralık tarihinde Beşinci Ordu kumandanlığından Seraskerliğe gönderilen telgrafa göre Dürzîlerin kaybı tam anlaşılamamakla birlikte dört yüz ila beş yüz kadardı. O günü Qarrasa'da istirahatle geçiren kolordu, ertesi gün al-Mazra'a ve Süveyde'ye doğru yola çıkmayı planlamıştı.²⁶ Beşinci Ordu Kumandanı Ömer Rüşdü Paşa tarafından gönderilen şifreli telgrafta 19 Aralık günü al-Mazra'a ve civarındaki köylerde toplanan eşkıya ile muharebeye girildiği ve sayıları beş altı bini bulan eşkıyanın hezimete uğratılarak Mecdel Karyesi'nin ele geçirildiği bildirilmişti. Muharebe sonucu bir mülazım ile beş nefer yaşamını yitirirken bir zabıt ile on sekiz nefer de yaralanmıştı. Dürzîlerin kaybı ise altı yüze yakın olmakla birlikte, yaklaşık bin iki yüz de yaralı vardı. Geceyi al-Mazra'a'da geçiren birlikler 20 Aralık günü saat altıda harekete geçerek akşam saat dokuzda Süveyde'ye ulaştı.²⁷

Kroki 1. Kolordunun 16-20 Aralık 1895 Tarihleri Arasında Süveyde'ye İlerleyişi



Kolordunun Süveyde'ye ulaşmasını takip eden on günlük süre zarfında herhangi bir askeri harekâta girişmemesi, Suriye Valisi Osman Paşa tarafından muhalefetle karşılandı. Paşa, 29 Aralık 1895 tarihli tezkiresinde Dürzilerin itaat altına alınması için yeterli çabanın gösterilmediğini, isyancılara boyun eğdirmek yerine geçici tedbirlere başvurulduğundan yakındı. Ethem Paşa'nın yanı sıra Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay İsmail Bey ve Havran Komutanı Memduh Paşa da Osman Paşa'nın şikâyetlerinden nasibini aldı. Osman Paşa son olarak Ethem Paşa'nın yerine Halep'te bulunan Bahri Paşa'nın geçmesi talebinde bulunduysa da bu isteği Bâbîâlî tarafından münasip görülmedi.²⁸

²⁴ Y.MTV, 27 Cemaziyelahir 1313/3 Kanunuevvel 1311 nr. 132/204, BOA.

²⁵ Y.MTV, 3 Recep 1313/8 Kanunuevvel 1311, nr 133/20, BOA.

²⁶ Y.MTV, 2 Recep 1313/7 Kanunuevvel 1311, nr. 133/13, BOA.

²⁷ Y.MTV, 8 Recep 1313/12 Kanunuevvel 1311, nr. 133/54-2, BOA.

²⁸ Ölmez, 93 *Harbinden*, 73-74.

Her ne kadar Osman Paşa tarafından şikâyeteye maruz kalsa da seyyar kolordunun Süveyde'deki ilk faaliyetlerinden boş durmadığı anlaşılmaktadır. Serasker Rıza Paşa'nın 7 Ocak 1896 tarihli tezkiresinde, 6 Ocak 1896 tarihinde Beşinci Ordudan gelen telgraftaki bilgilere yer verilmiştir. Beşinci Ordu Komutanlığının seyyar kolordudan aldığı telgrafta, Süveyde ve civarındaki karyelerden çeşitli cinslerde otuz tüfek ve dört yüz yirmi altı fişeğe el konulduğu, meşhur eşkıyalardan Ebû Tallâl'in yakalandığı ve dört bayrak ile on sekiz tüfeğe ek olarak bir sandık cephane ve beş yüz fişek ele geçirildiği bilgisi yer almaktadır.²⁹

Havran'da yaşanan Dürzî isyanı ile meşgul olan Ethem Paşa, bir yandan da Zeytun'da meydana gelen olaylarla ilgilenmekteydi. Zeytun'daki isyanın bir türlü neticelendirilememesi üzerine Maraş'a gitmesi gereken Ethem Paşa'nın yerine, 8 Ocak 1896 tarihli sadaret emri ile Ferik Ömer Rüştü Paşa getirildi.³⁰ Askerî harekât sürerken bölgeden iyi haberler de gelmeye devam etmekteydi. Beşinci Ordudan gönderilen 12 Ocak 1896 tarihli telgrafta kolorduya bağlı bir livanın Memduh Paşa kumandasında elde ettiği başarılar haber verilmekteydi. 9 Ocak'ta Salkhad'a doğru yolan çıkan liva, vukuatsız olarak Salah Karyesi'ne varmış ve karye ahalisi arz-ı dehâlet ederek istimân eylemişti. Ancak aralıksız devam eden şiddetli kar fırtınası sebebi ile liva, 11 Ocak'a kadar burada beklemek zorunda kaldı. 11 Ocak'ta Miralay Raşid Bey kumandasında üç tabur piyade ve bir miktar süvari askeri, yanlarına iki dağ topu olarak Salah'ın kuzeyinde yer alan Busan, S'aana ve Rusaydah karyelerine sevk edildi. Burada hükümetin yasak olarak addettiği kuyruktan dolar almış dört tüfek, üç revolver, elli üç deste fişek, üç bayrak ve elli üç eşkıya ele geçirildi.³¹ 1896 senesinin ocak ayının kalan günlerinde ve şubat ayında ise dikkate değer bir asayiş olayı gerçekleşmedi.

Serasker Rıza Paşa'nın 24 Mart 1896 tarihli tezkiresinde, Mirliva Memduh Paşa'dan alınan bir telgrafta Havran'da artık asayişin sağlandığı ve bölgedeki düzenli ordu mevcudunun bir liva derecesine düştüğü belirtiliyordu. Memduh Paşa telgrafının devamında, Osman Paşa'nın kendisine beslediği düşmanlık sebebi ile şimdiye kadar devlet nezdinde kazandığı itibarı kaybetmektense görevinden affını talep etmeyi istedi. Beşinci Ordu ile yapılan yazışmalar neticesinde daha evvel Havran'da kumandanlık yapmış Mehmed Lütfi Paşa'nın tekrar kumandanlık görevine getirilmesi düşünüldü.³²

Olayların neredeyse tamamen yatıştığı nisan ayında, isyan olaylarına karışan üç yüz kırk iki kişi yakalanmıştı. Yakalananlardan iki yüz on sekizi cürümleri hafif olduğu için Girit'e sevk edilmek üzere şubat ayında padişah iradesi ile askere alınmıştı. Yetmiş altı kişi tahliye edilirken cezalandırılması gereken kırk sekiz kişi belirlenmişti. Dahiliye Nazırı'nın Sadaret'e yazdığı bir tezkirede, Dürzîlerin ileri gelenlerinden yirmi-yirmi beş hanenin başka bir yere nakledilmesi, cinayet işleyen kırk ila elli kadar şahsın hapsedilmesi konusunda kararın Suriye Valiliğine bildirilmesi istendi. Valilikten gelen cevaplarda, haneleri nakledilecek on aile reisi ve nefyedilecek otuz beş şahsın bulunduğu ve şahısların Rodos'a, on aile reisinin beşinin Hüdavendigar, beşinin de Kastamonu vilayetlerine dağıtılmasının uygun olduğu bildirildi.³³

3. Olayların Tekrar Başlaması

Her ne kadar Havran Kumandanı ve merkezî idare bölgede asayişin sağlandığını düşünse de yarıldıklarını anlamaları çok uzun sürmedi. Haziran ayının başında Cebelidürûz Kaymakamlığı vekaletinde bulunan jandarma kumandanı Hüsrev Paşa'ya, Urman Karyesi ahalisinin, Milh Karyesi'nden bir çobanı yaralamasından kaynaklı olaylar çıktığı istihbaratı ulaştı. Tahkikat için bir binbaşı refakatinde bölgeye jandarma neferleri sevk edildi. Ancak neferler silahlı mukavemet ile karşılaşınca kendilerine yardım için bir nizamiye taburu, iki bölük müfreze ve iki de dağ topu gönderildi. Muhasaraya alınan jandarma binbaşı ve refakatindeki

²⁹ Y.MTV, 21 Recep 1313/26 Kanunuevvel 1311, nr. 134/55, BOA.

³⁰ Ölmez, 93 Harbinden, 74.

³¹ Yıldız Perakende Askeri Maruzâtı (Y.PRK.ASK), 27 Recep 1313/1 Kanunusani 1311, nr. 109/57, BOA.

³² Y.MTV, 9 Şevval 1313/12 Mart 1312, nr. 138/55, BOA.

³³ Ölmez, 93 Harbinden, 74-75.

otuz altı nefer iki saat süren muharebe sonrası etkisiz hale getirilerek ellerinde silah, cephan ve toplar alındıktan sonra serbest bırakıldı. Yakın bir tarihte Nijran'a giden on nefer de jandarmalar ile aynı akıbeti paylaştı.³⁴ Bölgede yaşanan bu gelişmeleri merkeze bildiren Memduh Paşa 15 Haziran 1896 tarihli şifreli telgrafında olayların faturasını jandarma kumandanı Hüsrev Paşa'ya kesti. Hüsrev Paşa'nın idaresizliğinden, mülki memurların irtikabından özellikle de jandarmanın köylerde ahalinin akçesini zorla gasp etmesi gibi davranışlardan şikâyetinde bulundu. Son olarak da bu tarz uygunsuz davranışların devam etmesi durumunda Cebelidürûz'un tekrar eski haline döneceği uyarısını yaptı.³⁵ Memduh Paşa'nın seraskerliğe gönderdiği bu telgraf, Serasker Rıza Paşa'nın tezkiresi ile birlikte Meclis-i Vükelâ'da okundu. Jandarma kumandanı Hüsrev Paşa, jandarma zabitan ve neferleri hakkında yapılması gerekenlerin seraskerliğe, mülki memurlar için yapılması lazım gelen azil, tebdil ve tayinlerin ise Dahiliye Nezaretine havale edilmesi kararlaştırıldı.³⁶

Bu noktada Havran Kumandanı Memduh Paşa ile Suriye Valisi Osman Paşa arasındaki düşmanlık tekrar meydana çıktı. Osman Paşa 29 Haziran 1896 tarihinde gönderdiği müstâcil başlıklı telgrafında Memduh Paşa'yı bir kez daha merkeze şikâyet etti. Yaşanan son olayların, bir önceki askerî harekâta ıslahına Memduh Paşa'nın memur edildiği mahaller olduğunu, Paşa'nın o zaman da cehaleti ve kabiliyetsizliği yüzünden hiçbir iş yapamadığını belirtti. Hatta başını Urman ve Salkhad ahalisinin çektiği son olaylarda bu yerlerden kimsenin tutuklanmamasına gönderme yaptı. Dahası, Dürzîlerin bölgedeki jandarmaları silahlarıyla ve mülki memurları da eşyalarıyla alıkoymadan sadece Cebelidürûz dışına çıkarmakla yetindikleri halde, denk geldikleri askerlerin silahlarından elbiselerine kadar her şeylerini almasına dikkat çekti. Şüphesiz bunun altında yatan sebep, Vali'nin ileriki satırlarından da anlaşılacağı üzere, Memduh Paşa'nın olaylardan jandarma ve mülki memurları sorumlu tutmasıydı. Osman Paşa, idaresizliğinden şikâyet edilen jandarma kumandanı Hüsrev Paşa'nın iyi bir idareci olduğunun tüm vilayette herkes tarafından bilindiğini ve kendisine bir hata isnat etmenin imkânı olmadığını belirterek Hüsrev Paşa'yı savundu. Jandarma sevkini Hüsrev Paşa'nın kendi aldığı bir karar doğrultusunda değil, doğrudan Beşinci Ordu kumandanlığından verilen emirle usul ve kaidelere uygun olarak gerçekleştiğini belirtti. Son olarak Memduh Paşa'nın, eşkıya pususuna düşen askerlerin yanına kılavuz olarak bir Dürzî'yi verdiği yetmezmiş gibi, aynı şahsın maiyetine bir de müfreze vererek köy köy dolaştırdığını bildirdi.³⁷

Yaşanan tüm bu gelişmeler bölgede tekrar askerî mevcudun artırılması gerekliliğini gündeme getirdi. Suriye Valisi Osman Paşa ve Beşinci Ordu Kumandanı Ömer Rüşdü Paşa müşterek yolladıkları telgrafta, Baalbek, Hama, Humus ve Duma redif taburlarının silah altına alınmasına ve Üçüncü Ordudan alınacak sekiz yüzer mevcutlu on iki taburun acilen bölgeye gönderilmesine izin verilmesini talep etti.³⁸ Söz konusu taburların silah altına alınmasına izin verilmekle birlikte Üçüncü Ordudan asker alınması mümkün olmadığından başka bir alternatif çözüm düşünüldü. Denizli redif livasında hazır halde bulunan altı taburun hemen İzmir'e gönderilerek bölgeye sevk edilmesi akla geldi. Beşinci Ordunun isteği sayı olan on iki tabura ulaşmak için gereken altı taburun dördünün Karahisar-ı Sahip redif livasından temin edilmesi ve Akka redif livasının da celp edilmesi kararlaştırıldı.³⁹

Bölgeye asker sevkî devam ederken Beşinci Ordu Müşiriyetine İşkodra Valisi Tahir Paşa tayin edildi.⁴⁰ 6 Temmuz günü saat sekiz buçukta Şam'dan hareket eden Paşa, gün batımında Şeyhmiskin'e varıp Beşinci Ordu Müşiri olarak kumandayı deruhte etti.⁴¹ Tahir Paşa'nın

³⁴ BEO, 6 Muharrem 1314/5 Haziran 1312, nr. 796/59663-1, BOA.

³⁵ *İrade Askerî (İ.AS)*, 4 Muharrem 1314/3 Haziran 1312, nr. 16/33-1, BOA.

³⁶ *İ.AS*, 5 Muharrem 1314/4 Haziran 1312, nr. 16/33-4, BOA.

³⁷ BEO, 18 Muharrem 1314/17 Haziran 1312, nr. 804/602-45-2, BOA.

³⁸ BEO, 8 Muharrem 1314/7 Haziran 1312, nr. 796/59663-3, BOA.

³⁹ BEO, 8 Muharrem 1314/7 Haziran 1312, nr. 796/59672, BOA.

⁴⁰ *İrade Dahiliye (İ.DH)*, 6 Muharrem 1314/ 5 Haziran 1312, nr. 1335/55, BOA.; *Y.PRK.ASK*, 14 Muharrem 1414/13 Haziran 1312, nr. 11/3-3, BOA.

⁴¹ *Y.PRK.ASK*, 25 Muharrem 1314/24 Haziran 1312, nr. 112/114, BOA.

Şeyhmiskin'e varmasından bir hafta evvel Dürzîler Süveyde Kışlası'nı kuşatma altına almış ve kışlanın suyu ancak bir hafta idare edecek dereceye düşmüştü.⁴² Kışla içerisinde Memduh Paşa ve Hüsrev Paşa ile beraber bin asker, bir zaptiye müfrezesi ve bir kaç askerî memur bulunuyordu.⁴³ Tahir Paşa, Şeyhmiskin'e gelir gelmez seyyar kolordunun fırkalarını tertip etme işine girişti. Süveyde'deki durumun oldukça sıkıntılı olduğunu bilen Paşa, 9 Temmuz günü sabah kolordu ile yola çıkarak, al-Thaala üzerinden Süveyde'ye ulaşmayı planladı.⁴⁴

4. Havran Seyyar Kolordusunun İkinci Cebelidürûz Harekâtı

Havran Seyyar Kolordusu planlandığı üzere 9 Temmuz 1896 Perşembe günü Şeyhmiskin Karargâhı'ndan yola çıktı. Coğrafyanın oldukça zorlayıcı ve mevsimin de yaz olması, böylesine mühim bir operasyonun icrasını güçleştirmekteydi. Seyyar kolordunun Beşinci Ordu dışından mürettep askerleri, durgun ve sıcak havaya tahammül etmekte zorlanıyordu. Tahir Paşa'nın tabiri ile bu askerler "serin memleketler ahalisinden"di. İntikal esnasında bu askerler sık sık geride kalmakta, dolayısı ile onların yetişmesi için kolordunun mola vermesi icap etmekteydi. Süveyde yolu üzerinde geri kalan askerler için ilk olarak Hirak Karyesi'nde mola verildi. Burada iki üç saat kadar dinlenildikten sonra Tahir Paşa ve 1. Fırka yanlarına dağ toplarını alarak gün batımında Ad-Darah'a vardı. Seyyar toplar ise yolun taşlık olması sebebiyle hayvanlar tarafından çekilemediği için, daha sonra asker yardımı ile çektirmek üzere, 2. Fırka ile beraber yol üzerindeki Rakham Karyesi'nde bırakıldı. 11 Temmuz günü iki fırkanın Ad-Darah'ta birleşerek Süveyde'ye hareket edilmesi kararlaştırıldı.⁴⁵

Fırkaların birleşmesini müteakip 12 Temmuz günü kolordu iki koldan Süveyde'ye doğru hareketine başladı. Ancak ileri hareketin sol cenahında bulunan Vasıf Paşa livasının bir taburu, Süveyde yerine Walga Karyesi'ne doğru fazlaca açıldığı için daha önce oraya yerleşmiş olan Dürzîler tarafından açılan ateşe maruz kaldı. Söz konusu tabura yardım için Süveyde yönünde ilerleyen yine Vasıf Paşa livasından bir nizamiye ve iki redif taburunun istikameti Walga'ya çevrildi. Bu sırada sayıları giderek artan eşkıyanın yoğun ateşi karşısında ileride bulunan, çoğunluğunu talimsiz ve yorgun neferlerin oluşturduğu Duma ve Baalbek taburlarının harp düzeni bozuldu. İki tabur yanlarında getirdikleri dağ toplarından birini meydana bırakarak ricat etmeye başladı. Yardım için gönderilen üç tabur ile bir süvari alayının yetişmesi ve seyyar topların şiddetli ateşi ile dört saat süren muharebe sonucu durum tersine çevrilerek meydana bırakılan top geri alındı. Saat yedi raddelerinde son bulan bu ilk muharebeden sonra saat akşam sekizde Süveyde'nin kuzeyindeki sırtlardan çok sayıda eşkıya 1. Fırka taburlarının olduğu mevkiye hücum etmeye başladı. Üç defa tekrarlanan bu hücumlar neticesinde eşkıya, taburların ve seyyar topların ateşi sebebiyle her seferinde çokça telefata vererek geri çekildi. Böylelikle 11 Temmuz günü gece saatlerinde kolordu Süveyde'ye girmiş oldu.⁴⁶ Yapılan tahkikat sonucu her iki tarafın zayıyat miktarı Müşir Tahir Paşa'nın 12 Temmuz 1896 tarihli telgrafında merkeze bildirildi. Telgrafa göre kolordudan dört zabıt ve yüz kırk beş nefer yaralanmış, bir zabıt ile yetmiş iki nefer ise yaşamını yitirmişti. Kırk neferin ise akıbeti bilinmemekteydi. Dürzî eşkıyasının kaybı ise tahminî olarak ilk muharebede iki yüz, sonrakine altı yüz olmak üzere toplam sekiz yüz kişiydi.⁴⁷

⁴² Yıldız Sadâret Hususi (Y.A.HUS), 20 Muharrem 1314/19 Haziran 1312, nr. 354/14, BOA.; BEO, 20 Muharrem 1314/19 Haziran 1312, nr. 804/60228, BOA.

⁴³ Yıldız Perakende Umum Vilayetler (Y.PRK.UM), 21 Muharrem 1314/20 Haziran 1312, nr. 35/15, BOA.

⁴⁴ Y.PRK.ASK, 26 Muharrem 1314/25 Haziran 1312, nr. 112/115, BOA.

⁴⁵ Y.PRK.ASK, 29 Muharrem 1314/28 Haziran 1312, nr. 112/78, BOA.

⁴⁶ Y.MTV, 1 Safer 1314/30 Haziran 1312, nr. 144/7-2, BOA.

⁴⁷ Y.MTV, 2 Safer 1314/1 Temmuz 1312, nr. 144/710, BOA.; Osmanlı-Yunan Harbi 1895-1897 (OYH), 2 Safer 1314/1 Temmuz 1312, nr. 55/5/4, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE).

Kroki 2. Kolordunun 9-11 Temmuz 1896 Tarihleri Arasında Süveyde'ye İlerleyişi



Kolordunun Süveyde Kışlası'na varmasından sonra Tahir Paşa jandarma, Çerkes ve nizamiye süvarilerini Walga cihetine keşif için gönderdi. Yapılan keşif sonrası Süveyde'den kaçan eşkıyanın Qanawat, Maḫ'aleh ve At-Taybah'a sığındığı anlaşıldı. Bu bilgiler ışığında kolordu bünyesinde yeniden tertiplenmeye gidildi. Kışlada halihazırda bulunan iki nizamiye taburu 1. Fırkanın 1. Livasının 1. ve 2. Alaylarına katılarak toplam tabur sayısı on dörde çıkarıldı. Söz konusu fırka dört adet cebel topu ile Memduh Paşa'nın kumandasına verilerek taarruz görevine memur kılındı. 2. Fırkadan alınan sekiz tabura ise, yanına iki dağ topu verilerek taarruz koluna ihtiyat olma görevi verildi. Bu taburlar Ferik Agah Paşa kumandasında olacaktı. Yeniden düzenlenen kuvvetler ile Süveyde'nin doğusundaki dağ yolundan ve Ar-Raha Karyesi yanından Qanawat'a bir çevirme harekâtı yapılarak 18 Temmuz günü taarruz edilmesi planlandı.⁴⁸ Planlandığı üzere kolordu 18 Temmuz günü sabah saatlerinde Qanawat üzerine çevirme harekâtına başladı. Msad Karyesi hizasında yol kolu düzeni alan fırkalar Ar-Raha Karyesi'nin ilerisine kadar vukuatsız bir şekilde ilerledi. Bu sırada 2. Fırkanın üzerine kalb-i Havran denilen tepeciklerden ateş açılmaya başlandı. Fırka cânibdarları tarafından ateşe karşılık verilirken hareket hattının solundaki hâkim sırtlara Dürzî eşkıyasının ulaşmakta olduğu görüldü. Derhal 1. Livadan bir alay, jandarma ve Çerkes süvariler gönderilerek bu sırtlar çatışma ile ele geçirildi. Fakat bu sırtların daha ilerisindeki fırkanın hareket hattını tehdit eden taşlık tepelerde de eşkıyanın yerleşmiş olduğu anlaşıldı. Boğaz oluşturan bu yolda askerlerin ilerlemesinin güç olacağı için 1. Fırkanın 1. Livasının 2. Alayına bu tepelere taarruz etmesi emredildi. Süvarilerin zapt ettiği ilk sırttan da eş zamanlı olarak ateşle taarruza destek verildi.⁴⁹

Qanawat'a ilerleyiş eşkıyanın çok sayıda ve birden fazla noktada olması sebebiyle kolordu açısından oldukça zorluydu. Saat ona doğru, 1. Livanın zapt ettiği tepelerin sol tarafında yirmiye yakın bayrak altında toplanmış Dürzîler, doğal siper görevi gören taşlıklar ile eskiden kalma harap kulelerin arkasına sığınmış olarak görüldü. Yan ateşe alınan eşkıyanın sağ arka tarafının da müsait olduğunun olduğu anlaşılınca Çerkes süvariler ve Urban atlıları da oraya sevk edildi. Miralay İsmet Bey kumandasındaki iki nizamiye taburunun da şiddetli hücumu ile buradaki Dürzîler geri çekilmek zorunda kaldı.⁵⁰ Süvarilerin icra ettiği takip hareketinde eşkıyaya çok sayıda zayıat verildi. Fırkanın sol cenahı böylelikle emniyet altına alınmış oldu. Saat on ikiye gelmesi sebebi ile 1. Liva taburları zapt ettikleri tepelerde, 2. Livanın 1. Alayı biraz daha geride, 2. Alay, erzak kafiləsi, 2. Fırka taburları ve süvariler de kalb-i Havran'ın ikinci sırtına

⁴⁸ OYH, 6 Safer 1314/5 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-2, ATASE.

⁴⁹ OYH, 6 Safer 1314/5 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-4, ATASE.

⁵⁰ OYH, 6 Safer 1314/5 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-5, ATASE.

yerleştirilerek gece bu mevkiilerde geçirildi.⁵¹ 19 Temmuz günü sabah saat dokuza doğru Qanawat'a hareket eden kolordu vukuatsız bir şekilde şehre giriş yaptı.⁵²

Kolordunun Qanawat'a duhulünden sonra ilk gün olaysız bir şekilde geçti. 21 Temmuz Salı günü Kuzeydoğu ve Batı yönlerinden ordugâha yaklaşan Dürzîler hücumla kalkıştı. Kuzeydoğu yönünden gelen saldırı Baalbek ve Duma taburları, Batı yönünden gelen saldırı ise 9. Nişancı Taburu ve 39. Alayın 1. Taburu tarafından açılan ateşle savuşturuldu. Bu çatışma sonucunda Dürzîleri yirmi kadar zayıat verirken kolordunun kaybı ise biri mülazım olmak üzere sekiz şehit ve biri yüzbaşı olmak üzere kırk iki yaralıydı.⁵³

Havran'nın merkezinde bu olaylar yaşanırken daha kuzeydeki Şam şehrinde bir başka problem baş gösterdi. Şehirde hızla yayılan bir iddiaya göre Dürzîler Şam'a üç saat mesafeye kadar gelmiş ve birkaç köye saldırarak evleri ve harmanları ateşe vermişti. Beşinci Ordu Müşiri Tahir Paşa her ihtimale karşı önlemler alarak meseleyi tahkik ettirdi. Yapılan tahkikat sonucunda şayiada herhangi bir gerçeklik payı taşımadığı anlaşıldı. Tahir Paşa 22 Temmuz 1896 tarihli Erkân-ı Harbiye Dairesine gönderdiği telgrafında, Dürzîlerin uğradıkları hezimetler sonucu şu sıralar canlarını ve mallarını kurtarmakla meşgul oldukları ve ne Şam ne de Havran'ı tehdit edecek bir durumda olmadıklarını belirtti.⁵⁴

Askerî harekât sürerken devlet sadece Dürzîlerin isyan etmesi ile değil, isyanın yol açtığı çeşitli problemler ile de baş etmek zorunda kaldı. Çeşitli etnik unsurların bulunduğu bir coğrafyada yaşanan isyan hareketi aynı zamanda, Avrupa devletleri için Osmanlı'ya karşı kullanılacak kaçırılmaz bir fırsat demektir. Dürzîlerin aldıkları her yenilgide yavaş yavaş geriye çekilip sığınacak yeni yerler araması, Cebelidürûz dışında bulunan ve çoğunluğunu Hristiyan ahalinin oluşturduğu köylere yönelmelerine sebep oluyordu. Dürzîlerin eşya, mal ve kendilerini mecburen kabul ederek muhafaza altına alan köyler ise Kürtler, Çerkesler⁵⁵ ve Urban tarafından baskıya uğramaktaydı. Bu baskıya dayanamayan ahalinin Şam'a doğru akın akın geleceği söylentileri çoktan yayılmaya başlamıştı. Suriye Vali Vekili Nasuhi Paşa 22 Temmuz 1896 tarihli telgrafında, Rum Ortodoks, Rum Katolik patrikleriyle beraber Rusya ve Fransa konsoloslarının baskısından yakınmaktaydı. İki gündür hem bizzat hem de aracılar ile defaatle bu meselenin çözülmesi hakkında kendisine şikâyetle bulunuluyordu. Bölgedeki karışıklığın sebebi esas olarak kolorduda istihdam edilen Kürt, Çerkes ve Urban atlıların, kendilerine herhangi bir görev verilmemiş akrabalıydı. Başboş kalan bu şahıslar devamlı olarak çeşitli yerleşim yerlerine girerek sorunlara yol açmaktalardı. Nasuhi Paşa bu meselesinin halli için Tahir Paşa'ya, Havran Mutasarrıflığına ve çeşitli yerlerde başvuruda bulunsun da kendisine herhangi bir şekilde yardım edilmedi. Vali vekili son olarak çözümü silah altına alınan Şam redif taburlarının ve yeteri miktarda piyade ve jandarma seyyar kollarını peyderpey gerekli mahallere sevk etmekte buldu.⁵⁶

Çeşitli yerlere dağılan Dürzî eşkiyasının tamamen itaat altına alınma çabaları temmuz ayında hız kesmeden devam etti. 23 Temmuz Perşembe sabahı yola çıkan kolordu, Ebu Tevis? Dağı'nın doğu sırtlarından yürüyerek saat onda Şehba karşısına vardı. Şehba içerisinde çok sayıda Dürzî eşkiyası bulunması, askerin yorgunluğu ve gece olması sebebi ile hareket, bir sonraki güne ertelendi. Kolordu geceyi Şehba karşısındaki sırtlara yerleşerek geçirdi. Gece saat üçe doğru eşkiya karanlıktan yararlanarak 1. Fırkaya ön ve arka taraflarından yaklaşarak bir gece baskınında bulunduysa da başarılı olamadı. Tahir Paşa'nın deyişi ile Şehba, Cebelidürûz'un en

⁵¹ OYH, 6 Safer 1314/5 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-6, ATASE.; OYH, 7 Safer 1314/6 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-7, ATASE.

⁵² OYH, 8 Safer 1314/7 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-8, ATASE.

⁵³ OYH, 10 Safer 1314/9 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-10, ATASE.; OYH, 11 Safer 1314/10 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-11, ATASE.

⁵⁴ OYH, 11 Safer 1314/10 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-13, ATASE.

⁵⁵ Dürzîler ve Çerkesler arasında eskiden beri süre gelen ihtilaf için bkz. Habibe Polat, "Osmanlı Dönemi Suriye Vilayeti'nde Göçmen ve Yerli Ahali Münasebetleri Bağlamında Çerkes-Dürzî İhtilafı (1880-1900)" *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 8. S. 1 (2019): 77-89.

⁵⁶ OYH, 11 Safer 1314/10 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-13, ATASE.

yüksek ve “zabtı gayr-i kabil addolunmasından” dolayı ele geçirilmesi zor bir mahaldir. Şehrin üç cephesi oldukça eski bir surun enkazı ile üç sıra siper yapılarak tahkim edilmiş bir halde ve doğu cephesi de oldukça sarp ve kayalık tepelerle çevriliydi. Burayı zapt edebilmek için üç kol tertip olundu. 1. Fırkadan dört tabur güneye, 2. Fırkadan altı tabur doğuya ve Urban atlıları ile tüm süvariler kuzey tarafına giden ricat hatlarını kesmeye tayin edildi. Öğleden sonra saat üçte Şehba üzerine yürünmesiyle muharebe de başlamış oldu.⁵⁷ Şehrin doğusundaki kayalık tepelerde bulunan eşkiyanın açtığı şiddetli ateş hücum kollarının ilerlemesine mâni olduğu için derhal 1. Fırka 1. Livasının 2. Alayı buraya gönderildi. Sol tarafta bulunan yalçın kayalarından sevk edilen alay buradaki Dürzî eşkiyasını arkadan çevirerek püskürtmeye muvaffak oldu. Diğer iki hücum kolu da “Allah, Allah!” nidaları eşliğinde hücumla kalkışarak eşkiyanın sebatları kırıldı. Siperlerini terk ederek firara kalkışan eşkiyanın arkasından süvariler gönderilerek çok sayıda telefata verildi. Böylece üç taraftan kolordu Şehba’ya girmeye muvaffak oldu. Tahir Paşa’nın aktardığı bilgilere bakılırsa bu muharebe sonucu siperlerde, şehrin içinde ve ricat hattı üzerinde görülen eşkiya cesetlerinin sayısı beş yüzü geçmekteydi.⁵⁸

Kroki 3. Kolordunun 11-26 Temmuz 1896 Tarihleri Arasındaki Harekâtı



Şehba’nın ele geçirilmesinin ardından kolordu, Dürzî isyanının bir an evvel sonlandırılması için tekrar harekete geçti. Şehba’yı terk eden isyancıların Umm az-Zaytun ve Ahire karyelerine kaçmış olduğu haber alındı. Tekrar toparlanmalarına engel olmak amacıyla ilk olarak Umm az-Zaytun’a yönelindi. Ancak kolordunun gelişini gören Dürzîlerin firar etmesi sebebi ile burada bir iş görülemedi. Yolu oldukça taşlık ve sarp olduğu için tüm eşkiya bakiyesinin Ahire’de gitmiş olacağı düşünüldü. Umm az-Zaytun’da bir saat kadar istirahat edildikten sonra Ahire’ye doğru yola çıkıldı. Saat onda güçlkle Ahire’ye varılsa da burada eşkiyadan bir eser görülmedi. Burada birkaç Dürzî’den alınan istihbarat ile eşkiyanın Vâdillivâ’ya gittiği anlaşıldı. Kolordu geceyi Ahire’de geçirirken azalan su miktarı yüzünden turların saka ve su tulumları muhafızları civardaki su membalarına gönderilerek askerlere su temin edildi. 26 Temmuz günü Ahire’den hareketle Nijran’a varan kolordu eşkiyayı burada da bulamayınca son durumu gözden geçirmek ve yapılacak tahkikata göre hareket etmek üzere Busrulharir’e iki saat mesafedeki Qarrasa mevkiine geldi.⁵⁹ Qarrasa’dan sonra Busrulharir’e varan ve burada dinlenmeye geçen kolorduda sekizi nizamiye olmak üzere yirmi dört tabur piyade, iki alay ve bir bölük süvari ve dörder topluk iki batarya seyyar ve sekiz adet cebel topu bulunmaktaydı. Kolordu mevcudu ise 1. Fırkada yedi bin üç yüz yirmi beş ve 2. Fırkada yedi bin

⁵⁷ OYH, 13 Safer 1314/12 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-14, ATASE.

⁵⁸ OYH, 13 Safer 1314/12 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-14, ATASE.

⁵⁹ OYH, 15 Safer 1314/14 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-15, ATASE.

yedi yüz doksan altı, süvari alaylarında beş yüz ve topçu bataryalarında üç yüz iki olmak üzere toplam on beş bin iki yüz doksan sekiz kişiydi.⁶⁰

Temmuz ayının sonuna yaklaşıırken isyancı Dürzîlerin gücü tamamen kırılmış bulunmaktaydı. Müşir Tahir Paşa da bu durumun farkında olarak 28 Temmuz 1896 tarihli telgrafında, bu günlerde Dürzîlerin dehâlet talebi ile kendisine başvuracaklarını beklediğini bildirmekteydi. Eğer isyancılar istîmân talebinde bulunurlar ise hâlâ ellerinde bulunan tüm silahlar ve gasp ettikleri toprak alınacak şekâvete devam ettikleri takdirde ise tedip ve tenkillerine devam edilecekti.⁶¹ Tahir Paşa'nın bu düşüncesinde yanılmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Dürzî eşkıyasından iki kişi dehâlet ve istîmân etmek üzere 1 Ağustos'ta kendisine başvurdu. Tahir Paşa gelenlere devlete itaat etmek, ellerinde bulunan silah, top, cephan ve hayvanların tümünü iade etmek ve askerlere Cebelidürûz'un neresinde olursa olsun silahla karşılık vermemek şartlarını öne sürdü. Kabul ettikleri takdirde tüm aşiretlerin itaat etmek üzere gelmeleri için kendilerine beş gün süre verdi. Dürzîler ile yapılacak müzakereleri yürütmesi için Şam'da bulunan Tahkik Heyetine de haber göndererek heyeti Busrulharir'e çağırıldı.⁶² Beş gün sonra 6 Ağustos 1896 tarihinde Dürzî şeyhleri ve reisleri akşam ezanı vakti ordugâha gelerek şartların kabul edildiğini bildirdi. Tahir Paşa tarafından ağırılan şahıslar kendilerine kavurmalı pilav ve et ikram edilerek o gece ordugâhta misafir edildi. Böylelikle yaklaşık bir sene süren isyan ve askerî harekât -tekrar başlamak üzere- neticelendirilmiş oldu.⁶³

Sonuç

Miladi 1895 senesinde Havran'da başlayan karışıklıklar merkezî idare tarafından yaklaşık bir yıl süren operasyonlar tarafından güçlükle bastırıldı. Aralık ayında başlayan ve 1896 Mart'ında nihayete eren ilk askerî harekât sonucunda bölgede yeterli önlemlerin alınmaması, olayların çok geçmeden tekrar başlamasına yol açtı. İlkine kıyasla daha sıkı bir şekilde icra edilen ikinci askerî harekât sonucunda kesin bir sonuç alınabildi. 1895-1896 Havran Dürzî İsyanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezîyetçi politikalarına karşı yerel direnişin bir örneği olarak kayıtlara geçti. İsyanın bastırılmasının ardından geçici bir barış sağlandı. Ancak bölgedeki huzursuzluk 1909 senesinde yeni bir isyan patlak verene dek devam etti. İsyan, Dürzî toplumunun Osmanlı yönetimi altındaki konumunu ve direniş potansiyelini göstermiş oldu. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hem Dürzîler hem de diğer yerel topluluklar, merkezî otoriteye karşı direnişlerini sürdürdüler.

Havran'daki isyan ve bastırılma süreci, Osmanlı askerîyesinin kronikleşmiş bütün sıkıntıları içinde barındırmaktadır. 1830'lardan beri, düzenli ordu birlikleri ne zaman isyan bastırma faaliyetine girişse çeşitli sorunlar ile karşılaşmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Nizamiye askerinin talimsiz, yorgun ve sayıca az olması. Buna bağlı olarak redif askerlerinin silah altına alınarak operasyonlara dahil edilmesi. Asker sayısının redif birlikleriyle bile istenilen seviyeye ulaşamamasından dolayı mecburen orduda Çerkes, Kürt, Acara, Urban gibi paralı asker / başıbozuk istihdam edilmesi. Bu başıbozukların çeşitli asayiş sorunlarına yol açması. Erzak sıkıntısı ve kurmay subay eksikliği. Son olarak askerî / sivil yetkili kişilerin birbirleri ile husumetlerinden doğan sorunlar. Havran Seyyar Kolordusu, bu sıkıntıların tümünü isyanın bastırılmaya çalışıldığı bir senelik süre zarfı içerisinde tecrübe etmiştir. Yine de kolordu, efradının çoğunluğunun yabancı olduğu bir coğrafyada, üstelik o coğrafyanın şekillendirdiği savaşma biçimini iyi bilen isyancılara karşı başarılı olmuştur.

⁶⁰ OYH, 23 Safer 1314/3 Ağustos 1312, nr. 55/5/11, ATASE.

⁶¹ OYH, 16 Safer 1314/16 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-19, ATASE.

⁶² OYH, 21 Safer 1314/20 Temmuz 1312, nr. 55/5/4-21, ATASE.

⁶³ ATASE, OYH, nr. 55/5/4-22, 26 Safer 1314/25 Temmuz 1312.

KAYNAKLAR

A. YAYIMLANMAMIŞ KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

I. Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Bâbîâli Evrak Odası (BEO)

İrâde Askerî (İ.AS)

İrâde Dahiliye (İ.DH)

Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Odası Belgeleri (A.}MKT.MHM)

Yıldız Mütenevvî Maruzât Evrakı (Y.MTV)

Yıldız Perakende Askeri Maruzâtı (Y.PRK.ASK)

Yıldız Perakende Başkitâbet Dairesi Evrakı (Y.PRK.BŞK)

Yıldız Perakende Umum Vilayetler (Y.PRK.UM)

Yıldız Sadâret Hususi (Y.A.HUS)

Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS)

II. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE).

Fonlar

Osmanlı-Yunan Harbi 1895-1897 (OYH)

B. SÜRELİ YAYINLAR

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye. H. 1314/M. 1896.

C. ARAŞTIRMA ve İNCELEME ESERLER

Barkey, Karen. *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. 2. bs., çev. Zeynep Altok İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

Buzpınar, Ş. Tufan. “Havran”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16:539-541. İstanbul: TDV Yayınları, 1997. 539-540.

Buzpınar, Ş. Tufan. “II. Abdülhamid Dönemi İlk Yıllarında Havran (Suriye) Dürzilerine Yönelik Osmanlı Politikası (1878-1881).” *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*. S. 82 (2024): 199-226. [DOI :10.26650/iutd.20241398392](https://doi.org/10.26650/iutd.20241398392)

Çınar, Zafer. “Lübnan'daki Maruni ve Dürzilerin siyasi mücadeleleri (1841-1845)”. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015.

Ekici, Yunus. “Osmanlı Yönetiminden Fransız Manda İdaresine Kadar Lübnan’da Dürzî-Marunî Mücadelesi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 30. S. 2 (2020): 555-565.

Karakışla, Mehmet Deniz. “1840- 1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî çatışması ve bu çatışmanın bölgeye etkisi”. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2016.

Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü. İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020.

Ölmez, Adem. *93 Harbinden Otuz Bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*. Ankara: TTK, 2013.

Polat, Habibe. “Osmanlı Dönemi Suriye Vilayeti’nde Göçmen ve Yerli Ahali Münasebetleri Bağlamında Çerkes-Dürzî İhtilafı (1880-1900)”. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 8. S. 1 (2019): 77-89.

Samur, Sabahattin. “Cebel-i Havran ’da Dürziler ve Sultan Abdülhamit’in bunlarla ilgili Politikası (1878- 1900)”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 5 (1994): 399-408.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017.

Varoğlu, Abdülkadir. Mesut Uyar. “The Impact of Asymmetric Warfare on the Military Profession and Structure: Lessons Learned from the Ottoman Military”. *Armed Forces and Conflict Resolution: Sociological Perspectives*. ed. G. Caforio, G. Kümmel, B. Purkayastha Bingley: Emerald, 2008.

Yeşilçay, Rahmetullah. “XIX. yüzyılın ilk yarısında Dürziler”. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, 2021.

Yıldız, Gültekin. “Kara Kuvvetleri”, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*. ed. Gültekin Yıldız. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, 47-111.

Yiğit, Sibel Ceylan. “Cebel-i Lübnan’da Kimliksel Varoluşlar: Dürziler ve Marunîler (1820-1860)”. (Yayımlanmamış doktora tezi). Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2021.

Kadın Emeginin Üretim ve Yeniden Üretim Süreçlerindeki Yerine Yönelik Bir Sorgulama

An Inquiry into the Place of Women's Labor in Production and Reproduction Processes

Sümevra TAŞDEMİR *

ÖZ

Son iki yüzyıldan itibaren kadınlar tarihin erkek isimlerini zikretmesine, dünyanın eril düşünce ve istekleriyle şekillenmesine itiraz etmektedirler. İnsanlık tarihi boyunca, kadınlar erkeklerle hep birlikte var olmalarına ve her zaman ikisinin de çalışmasına karşın, emeklerinin bir tarihe dönüşmemesinin ve kendilerinin dünyanın biçimlenmesinde söz hakkının olmamasının sebeplerini sorgularlar. Bu sorgulama kadınların kendilik bilincine yönelik bir girişimdir. Bu çalışma, zaman ve mekan üretiminin cinsiyetçi yapısı içerisinde kadının emeğinin görünmez kılındığı durumları tespit etmeyi amaçlar. İlk olarak üretim ve yeniden üretim süreçlerinde tarih sahnesinde kadının var ol(a)mama senaryoları gündeme getirilecektir. İkinci olarak tarih bir ürün olarak ele alınacaktır. Onun üretilmesinde eril etki ve egemenliğin nedenlerine bakılacaktır. Son olarak; yaşam alanlarının bir ürün olduğu iddiası doğrultusunda bu alanlarının cinsiyetçi yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışmadaki tüm tespit ve iddialar üretim süreçlerinde kadının yerinin neresi olduğuna yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: *Kadın, Emek, Üretim, Yeniden Üretim, Tarih, Yaşam Alanları.*

ABSTRACT

For the past two centuries, women have been objecting to the narration of history through male names and the shaping of the world according to masculine thoughts and desires. Throughout the history of humanity, despite women coexisting with men and always contributing labor, they question why their efforts are not recognized in shaping the world and why they lack a say in its formation. This questioning is an attempt by women to assert their own consciousness. This work aims to identify situations where women's labor is rendered invisible within the gendered structure of time and space production. Firstly, scenarios of women's absence in production and reproduction processes throughout history will be discussed. Secondly, history will be examined as a product, delving into the reasons for its masculine influence and dominance. Lastly, in line with the claim that living spaces are a product, the gendered structure of living spaces will be uncovered. All the observations and claims in this work are directed towards understanding where women stand in production processes.

Keywords: *Woman, Labor, Production, Reproduction, History, Living Spaces.*

Extended Summary

Since the 20th century, women have embarked on inquiries into self-consciousness. These inquiries encompass questions involving time, space, and production: Why does history predominantly narrate the deeds of men despite women constituting half of the world's population? Why do men claim ownership of the world? The aim of this study is to propose

* Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü, su.meyra.64@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-6304-580X>).

answers to these questions regarding women's status and their conditions as actors, within the concepts of production and reproduction processes. Drawing on Engels' distinction, production will denote the generation of necessities like food, drink, shelter, etc., while reproduction will refer to human procreation. These two processes unveil history and living spaces, transforming into products of masculine ownership. In this creation process, women's labor has been rendered invisible, leading to their oppression. This text aims to discuss the transformation of labor into property and open a debate on the positions and roles of women during this transformation process. Initially, potential answers to the aforementioned question regarding women's representation and position in production processes will be presented. Subsequently, the issue of women's position in production processes will be revisited within the framework opened by these potential answers.

Throughout human existence, women have constituted half of the world's population. However, their invisibility has persisted on the stage of history. Six different scenarios that underpin and justify the judgment "Women have not been portrayed as actors in production processes throughout history" will be discussed. Because these scenarios normalize the invisibility and unknown nature of women's roles in production and reproduction processes. By opening these scenarios to discussion, the issue will be further analyzed. The six scenarios expressing judgments that underpin the invisibility of women's labor are as follows: (1) "Women are absent from the stage of history." Because women have not engaged in any production. (2) "Women are absent from the stage of history." Because women have no labor other than giving birth. (3) "Women are absent from the stage of history." Because the unknown nature of women is masked by a male name. (4) "Women are absent from the stage of history." Because women have not been given a place in production processes and have not been employed in high-status, publicly visible jobs. (5) "Women are absent from the stage of history." Because women are mostly placed within the man's sphere of representation, and moving beyond this is historically problematic. (6) "Women are absent from the stage of history." This is because classical ontology positions women as secondary in the existence of incomplete masculinity. The existence of women is considered and constructed as visible in negative and malevolent situations.

Discussing all these possibilities provides an opportunity to understand where women's labor stands in production and reproduction processes. As a result, the roles women take on in the process of production are rendered invisible and remain unrewarded. Therefore, women's labor does not transform into property; rather, women become propertyless. Women's labor, which is not defined within the labor-value theory and attributed to the nature of women, impoverishes and disregards them. This study, which primarily addresses the position of women and their labor within the process, aims to criticize the judgments and justifications mentioned above. Subsequently, it seeks to reveal the determinants of masculine thought underlying the production of history and living spaces, which are embodied forms of time and space. Marx's critique of the dominance and control of the ruling class in historical writing is followed as a method for women's studies. Through this method, women also question the determinants and control of male dominance in writing and making history.

The accumulation and transmission offered by history allow the subject of history to define itself and its productions, creating a dominant domain. The subject that emerges as a determinative power possesses a domain of authority. This subject becomes an authority by defining its labor as determinative, recognizable, descriptive, visible, and a reference point. In short, it becomes authoritative. The visibility and acceptance conditions of the product that emerges as a material result of production have been determined in favor of the one who produced it by their peers. And the registration of the product, turning it into a historical object, is associated with the name of the one who presented it. This production takes place in a world designed by men for men, and its writing is also done in favor of men. Criticisms arise against a history that does not include women's names, stories, lives, or productions. Since history serves as a tool for

the formation of self-consciousness, the omission of women from history leads to a sense and thought of absence in women.

After considering history as the outputs of human production, there are living spaces. The investigation of whether living spaces exhibit gendered attitudes in production processes also features Engels. The main reason for choosing Engels lies in the belief that labor is a form of existence and that nothing remains if removed from human history. Engels' work "The Origin of the Family, Private Property and the State" discusses the impact and development of society's modes of production on the formation of society. This aspect of labor influences the main stops of the writing. Assuming Engels' conception of history as the beginning of history, we also assume that the same conception encompasses the beginning of the embodiment of space, the separation of living spaces. Within this framework, an inquiry has been made into how history and living spaces have transformed into masculine property. With the separation of living spaces, women have been confined to the household and its surroundings. With the production of history, men's success stories have been narrated. In summary, although women actively participate in the production of life, they have had no say in the production of history or living spaces.

Giriş

20. yüzyıl itibarıyla kadınlar kendilik bilicine dair sorgulamalara girişmişlerdir. Bu sorgulamalar; zamanı, mekânı ve üretimi barındıran şu sorulardır: Dünya nüfusunun yarısını kadınların oluşturmalarına karşın neden hep tarih erkeklerin yapıp ettiklerini anlatır? Neden dünya erkeğin evi, ev kadının dünyasıdır?¹ Neden “bu dünya her zaman erkeklere ait olmuştur”² Bu çalışmanın gayesi, üretim ve yeniden üretim süreci kavramlarını dikkate alarak kadınların yeri ve fail olarak kadınlık durumlarına yönelik bu sorulara yanıtlar önermektir. Üretim ve yeniden üretim kavramlarını Engels’ten ödünç alarak şu şekilde tanımlayabiliriz

Maddeci yaklaşıma göre tarihin belirleyici unsuru asıl olarak yaşamın ve onun maddi gereksinimlerinin üretilmesi ve çoğaltılmasıdır. Bu durum bir taraftan bakıldığında hayatta kalmak için kullanılan araçların üretimini ima eder (yiyecek, giyecek, barınak ve gerekli araçlar). Diğer bir taraftan da üreme ve türlerin yayılmasını kast eder [10]. Belirli bir tarihsel dönem ve ülkedeki toplumsal kurumlar altında yaşayan insanlar bu iki üretim biçimine bağlıdır, kısmi olarak emeğin gelişimine ve kısmi olarak da ailenin gelişimine.³

Çalışmada Engels’in bu ayrımı gözetilerek, yeme, içme, barınma, vesaire ihtiyaçların üretilmesini ifade etmek için *üretim*, insanın çoğalması, üremesini ifade etmek için ise *yeniden üretim* kavramları kullanılacaktır. Anılan bu iki süreç, tarih ve yaşam alanlarını ortaya çıkarmakta ve eril mülkiyetin ürünlerine dönüşmektedir. Bu yaratı sürecinde kadın emeği görünmez kılınmış ve kadınların ezilmesine neden olmuştur. Bu metin, emeğin mülke dönüşümü, bu dönüşüm sürecinde kadınların konumlandıkları yer ve rollerini tartışmaya açmayı hedeflemektedir. İlk olarak, kadının üretim süreçlerindeki yeri ve temsili bakımından başta bahsi geçen soruya verilebilecek ihtimal cevaplar ortaya konulacaktır. Sonrasında, bu ihtimallerin açacağı ufuklar çerçevesinde üretim süreçlerinde kadının yeri meselesine dönülecektir.

1. Tarihi Sorgulama Girişiminde Kadının Görünmezliği

İnsanlık var olageldiğinden beri dünya nüfusunun yarısını kadınlar oluşturmuştur. Buna rağmen tarih sahnesinde *kadınların bilin(e)mezliği*⁴ süregelenmiştir. “Tarihte kadına üretim

¹ Uğur, Başaran “Atasözlerinde Kadın Algısı”. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Türk Halk Edebiyatı (2019): 67.

² Simon De, Beauvoir. *İkinci Cinsiyet II.*, çev. Gümrur Savran (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2019), 89

³ Friedrich, Engels. *Ailen, Özel Mülkiyet ve Devle'tin Kökeni.*, çev. Zülküf İbrahim Erkol (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 6

⁴Serpil Çakır. “ÇEK-AL I Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerini Yakalamanın Yolları” *Kadınların Belleği, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı* S. 35. Kasım. (2004).

süreçlerinde aktör olarak yer verilmemiştir” yargısını temellendiren ve gerekçelendiren 6 farklı senaryo tartışılacaktır. Çünkü bu senaryolarla kadının üretim ve yeniden üretim süreçlerinde görünmezliği, bilinmezliği normatifleştirilmiştir. Bu senaryoları tartışmaya açarak sorunun kökeninden hareketle kadın, emek ve üretim süreçleri daha açık analiz edilecektir.

Birinci senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, kadınlar hiçbir üretimde bulunmamıştır.

Serpil Çakır *Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerini Yakalamanın Yolları* başlıklı yazısında “Kadınlar tarihte etken rol oynamamışlar hükmüne varmaktan ziyade, tarihte kadınlara ait bilgi bulunamamasının nedeni, kadınların tarihte gerçekten var olup olmadıkları ya da kadın deneyimlerini tarihte yakalamanın mümkün olup olmadığı sorularını sormak daha anlamlı olacaktır.”⁵ ifadesiyle kadının emeğini görünür kılma yolundaki başat soruyu sorar. Gerçekten de kadınlar tarihte yok mudur? Bu soruya fazladan hiçbir kanıtı ihtiyaç duymadan şu yanıt verilebilir. Kadın, insanı doğurmasıyla (üretmesiyle), hatta tarihin öznesi olan ‘erkeği’ doğurmasıyla üretmemiş olma olasılığını baştan çürütür. Kısacası, kadınların üretimde olmadığı bu senaryo yeniden üretim açısından düşünüldüğünde insanın kendini üretmesi bakımından imkansızdır.

Öte yandan, kadının en çok emek harcadığı üretim biçimi doğurganlığı olmasına rağmen bu emeği en çok yeniden üretim sürecinde görünmez kılınmıştır. Bu ihtimalin çürütülmesi Engels’in yeniden üretim olarak kavramsallaştırdığı süreçle beraber, özellikle Marksizmden beslenen her feminist hareket için bir üretim biçimi ve emek gücü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶ Dolayısıyla ana sorunun ilk ihtimali yeniden üretim sürecindeki kadının görünmeyen ve karşılıksız kalan emeği tartışmalarına kapı açmaktadır.

İkinci senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, kadınların çocuk doğurmak dışında hiçbir emekleri yoktur.

Savaşçılar, yazarlar, bilim insanları, filozoflar, devlet görevlileri, sanatçılar tarihte tek gözle, erkek özne olarak anılmıştır ve yazılmıştır. Erkekler bu işlerle uğraşırken onların beslenmesi, giyinmesi, çocuklarının ve akrabalarının bakımı gibi birçok işi kadın yapmaktadır. Kadının ev içi çalışmasının başarı olarak görülmemesi, tarih sahnesinde özne olarak yer almayışının temel sebeplerdendir. Toplumda bu işleri zaten yapması gereken kadındır. Çünkü kadının doğası gereği bu işleri yaptığı düşünülür. Örneğin, Marx, insanın ayırt edici özelliği olarak belirttiği tarihsel eylem ifadesi ile emeği üretim süreçleri ve tarihle ilişkilendirerek kurar, doğa ile kadını aynı kategoriye yerleştirmiştir.⁷ Bu benzetimin altında yatan etmen ise, onun kadının emeğini tarih ve kültür oluşturacak bir olgu olarak görmemesidir. Kadının üretimini doğal alana yerleştirirken, erkeğin üretimini kültürle bağdaştırır. Kadın doğanın bahsettiği bir biyolojik üretim gerçekleştirirken, erkek ise kendi doğasının dışına çıkarak bir kültürel eylemlilik gerçekleştirir. Bu bakımdan, doğanın üretiminin tarihi olmadığı gibi, kadının üretiminin de tarihi yoktur. Bu bakış açısıyla erkeğin yaşamını gerçek yaşam olarak tanımlanırken kadının yaşamı eril kriterlere kurban edilmiş, değersizleştirilmiş ve hatta yok sayılmıştır. Eril tarihin kendini dayattığı ölçüde kadın maddi gerçeklikten kopuk bir algı içinde hissizleş(tiril)miş, hayat kadın için yaşanmaz kılınmıştır. Öyle ki, kadın da bu yok sayılan emeği karşısında yaşadığı yabancılaşmayla kendi emeğinin ve yapıp ettiklerinin farkına varamaz olmuştur. Bu yargı, kadını ve emeğini indirgemeci ve natüralist okumalara kurban ederken bir yönüyle de “ev içi emek” kavramının tartışılması için bir çerçeve oluşturmuştur.

⁵ Çakır. “ÇEK-AL I Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerini Yakalamanın Yolları” *Kadınların Belleği, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*

⁶ Gönur Acar Savran. “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’e Bir Ufuk Taraması”, *Praksis*, S.10. 159

⁷ Acar Savran. “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’e Bir Ufuk Taraması”, 170-171

Üçüncü senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, kadınların bilinemezliği bir erkek isminde kaybolmuş olmalarıdır.

Üçüncü senaryo için, emsal oluşacak birçok deneyimden bahsedilebilir. Söz gelimi edebiyat eserleri ve şirket anlaşmaları bu tecrübelerden bazılarıdır. Yazılı edebiyat eserleri; imza taşıyan, geniş kitlelere ulaşan kalıcı ürünlerdir. Belli dönemlere kadar, kadın yazarlar, edebiyat dünyasında yer edinebilmek, yazar olarak toplum tarafından kabul görmek, yayıncılar tarafından eserlerine bir şans tanınması amacıyla erkek isimleri kullanmışlardır. Bu örnekler, kadın emeğinin temsil noktasında kaybolduğunun kayıtlı nüveleridir. Resimlerini erkek adıyla sergileyen ressamalar, projelerini kabul ettirmek için eşinin ya da erkek kardeşinin ya da bir erkek çalışanının adını kullanan yöneticiler⁸ mimarlar, mühendisler, matematikçiler, bilim insanları, mucitler toplumun kadının temsiline gösterdiği olumsuz bakış açısının getirdiği sonuçlardır. Anlaşıyor ki, tarih, sadece erkekler tarafından yaratılmamasına karşın, erkek adlarıyla yazılmaktadır.

Bu senaryo bizlere, yaşam alanı olarak kamusal alanın kadına kapalı olduğunu dolayısıyla kamusal alanın bir cinsiyeti olduğunu gösterir. Tartışma burada kamusal alanın da cinsiyetçi yapısının sorgulanmasına kapı aralar.

Dördüncü senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, üretim süreçlerinde kadınlara yer verilmemiştir ve kadınlar statüsü yüksek, kamusal görünürlüğü olan işlerde istihdam edilmemişlerdir.

Toplumda kamuda idarecilik, özel şirketlerde yöneticilik, yazarlık, akademisyenlik, yargıçlık gibi bazı iş kalemleri zaman içinde görünür ve üstün bir özellikle donanmış, öyle algılanmışlardır. Sözü edilen meslekler daha çok erkek istihdamı ile ön plana çıkan işler olmuşlardır. Öğretmenlik hemşirelik, tekstil işçiliği, gibi ‘statüsü ve ücreti yöneticiliğe göre düşük işler’ ise kadınlar için daha uygun görülmüştür. Bu işlerin kadınlara açık olmadığını istatistikler net bir şekilde göstermektedir.⁹ Kadın belirli ekonomik ilişkiler içerisine girmiş olsa bile, üretimdeki rolü, onun tarihi kayıtlarda yer almasına, değer görmesine yetmemiştir. Buna ilave olarak eve döndüklerinde ikinci vardiya olarak karşılıksız olarak sürdürmeye devam etmiştir. Bu açıdan kadın, kamusal alanda her anı ücrete dönüşen pişirme, ütü, temizlik ve bakım gibi işleri, evde karşılıksız olarak üretmektedir.

Bu ihtimal senaryosu, kamusal alanda istihdam sorunları çerçevesinde eşit işe eşit ücret talebi ile ilgili soruları ve sorunların gündeme getirilmesine katkı sunar.

Beşinci senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, kadınlara çoğunlukla erkeğin temsil alanında yer verilmiştir. Bunun ötesine geçmeleri tarihsel açıdan sorunludur.

Bu senaryoda kadınlar, kaynaklarda yer alan birçok örnekte de olduğu gibi bir erkeğin annesi, eşi, kız kardeşi, evladı olarak vardılar. “Her durumda kadın ‘ana ve sadık eş’ olarak kendi başına ve kendi başına bir varlık olarak değil, erkek için bir varlık olarak kurgulanır.”¹⁰ Kadına has bir özellik olan doğurganlık, tarihte özne olarak konumlandırılması için erkek çocuk doğurduğu zaman anlamlı olmuştur. Erkek anneliği ile tarihsel süreçte yer alan kadın, böylece bir statü kazanır.

Altıncı senaryo: “Kadınlar tarih sahnesinde yoktur”. Çünkü, klasik ontolojinin kadını konumlandığı yer, eksik erkeklik, varoluştaki ikincilliktir. Kadının varlığı, olumsuz ve kötücül durumlarda görünür düşünülür, kurgulanır.

⁸ Senur Biçer. Panel: Toplumsal Hayatta Kadının Temsili: Kadın Yöneticiler. Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 8 Mart 2023. SENUR A.Ş ve Arnica’nın Yönetim Kurulu Başkanı Senur Biçer konuşmasında yönetici olarak katıldığı yurtdışında uluslararası bir şirkette kadın olmasından dolayı kabul görmemesi üzere, yerine bir erkek çalışma arkadaşını görevlendirerek işlerini yürüttüklerini aktarmıştır.

⁹ İleri ve detaylı okuma için Dünya Bankası verilerine bakınız.

¹⁰ Fatmagül Berktaş. *Tarihin Cinsiyeti*. (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 157

Kadınların gerek yasa karşısında gerek erkeklerin savaşa katılmaları durumunda gerekse toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmede olduğu durumlarda, bu senaryo devreye girer ve olumsuz imaj çizilmeye başlanır.

Olympe de Gouges Fransız devriminin gerekçesi kılınan politik, hukuk, yurttaşlık haklarının eşit dağılımı ihtiyacını sadece erkekler lehinde geliştirmeye, kadınlar söz konusunu olduğunda hakların eşitsizliğinin görmezden gelinmesine karşı çıkar. Bu karşı çıkışı şu sözlerle ifade eder: “kadınların giyotine gitme hakları varsa, kürsüye çıkma hakları da olmalıdır”.¹¹ Ölümle sonuçlanan bu olay gösterir ki; yurttaş kabul edilmemesine karşı, yurttaş sorumluluğu üzerine yüklenmiştir. Dolayısıyla, kadına giyotin yaptırımını karşısında negatif bir durumda var olma alanı açmaktadır.

Bir başka örnekte ise, yasada özellikle aile mahkemelerinde boşanma davalarında karşımıza çıkar. Bu davalarda alınan kararlar, kadının emeğini yerine getirdiğinde değil, getirmediğinde gündeme gelmektedir. Yapıldığı sürece görünmez olan ev içi emek, yapılmadığı durumlarda, kadını “kusurlu” kılar. Ev içi işleri kadına ait bir yükümlülük olarak adlandırılmakta ve bu yükümlülük yasada dezavantaj yaratacak yaptırımlarla sonuçlanabilmektedir. Koç-kam tarafından hazırlanan *2018 Verileriyle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* raporunda ev işlerinin kadının sorumluluğunda olduğunu gösteren bir alıntı yer almaktadır. Buna göre: “2018 yılında verilen bazı kararlarda kadının ‘evin bakımı, yeme, içme, temizlik gibi işleri yapmada eksiklik’ göstermiş olmasının ispatlanması hâlinde kadına kusur olarak yükletilebileceği, kadının ‘çocuk olması için gerekli ilaç tedavisinden kaçınma’sının da kusur olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır”.¹² Buradan da anlaşılabileceği gibi, ev içi emek, erkeğin düzeninin olumsuz etkilendiği durumlarda yasa karşısında kadını sorumlu özne kılar.

Erkeklerin yokluğunda kadına yer açılan bir başka durumsa, savaş zamanında onların yerine işe gitmeleridir. “II. Dünya Savaşı boyunca, ABD ve İngiltere’de, erkek işgücünün önemli bir kısmının savaşa katılmış olması nedeniyle, kadınlar bu boşluğu doldurmak için göreve çağırılmışlar ve kadınların ev dışında çalışmalarının vatanseverlik görevi olduğu görüşü desteklenmiştir.”¹³ Erkeklerin savaşa katılımıyla üretimde eksik kalan ihtiyacı kadınların gidermesi, kadınların üretim sürecinde olmadığı durumlarda “yedek işgücü ordusu”¹⁴ olarak erkeğin yerine nöbet tutabileceği şekilde geçebilmesi yine negatif durumlarda kadınların görünüm kazandığı bir başka durumdur.¹⁵ İlk kez kadının emeği ücrete dönüşmüş ve görünür kılınmanın yollarından biri açılmıştır.

Tüm bu ihtimallerin açtığı ufuk, üretim ve yeniden üretim süreçlerinde kadın emeğinin yerinin ne olduğunun anlaşılabilme imkânı sunar.

2. Zamanın Cisimleşmiş Hali Olarak Tarih ve Kadın

Üretim ve yeniden üretim süreçlerinin işaret ettiği gibi, insan kendi dahil olmak üzere her şeyi üretir. Söz gelimi “zamanın cisimleşmiş hali olarak tarihi, mekanın cisimleşmiş hali olarak

¹¹ Olympe De Gouges. “Kadının Ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi Olympe De Gouges”, çev. Ece Göztepe Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. (1996):189

¹² Aslı E. Mert. “Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Aile Hukuku Uyuşmazlıklarına Yansıması”*2018 Verileriyle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* (2019): 36.

¹³ Umut Omay. *Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar*1 Umut Omay* Çalışma ve Toplum, (2011), 152.

¹⁴ Marx’ın işçi sınıfı için kullandığı tabir olmasına rağmen Feminist literatürde de sıkça karşımıza çıkar.

¹⁵ Bu durum negatif durumlarda kadın emeğinin görünür kılınmasına örnek olmasının yanında üretim sürecinin devamlılığının esas alınmasına da bir göstergedir. Burada uzunca tartışma imkanı olmadığından özetle şunu belirtmekle yetinilecektir: Üretim araçlarını elinde bulunduran kapital kendi varlığını korumak için üretim sistemini kendini geleceğe taşıyacak işçi ordularını her zaman üretir. Bu sebeple üretimin devamlılığı garanti altına alınırken, emek gücünün varlığının cinsiyeti, üretimin kendisi kadar garanti altında değildir. Üretimin sektöre uğramaması uğruna ya da daha fazla kar elde etme uğruna bazı durumlarda (savaş durumu gibi) erkeğin yeri kadına sunulabilir. Bu çalışmada her ne kadar detaylı yer verme imkanı olmasa da kapitalistin bu belirleyici yaklaşımının farkında olmak, kadının üretimdeki yeri kadar erkeğin üretimdeki yerine de dikkat çekmeye değerdir.

yaşam alanlarını üretir”.¹⁶ Emek harcayarak ürettiği hemen hemen her şeyi, kendisi de dahil olmak üzere, ürün olarak yine insanın hizmetine sunar. Buna imkan sağlayan yegane şeyin emek olması, insanın var olma biçimlerinden birinin de emek olduğunu düşündürür. Barış Parkan *Work and Value As Processual Entities* başlıklı makalesinde “emek, ’var olma biçimlerinin arasında belki de en önemlisidir”¹⁷ demektedir. Marx ise emeği insana ait ayırt edici özellik olarak kabul etmektedir.

Emek kavramını bu kadar hayati kılan olgu ise, kendilik bilincinin oluşmasını sağlayan tarihtir. Çünkü tarihi de kuran insan emeğidir. İnsana neler başarabileceğini, üretebileceğini, doğayı nasıl dönüştürebileceğini gösteren bir ayna görevi gören bu bilim, insanın ürettiklerini bir sonraki aşamaya taşıması bakımından işlevseldir. İnsan var olduğundan beri gereksinimlerini karşılayabilmek için emek harcar, bu emek harcama zamanla insanın doğayı dönüştürmesine yarayan üretime dönüşür.¹⁸ İnsanın doğayı dönüştürme işlemi diğer var olanlardan ayıran temel bir özelliktir. Karl Marx bu eyleme, tarihsel eylem¹⁹ adını verir. İlk tarihsel eylem insanın alet yapmasıyla başlar. Diğer varlıklardan farklı olarak yalnızca insanın tarihinin olması,²⁰ bir yandan dünya kurmaya yarayan birikimi sağlarken, bir yandan da insanın emeğiyle kurduğu tüm alanların üzerine bir düşünme ve idrak sağlar. Böylelikle tarih insanlığın bütüncül deneyim dünyasını kurma aracı haline gelir. Öyle ki bu deneyim dünyasına dair geliştirdiği bilinç, onu “geçmiş, tarihe dönüştüren şeyin ne olduğu”²¹ sorusunu sormaya götürür. Çünkü tarihi olan insan, salt geçmiş olan varlıklardan kendini ayırt eder. Başka bir ifade ile tarih, insanın eylemlerinin ile ürettiklerinin üzerine düşünmesi sonucunda birikerek oluşan bir hafızadır. Oluşturulan hafızanın aktarıcılığında ilerleyen tarih, deneyim dünyasında gerçekleşen üretim sürecine dair veriler sunar. Tarih ve hafıza bilincin işleyişinin birer göstergeleridir. Diğer var olanlar yaşamını ve hayati fonksiyonlarını koruma içgüdüğü ile hareket edip, bununla yetinirken, insan bu amacı aşar ve bir dünya kurar. Hayatta kalma insan ve hayvanı harekete geçiren temel ilke olsa da insan hayatta kalacak kadar eylemde bulunmanın ötesinde, bir birikim ve aktarma çabası içindedir.

Hafızanın tarih aracılığıyla geçmiş ile günümüz arasında kurduğu köprü hafızanın aktardıkları ile inşa edilir. Tarih, “İster bireysel ister toplumsal olsun, her şeyden önce geçmişin bugüne taşınmasını ifade etmektedir. Bu anlamda hafıza ile tarih arasında ontolojik bir bağın varlığından söz etmek mümkündür”.²² “Tarih, geçmişten geleceğe bugünün kayıdır. Sadece kayıt işi de değildir. Tarih, tarihsel bilginin üretilmesi işidir. Yaşanan olayların kaydının tutulmasıdır. Olayların çoğunlukla belirli bir mantıkla seçilmesi ve yorumlanmasıdır. Aynı zamanda, toplumsal bilincin oluşturulmasına katkı sunulmasıdır. Tarih, ideolojinin biçimlenmesine de katkıda bulunur. Çünkü tarih, adlandırma ve tanımlama aracıdır”.²³ Tarihin kendisi bir ürün olup belirli bir üretim tarzıyla üretildiğinde ancak değerli kabul edilmiş ve kayda geçirilip hafızaya dönüştürülmüştür. Bu ise bir egemene ve ideolojiye işaret eder. Fatmagül Berktaş tarihin bir grup tarafından araçsallaştırılmasına şu sözlerle dikkat çeker: “...olayların kaydının tutulması demek, aynı zamanda onların seçmeye ve yorumlamaya tabi tutulması demektir. Bu anlamda, her türlü tarih, geçmişin bir ‘yeniden kurgulaması’ nı içerir ve dolayısıyla kolaylıkla bir ideolojik aygıtla dönüşebilir”. Bu tartışmaların öncüllerinden olan Marx, tarihi bir ürün olarak ele alır ve tarihin tarafgirliğini egemen eleştirisi yapar. Lenin *Marxizmin Üç Kaynağı*

¹⁶ Sümeýra Taşdemir. “Kadınların Temsiline Dair Bir Sorgulama”. *Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 9 Mart 2023

¹⁷ Barış Parkan, *Work and Value As Processual Entities*, *The Value of Work in Contemporary Society*, Ed: Dominika Polkowska, 2014.4. çevirisi tarımca yapılmıştır. Work kavramı çalışma yerine özellikle emek olarak çevrilmiştir.

¹⁸ M. Oktay Taftalı. “Çalışma ve Erdem Kavramları Arasındaki İlgili Üzerine”. *Kutadgubilig*. S. 8, (2005): 44

¹⁹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, çev. Emir Aktan, (Ankara: Alter Yayınları, 2011):21-22

²⁰ Serpil durğun Paul Ricoeur: Anlatı Olarak Tarih s. 168-169 *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 7 (1):165-204 (2017)

²¹ İhsan Fazlıoğlu Teklif Dergisi S.11

²² Faruk Tarih ve Hafızanın Düşüm Noktası Tarihi Dönemselleştirme Sorunu ve Le Goff ’un Dönemselleştirme Görüşü s. 2 İnsan ve Toplum

²³ Serpil Çakır. (2019) *Tarih Yazımı. Erişim Tarihi: 09 Aralık 2023*,

<https://avesis.istanbul.edu.tr/yayin/1b69b07f-eb47-411b-a5c0-a76012a3422a/tarih-yazimi>

adlı eserinde, Marx'ın tarih yazımının egemenin kontrolünde ve etkisinde olduğuna dair eleştirilerini şu sözlerle dile getirir:

Marksizm-öncesi "toplumbilim" ve tarih yazarlığı olsa olsa gelişigüzel toparlanmış bir kaba gerçekler yığını ve tarih sürecinin tek tek yönlerinin bir açıklamasını getirmişti. Karşı eğilimlerin tümünü inceleyerek, onları, toplumun çeşitli sınıflarının açıklıkla ifade edilebilen üretim ve yaşam koşullarına indirgeyerek, özel bir "egemen" fikrin ya da onun yorumlanmasının seçimindeki öznellik ve keyfiliği ayıklayarak ve ayırım yapılmaksızın, bütün fikirlerin ve bütün çeşitli eğilimlerin maddi üretim güçleri koşulundan çıktığını açıklayarak, marksizm, sosyal ekonomik sistemlerin, doğuş, gelişim ve düşüş sürecinin ayrıntılı ve kapsamlı inceleme yolunu göstermiştir.²⁴

Marx'ın eleştirdiği egemenin bir cinsiyeti vardır. Onun eleştirdiği tarih, egemen erkek sınıfla, egemen olmayan erkek sınıfın tarihleri arasındaki gerilimin tarihidir. Fakat, bu eleştiri kadının tarihte neden olmadığı soruları için bir yol göstericidir. Feminist yaklaşımlar erkek egemenliğinin tarihsel kökenlerini soruştururken Marx'ın tarih yazımında egemenin belirleyiciliği ve keyfiliğine olan itirazı bir yöntem olarak takip edilir.

Kuşkusuz, Marx, kadın sorunu üzerinde, "özellikle" ve "ayrı bir sorun" olarak durmadı. Gene de, bütün haklara kavuşma yolunda kadının savaşı için hiç yapılmamış olanı, en önemlisini yaptı. Materyalist tarih kavramıyla kadın sorunu üzerine bize hazır formüller vermedi ama, daha iyi bir şeyi, bu sorunu araştırmak ve kavramak için doğru ve sağlam bir yöntem verdi. Genel tarihsel gelişmenin akışı içinde, genel toplumsal ilişkilerin ışığında kadın sorununu açıkça anlamamıza, bunun devindirici ve taşıyıcı güçlerini tanımamıza, bu güçlerin götürdüğü hedefleri, ortaya çıkan sorunların çözümünün koşullarını bulabilmemize, ancak materyalist tarih anlayışı olanak sağlamıştır.²⁵

Bu anlayış; kadına tarihte yerini, nerede durduğunu, ne ürettiğini, bu tarihin kimler tarafından nasıl yazıldığını sorgulamasının kapılarını açar. Tarihin sunmadıklarını ve görünmez kıldıklarını açığa çıkmasının imkanını sağlar.

Tarihsel süreçler ve erişilen bilgiler bize göstermiştir ki, oluşturulan temsiller her bireyi ve cinsiyeti kapsamamaktadır. “temsil(ler) birilerini içerirken diğerleri olarak işaret ettiklerini dışarıda bırakır”.²⁶ Kaynaklar, tarihin öznesi olarak kabul edilen tek bir temsilden söz eder. “Bir temsilde olması gerekenin resmini çizerek, bir tanım ve tarif verir”.²⁷ Üstelik sonraki yazımlara da kendini referans gösterir ve kendi kurallarını kendisinin belirlediği bir oyunun hem hakemi hem galibi olarak kendini ilan ve inşa eder. Bunu yaparken de cinsiyetçi bir söylem oluşturur. Tarihin bu zamana kadar ilan ettiği temsil tasviri, erkek olmaklıkla başlar. Bu cinsin başarıları üzerinden kurulur. Yıllar içinde kurduğu dil ve düşünce, öyle kalıplaşmıştır ki, kadınları saf dışı bıraktığı gibi, kadın tarihi söz konusu olduğunda tarihi yazan ve anlatan dil maduna dönüşür. Tarihi yazanların çoğunun erkek olması, tarihin kayda geçirilmesi esnasında seçilen kelimelerin, olay ve olguların, yorumların taraflı bir bakış açısıyla ele alınmasına neden olmakta, kadınların tarihin akışında yer almaması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum da bizlere tarihin bir cinsiyeti olduğunu düşündürmektedir. Bu iddia feminist araştırmacıların birçoğunda görülür. Bu

²⁴ V.İ. Lenin. *Marksizmin Üç Kaynağı*, çev. Vahap Erdoğan. (Ankara: Sol Yayınları, 2013):21

²⁵ Clara Zetkin. *Marx Engels Lenin Kadın ve Aile*, çev. Arif Gelen (Ankara: Sol Yayınları Ankara: 2019): 11.

²⁶ Sümeýra Taşdemir. “Kadınların Temsiline Dair Bir Sorgulama”. *Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 9 Mart 2023

²⁷ Sümeýra Taşdemir. “Kadınların Temsiline Dair Bir Sorgulama”. *Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 9 Mart 2023

doğrultuda tarih, feminist tartışmaların en önem verdikleri bilim dalı olarak kadınların kendilik bilinçlerini sorgularken en çok kullandıkları enstrümanlardan olmuştur.

Kadının gözden çıkarılması, görünmez kılınması, kulaklarımızın erkek isimleriyle dolması, gözlerimizin erkek eserlerini görmesi ve okuması, sonuç olarak eril bir dünyanın eril istek ve arzularıyla kurulan eril düzeni, kadının kendinden ve cinsiyetinden koparılışına meydan vermiştir. Kısacası kadının yeryüzünde görünmez kılınması bir var olma- var olamama meselesine dönüşmüştür. Dolayısıyla burada kadınların tecrübeleri dışarıda bırakılarak, kadınlar ya *başka* ya da *öteki* olarak konumlandırılır. Kadının yok sayıldığı tarihin hafızası eril düşüncenin biçimlendirilmesine tabidir. Öyle ki eril dille yazılan tarihte “Kadınların toplumda aldığı roller, topluma kattıkları ve onunla ilişkileri susturulmuş, kayda geçirilmemiş, ve dile getirilmemiştir. Elde edilen veriler de önceki çalışmalar üzerinden islediğinden, var olan kavramların ve kuramların devamlılığı niteliği taşır.”²⁸ Bu yazım, kadını aşağılayan klasik düşüncenin mirasıdır. Antik idealler üzerinde biçimlenen bu mirasta, kadın deneyimleri küçümsenmiş, kayda geçirilmemiş, sadece kamu alanı ve bu alanın öznelere olan erkeklerin deneyimleri tercih edilmiştir.²⁹

Özetle, tarihin sunduğu olanaklar yani birikim ve aktarma, tarihin öznesinin kendini ve ürettiklerini tanımlamasına imkan sağlar ve hakim bir alan oluşturur. Belirleyici güç olarak ortaya çıkan bu özne bir iktidar alanına sahip olur. Bunu da kendi emeğini belirleyici, tanımır, tanımlayıcı, görünür ve referans noktası olarak var eder. Kısacası otorite olur. Üretimin maddi sonucu olarak ortaya çıkan eserin görünürlüğü ve kabul edilme şartları önceden onu üreten hemcinsleri tarafından kendi lehine belirlenmiştir. Ve ürünün kayda geçmesi, bir tarih nesnesi haline dönüşmesi onu ortaya koyanın ismi ile anılır. Bu üretim erkeğin kendisi için tasarladığı dünyada ve onun kuralları eşliğinde gerçekleşir ve tarihin yazımı da bu şekilde onun lehine yazılır.

3. Mekanın Cisimleşmiş Hali Olarak Yaşam Alanları ve Kadın

İnsanın üretim çıktıları olarak zamanın cisimleşmiş hali olan tarihin ele alınışından sonra, sırada mekanın cisimleşmiş hali olan yaşam alanları bulunmaktadır. Yaşam alanlarının üretim süreçlerinde cinsiyetçi tutum sergileyip sergilemediklerinin araştırılmasında yer verilecek ilk isim Engels’tir. Engels’in tercih edilmesinin temelinde, daha önce ifade edildiği gibi, emeğin bir var olma biçimi olarak kabul edilmesi ve onun insanlık tarihinden çıkarıldığında geriye bir şey kalmayacağına olan inanıştır.

Engels’in toplumun şekillenişinde toplumun üretme biçimlerinin etkisini ve gelişimini anlattığı *Aile, Özel Mülkiyet ve Devlet’in Kökeni* adlı eseri, emek kavramının insanlığın varoluşundaki merkezi yerini anlatır. Emeğin bahsedilen bu yönü, yazının ana duraklarını belirleme bakımından da etkilidir. Kitap, tarihin dönemselleştirilmesi ve insanın doğayı ve kendisini dönüştürmesini anlatırken, yaşam alanlarının üretilmesinin köklerini sunar. Burada tarih nasıl bir ürünse, yaşam alanları da karşımıza benzer bir ürün olarak çıkar. Yaşam alanlarının belirlenmesi ve ayrılması kadınlık ve erkeklik rollerinin oluşmasının başat sebeplerindendir.

Kadın(lık) ve erkek(lik) rollerinin, bir başka deyişle cinsiyet rollerinin kurulduğu, üretildiği, yeniden üretildiği, öğretildiği, pekiştirildiği, içselleştirildiği yerleri ev içi ve kamusal alan olarak ikiye ayırabiliriz. Bu iki alan ayrı ayrı hem kadına hem de erkeğe kendi sınırlarına özgü fakat birbirlerini besleyen ve destekleyen roller yüklemektedir. Cinsiyetçi roller ev içinde başlar. Ev dışına taşınır ve orada daha karmaşık ve çok yönlü olarak işler. Ev içinde ve kamusal

²⁸ Melin Durmaz.(2021, 17 Şubat). *Cinsiyet Ayrımcılığının Antropolojik Verilerle Değerlendirilmesi*. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2023, <https://sophosakademi.org/cinsiyet-ayrimcilig%CC%86inin-antropolojik-verilerle-deg%CC%86erlendirilmesi/>

²⁹ Serpil Çakır. “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası” 21. *Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armagan.. (2021): 508

alandaki bu işleyiş birbirini etkileyecek şekilde kadını ve erkeği sarmalar, ilişkiler içinde kendini dayatır. Bu mekanizmayı harekete geçiren ve zeminini oluşturan şey ise iş bölümüdür.

İnsan temel ihtiyaçlarından başlamak üzere tüm gereksinimlerini kendi başına giderebilecek donanımda değildir. Çeşitli ihtiyaçların karşılanması, çeşitli iş kollarının tecrübe ve üretim geliştirmesi anlamına gelir ki, bu durum toplumsal iş birliği ve iş bölümü gerektiren ilişkilerin kurulmasını zorunlu kılar. İş birliği ve iş bölümünün zorunlulukla kurulduğu toplum içinde zorunlu olmayan nokta; iş bölümündeki cinsiyet temelli rol dağılımları ve bu dağılımların sonucunda bir cinsiyetin emeğinin mülke dönüşürken diğerini emeğinin karşılıksız kalmasıdır. Kadın tarih yazımında olduğu gibi yaşam alanlarının üreticisi ve sahibi olarak da konumlandırılmaz.

İş bölümünün yoğun olarak gözlemlendiği temel mekan ev içidir, çünkü bu alan hem erkeğin hem de kadının ortak paylaşım alanıdır. İki cinsiyet de hayatlarının ve zamanlarının büyük bölümünü burada geçirirler. Burada roller tekrarlanır ve davranış kalıplarına dönüşür. Dolayısıyla ev içindeki iş bölümü kadın ve erkeğin toplumda konumlandırılışının temel araçlarından biridir. İş bölümü hayatı kolaylaştırmak, ihtiyaçların fazlalığı gerekçesiyle kişinin yükünü azaltmak, farklı tecrübeler zaman ayırabilmek için önemli iken, iş bölümünün cinsiyetlendirilmesi ve bölüşümün bir cinsin lehine diğer cinsin de aleyhine sonuçlanması erkek ve kadın arasındaki ilişkinin egemenlik üzerine kurulmasına meydan vermiştir. Bu nokta kadının mülksüz kalması açısından ve ataerkilliğin oluşması açısından kesişim noktasıdır.

Biyolojik cinsiyet üzerinden iş bölümü doğal bir bölüşüm olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda kurulan düzenin ilk örneği, üretim ilişkilerinin şekillendiği avcı-toplayıcı toplumlarda görülmektedir. Kadının doğurganlığı, emzirme “görevi”, adet olma hali gibi biyolojik nedenlerle kadının “doğa”sı gerekçesiyle kadını ve emeğini ev işi ve ev içi ile ilişkili olarak konumlandırmıştır. Erkeğin fiziksel özelliklerinin daha güçlü olması gerekçesi ile de ev dışında emeğini değer biçerek konumlandırmıştır. Bu konumlanış erkeği zamanla kamusal alandaki üretim ilişkisinin yaratıcısı yapar. Erkek mücadeleye ve mübadeleye yönelik bir dünya kurar, emeğini değere dönüştürmenin keşfini yaşar. Bu durum erkeği, ev dışındaki dünyayı tasarlayan, işleyen, şekil veren olarak iktidar sahibi yaparken, emeğini mülkiyete dönüştüren ve “eve ekmek getiren” kişi olarak ev içinde de ona otorite bahşeder.

Kadın ev içi ve en fazla etrafında emek harcayarak, evin aile bireylerinin bakım işlerini ve günlük işleri yapar. Yaygın olarak "ev" ile "ev içi" ile birlikte tanımlanmaya devam edilmesi³⁰ tekrar tekrar üretilen bir hal alır ve zorunluluk algısı yaratır. Ev daha korunaklı görüldüğünden, kadının konfor içinde olduğu düşünülür. Üstelik erkeğin işleyerek kendi mülkü haline getirdiği dünyanın da rahmidir. Kadının biyolojisinin sadece bakıp büyümeye yatkınlığı ön kabulü ile iş bölümünde yüklenen rollerin kapsamı bir kere belirlendikten sonra, bu roller gelenekselleşmiş ve kadınlık ile özdeşleşmiştir. Cinsiyet rollerinin kendi doğalarına özgü olarak bölüşüldüğüne dair iddianın çıkış noktası biyolojik temellidir ve bu farklılıklara dayandırılır. Söz gelimi hane içi ve çevresindeki işlerin kadınların yapması, kadının fiziksel ve biyolojik olarak erkekten daha güçsüz olduğu gerekçesine dayanmaktadır.

Kendi doğasında olduğu iddia edilen işler için emek harcayan erkeğin emeğinin görünür olması ve değere dönüşmesi söz konusuysa, diğer tarafın emeğinin değersiz ve karşılıksız kalması çelişkilidir. Erkeğin emeğinin değer karşılığının yüksekliği, emeği görünmeyen kadın karşısında üstünlük kurma aracına dönüşür. Başlangıçta her ikisi de emek harcar ve insanın temel gereksinimlerinin karşılanması için işleri paylaşır. Erkek dışarda çalışıp ev ihtiyaçlarını karşılarken, kadın evde temizlik bakım gibi işleri yapar. Emeğin değer belirleme kriterleri kamusal alanla sınırlandırıldığı için ev içi emek görünmez kılınır. Kadının harcadığı emeğin görünmeyişinin sorgulanmasıyla, ailede ve toplumda ikincil oluşunun nedenleri daha kolay

³⁰ Necla Akgökçe. “Yüzyılın Öğrettikleri”. *Türkiye’de Kadın Hareketinin Yüzyılı Ajandası*. (2000) :11

anlaşılabilir. Emeğin mücadele ve mübadele alanında harcanmasıyla değere dönüşmesi erkeğin deneyim dünyasının kriterleriyle belirlenmesinden kaynaklanır.

Yaşam alanlarının ayrışması ilk biçiminde, iş bölümü ile ihtiyaç fazlası ürün ve bu ürünün değişim için kullanılması sonrasında birikime dönüşmesi; keşif, ilerleme aynı zamanda da tahakküm alanı oluşturmuştur. “... kendini varlığa doğru aşan var olanın temel tasarısı tarafından belirlenir”.³¹ Aşmanın gücünü keşfeden erkek, kendisinin farklı kapılar açtığını görür. Doğayı dönüştürebileceğini fark etmesiyle, bu aşma ve farkındalığı bir otorite ya da tahakküm alanı kurma imkanına çevirmiştir. Bu eylemin sahibi olan öznelerin erkek olması, kadının bunun dışında kalmasıyla, erkeğin eylediği inşa ettiği bu alanda yer edinmemesinin zeminini oluşturmuştur. Eril alan olarak inşa edilen alanda ürüne ulaşma ve üretme gibi eylemlerin gerçekleştirildiği iktidar alanında kadına yer yoktur. Burada, “Erkek Özne’dir, Mutlak olandır, Kadın Başka’dır”.³² Bu başkalık kadının ev içinde konumlandırılışı ile ilgilidir.

Erkekler kendini aştığı alan olan dış dünyadan kadını kovarak, onu mücadele ve mübadele alanının dışına itmiş olur. Böylelikle, kadın bu alanın dışında kaldığı sürece *başka* olarak konumlanır.

Tarih bize, erkeklerin öteden beri, bütün somut güçleri ellerinde tuttuğunu gösterdi. Patriyarkanın başlangıç döneminden bu yana erkekler kadınları bağımlılık içinde tutmayı yararlı bulmuşlardır. Onların yasaları kadına karşı şekillenmiştir ve böylelikle kadın, somut biçimde Başka olarak kurulmuştur. Kadının içinde bulunduğu bu koşullar, erkeklerin ekonomik çıkarlarına hizmet ediyordu, ama ayrıca ontolojik ve ahlaki iddialarına da uygun düşüyordu.³³

Tarih de bunu doğrulayarak ilerlemiştir. Başka’nın tecrübesini de çoğunlukla yok saymıştır. Eski çağlardan itibaren evlerin en karanlık köşelerine yerleştirilen, bir erkeğin gözetimiyle ancak sokağa çıkabilen kadının ev içi hapsoluşu yurttaşlık verilmeyerek de yasa ile sağlama alınmıştır. 20. yüzyıla kadar yurttaşlık haklarından mahrum kalışıyla kamusal alandan menedilmiş kadın, *başka* olarak tanımlanmıştır. Ne zaman ekonomik sisteme dahil olmuş, o vakit yurttaşlığa geçiş süreci başlamıştır. Böylelikle kadın *öteki* olarak yeni bir konuma geçmiştir. Kamusal alana giriş kadına yeni bir konum sunmuştur. Öteki olarak konumlanmak için dahi öteki formuna girmesi, eril öznenin şartlarına uyum sağlaması gerekmiş, ancak bu durumda *er meydanında* kendisine bir yer bulabilmiştir.

Kamusal alan aslında dış dünya, erlerin mücadele alanı olarak kurulmuştur, tasarlanmış, düzenlenmiş kısacası üretilmiştir. Bu meydan Hegel’in köle- efendi diyalektiğinde özbilinçlerin kendini gerçekleştirmek için karşılaştığı dünyayı hatırlatır. Eril özbilinçlerin karşılaşma ve birbirlerini tanıma sürecini barındıran bu diyalektik ilişki, erkeğin tercihi ile başlar ve aslında bu ilişkide kadına yer verilmemektedir. De Beauvoir, Hegel’in düşüncesinden esinlenerek diyalektik süreç içerisinde kadının konumunu başka olarak adlandırmıştır. Erkek kadını başkalık kategorine hapsedmiş, erkek kendisinin eylemde bulunduğu, tutunduğu, şekillendirdiği ve dönüştürdüğü alana ve işleyiş yapısına kadını dahil etmemiştir.

Köle ve efendi olarak diyalektik bir süreç içine giren erkek ise aynılık kategorisi içinde yerini almıştır. “Efendi ile köle arasındaki ilişki aynılık düzleminde birbirinden farklı oluşu simgeler. Buradaki farklılık aynı düzlemde var olan bir farklı oluşturmaktır. Oysaki kadın, erkek açısından mübadele edilen bir nesne konumundadır. Bu nesne oluş kadınlar başkalıkla

³¹ De Beauvoir, İkinci Cinsiyet I, 85.

³² De Beauvoir, İkinci Cinsiyet I, 26.

³³ De Beauvoir, İkinci Cinsiyet I, 175.

ilişkilendirilir”.³⁴ Temelde kadın ve erkek aynı ve başka olarak ikiye ayrılmıştır³⁵. Kadın başkadır, erkek ise aynıdır.

Erkeğin bu kategori içerisinde yer almasının sebebi, efendinin de kölenin de erkek olmasındandır. Bu çalışma içerisinde detaylarına yer verilmeyecek olursa da şunu belirtmek gerekir ki: eril yapının erkekler arasında da var ola gelen bir hiyerarşi ve tahakküm ilişkisi olduğunu erkeklik çalışmaları ortaya koyar. Köle efendi diyalektiğinde yer alan efendi, hem kadınlar için hem de köle konumundaki erkekler ezici bir güç olarak belirir. Bu diyalektikte efendi; ‘*Beyaz Avrupalı Hristiyan Aydın Erkek*’ tir.

Rönesans hümanizminde tasviri, tanımlı verilen öznenin politik kimlik söylemlerine, cinsiyet ayrımına, radikal etnik yapı ayrımına ve ekonomik sınıflara tabi tutulduğu için öteki oluşturduğu için kuşatıcı değildir. Batı entelektüel geleneğinin öznesi, genel anlamda beyaz, mülk sahibi, Hristiyan, evin yöneticisi olan “baba” ve erkek olarak belirlene gelmiştir. Ve bu bağlamda da şimdiye kadar anlatılan ve referans olan tarih genel olarak insanın tarihi değil, özel olarak erkeğin, Avrupalı beyaz erkeğin, varoluşunun, özne oluşunun öyküsüdür.³⁶

Diyalektik sürecin işlevini yürüttüğü alan, eril alandır. Kadını dışarda bırakmakla erkek, diyalektik sürecin devreye girdiği, iş gördüğü yer olarak, şekillendirdiği yönettiği yer olarak, dünyayı kendine mülk kılmıştır. Diyalektik süreç içerisindeki özneler ise aynılık konumunda ben ve öteki olarak yani köle- efendi olarak yerlerini alırlar. Kadın ise başka olarak diyalektik sürecin dışında kalır.

Sonuç

Tüm farklı kültürler içinde kadının emeğinin görünmezliği olgusunun ortak olması son derece dikkat çekicidir. Doğu ve Batının kadın imgesinin kurgulanışında mutabık olmasının³⁷ zamana yayılışı, bu kurgunun yüzyıllar boyunca devam etmesi son derece ironiktir. Marx’ın emeğini kültürel olarak değerlendirdiği erkek, ne kadar farklı kültürler yaratırsa yaratsın, kadın söz konusu olduğunda adeta aynı literatürden, tek bir ağızdan konuşmaktadır. Klasik ontolojide yer alan ikili varlık kategorisi, erkek ve kadın olarak ayırdığı var olanlardan kadını olumsuzluklar ve eksikler tarafına yerleştirmiştir. Bir bakıma kadın erkeğin iğdiş edilmiş, kötü, karanlık ve eksik yanıdır. Bu bakış açısı içinde kendine tarihte yer ve isim bulan kadınlar, ancak erkeğin isminde var olabilmişlerdir. Üstelik bu varlık anlayışının etkileri günümüze kadar devam etmektedir. Üretim süreçlerinin işleyişinde kadının aldığı roller ve bu rollerin üretime katkısı görünmez kılınarak karşılıksız kalır. Dolayısıyla kadın emeği mülke dönüşmez, kadın mülksüzleşir. Emek-değer teorisi içinde tanımlanmayan ve kadının doğasına bağlanan kadının emeği, kadını *yoksul bırakır bunun ötesinde yok* sayar.

Engels’in tarih tasavvurunu, tarihin başlangıcı olarak varsaydığımızda, aynı tasavvurun mekânın cisimleşmesinin, yaşam alanlarının ayrıştırılmasının başlangıcını barındırdığını da varsaymış oluruz. Bu kabul çerçevesinde, tarihin ve yaşam alanlarının nasıl eril bir mülke dönüştüğüne dair bir sorgulamaya girilmiştir. Yaşam alanlarının ayrılmasıyla kadın hane ve etrafına hapsedilmiştir. Tarihin üretilmesiyle de erkeğin başarı hikayesi aktarılmıştır. Özetle, kadın yaşamın üretiminde aktif rol alsa da ne tarih üretiminde ne de yaşam alanlarının üretilmesinde söz sahibi olamamıştır.

³⁴ Esra Başak Aydınalp. “Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet”. *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. S.30 (2020): 477

³⁵ Burada, ne başkalık ne aynılık tek bir kadını tek bir erkeği temsil etmeyeceğini belirtmek gerekir.

³⁶ Yaylagül Ceran Karataş. “Çağdaş Feminist Kuramlar Açısından Feminist Öznenin İmkânı”. *Felsefe Arkivi*. S. 47 (2017):2

³⁷ Berktaş. *Tarihin Cinsiyeti*, 150-154

KAYNAKLAR

Akgökçe, Necla. “Yüzyılın Öğrettikleri”. *Türkiye’de Kadın Hareketinin Yüzyılı Ajandası*. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 2000:11-13

Aydınalp, Esra Başak. “Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet”. *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. S.30 (2020): 465-488.

Acar Savran, Günnur. “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’e Bir Ufuk Taraması”, *Praksis*, S.10 (2017):159-210.

Başaran, Uğur. “Atasözlerinde Kadın Algısı”. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Araştırma, Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019: 65-74.

Berktaş, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.

Biçer, Senur. Panel: Toplumsal Hayatta Kadının Temsili: Kadın Yöneticiler. Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 8 Mart 2023).

Ceran Karataş, Yaylagül. “Çağdaş Feminist Kuramlar Açısından Feminist Özenin İmkânı”. *Felsefe Arkivi*. S. 47 (2017):1-24.

Çakır, Serpil. “ÇEK-AL I Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerini Yakalamanın Yolları”. *Kadınların Belleği*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. S. 35. İstanbul 2004.

Çakır, Serpil. “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin kadınlar için, kadınlar tarafından yeniden inşası”. *21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. Der. Serpil Sancar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul (2011): 505-533.

Çakır, Serpil. (2019) *Tarih Yazımı*. Erişim Tarihi: 09 Aralık 2023, <https://avesis.istanbul.edu.tr/yayin/1b69b07f-eb47-411b-a5c0-a76012a3422a/tarih-yazimi>

De Beauvoir, Simon De. *İkinci Cinsiyet II.*, Çeviren Günnur Savran, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2019.

De Goues, Olympe. “Kadının Ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi Olympe De Goues”. Çeviren Ece Göztepe. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. S. 45 (1996): 185-193.

Durğun, Serpil. “Paul Ricoeur: Anlatı Olarak Tarih”, *Beytülhikme An International Journal of Philosophy*. S.7 (2017):165-204.

Durmaz, Melin (2021, 17 Şubat). *Cinsiyet Ayrımcılığının Antropolojik Verilerle Değerlendirilmesi*. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2023, <https://sophosakademi.org/cinsiyet-ayrimcilig%CC%86inin-antropolojik-verilerle-deg%CC%86erlendirilmesi/>

Engels, Friedrich. *Ailen, Özel Mülkiyet ve Devle'tin Kökeni.*, Çeviren Zülküf İbrahim Erkol Ankara: Gece Kitaplığı, 2020

Fazlıoğlu, İhsan. “Tarih”, *Teklif* . S.13 (2024):8-43

Karaaslan,Faruk. “Tarih ve Hafızanın Düğüm Noktası Tarihi Dönemselleştirme Sorunu ve Le Goff ’un Dönemselleştirme Görüşü”, *İnsan ve Toplum*. C. 9. S.2. (2019):1-29

Lenin, V. İ..*Marksizmin Üç Kaynağı*. Çeviren Vahap Erdoğan. Ankara: Sol Yayınları, 2013

Marx, Karl. Engels, Friedrich. *Alman İdeolojisi*. Çeviren Emir Aktan. Ankara: Alter Yayınları, 2011

Mert, E. Aslı. “Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Aile Hukuku Uyuşmazlıklarına Yansıması” *2018 Verileriyle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları, 2019

Omay, Umut. “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar1”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S.3 (2011):137-166.

Parkan, Barış. “Work and Value As Processual Entities”. *The Value of Work in Contemporary Society*, Ed: Dominika Polkovska, United Kingdom: Inter-Disciplinary Press (2014): 147-153.

Taftalı, M. Oktay. “Çalışma ve Erdem Kavramları Arasındaki İlgî Üzerine”. *Kutadgubilig*. S. 8, (2005): 41-49

Taşdemir Sümeýra. “Kadınların Temsiline Dair Bir Sorgulama”. *Sempozyum Geçmişten Bugüne Türk Yazınında Kadının Temsili II*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 9 Mart 2023

Zetkin, Clara. *Marx Engels Lenin Kadın ve Aile*. Çeviren Arif Gelen. Ankara: Sol Yayınları Ankara: 2019

Ksenia Bonch Reeves. *Visions of Unity After the Visigoths: Early Iberian Latin Chronicles and the Mediterranean World*. 2016. Brepols Publishers. 304 pages. ISBN: 978-2-503-56509-5.

Murat YANMAZ*

Giriş

Her ne kadar yazarlarının görüşleri tartışmaya açık olsa da kronikler, her dönem ve coğrafya için büyük önem arz eden birinci elden kaynaklardır. Kronik yazarları, bazı olayları yanlış aktarmakta veya bile isteye değiştirmektedirler. Buna rağmen kronikler, dönemin siyasi olayları, toplumu ve yaşantısı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ortaçağ Avrupa tarihinde farklı coğrafyalarda oluşturulan pek çok kronik mevcuttur. Ortaçağ'da İspanya'da ise Roma İmparatorluğu ve ardından yarımada'ya yerleşen Vizigotlar zamanında belirli bir kronik yazma kültüründen söz edebiliriz. İlk olarak Romalı yazar Hydatius (400-469) ve Ortaçağın önde gelen entelektüellerinden Sevilalı Isidorus (560-636) bazı eserler kaleme almışlardır. Daha sonra ise yarımada'nın kuzeyinde kurulan Hristiyan krallıklarda kronik yazma kültürü devam etmiştir.

8. yüzyıl İber Yarımadası için önemli birasıdır. Müslümanlar, 711 yılında İber Yarımadası'na girdikten sonra, yarımada kuzey ve güney olarak iki farklı kültürü bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Müslüman tarihçiler vasıtasıyla hem merkezi güneyde bulunan Endülüs Emevi Devleti hakkında hem de kuzeydeki Hristiyan krallıklar hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Yarımada'nın kuzeyinde güçlenmeye başlayan Hristiyan krallıklarda meydana getirilen kronikler aracılığıyla da Vizigot Krallığı sonrası dönemde yarımada'nın kuzeyinde doğan Hristiyan krallıklar hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu noktada İspanyol Dili ve Edebiyatı'nda uzman olan Ksenia Bonch Reeves'in *Visions of Unity After the Visigoths: Early Iberian Latin Chronicles and the Mediterranean World* isimli eseri, İber Yarımadası'nda farklı dönemlerde meydana getirilen kronikler hakkında ilgili araştırmacılara yol göstermektedir. Ksenia B. Reeves'in eseri, belirli bir sırayla yarımada'da yazılan kronikleri ele aldığı için, ilgili okuyuculara ve araştırmacılara bütünlük içerisinde bilgi aktarımı sağlamaktadır.

Eser, giriş ve sonuç bölümleri hariç altı bölümden oluşmaktadır. Yazar girişte belirttiği gibi, eserde iki terim üzerinde durmaktadır. Bunlar, *Mozarap* ve *Neo-Gotik* terimleridir. Reeves *Mozarap* terimini, politik gücün Vizigotlardan Araplara geçişini onaylayan, Vizigot sonrası anlatıları ifade etmek için kullanmaktadır (s. 21). *Neo-Gotik* terimini ise Got kültürünün, daha sonraki Hristiyan krallıklarda yeniden canlanmasını ve yarımada'nın kuzeyinde oluşturulan kronikleri ifade etmek için kullanmaktadır. Aslında eserde ele alınan bu iki terim, son sayfalara kadar üzerinde tartışılan terimlerdir.

Diğer taraftan, Reeves'in belirttiği gibi kitabın kronolojik sınırını, iki yazarın eseri oluşturmaktadır. Bunlar, Sevilalı Isidorus'un (ö. 636) *Historia de Regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum* isimli eseri ve Kastilyalı din ve devlet adamı Rodrigo Jimenez de Rada'nın (1170-1247) *Historia de Rebus Hispanie* (1243) isimli eseridir (s. 11). Yazar, bazı terimleri açıklamaya çalışmış, hem Latin kroniklerini araştırmacılara tanıtmış hem de çoğu tarihçiden alıntı yapmıştır. Böylece okuyucu hedef kitlenin akademik camia olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca eserin güçlü yanlarından biri: Eski ve yeni tarihçilerden pek çok alıntı

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi, muratyanmaz0@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-6653-0272>).

içermesidir. Reeves farklı görüşteki tarihçilerden alıntı yapmaktadır. Bu da farklı bakış açılarının okuyucuyla buluşmasını sağlamıştır. Eser, her ne kadar İber Yarımadası'nın kuzeyinde oluşturulan Latin kroniklerini tanıtmaya misyonunu üstlense de güncel tartışmalar üzerinde de durmaktadır. Üç İbrahîmî dinin, yani İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudiliğin huzur içinde bir arada Endülüs'te varlığını sürdürmesi anlamına gelen *convivencia* teriminin ne kadar geçerli olduğu tartışması, eserde de kendine yer bulmaktadır. İngiliz tarihçi Roger Collins'ten sıklıkla alıntı yapan Reeves, R. Collins gibi, *convivencia*'nin artık kısa bir zaman aralığını tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir (s. 40). Ayrıca eserin başlığından da anlaşılacağı üzere yazar, İspanya'nın benzersizliğini ve kendine has yapıda olmasını Ortaçağ Avrupası'na ve Akdeniz dünyasına bağlamaktadır.

Eserin birinci bölümü, 19. ve 20. yüzyıldaki tarihyazımının etkisiyle Latin kroniklerinin nasıl algılandığı üzerinde durmaktadır. Americo Castro (1885-1972), Ramon Menendez Pidal (1869-1968), Claudio Sanchez-Albornoz (1893-1984) gibi İspanya tarihi konusunda uzmanlaşmış bilginlerin, Latin dili ve kronikleri hakkındaki düşünceleri, *convivencia* ve Müslümanlar hakkındaki fikirleri, yazar tarafından okuyucuya aktarılmaktadır. Reeves, Latin ve yerel edebiyat arasındaki farklılığı ilk çizen yazarlardan R. M. Pidal'ın etkisiyle Latin tarihyazımının uzun yıllar önemsiz ve geride kaldığını belirtmektedir (s. 54). Müslüman hakimiyeti esnasında İspanya'yı kapalı bir toplum olarak gören Pidal gibi, Albornoz da bir arada uyum içerisinde yaşama görüşüne karşı çıkmaktadır (s. 58). Diğer taraftan, üç dinin huzur içinde bir arada yaşadığı görüşünü savunan Americo Castro gibi tarihçiler de mevcuttur. Birinci bölümden, 19. ve 20. yüzyıldaki tarihyazımının etkisiyle Ortaçağ'da İspanya tarihine dair kendine yer bulan görüşlerin nasıl oluştuğunu ve önemli İspanyol tarihçilerin tarihyazımına nasıl şekil verdiği görülmektedir.

İkinci bölüm ise 8. yüzyılda kaleme alınan *Mozarap* kronikleri hakkında bilgi vererek başlamaktadır. 741 ve 754 *Kroniği* olarak bilinen kronikler, hem Bizans İmparatorluğu'nda hem de Kuzey Afrika'da meydana gelen olaylar hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir. 7. ve 8. yüzyıl boyunca İslam'ın yükselişini açıklamak için Akdeniz coğrafyasındaki kronik yazarları *Eski Ahit* kehanetlerine yönelmişlerdir, apokaliptik kehanetleri barındıran bu iki kronik de yazarın ifadesiyle, Vizigot sonrası İber Yarımadası'nın Akdeniz dünyası ile entegre olduğunu kanıtlamaktadır (s. 111).

9. yüzyıl, İber Yarımadası'nda İslamiyetin benimsenmesinin yükselişe geçtiği bir dönemdir. Hristiyan tebaadan İslamiyete geçişin artmasının ardından, Hristiyanlar tarafından “Gönüllü Şehitlik Hareketi” olarak bilinen hareket başlatılmıştır. Hareketin en önemli temsilcisi olarak görülen Kurtubalı Eulogius (ö. 859) ve bazı din adamı yandaşları, gönüllü şehitlik yolunu seçerek yarımadada güç kaybeden Hristiyanlığın yeniden yükselişe geçmesini sağlamaya çalışmışlardır. Eulogius ve hareketin seyri üçüncü bölümde okuyucuya sunulmaktadır. Kurtuba şehitlerinin Hristiyan direnişini desteklemek için oluşturdukları metinler, dönemin Hristiyan toplumu hakkında bilgi edinmemiz için büyük önem arz etmektedir. Eulogius'un çalışmaları daha sonra arkadaşları tarafından toplanacaktır. Bu eserler, Endülüs'teki Hristiyan toplumun düşüncelerine ve yaşamına ışık tutan ana kaynaklardır fakat eserlerin güvenilirliği büyük tartışma konusudur. Diğer taraftan “Gönüllü Şehitlik Hareketi” – yazarın da belirttiği gibi – Endülüs Hristiyanlarını birleştirmekten ziyade bölmüş olabilir. Çünkü Kurtuba piskoposu bu hareketi desteklemeyi reddetmiş ve Eulogius'u hapsedmiştir (s. 122). Bu hareketin kökeni ya da sınırları hakkında bilgi sahibi olmak yeterli kaynak eksikliğinden dolayı zor görünmektedir.

Kitaptaki önemli bölümlerden bir tanesi “Visigothic Law, Sovereignty, and North-Eastern Iberian Political Rivalry in the Asturian Chronicle Tradition” isimli dördüncü bölümdür. Yazar bu bölümde, Vizigot Krallığı ile İber Yarımadası'nın kuzeyinde kurulan ilk Hristiyan krallık olan Asturias Krallığı arasındaki soy devamlılığı ve meşruiyet problemi üzerinde durmaktadır. Her zamanki gibi bölüme kronikleri tanıtarak başlayan yazar, kroniklerin ne kadar güvenilir olduğunu sorgulamaktadır. Çünkü 9. yüzyılın sonlarında kaleme alındıkları düşünülen bu kroniklerdeki bazı olaylar tutarsızlık göstermektedir. Örnek vermemiz gerekirse yukarıda

belirttiğimiz çağdaş Mozarap kroniklerinde Asturias Krallığı ya da Asturias kralları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yazar, Asturias Krallığı'nın Mozarap toplumu tarafından da bilinmediğini ifade etmektedir (s. 156). Dahası çağdaş bilimadamları kroniklerde belirtilen Vizigot Krallığı'ndan Asturias Krallığı'na soy devamlılığı meselesini kabul etmemektedirler (s. 162).

Asturias Krallığı, sadece soy açısından Vizigotları benimseme yoluna gitmemiş, Ortaçağ'ın sonlarına kadar İber Yarımadası'nda yürürlükte olan Vizigot Yasalarını da benimsemiştir. Asturias Krallığı'nın böyle bir yola başvurusunun nedeni, muhtemelen sınırları güvenlik altında tutmak, Müslümanlara karşı güç kazanmak ve o dönemde yükselişe geçen diğer Hristiyan krallıklara karşı meşruiyet kazanmak gibi nedenlerdir. Bu doğrultuda yazar, Frank hanedanlığı Merovenjlerden Karolenjlere nasıl yasal bir geçiş olduysa Vizigotlardan Asturias Krallığı'na da yasal bir geçiş süreci yaşandığını belirtmektedir. Yani Asturias Krallığı, Karolenjleri örnek alarak aynı süreci İspanya'da devam ettirmiştir. Bu görüş yazara göre Asturias Krallığı'nın Karolenjler seviyesinde siyasi bir güç olduğunu ve Vizigotların yasal varisi hâline geldikleri anlamına gelmektedir (s. 191).

Altıncı, yani son bölüm ise Kastilyalı din ve devlet adamı Rodrigo Jimenez de Rada ve eseri *Historia de Rebus Hispanie*'ya ayrılmıştır. Toledo Başpiskoposu olan Rodrigo Jimenez de Rada da Vizigot mirasından bir Kastilya tarihi vizyonu yaratmaya çalışmaktadır. Eseri, Vizigotların, Asturias, Leon ve Kastilya gibi krallıkların tarihini içermektedir. Bu şekliyle Rada'nın bir devamlılık yaratmaya çalıştığını görmekteyiz. Rada'nın eserinde felsefi bir yön de karşımıza çıkmaktadır. Bilgi birikimini savunan ve deneyimin önemli olduğunu vurgulayan Rada, tarihi, evrensel insanlık projesi olarak görmektedir (s. 235). Toledo şehri ve Kastilya'nın yüceltilmesi Rada'nın eserinde sıkça karşımıza çıkan noktalardır.

Ele aldığımız *Visions of Unity After the Visigoths: Early Iberian Latin Chronicles and the Mediterranean World* isimli eserin sonuç bölümünün muhakkak okunması gerekmektedir. Sonuç bölümü, yazarın görüşlerinin ve tüm anlatılanların özeti niteliğinde olup kapsayıcıdır. Bu eser, Ortaçağ İspanya tarihi hakkındaki kronikleri, açıklayıcı bir şekilde okuyucuya sunduğu için, dönem hakkında çalışan araştırmacılara farklı bakış açıları kazandırabilir.

Yazar, birinci elden kaynaklara bağlı kalmıştır. Bunun yanında özellikle ilk bölüm aracılığıyla İspanya tarihi alanında çalışmalarda bulunan önemli tarihçiler ve onların görüşleri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu şekilde okuyucu, İspanya tarihinin şekillenmesinde etkili olan görüşler ve tarihçiler hakkında bilgilendirilmektedir. Farklı bölümlerde farklı yazarlardan yapılan alıntılar, esere tek bir açıdan bakmak yerine farklı açılardan bakmamızı sağlamaktadır. Eserin hedef kitlesinin akademik camia olduğunu belirtmiştik. Bu açıdan eserin dilinin çok da kolay olmadığını belirtebiliriz. Yazar, farklı terimler kullanarak bunları açıklama yoluna gitmiştir. Bu yüzden kitabı okuyacak araştırmacıların, Ortaçağ İspanya tarihi alanında belirli bir bilgi birikimine sahip olmaları gerekmektedir.

Yunus Emre TANSÜ, Burak YALÇIN. *Abay Kunanbayev ve Ülküsü*. 2021. İksad Yayınevi. 76 sayfa. ISBN: 978-625-7636-28-5.

Yunus Emre Tansü, Burak Yalcin. *Abay Kunanbayev and his Idea*. İksad Publications. 2021. 76 pages. ISBN: 978-625-7636-28-5.

Oğuz ÇAM*

Giriş

Bu çalışmanın amacı, Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ ve Burak Yalçın tarafından kaleme alınan *Abay Kunanbayev ve Ülküsü* isimli kitabın incelemesini gerçekleştirmektir. Söz konusu kitabın sayfa sayısı 76'dır. Kitabın yazılış amacı, Abay Kunanbayev'in kim olduğu ve ülküsünün ne olduğu hakkında bilgi vermektir. Kitabın son sayfalarında, Abay Kunanbayev ile ilgili resimlere yer verilmiştir.

Abay Kunanbayev; yönetici, besteci, hatip, tercüman, şair, pedagog, filozof, bürokrat, yazar ve edebiyatçıdır. Bu önemli şahsiyet, hem Türk-Kazak edebiyatının kurucusu hem de bu edebiyatın mihenk taşlarından biri olarak görülmektedir. Abay Kunanbayev, Kazak edebiyatının zenginliklerini halk edebiyatı ve yazılı edebiyat biçiminde iki ayrı şekilde tasnif etmiş ve hem halk edebiyatını hem de yazılı edebiyatı sıklıkla değerlendirmiştir. Zira Abay Kunanbayev, halk edebiyatı ve yazılı edebiyat biçimlerinin birbirini tamamladığı, daha güçlü bir etki oluşturduğu ve Kazak edebiyatının da millî hâle gelmesinde önemli olduğu görüşüne sahiptir. Bu önemli şahsiyetin ülküsünün; genel olarak Kazak halkını korumak, geliştirmek, yüceltmek ve toplum için sanat yapmak olduğu düşünülmektedir.

Abay Kunanbayev'in annesi Ulcan Hanım, babası ise Kunanbay Bey'dir. Babası, kadılık ve idarecilik yapmış; halk önderi, adil ve zeki bir kişi olarak Abay Kunanbayev'in karakterinin oluşmasında ve şekillenmesinde olabildiğince etkili olmuştur. Ayrıca babası, Abay Kunanbayev'in akranlarından daha üstün olduğunu fark ederek onu kadılık ve idarecilik işlerine alıştırmıştır. Abay Kunanbayev, zaman geçtikçe türlü toplantı ve davalara katılmış; çeşitli hatipleri dinlemiştir. Bu zamanlardan sonra onun hatiplik kabiliyeti, sanatsal ve manevi düşünme yetisi gelişme göstermiştir. Konuyla ilgili olarak Abay Kunanbayev'in hatiplik yatkınlığını annesinden aldığı düşünülmektedir. Zira, Abay Kunanbayev'in annesinde hatiplik özelliği vardır.

Abay Kunanbayev eğitim hayatında din, matematik, coğrafya, tarih ve edebiyat gibi dersler almış; Türk, Fars, Rus ve Arap dillerini öğrenmiştir. Müslüman yazarların çeşitli eserlerini okumuş; yaşamını bu yazarların bakış açısından görmüş ve sanat odaklı büyük bir ülkü edinmiştir. Ayrıca dinlediği masallar, destanlar, şiirler ve öyküler de bu kişinin sanata olan aşkının artmasında etkilidir.

Yöneticilik yaptığı sıralarda eserlerini yazmaya başlayan ve otuzlu yaşlarında adını duyurmayı başaran Abay Kunanbayev, hem Kazak halkı hem Türk dünyası hem de dünya kapsamında önemli yere sahip olan bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Abay Kunanbayev, birçok dünya yazarının görüşünü öğrenmiş; bu yazarların yararlı olduğunu düşündüğü fikirlerini benimsemiştir. Bu yazarlar sayesinde hem toplumdaki ideal dindar algısını hem de toplumun yapısını ve ne süreçlerden geçtiklerini anlama fırsatını yakalamıştır. Abay Kunanbayev, yaşamı boyunca halkıyla iç içe yaşamış; *Sanat toplum içindir* anlayışını benimsemiş; önemli eserler

*Bilim Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi, SBE, oguzcam911@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-3222-3367>).

yazmış ve bunları yazarken de olabildiği ölçüde halkını gözlemlemiş; söz konusu eserlerini toplumun kolayca anlayabileceği bir şekilde ve Kazakça yazmış ve bunun için de olabildiğince fazla çaba göstermiştir. Abay Kunanbayev; siyasi adaletsizlikler, iktisadi problemler ve halkının bağımsızlığı gibi çeşitli konuların üzerinde durmuş ve bunlara çözüm aramıştır. Ayrıca Abay Kunanbayev; eserlerinde insanı, toplum içinde yaşamı, tembellik yapmamayı ve çaba göstermeyi, uygarlığı, bilimi, aydınlanmayı, doğa sevgisini, istiklal mücadelesini ve Kazak halkının tarih, kültür, destan ve mitolojisini konu almıştır. Abay Kunanbayev, ortaya koyduğu eserlerde iyi ve doğrunun önemli olduğunu vurgulayarak toplumu bu yönde geliştirme ve şekillendirme çabası içinde bulunmuştur. Abay Kunanbayev eserlerinde verdiği mesajlarda; toplumun namuslu ve ahlaklı olması, hak yememesi, samimi Müslüman olmasını, akılcılık ve bilimselliğe göre hareket etmesini öğütlemiştir. Bu durum, Abay Kunanbayev'in toplumun zaman içerisinde değerlerini ve benliğini yitirmemesi noktasında önemli olarak gördüğü konular arasındaki sayılabilmektedir.

Abay Kunanbayev, milletini sevmiş ve milletin düşmanlarına da kin ve nefret beslemiştir. Abay Kunanbayev, bu durumu eserlerinde de belirtmiş ve milletin vatanseverliğini daima dinamik tutmaya çalışmış; ayrıca milletin bugünü ve geleceğini düşünmüş; gelişmesi ve yücelmesi için de olabildiğince fazla çaba sarf etmiştir.

Abay Kunanbayev, milliyetçilik ve vatanseverliği esas alan eserleri sayesinde toplum tarafından sevilen ve değer verilen bir şahsiyet hâline gelmiştir. Abay Kunanbayev, Kazak halkının istiklal mücadelesi zamanında bu mücadeleyi destekler nitelikte eserler kaleme almış ve bu mücadelenin sembolüne dönüşmüştür.

Abay Kunanbayev'in eserlerinde, topluma yönelik eleştirilere rastlamak mümkündür. Abay Kunanbayev eserlerinde, toplumda yer alan kesimlerin başarı, başarısızlık, sorun ve çaresizlik gibi durumlarını incelemiş ve bunlardan yola çıkarak çeşitli kanılara varmıştır. Bu kanıların ise aydınlanma, bilimselleşmiş ve doğru bir sistemi bulma ve kullanma üzerine olduğu düşünülmektedir. Abay Kunanbayev, topluma yönelik eleştirilerini eserlerinde mizah kullanarak ifade etmiştir. Mizah kullanmasının ana nedeni ise mizahın akılda kalması ve güçlü etkilerinin olmasıdır. Milletini daima geliştirmek ve yüceltmek düşüncesinde olan Abay Kunanbayev, söz konusu eleştirilerini toplumu küçük düşürmek veya aşağılamak amacıyla değil, tam tersine toplumun eksiklerini ortadan kaldırmak ve toplumu geliştirmek amacıyla yapmıştır. Abay Kunanbayev'in yaptığı bu eleştiriler, toplumu incitmemiştir. Abay Kunanbayev, eserlerinde topluma eleştirilerinin yanı sıra Rus emperyalizmine, Kazak halkına yönelik yapılan kötü eylemlere -işgal, asimilasyon gibi- karşı durmuş ve tüm düşmanları eleştiri yağmuruna tutmuş; Kazak halkının istiklal mücadelesini desteklemiştir. Bu da Abay Kunanbayev'in Kazak halkının gözünde önemli bir yere sahip olmasına yardımcı olmuştur.

Abay Kunanbayev; ülküsü, ideolojisi ve eserleri sayesinde birçok yazara ilham kaynağı olmuştur. Bu önemli şahsiyetin eserleri çeşitli dillere çevrilmiş olup söz konusu şahsiyet, hem Türk edebiyatına hem de dünya edebiyatına adını altın harflerle kazımıştır. Abay Kunanbayev'in eserleri ve bu eserlerin farklı dillere çevrilmesi sayesinde kendi ülkesünün dünya edebiyatına tanıtılması ve sevdirmesi bağlamında önemli anlamda ilerleme katedilmiştir.

Abay Kunanbayev, genel olarak yaptığı iyi işler ve ortaya koyduğu eserler sayesinde hem Kazak halkının hem de Türk dünyasının sevgi ve saygısını kazanmıştır. Yine bu düşünceye benzer olarak Kazakistan'ın teşebbüsü ile UNESCO tarafından 1995 yılı, bütün yerkürede *Abay Yılı* olarak ilan edilmiştir. Bu durum da Abay Kunanbayev'in hem ulusal hem de uluslararası alanda önemli bir yere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Abay Kunanbayev'in çeşitli eserlerinin varlığı bilinmekle beraber bunlardan söz konusu kitap -*Abay Kunanbayev ve Ülküsü*- kapsamında ön plana çıkaran *Kara Sözler*'dir. Abay Kunanbayev'in *Kara Sözler* isimli kitabındaki eleştirileri ve çıkarımları toplumu düzeltmeye yöneliktir. Abay Kunanbayev'in *Kara Sözler*'de; Kazak halkının içerisinde bulunduğu zor durumları, toplumdaki aksamaları ve geri kalmışlıkları, toplumun yozlaşmasının nedenleri ve çözümlerine yönelik bilgiler sunduğu görülmüştür. Yine *Kara Sözler*'de; iktisadi problemler,

eğitim, siyasi adaletsizlik ve istikrarsızlık, cahillik, çalışmak, çabalamak, akıl, kişilik, eğitim, dini araştırma ve sorgulama, ahlak, aile, bilim ve benzeri konulara yer verildiğini görmek mümkündür. Konuyla ilgili olarak Abay Kunanbayev, bilimi takip etmeyi, bunu vatan ve millet sevgisi ve yararı için yapmayı öğütlemiş; bilimin, şımarıklık ve bencillik etmek için öğrenilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Kitapta *-Abay Kunanbayev ve Ülküsü-* genel olarak Abay Kunanbayev'in eserlerinden *Kara Sözler*'in ön plana çıkarıldığı, diğer eserlerinin ise arka planda tutulduğu düşünülmektedir. Abay Kunanbayev'in tüm eserleri üzerine veya en önemli görülen eserlerinde bulunan temel bilgiler üzerine çeşitli yorumlama, değerlendirme ve irdelemeler gerçekleştirilmiş olsaydı çalışma; daha nitelikli, kapsamlı ve iyi olabilirdi kanısını taşımaktayım.

En nihayetinde hem Türk edebiyatı hem de dünya edebiyatı kapsamında önemli olarak gördüğüm, Türk dünyası açısından da yüksek derecede değer arz eden bu kitabın *-Abay Kunanbayev ve Ülküsü-* yazarlarına teşekkür ederim. Saygılarımı sunarım

KAYNAKLAR

Yunus Emre TANSÜ, Burak YALÇIN. *Abay Kunanbayev ve Ülküsü*. 2021. İksad Yayınevi. 76 sayfa. ISBN: 978-625-7636-28-5.